

U ALMEJEN NOJ A'ALMAJT'AANIL U MÚUCH' PÉETLU'UMILO'OB MÉXICO

Yáax jo'olts'iib

Péets'el I

Tu yo'olal u najmatmajilo'ob wiinik

Jatsts'iib (Art. 1). Ti' u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoe' tuláakal máak yaan u k'amik le páajtalilo'ob ku ts'áaik le Noj a'almajt'aana', beyxan ma' táan u béeytal u tse'elel mix u ch'e'enel ti' mixmáak, chéen wa bey ku jets'iko'.

Wet'a'an palitsilil ti' u Múuch' Péetlu'umilo'ob México. U táanxel nojlu'umil palitsilo'ob ku yokolo'ob tu Nojlu'umil Méxicoe', chéen tu yo'olal lela', yaan u najmáaltiko'ob u jáalk'abil yéetel yaan u kanáanta'alo'ob tumen le A'almajt'aano'obo'.

Ku láaj we'et'el u péech' óolta'al máak tu yo'olal u ch'i'ibalil wa tu'ux u taal, tumen ch'uup wa xiib, u ja'abil, u ma' béeytal u meyaj, bix u kuxtalo'ob, u toj óolal, u k'ujtalil, u tuukul, ba'ax uts tu t'aan, wa ts'oka'an u beel wa ma', wa uláak' ba'alo'ob ku loobiltik u tsikbe'enil máak yéetel uláak' ba'alo'ob ku luk'sik wa ku chichankuunsik u páajtalil yéetel u jáalk'abil máako'ob.

Jatsts'iib (Art. 2). U Nojlu'umil Méxicoe' chéen jump'éel yéetel ma' táan u béeytal u ja'atsal.

Le Nojlu'uma' meenta'an tumen ya'ab jejeláas miaatsilo'ob, ku ch'a'amuk'tikuba ti' u máasewal kaajo'ob, leti' le ku taalo'ob ti' u ch'i'ibalilo'ob le yaano'ob ka'ach ti' le Nojlu'uma' tak ka káaj u k'uchul le sak wíiniko'obo', yéetel tak bejla'e' ts'aka'an ti'ob u molayilo'ob kaaj, u taak'inilo'ob, u miaatsilo'ob yéetel u almejenilo'ob wa junjaats ti' le je'elo'oba'.

U tuukulil u ye'esikuba'ob bey máasewale', chéen leti' je'el u béeytal u ya'alik, utia'al u je'ets'el ti' máaxo'ob kun ts'áabil u belbest'aanilo'ob máasewal kaajo'ob.

U kajtalilo'ob jump'éel máasewal kaaje', leti' le ku meentiko'ob junp'éelili' kaaj, taak'inil yéetel miaatsil, jets'ekbalo'ob ti' jump'éel lu'umil yéetel ku chíimpoltiko'ob u jala'achilo'ob je'ebix suuka'an ti'obe'.

U páajtalil máasewal kaajo'ob utia'al u much'ikuba'ob ti' u jáalk'abile' yaan u meentiko'ob tu juunalo'ob ichil u jeets'il noj a'almajt'aan, ka u kanáant ma' u ja'atsal Nojlu'um. U chíimpolta'al máasewal kaajo'ob yéetel kajtalilo'obe' yaan u meenta'al ti' u Noj a'almajt'aanilo'ob yéetel ti' u a'almajt'aanilo'ob le péetlu'umo'obo', le je'elo'oba' k'abéet u ts'áatáantiko'ob, le nojtáambal chunt'aano'ob jets'a'ano'ob ti' le xóot's'iibo'ob ts'o'ok u máansa'alo'ob ti' le jatsts'iiba', beyxan u tuukulil tu yo'olal ch'i'ibalt'aano'ob yéetel ti' kajtalil.

A. Le Noj A'almajt'aana' ku chíimpoltik yéetel ku kanáantik u páajtalil máasewal kaajo'ob yéetel kajtalilo'ob utia'al u múuch' tukultiko'ob yéetel jáalk'abil ba'ax kun u meento'ob, le beetike', yaan u páajtalil ti'ob tu juunalo'ob utia'al:

I. U ch'a'at'antiko'ob bix kun múul kuxtalo'ob yéetel u nu'ukbesajil kaaj, taak'inil, almejenil yéetel miaatsil.

II. U meyajtiko'ob u belbes nu'ukbesajilo'ob utia'al u belbest'anta'al yéetel u xu'ulsa'al ba'ate'el ichilo'ob, ich u jeets' nojtáambal chuunt'aanilo'ob ti' le Noj A'almajt'aana', ka u chíimpolto'ob u najmatmajil máak, u páajtalilo'ob wíinik, yéetel ka u táanilkuns u tsikbe'enil yéetel u tojbe'enil ko'olelo'ob. Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob ba'ax yéetel bix kun éejentbil tumen ajp'is óolo'ob wa *tribunalo'ob* k'abéeto'ob.

III. U yéeyiko'ob u jala'achilo'ob wa u ajpoolilo'ob, je'ebix jets't'anta'an ti' u belbest'aanilo'ob, u tsoolil u meentiko'ob ba'al yéetel u suuka'anilo'ob, utia'al u jala'achkuntikuba'ob je'ebix suuka'anile', ikil u kanáanta'al u keet táakpajal ko'olelo'ob je'ebix xiibo'obe', tu'ux ka yanak u chíimpolta'al u mokt'aanil nojlu'um yéetel u tsikbe'enil péetlu'umo'ob.

IV. U kanántiko'ob yéetel u mu'uk'a'ankuunsiko'ob u t'aano'ob, u k'ajóolalo'ob yéetel tuláakal ba'al yaan ich u miaatsilo'ob yéetel u bixilo'ob.

V. U kanántiko'ob yéetel u ma'alobkuunsiko'ob tu'ux ku kuxtalo'ob yéetel u kanántiko'ob xan u tojbe'enil u lu'umo'ob, je'ebix jets'a'an ti' le Noj A'almajt'aana'.

VI. U táakpajalo'ob yéetel chíimpolil, tu yo'olal bix u tia'alinta'al yéetel u yantal lu'um ti'ob je'ebix jets'a'an ti' le Noj A'almajt'aana' yéetel ti' le a'almajt'aano'ob ku t'aano'ob tu yo'olalo', beyxan ti' le páajtalilo'ob yaan ti' yaanal máako'obo' wa ti' u kajnáalilo'ob kaaj, ti' u k'abéetkuunsa'al yéetel u ki' óolta'al ba'ax sijnáal tu'ux jets'ekbalo'ob yéetel kajakbalo'ob, ba'ale' le je'ela' ma' táan u béeytal yéetel ba'alo'ob yaan ich nojk'a'ana'an ba'alo'ob, je'ebix u ya'alik le Noj A'almajt'aana'. Utia'al le je'elo'oba' le kaajo'obo' je'el u béeytal u paaklan much'ikuba'obe' je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

VII. U yéeyiko'ob u ajpoolilo'ob tu táan méek'tankaajo'ob, ti' le kuchkabalob tu'ux yaan máasewal kajnáalo'obo'.

U noj a'almajt'aanil yéetel u a'almajt'aanilo'ob péetlu'umo'obe' yaan u chíimpoltiko'ob yéetel u belbest'antiko'ob le páajtalilo'oba' ti' kuchkabalob, yéetel u tuukulil u mu'uk'a'ankuunsiko'ob u táakpajalil yéetel u ye'esajil almejenil je'ebix suuka'an ichilo'obe'.

VIII. U jach táakpajalo'ob ti' u péetil u Noj jala'achil México. Utia'al u kanáanta'al u jéets'el le páajtalilo', ti' tuláakal p'is óolal yéetel uláak' ba'alo'ob tu'ux ka táakpajako'ob tu juunalo'ob wa tu múuch'táambalo'obe', k'abéet u ch'a'óolta'al u suuka'anilo'ob yéetel ba'axo'ob chéen tu miaatsilo'ob yaan, ikil u chíimpolta'al u belbest'aanilo'ob le Noj A'almajt'aana'. Máasewalo'obe' mantats'unaj u yantal ti'ob u páajtalil ka áanta'ako'ob tumen ajsuttse'eko'ob yéetel ajkanáano'ob u k'ajóolo'ob u t'aano'ob yéetel u miaatsilo'ob.

U noj a'almajt'aanil yéetel u a'almajt'aanilo'ob péetlu'umo'obe' yaan u jets'iko'ob bix u jáalk'ab much'ikuba'ob yéetel u juunalil ka u ye'es bix yaniko'ob yéetel ba'ax ku ts'íibóoltiko'ob le máasewal kaajo'ob te' péetlu'umo'obo', beyxan u belbest'aanilo'ob utia'al u chíimpolta'al máasewal kaajo'ob bey ba'alo'ob ts'aka'antak k'a'ana'antak ti' tuláakal máake'.

B. Nojlu'um, Péetlu'umo'ob yéetel Kuchkabalo'obe', utia'al u chúunsa'al keetil ba'alo'ob ti' le máasewal wiiniko'ob yéetel u luk'sa'al tuláakal pech' óolile', yaan u jets'iko'ob molayo'ob yéetel k'a'ana'an almejenil utia'al u kanáanta'al u páajtalil máasewalo'ob, yéetel u jóok'ol táanil u kaajalo'ob yéetel u kajtalilo'ob, le je'elo'oba' k'abéet u múul meenta'al yéetel u múul meyajta'al tu yéetelo'ob.

Utia'al u luk'sa'al óotsilil yéetel paachilkuunsajil ku loobiltiko'ob máasewal kaajo'ob yéetel kajtalilo'obe', le jala'acho'ob je'ela' k'abéet:

I. U táakmuk'tiko'ob u jóok'ol táanil máasewal petenilo'ob, utia'al u mu'uk'a'ankuunsa'al u taak'inil kaajo'ob yéetel utia'al u ma'alobkuunsa'al kuxtal ich u kaajalo'ob, yéetel u múul meyaj le óoxyaal jala'achile', yéetel xan u táakpajal máasewal kajtalilo'ob. U jala'achil kuchkabalo'obe' yaan u jets'iko'ob tu keetilil le taak'in kun ts'a'abal ti' le máasewal kaajo'ob utia'al u meyajtiko'ob leti'ob utia'al ba'alo'ob k'a'ana'antako'.

II. U kanáantiko'ob yéetel u ya'abkuunsiko'ob u ka'analil xook, utia'al u yáanta'al ka'ap'éeel t'aan yéetel báak'miaatsilil xook, u ka'ansajil xook, u ts'o'oksa'al k'a'ana'an xook, u ka'ansajil meyaj yéetel le chúumuk ka'anal xook yéetel ka'anal xooko'. U jets'iko'ob jump'éeel nu'ukbesajil áantajil utia'al máasewal xoknáal ti' tuláakal u yáalil xook. U jets'iko'ob yéetel u meentiko'ob nu'ukbesajilo'ob xook ku táakbesik ba'alo'ob ti' u miaatsilil u kajtalilo'ob, je'ebix u ya'alik le a'almajt'aano'obo' tu yo'olal le je'ela' yéetel je'ebix k'áatchi'ita'an ti' le máasewal kaajo'obo'. U yáantiko'ob u chiinpolta'al yéetel u k'ajóolta'al le jejeláas miaatsilo'ob ts'aka'antak ti' le nojlu'uma'.

III. U kanáantiko'ob u táakpajal máak utia'al u ts'a'abal ti' u meyajil toj óolal yéetel u náachkuunsa'al tak tu'ux ku k'uchul u nu'ukbesajil nojlu'um, u k'abéetkuunsa'al suuka'an ts'akáankil, beyxan u yáanta'al u ma'alob janal máasewalo'ob yéetel nu'ukbesajilo'ob janal, tu táanil ti' paalalo'ob.

IV. U ma'alobkúunsiko'ob u kuxtal máasewal kaajo'ob beyxan u kúuchil u múul yantalo'ob yéetel u náaysaj óolo'ob, yéetel meyajo'obe' ku séebkuunsiko'ob u ts'a'abal ti'ob u jala'ach yéetel ma' jala'ach taak'inil utia'al u meenta'al yéetel u ma'alobkuunsa'al najo'ob, beyxan utia'al u náachkuunsa'al tak tu'ux ku k'uchul meyajilo'ob k'a'ana'an ti' máak.

V. U yáantiko'ob u táakpajal máasewal ko'olelo'ob ti' le jóok'ol táanilo', yéetel áantaj utia'al u meenta'al tuukul meyajo'ob, u kanáantal toj óolal, u ts'a'abal áantajo'ob utia'al u ma'alobkuunsa'al u kaambalo'ob yéetel u táakpajalo'ob ti' ch'a'at'aano'ob yaan ba'al u yilo'ob yéetel u kuxtalil kaaj.

VI. U náachkuunsiko'ob u *reedil komuniikasiono'ob* utia'al ka béeychajak u táakpajal le máasewal kajtalilo'obo', ikil u meenta'al yéetel u ya'abkuunsa'al u bejilo'ob *komunikasion* yéetel *teelekomunikasion*. U jets'iko'ob bix je'el u béeytal u tia'alinta'al, u meyajta'al yéetel u belankuunta'al u *meedioilo'ob komunikasion* tumen máasewal kaajo'ob yéetel kajtalilo'ob, je'ebix u jets'iko'ob u a'almajt'aanilo'ob tu yo'olal le je'ela'.

VII. U yáantiko'ob u jejeláas náajal meyajilo'ob yéetel u jóok'ol táanil máasewal kaajo'ob yéetel meyajob'ob ku meentiko'ob u chúukbesiko'ob buka'aj taak'in k'abéet ti'ob, u ts'a'abal áantajo'ob utia'al u yoksa'al jala'ach yéetel ma' jala'ach taak'in utia'al u meenta'al u yantal meyajob'ob, u yoksa'al *teknolojiya*'ob utia'al u ya'abkuunsa'al u muuk'il u meyajob'ob, beyxan utia'al u kanáanta'al u keet táakpajalo'ob ti' u nu'ukbesajil k'a'ana'an ba'alo'ob yéetel paaklan koonol.

VIII. U jets'iko'ob u belbest'aanilo'ob kaaj utia'al u kanáanta'al u jóok'ol wa u yokol máasewal máako'ob ti' u nojlu'umil México wa ti' táanxel nojlu'umo'ob, yéetel meyajob'ob utia'al u kanáanta'al u páajtalil u meyaj kool meyajob'ob; u ma'alobkuunsiko'ob u toj óolal ko'olelo'ob; u yáantajo'ob yéetel nu'ukbesajilo'ob u ts'a'abal xook yéetel janal ti' u paalal yéetel táankelemilo'ob much'láak'tsilo'ob ku k'uchulo'ob ti' jump'éel lu'um; u kanáantiko'ob u chiinpolta'al u páajtalilo'ob wíinik yéetel u meentiko'ob u ts'a'abal k'ajóoltbil u miaatsilo'ob.

IX. U k'áatchi'itiko'ob ti' máasewal kaajo'ob lekéen meenta'ak u Tuukulil utia'al u Jóok'ol Táanil Nojlu'um yéetel péetlu'umo'ob beyxan ti' kuchkabalob'ob, ts'o'okole', u yoksa'al le t'aano'ob yéetel tuukulo'ob ku meentiko'obo', chéen wa yaan.

Utia'al u yila'al u meenta'al le ka'aka'ajilo'ob yaan ti' le múulxot'ts'iiba', u Molayil *Diputaado*'ob ti' u Nojmolayil Nojlu'um, u molayil a'almajt'aan péetlu'umo'ob yéetel méek'tankaajo'obe', ich u péetil u meyajob'obe', yaan u jets'iko'ob le taak'in k'a'ana'an chéen utia'al u meenta'al le ka'aka'ajilo'oba' ich le xuupbil taak'in ku ch'a'at'antiko'obo', beyxan u jets'iko'ob ba'ax yéetel bix kun meentbil utia'al u táakpajal kaajo'ob ti' u meyajil yéetel u kanáanta'al le je'elo'oba'.

Yéetel mix jump'éel k'aasil ti' le páajtalilo'ob jets'a'ano'ob utia'al u yutsil kuxtal máasewalo'ob, u kaajalo'ob yéetel u kajtalilo'obe', tuláakal kaaj je'ex le je'elo'oba' yaan xan u yantal ti'ob le páajtalilo'obo' je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

Jatsts'iib (Art. 3). Tuláakal máak yaan u páajtalil ti' u k'amik xook. U Noj jala'achil Méxicoe' —nojlu'um, péetlu'umo'ob, Distrito Federal yéetel kuchkabalob—, yaan u ts'áaik u chuun xook, u yáaxyáal xook yéetel u ka'ayáal xook. Le chuun xooko', le yáaxyáal xooko' yéetel le ka'ayáal xooko' ku pa'ate'ekuunsiko'ob le jach k'a'ana'an xooko'.

Le xook ku ts'a'abal tumen u Noj jala'achil Méxicoe' yaan u kaxtik u béeykuunsa'al tuláakal u béeytalil wiinik yéetel jets' óolal yéetel, yaan xan u kaxtik u yoksa'al tu pool u yaakunajil ti' u Nojlu'umil México yéetel u tuukulil ti' paaklam áantajil nojlu'umo'ob, ich u jáalk'abil nojlu'um yéetel p'is óolil.

I. U jáalk'abil oksaj óolale' kanáanta'an tumen jatsts'iib 24, le xooko' ma' k'ujtalil, le beetike', yaan u p'áatal mixba'al yaan u yil yéetel mixjunp'éeel k'ujtalil.

II. Le tuukul ku beelkuunsik le xooko' yaan u yáantikuba ti' le túumben nojkaxan xookilo', yaan u kaxtik u xu'ulsa'al le ma' xookilo' yéetel tuláakal ba'al ku taasik tu paach, xk'oosil, *fanatismo* yéetel tuukul ma' no'oja'antako'obi'.

Beyxane':

a) Le tuukulo', ti' tuláakal máak, le je'ela' ma' chéen bey jump'éeel nu'ukbesajil p'is óolal wa bey u belbest'aanil almejeni', u k'áat u ya'ale' bey jump'éeel nu'ukbesajil kuxtal ku yáantikuba ti' u bin u jóok'ol táanil u taak'inil, u múuch'kuxtalil yéetel u miaatsilil kaaj.

b) Utia'al tuláakal u nojlu'umil México, wa —ma' ba'atelil mix utia'al chéen juntúulil— yaan u yáantik u na'ata'al k talamil, u k'abéetkuunsa'al k ba'alo'ob, u kanáanta'al k almejen jáalk'abil, u kanáanta'al k taak'in jáalk'abil yéetel ma' u xu'ulsa'al beyxan u nojochkuunsa'al k miaatsil, yéetel

c) Yaan u ts'áaik áantaj utia'al u ma'alob múuch'kuxtal máako'ob, yéetel ba'alo'ob ku ts'áaik utia'al u nojochkuunsa'al ti' xoknáal, u tuukulil u kanáanta'al kaaj, yéetel u yaabilta'al u tsikbe'enil máak yéetel u tojbe'enil múuch'láak'tsilil, beyxan yéetel u kaxanil u kanáanta'al u tuukulil paaklam yaabilal yéetel u keetel páajtalil tuláakal máak, ma' táan u táanilkuunsa'al mix jump'éeel chi'ibalil, k'ujtalil, múuch'il, xiib wa ch'uup, wa chéen juntúul máak;

III. Utia'al u meenta'al le ba'ax jets'a'an tu ka'axóot'ts'iibil yéetel tu ka'ajaatsil le jatsts'íiba', u Noj jala'achil Nojlu'ume' yaan u jets'ik u tuukulil yéetel u nu'ukbesajil u ts'a'abal xook ti' chuun xook, yáaxyáal xook, ka'ayáal xook yéetel u xookil ka'ansaj ti' tuláakal Nojlu'um. Tu yo'olal lelo' u Noj jala'achil Méxicoe' yaan u ch'a'ik u tuukulil u jala'achilo'ob le péetlu'umo'obo' yéetel Distrito Federal, beyxan le utia'al le jejeláas múuch' máako'ob táakpaja'ano'ob ti' le ts'áaxooko', je'ebix u jets'iko'ob le a'almajt'aano'obo'.

IV. Tuláakal xook ku ts'a'abal tumen u Noj jala'achil Méxicoe' xma' bo'olil;

V. Kex ku ts'áaik chuun xook, yáaxyáal xook yéetel ka'ayáal xook jets'a'an te' yáax xóot'ts'íibo', u Noj jala'achil Méxicoe' yaan u táakmuk'tik yéetel u yilik u ts'a'abal tuláakal u jejeláasil xook – tak yáax kaambal yéetel Nojxook – k'a'ana'ano'ob utia'al u jóok'sa'al táanil u Nojlu'umil México, ku ts'o'okole' yaan xan u yáantik *sientiifika* yéetel *teknoolojika* xak'almeyaj, yéetel u líik'saj óoltik u muk'a'ankuunsa'al yéetel u ts'a'abal k'ajóoltbil k miaatsil;

VI. Le *partikularo'obe'* je'el u béeytal u ts'áaiko'ob tuláakal u jejeláasil xooke'. Je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', u Noj jala'achil Méxicoe' yaan u ts'áaik yéetel yaan u tselik u jaajkunalil jala'ach ti' le xook ku meenta'al ti' u bo'ol naajilo'ob xooko'. Tu yo'olal u ts'a'abal chuun xook, yáaxyáal xook, ka'ayáal xook yéetel u xookil ka'ansaje', le *paartikularo'obo'* yaan:

a) U ts'áaiko'ob xook je'ebix le biilalo'ob yéetel le ba'alo'ob jets'a'antak ti' le ka'axóot'ts'íibo' yéetel ti' le ka'ajaatsilo', beyxan u meentiko'ob le tuukulilo'ob yéetel le nu'ukbesajilo'ob ku ya'alik le óoxjaatsilo', yéetel

b) U ts'a'abal ti'ob táanil, ti' junjump'éelele', u chiika'an t'aanil Nojpáajtalil Jala'achil, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo';

VII. Ti' u najilo'ob ka'anal xook yéetel u jeel molayilo'ob nojxook ka ts'a'abak juunalil tumen le a'almajt'aano'obo', yaan u yantal ti'ob u béeytalil yéetel u ka'aka'ajil utia'al u jala'achiltikuba'ob; yaan u meentiko'ob u tuukulilo'ob ka'ansaj, kaxan yéetel u ts'a'abal k'ajóoltbil miaatsil je'ebix u ya'alik u chuunt'aanilo'ob le jatsts'iiba', yéetel chiimpoolil ti' u jáalk'abil ka'ansaj yéetel kaxan beyxan ti' u jáalk'abil p'is kaambal yéetel u ba'atelil jejeláas tuukulo'ob; yaan u jets'iko'ob u tuukulilo'ob yéetel u nu'ukbesajilo'ob; yaan u ya'aliko'ob bix u yokol, u ka'analkuunsa'al meyaj yéetel u p'áatal u tsáaxook meyajnáalo'ob; yéetel yaan u belankuunsiko'ob u ba'albailo'ob. U paaklan meyajob ts'áaxook meyajnáalo'ob yéetel belankil meyajnáalo'obe', yaan u belbest'anta'al tumen múulxot'tsiib A ti' jatsts'iib 123 ti' le Noj a'almajt'aana', je'ebix jets'a'an ti' u A'almajt'aanil Meyaj Nojlu'um tu yo'olal bix k'a'ana'an jump'éelele' *especial* meyaj, utia'al ka keetpajak yéetel u juunalil, u jáalk'abil ka'ansaj yéetel kaxan beyxan u biilal le molayo'ob ku ya'alik le jaatsila', yéetel

VIII. U Nojmolayil Nojlu'um, utia'al u p'éeleli'kuunsik yéetel u nu'ukbesajkuunsik u ts'a'abal xook ich tuláakal Nojlu'ume', yaan u jóok'sik le k'a'ana'an a'almajt'aano'obo', utia'al u ja'atsal u meyajil ts'áaxook kaaj ich Nojlu'um, Péetlu'umo'ob yéetel Kuchkabalo'ob, u je'ets'el buka'aj taak'in k'abéet utia'al le kaajil meyajob yéetel u ya'alik ba'ax kun meentbil ti' le kuchnáalo'ob ma' táan u ketiko'ob wa ma' táan u meentiko'ob u ke'etel le belbest'aano'ob tu yo'olal le je'ela', beyxan ti' tuláakal le máaxo'ob ma' táan u ketiko'obo'.

Jatsts'iib (Art. 4). Xiib yéetel ko'olele' keetelo'ob tu táan le a'almajt'aano'obo'. Lelo'oba' yaan u kanáantiko'ob u nu'ukbesajil yéetel u jóok'ol táanil le much'láak'tsililo'obo'.

Tuláakal máake' yaan u páajtalil ti' u yilik jaytúul yéetel ba'ax k'iin kéen yanak u paalal le je'ela' yéetel jáalk'abil, ka'aka'ajil yéetel bey tsola'an ti'e'.

Tuláakal máake' yaan u páajtalil ti' u kanáanta'al u toj óolal. Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob ba'ax k'abéet yéetel u jejeláasil u béeytal u ts'a'abal u meyajil toj óolal yéetel yaan u jets'iko'ob bix kun táakpajal Nojlu'um yéetel péetlu'umo'ob utia'al u meyajil toj óoltaambal, je'ebix u jets'ik le jaatsil XVI ti' jatsts'iib 73 ti' le Noj a'almajt'aana'.

Tuláakal máake' yaan u páajtalil ti' u yantal jump'éel utsil kúuchil utia'al u jóok'ol táanil yéetel u ma'alob kuxtal.

Tuláakal much'láak'tsilile' yaan u páajtalil u yantal ma'alob yéetel uts otoch ti'. Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob u ba'alilo'ob yéetel u áantajilo'ob k'a'ana'antak utia'al u meenta'al le je'ela'.

Le mejen paalalo'obo' yaan u páajtalil u ts'a'abal ti'ob ba'ax k'a'ana'an utia'al u yantal u janalo'ob, toj óolal, xook yéetel utsil náaysaj óol ti'ob utia'al u chúuka'an jóok'olo'ob táanil.

Ch'i'ibalo'ob, *tutoro'ob* yéetel ajkanáano'obe' yaan u ka'aka'ajil ti'ob u kanáantiko'ob le páajtalilo'oba'. U Noj jala'achil México yaan u ts'áaik ba'ax k'abéet utia'al u je'ets'el u chíimpolta'al u tsikbe'enil paalal yéetel u meenta'al tuláakal u páajtalilo'ob.

U Noj jala'achil Méxicoe' yaan u yántik je'emáaxake' utia'al u bisa'al tu beelil u páajtalil le mejen paalalo'obo'.

Jatsts'iib (Art. 5). Mixmáak je'el u béeytal ma' u cha'abal u meentik le meyaj u yoojelo', *industria*, paaklan koonol wa le meyaj ma'alob ku taal ti'o', wa ma' wet'a'ano'obi'.

U meenta'al le jáalk'abila' chéen je'el u béeytal u we'et'el yéetel p'is óol jets't'aane', ken p'áatak ma' u chíimpolta'al u páajtalil u jeel máako'ob, wa yéetel jala'ach ts'okt'aan, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', ken p'áatak ma' u chíimpolta'al u páajtalil kaaj. Mixmáak je'el u béeytal u luk'sa'al u náajalil u meyajé', chéen je'el u béeytal wa yaan p'is óol ts'okt'aane'.

Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob ich jujunp'éel Péetlu'um, yéetel máakalmáak meyajó'ob ku k'abéetchajal u nojk'aaba'il utia'al u meyajta'al, le ba'alo'obo' k'abéet utia'al u ts'a'abal yéetel le jala'achilo'ob kun ts'áaiko'obo'.

Mixmáak je'el u béeytal u meenta'al u meentik jump'éel meyaj ma' chúuka'an u bo'olili' beyxan wa ma' u k'áati', chéen je'el u béeytal u meenta'al le meyaj ku ts'a'abal bey bo'olsi'ipil tumen p'is óol jala'achile', le je'ela' yaan u je'ets'el yéetel le ba'axo'ob a'ala'ano'ob ti' jaatsilo'ob I yéetel II ti' jatsts'íib 123o'.

Tu yo'olal u meyajilo'ob kaaje', je'ebix jets'a'an ti' u a'almajt'aanilo'ob, chéen je'el u béeytal u meenta'al, ti' u nu'ukulil ba'atel yéetel *juraado*, beyxan u meyajta'al u kuuchil *konsejil* yéetel le yéeybal kuucho'obo', tu náapulil wa ma' tu náapulili'. U meyajilo'ob yéeybal yéetel *seenso* k'a'ana'atako'ob yéetel ma' bo'olbili', ba'ale' yaan u bo'olta'al le ku meenta'alo'ob tumen máak u xokmaj u beetik je'ebix jets'a'an ti' le Noj a'almajt'aana' yéetel a'almajt'aano'ob tu yo'olal le je'ela'. Le meyajilo'ob ku meenta'al tumen máak u xokmajo' ku k'abéetchajal ti' kaaje' yaan u meenta'al yéetel yaan u bo'olta'al je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo' beyxan le ma' tán u yokol ich le je'ela'.

U Noj jala'achil Méxicoe' ma' tu béeytal u cha'ik u meenta'al mix jump'éel moka'an, wa ch'a'at'aan utia'al u pech' óolta'al, u luk'sa'al wa u meenta'al u satik u jaalk'abil máak yo'olal je'el ba'axe'.

Beyxan ma' tu béeytal u ke'etel mokt'aan tu'ux ku ch'a'at'antik máak u jóok'sa'al, u p'atik junxóot' k'iino'ob wa u jach p'atik le meyaj u yojelo', *industria* wa paaklan koonol.

U mokt'aanil meyajé' yaan u meentik u beeta'al le meyaj ch'a'at'anta'an tu k'iinil jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', lela' ma' táan u béeytal u máan ti' jump'éel ja'ab utia'al u loobilta'al le meyajnáalo', yéetel ma' táan u béeytal u chowakkunsa'al, yo'olal mixba'ale', utia'al u p'atik, u tse'eel ti' wa u p'íitkuunsa'al je'emáakalmáak ti' u páajtalil almajenil wa le yaan ti' je'emáaxake'.

U p'áatal ma' u meenta'al le ba'ax ku ya'alik le mokt'aanilo', tu yo'olal le meyajnáalo', chéen yaan u meentik u beeta'al u ka'aka'ajil máak, yo'olal mixba'al je'el u béeytal u meenta'al u beetik wa ba'ax ma' u k'áate'.

Jatsts'iib (Art. 6). U ts'a'abal k'ajóoltbil tuukule' ma' táan u meentik u yúuchul xak'alp'is óol wa xak'albelankil, chéen wa ku k'askuuntik ma'alob kuxtal, u páajtalil u jeel máako'ob, wa ku taasik si'ipil wa ku k'askuuntik u jets' óolal kaaj; u páajtalil ka'a núuka'ale' yaan u meenta'al je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'. U páajtalil óojeltbil t'aane' yaan u kanáanta'al tumen jala'achil.

Utia'al u meyajta'al u páajtalil u yojéelta'al ba'alo'obe', Nojlu'um, Péetlu'umo'ob yéetel u Nojméek'tankaj Nojlu'um, ich u péetilo'ob meyajé', yaan u belbest'antikubao'ob yéetel le chunt'aano'oba':

- I. Tuláakal le ba'alo'ob ojéela'an tumen je'eba'axak jala'achil, péetlu'umil, jo'olpóopil yéetel múuch'jo'olpóopil nojlu'um, péetlu'umil yéetel kuchkabalile', utia'al tuláakal máak yéetel chéen je'el u béeytal u mukulta'al tu p'iis k'iine' tu yo'olal u k'ana'anil kaaj je'ebix u jets'ik le a'almajt'a'aano'obo'. Utia'al u na'ata'al le páajtalila' k'abéet u táanilkuunsa'al u chunt'aanil u jach ts'a'abal ojéeltbil ba'alo'ob.
- II. Le ba'ax ku ya'ala'al tu yo'olal u kuxtal jujuntúul máak yéetel le ba'alo'ob chéen utia'al máake' yaan u kanáanta'alo'ob je'ebix u jets'ik le a'almajt'aano'obo', beyxan le ma' táan u yokol ich le je'ela'.
- III. Tuláakal máake' je'el u béeytal u k'áatik jala'achil *informasion*, u *daato'*ob u máakil wa u yutskiinsa'al le je'elo'oba', kex wa ma' u ya'alik ba'axten u k'áat wa ba'ax u biilal ti'e',
- IV. Yaan u je'ets'el bix je'el u k'áata'al ba'ax k'abéet u yojéelta'ale' yéetel bix kun séeba'an xak'albil. Le meyajo'oba' yaan u meenta'al ti' jo'olpóopilo'ob wa múuch'jo'olpóopilo'ob ku meentiko'ob le meyaja' yéetel keetelil, yéetel tu juunalo'ob ku meyajo'ob, ku belankuunsikuba'ob yéetel ku ts'okt'aano'ob.
- V. Ti' le máaxo'ob ku k'áata'alo' yaan u líik'siko'ob u pikil ju'uno'ob ti' belankil *archiibo'*ob túumbenkuunsa'an yéetel yaan u ts'áaiko'ob k'ajóoltbil ti' le nu'ukulilo'ob *elektroniko'*ob yaano'obo', le chúuka'an yéetel túumbenkuunsa'an *informasiono'* tu yo'olal u chíikulilo'ob u belankilo'ob yéetel u meyajta'al ba'albail kaaj.
- VI. Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob bix kun ts'áabil ojéeltbil tumen le máaxo'ob ti' ku k'áata'al le *informasiono'* tu yo'olal u ba'albailo'ob kaaj ku ts'a'abal ti' máako'ob wa ti' molayo'ob.
- VII. U ma' chiimpolta'al le belbest'aano'ob tu yo'olal u k'áata'al jala'achil *informasiono'* yaan u bo'olsi'ipilta'al je'ebix ku jets'ik le a'almajt'aano'obo'.

Jatsts'iib (Art. 7). Ma' táan u tse'eel u jáalk'abil u yúuchul ts'iib yéetel u ts'a'abal k'ajóoltbil ts'iibo'ob tu yo'olal je'eba'axake'. Mix jump'éeel a'almajt'aan yéetel mix juntúul jala'achil je'el u béeytal u yáax a'alik wa k'aase', mix u k'áatik ts'áabo'ol ti' máax meentik wa ti' máax jóok'sik le ts'iibo', chéen ku náakal u jáalk'abil u jóok'sa'al ts'iib tumen u chíimpolil kuxtal máak, toj kuxtalil yéetel u jets' óolil kaaj. Mix juntéen je'el u béeytal u ch'a'abal u nu'ukulil u jóok'sa'al ts'iib bey u nu'ukulil si'ipile'.

Le tsolmeyaj a'almajt'aano'obo' yaan u ya'aliko'ob je'ejapp'éeel ba'alo'ob k'a'ana'an utia'al ma' u yúuchul takjo'ol tu yo'olal u si'ipil u jóok'sa'al ts'iib, utia'al u k'a'alal le j-kon ts'iibil ju'uno'obo', le meyaj ju'uno'obo', le nu'ukulnáalo'obo' yéetel uláak' máako'ob ku meyajob tu kúuchil tu'ux jóok'a'an le ts'iib takjo'olta'ano', je'el u k'a'alalo'obe' chéen wa ka e'esa'ak táanil yaan u si'ipilo'obe'.

Jatsts'iib (Art. 8). Le kuchnáalo'ob yéetel le jmeyaj kaajo'obo' yaan u chíimpoltiko'ob u páajtalil k'áatankil, chéen wa ts'iibtbil meenta'an, yéetel jets' óolil beyxan chíimpolil; ba'ale' le páajtalila' ich almejenile' chéen utia'al u lu'umkabilo'ob México.

Tuláakal k'áatankile' yaan u je'ets'el yéetel jump'éeel ts'iibil ch'a'at'aan ti' le jala'ach túuxta'ano', le je'ela' k'a'ana'an u ts'áaik ojéeltbil tu séeba'anil ti' le máax tu k'áatajo'.

Jatsts'iib (Art. 9). Ma' táan u béeytal u xo'ot'ol u páajtalil u nupikuba wa u much'ikuba máak yéetel jets' óolil utia'al je'eba'axak tu beelile'; ba'ale' chéen u lu'umkabilo'ob México je'el u béeytal u yoksikuba'ob ti' u almejenil le Nojlu'uma'. Mix jump'éeel much'táambal utia'al ba'atelil je'el u béeytal u táakbesikuba ti' almejenile'.

Ma' táan u béeytal u ya'ala'al wa ma' tu beeli', mix u xu'ulsa'al jump'éeel much'táambal utia'al k'áatankil wa utia'al u ya'ala'al ba'ax ma' ma'alob u beetik juntúul jala'achi', chéen wa ma' táan u ya'ala'al ba'alo'ob k'aastak ti', mix u beeta'al loobil ti' wa u yoksa'al sajakil ti' utia'al u meenta'al u beetik le ba'ax k'áata'ano'.

Jatsts'iib (Art. 10). U kajnáalilo'ob u Nojlu'umil Méxicoe' yaan u páajtalil u yantal ti'ob u nu'ukulil ba'atel tu yotocho'ob, utia'al u kanáantikuba'ob yéetel u tokikuba'ob, ba'ale' ma' táan u béeytal u yantal ti'ob le wet'a'ano'ob tumen u A'almajt'aanilo'ob Nojlu'umo' mix le jóok'sa'ano'ob chéen utia'al k'abéetchajal ti' k'atun, k'áak'náab k'atun, xik'nal k'atun yéetel u Kanáanil Nojlu'umo'. U a'almajt'aanilo'ob nojlu'ume' yaan u jets'iko'ob ba'axteni', bixi', ba'ax k'abéet yéetel tu'ux je'el u béeytal u cha'abal u yantal u nu'ukulil ba'atel ti' u kajnáalilo'obe'.

Jatsts'iib (Art. 11). Tuláakal máak yaan u páajtalil u yokol Nojlu'um, u jóok'oli', u máan tu lu'umil, u k'exik tu'ux u kuxtal, ba'ale' ma' k'a'ana'an u ju'un kanáanil ti'i', *pasapoorte*, u ju'unil u máan ich kaajo'ob, wa je'eba'axak ju'unil bey le je'elo'oba'. Le páajtalila' yaan u meentik u beeta'al tumen p'is óol jala'achil, wa yaan si'ipil wa ka'aka'aj yéetel je'emáaxake', ba'ale' yaan u p'is óolta'al tumen belankil jala'achil tu yo'olal p'iiso'ob ku ts'áaik le a'almajt'aano'obo' tu yo'olal u jóok'balil, u yokbalil yéetel u toj óoltaambal Nojlu'um, wa tu yo'olal k'aak'as táanxel nojlu'umilo'ob ku yantalo'ob ich u Nojlu'umil México.

Jatsts'iib (Art. 12). Ich u Múuch Péetlu'umilo'ob Méxicoe' ma' táan u ts'a'abal ajaw nojk'aaba'ilo'ob, mix béeytalilo'ob yéetel mix tsikbe'enil ich ch'i'ibalil, beyxan ma' táan u chímpolta'al le ku ts'a'abal tumen u jeel nojlu'umo'obo'.

Jatsts'iib (Art. 13). Mixmáak je'el u béeytal u p'is óolta'al tumen A'almajt'aano'ob wa *tribunalo'ob* ma' ti' jala'achili'. Mix juntúul máak yéetel mix jump'éeel molay je'el u béeytal u yantal péetkanáanil ti' mix xan u k'amik u jeel bo'olil mixba'al yáan u yil ti' u meyajil kaaj yéetel le jets'a'ano'ob tumen le a'alamajt'aano'obo'. Yaan mantats' péetkanan utia'al le máaxo'ob meentik si'ipil ba'atelil yéetel si'ipil ich u toj meyaj k'atunil; u nojp'iis óol k'atunile' mix juntéen yéetel yo'olal mixba'al je'el u béeytal u ts'áaik ts'okt'aan ti' máaxo'ob mina'ano'ob ich k'atunile'. Lekéen anak jump'éeel si'ipil ich u meyaj k'atunil tu'ux ku táakpajal juntúul éetlu'umile', yaan u k'ajóolta'al tumen u jala'achil kaaj k'abéeto'.

Jatsts'iib (Art. 14). Mix jump'éeel a'almajt'aan je'el u béeytal u k'e'exel utia'al u meenta'al k'aas ti' máake'.

Mixmáak je'el u béeytal u luk'sa'al u jáalk'abil wa utia'alilo'ob, ba'alo'ob utia'al wa u páajtalilo'obe', lela' je'el u béeytale' chéen tu táan *tribunalo'ob* yáax jets'a'ano'ob, tu'ux kun meentbil le k'a'ana'an ba'alo'ob jets'a'ano'obo' yéetel je'ebix jets'a'anil ti' le a'almajt'aano'ob ma'ili' úuchuk le talamilo'.

Ti' u p'is óolil nojsi'ipile' ku p'áatal wet'a'an u ts'a'abal, chéen tu yo'olal wa óol beyo', yéetel wa tumen u ya'abil tuukul a'alik, bo'ol si'ipilil ma' jets'nojt'anta'an tumen le a'almajt'aano'obo' jach je'ebix k'abéet ti' le si'ipil ucha'ano'.

Ti' u p'is óolalil kaaje', ts'ok p'is óolta'ale' k'a'ana'an u beeta'al jach je'ebix ts'iibta'an wa jach je'ebix k'a'ana'an u na'ata'al ti' le a'almajt'aano'obo', yéetel lekéen p'áatak mina'an lela' yaan u yáantikuba ti' u chunt'aanilo'ob páajtalil.

Jatsts'iib (Art. 15). Ma' táan u cha'abal u meenta'al k'axt'aan utia'al u k'u'ubul aalmejen si'ipilnáalo'ob ti' táanxel lu'um, mix si'ipilnáalo'ob u meentmaj u si'ipilo'ob ich le nojlu'um tu'ux si'ipilnaja'ano'obo, mix tu'ux paalitsilo'ob ka'achij; mix mokt'aano'ob wa k'axt'aano'ob ku k'askuuntik u najmatmajil yéetel u páajtalilo'ob jets'a'an tumen le noj a'almajt'aana' utia'al máak yéetel lu'umkabil.

Jatsts'iib (Art. 16). Mixmáak je'el u béeytal u p'u'ujsa'al ti' u máakilil, u múuch'láak'ts'ilil, u yotochil, wa tu yo'olal ju'uno'ob wa ba'alo'ob yaan ti', lela' je'el u meenta'ale' chéen wa ku ts'a'abal u ju'unil tu'ux ku ya'ala'al tumen k'a'ana'an jala'ach ba'ax yo'olal kun meentbil.

Ma' táan u béeytal u meenta'al u chu'ukul máak wa ma' a'ala'an tumen p'is óol jala'achil beyxan wa ma' taka'an u pool tu yo'olal jump'éeel si'ipil je'ebix u jets'iko'ob le a'almajt'aano'obo', ku meenta'al u bo'olta'al si'ipil yéetel u luuk'sa'al u jáalk'abil wa yaan ba'ax a'alik tu'ux beeta'ab le si'ipililo' yéetel k'a'ana'an u ye'esa'al u ka'aka'ajil le máak ku ta'akal u poolo'.

Le jala'ach ku meentik jump'éeel chuukilo', k'a'ana'an u ts'áaik le máax tu chukajo' tu k'ab aj p'iis óol, tu séeba'anil yéetel tu ka'aka'ajil kun p'áatal. Wa ma' u meenta'al le ba'ax ku ya'alik le a'almajt'aano' yaan u beeta'al u bo'ota'al si'ipil tumen le bo'olsi'ipil a'almajt'aano'obo'.

Ti' jump'éeel chíika'an si'ipile' je'emáaxake' je'el u béeytal u chukik le máax meentik le si'ipilo' utia'al u ts'áaik tu séeba'anil tu k'ab le k'a'ana'an jala'acho' yéetel lela', k'a'ana'an tu séeba'anil xan u bisa'al ti' Molay P'is óol.

Chéen wa jach k'abéet, wa jach nojoch jump'éel si'ipil je'ebix jets'a'anik tumen le a'alamjt'aano'obo' yéetel wa je'el u béeytal u púuts'ul máak ti' p'is óole', chéen wa ma' táan u béeytal u ts'a'abal tu k'ab p'is óol jala'achil tu yo'olal u súutuk k'iinil, u kúuchilil wa bix úuchik le si'ipilo'; le Molay p'is óolo' je'el u béeytal u ya'alik, tu ka'aka'ajil ka chu'ukuk, wa táan u ya'alik yéetel u tsolik ba'ax o'olal ku meenta'al.

Chéen wa jach k'a'ana'an wa yo'olal chíika'an si'ipil, le aj p'is óol kun k'amik le máax chúuka'ano' k'abéet u yilik tu séeba'anil wa yaan u k'a'alal wa u cha'abal, je'ebix u ya'alik le a'almajt'aano'obo'.

Mix juntúul máak je'el u béeytal u k'a'alal maanal ti' ka'ap'éel k'iin tumen u Molayil p'is óol, ich lela' yaan u yila'al wa yaan u cha'abal wa u máansa'al tu k'aab p'is óol jala'ach; le k'iino'ob ts'a'ano' je'el u béeytal u k'a'ap'éelkuunsa'ale' chéen wa táan u yila'al bey *delinkuensia oorganisadae'*. Tuláakal le ba'ax jets'a'an ku máansajt'anta'alo' yaan u meenta'al u bo'ota'al u si'ipilil tumen u bo'olsi'ipil a'almajt'aan.

Ti' tuláakal a'albil xak'ale', chéen p'is óol jala'achil je'el u béeytal u meentike' yéetel yaan u ts'íibta'al, beyxan yaan u ya'ala'al ba'ax kúuchilil kun xak'albil, le máak wa le máako'ob kun chukbilo'obo' yéetel le ba'alo'ob ku kaxta'alo'obo', chéen leti' k'a'ana'an u meenta'al beyxan lekéen ts'o'okoke' yaan u meenta'al jump'éel *aakta sirkunstansiaada* tu táan ka'atúul máak t'ana'an tumen u yuumil le kúuchil xak'alta'abo' utia'al u jaajkuunsiko'ob, chéen wa ma' kula'ane' beyxan wa ma' u k'áate', leti' le jala'ach meentik le xak'al kun a'aliko'.

U tsikbal máake' ma' táan u béeytal u maansalt'anta'ali'. Le a'almajt'aano'obo' yaan u meentik u bo'oltik u si'ipil le ba'ax loobiltik u jáalk'abil máako' yéetel le ku luk'sik u jáalk'abil le je'ela'. Chéen le noj jala'ach p'is óol ti' nojlu'um, wa ku k'áata'al ti' tumen u noj jala'achil lu'um ku jets'ik le a'almat'aano' wa u jo'olpóopil le Noj Molay P'is óol ti' le péetlu'umil nojlu'um k'abéeto', je'el u béeytal u cha'ik u táakpajal je'emáakalmáak pribada'ob óojelbil ba'alo'obo'. Utia'al lelo', le jala'ach k'a'ana'ano, k'a'ana'an u ya'alik ts'íibtbile' ba'ax yo'olal ku k'aatankil, tu'ux xan ku ya'alik bix le táakpajilo', le máaxo'ob ku táakpajalo'obo' yéetel buka'aj k'iin ku t'íilil lela'. P'is óol jala'achil nojlu'ume', ma' táan u béeytal u ts'áaik le je'elo'oba' wa yaan ba'al u yilo'ob ti' yéeybal, *fiskal*, *merkantil*, *siibil*, meyaj wa beelankil, mix wa yo'olal u t'aan le máak k'ala'ano' yéetel le máax áantiko'.

Le táakpajilo'ob chaba'ano'obo yaan u meenta'al yéetel ba'alo'ob beyxan le naakilo'ob jets'aano'ob ti' le a'almajt'aano'obo'. Le ba'ax tu taasik le táakpajalilo'ob ma' táan u beetiko'ob lela', ma táan u yila'al bey jaajile'.

Le beelankil jala'achilo' je'el u béeytal u meentik xíimbal ti' naje' chéen utia'al u yilik wa ku chíimpolta'al le toj óol kuxtalo' yéetel le kanan kaaj belbest'aano'obo, yéetel utia'al u k'áat ka e'esa'ak le áanalte'ob wa ju'uno'ob utia'al u yilik wa ts'o'ok u meenta'al le *disposicion fiskalo'obo'*, u beelankúuntikuba ti le je'elo'oba, ti' le a'almajt'aano'ob ka'ana'ano' yéetel je'ebix jets'a'anik u meenta'al le xak'alo'obo'.

Le túuxtbil ts'íibil ju'uno'ob ku máansa'alo'ob chéen ti' kúuchilo'obo' ma' táan u béeytal u jo'osa'al ilbil, wa ka meenta'ake' yaan u ts'a'abal u bo'ol si'ipilil tumen le a'almajt'aano'.

Tu k'iinil jets'eknakile' mix juntúul aj kanan noj lu'umil je'el u béeytal u k'ubentikuba ti' jump'éel naje', wa ma' u k'áat u yuumili', mix u ya'alik ka meyajta'ak. Tu k'iinilo'ob ba'atele' aj aj kanan noj lu'umilo'obe' je'el u béeytal u k'áatiko'ob naj utia'al u yaantalo'obe', meyajto'ob yéetel u jeel ba'alo'ob, je'ebix u ya'alik le u a'almat'aanilo'ob ba'atel k'a'ana'ano'.

Jatsts'iib (Art. 17). Mixmáak je'el u béeytal u meentik ka bo'olta'ak si'ipil tu k'abe', mix ka loobilnak utia'al u k'áatik u páajtalilo'ob.

Tuláakal máake' yaan u páajtalil u meenta'al *justiisia* ti' tumen *tribunalo'ob* jáalk'abo'ob utia'al u meyajtiko'ob je'ebix tsola'an te' a'almajt'aano'obo', ts'o'okole' yaan u ts'áaiko'ob u núukt'aano'ob tu séeba'anil, tu chúuka'anil yéetel tu keetelil. U meyajto'obe' xma' bo'olil, le meentike' wet'a'an le bo'olbil p'is óolo'obo'.

U a'almajt'aanilo'ob nojlu'um yéetel kaajo'obe' yaan u jets'iko'ob le ba'ax k'a'ana'an utia'al u kanáanta'al u jáalk'abil *tribunalo'ob* yéetel u láaj meyajta'al u núukt'aanilo'obo'.

Mixmáak u béeytal u k'a'alal yo'olal u p'aaxo'ob ti' u jeel máak.

Jatsts'iib (Art. 18). Chéen wa yaan si'ipile' ku k'abéetchajal u yáax k'a'alal máak. Le kúuchil tu'ux kun k'albilo' ma' láayli' le tu'ux kun ts'ok bo'olta'al le si'ipilo' yéetel yaanal tu'ux ku p'áatalo'ob.

U Jala'achilo'ob Nojlu'um yéetel Péepetlu'umo'obe' yaan u jets'iko'ob u nu'ukbesajil bo'olsi'ipil, ich jujump'éel u péetilo'ob, tu yo'olal meyaj, u ka'ansajil je'ebix xan u xookil utia'al u béeytal u ka'a yokol jsi'ipilnáal ti' kaaj. Ko'olelo'obe' unaj u k'a'alalo'ob ti' kúuchilo'ob jatsa'antak ti' le tu'ux ku k'a'alal xiibo'ob utia'al u bo'oltiko'ob u si'ipilo'obe'.

U jala'achilo'ob Péetlu'umo'obe', je'el u béeytal u meentiko'ob nojmokt'aano'ob yéetel Nojlu'ume' je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo, utia'al u bo'oltiko'ob u si'ipil máaxo'ob ts'okt'anta'ano'ob yo'olal ma' nojsi'ipili' ti' kúuchilo'ob tia'an tu k'ab u jala'achil Nojlu'ume'.

U jala'achil Nojlu'um, Péepetlu'umo'ob yéetel Distrito Federale' yaan u jets'iko'ob ich u péetilo'ob meyajé' jump'éel chúuk'a'an nu'ukbesaj p'is óol utia'al ka meyajta'ak ti' máax ku ya'ala'al ku meentik ba'alo'ob ku yila'al bey si'ipile' tumen le bo'olsi'ipil a'almajt'aano'obo', beyxan ka yanak ka'alajun ja'ab ti' ba'ale' ma' xan táan u k'uchul waxaklajun ja'ab ti', tu'ux ku kanáantbil u najmatmajilo'ob tuláakal máake' tumen le Noj a'almajt'aana', beyxan le páajtalilo'ob ts'o'ok u chíimpolta'al ti' leti'obe' utia'al u jóok'olo'ob táanil. Le máako'ob mina'an ka'alajun ja'ab ti'ob u meentmajo'ob jump'éel ba'al ku yila'al bey si'ipil tumen le a'almajt'aano'obo' chéen yaan u ka'ajóok'sa'alo'ob ti' utsil beel yéetel yaan u ts'a'abal áantajil ti' u máakilo'ob.

U nu'ukbesajil meyaj ti' jujunyáal jala'achile' ti' yaan tu k'ab molayo'obe', *tribunalo'ob* yéetel jala'achilo'ob utia'al u jóok'sik beyxan u ts'áaik tojil ti' táankelem máako'ob. Je'el u béeytal u tsolt'a'ana'al, u kanáanta'al yéetel u jóok'sa'al ti' utsil beel je'ebix k'a'ana'ano', utia'al u kanáanta'al u chúuka'an jóok'ol táanil yéetel le ba'ax k'a'ana'an ti' le táankelem máako'.

Ti' u meyajta'al le je'ela' k'abéet u nu'ukbesa'al u jeel tojilo'ob chéen wa k'a'ana'ani'. Ti' tuláakal meyajto'ob ku meenta'al tu yóok'ol táankelem máako'obe' yaan u yila'al u meyajta'al tu tojil bejil k'a'ana'an, beyxan jumpáay ku meyaj le takjo'ol jala'achilo'obo' yéetel le meent bo'olsi'ipil jala'achilo'obo'. Le je'elo'oba' k'a'ana'an keetel yéetel le si'ipil meenta'ano' beyxan ku taasik utia'al u ka'a okol le táankelem máak ich kaaj yéetel ich u múuch'láak'tsililo'obo', beyxan utia'al u ma'alob jóok'bal táanil yéetel u ma'alobkuunsa'al u béeytalilo'ob. U k'a'alal máake' chéen unaj u yúuchul wa jach k'a'ana'an yéetel ma' ya'ab k'iino'ob kun meentbili', ts'o'okole' le je'ela' chéen utia'al táankelem máako'ob yaan kanlajun ja'ab ti'ob, tumen u meentmajo'ob ba'alo'ob ku yila'alo'ob jach k'aastako'ob tumen kaaj.

U lu'umkabilo'ob México si'ipilnaja'ano'ob ich táanxel Nojlu'umo'obe', je'el u béeytal u taasa'alo'ob utia'al u bo'oltiko'ob u si'ipilo'ob ich u Nojlu'umil México je'ebix jets'a'an ti' le jatsts'íiba' tu'ux ku t'aan yóok'ol u nu'ukbesajil utia'al u ka'a okol kaaj, beyxan le táanxel lu'umilo'ob takjo'olta'ano'ob ku bo'oltiko'ob u noj si'ipilo'ob tu Nojlu'umil Mexicoe', wa yo'olal u péetkanáanil Distrito Federal, je'el u béeytal u bisa'alo'ob ti' le lu'um tu'ux síija'ano'obo' wa kaja'ano'obo', je'ebix jets'a'an ti' u K'axt'aanilo'ob Nojlu'umo'ob meenta'ano'ob utia'al le je'ela'. U Jala'achilo'ob le Péetlu'umo'obo' je'el u béeytal u k'áatiko'ob ti' u Noj jala'achil Nojlu'um utia'al u yoksa'alo'ob ich K'axt'aanilo'ob le takjo'olta'ano'obo', yéetel u yáantajil u a'almat'aanil kaajo'ob. U bisa'al le takjo'olta'ano'obo' chéen je'el u béeytal wa xan u k'áato'ob leti'ob.

Le takjo'olta'ano'obo', je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', je'el u béeytal u bo'oltiko'ob u si'ipilo'ob tu kúuchilo'ob k'a'alal naats' tu'ux ku kajtalo'obo', lela' utia'al u béeytal u ka'a yokolo'ob ich kaaj.

Jatsts'iib (Art. 19). Mix jump'éel machbal je'el u béeytal u máan ti' óoxp'éel k'iine', le je'ela' ku chúunul kéen ts'a'abak le ku tuukulta'al si'ipilnaja'ano' tu k'ab p'is óol jala'achil, wa mina'an k'albal t'aan ti' tu'ux ku je'ets'el: le si'ipil ku ts'a'abal u kuucho'; tu'uxi', ba'ax k'iini' yéetel bix úuch u meentik, beyxan le ba'alo'ob ku yila'al kéen meenta'ak yáax kaxanilo', le je'elo'oba' k'a'ana'an nonojtako'ob utia'al u ye'esiko'ob le si'ipilo' yéetel u ka'aka'ajil le ku tuukulta'al si'ipilnaja'ano'.

Le k'iino'oba' je'el u béeytal u ya'abkunsalo'obe' chéen wa le ku tuukulta'al si'ipilnaja'an k'áatiko', je'ebix u jets'iko'ob le a'almajt'aano'obo'. U máan u k'iinil u ma'achal utia'al u meenta'al k'aas ti'e' yaan u meenta'al u bo'olta'al tumen bo'olsi'ipil a'almajt'aan. Le jala'achil yaan te' tu'ux k'ala'an le ku tuukulta'al si'ipilnaja'ano', wa ich le óoxp'éel k'iin ts'aba'an ma' u k'am u yéets'il joronts'iib k'aalbal t'aan wa u ya'abkúunsa'al k'iin k'áatankile', k'a'ana'an u t'anjo'oltik u ajp'is óolil le je'ela' tumen táan u ts'o'okol le k'iino'ob jets'a'ano'obo' yéetel, wa ich óoxp'éel oora ma' k'uchuk u ju'unil a'ala'ano', yaan u cha'ik le ku tuukulta'al si'ipilnaja'ano'.

Tuláakal p'is óolal yaan u meenta'al tu yo'olal le si'ipil wa le si'ipilo'ob a'ala'ano'ob te' k'aalbal t'aano' wa te' p'is óol t'aano'. Wa le ku yila'al wa jaaj jump'éel si'ipil ku jóok'ol u jeel ti' le ku kaxta'alo', jumpáay kun ilbil wa jaaj, ba'ale' ma' táan u béeytal u je'ets'el u nupbesa'al le si'ipilo'obo', wa yaan u jeel si'ipilo'ob.

Tuláakal loobil ku yúuchul kéen ma'achak máak wa tu kúuchil k'albal, tuláakal p'u'ujshal ku meenta'al mina'an u a'almajt'aanil; tuláakal bo'ol wa bo'ol kuuch ku ts'a'abal ich u kúuchil k'albale', máansal t'aano'ob wa loobilo'ob yaan u t'anjo'olta'alo'ob tumen le a'almajt'aano'obo' yéetel yaan u xu'ulsa'alo'ob tumen le jala'achilo'obo'.

Jatsts'iib (Art. 20). Ich tuláakal bo'olsi'ipil p'is óolale', le takjo'olta'ano', le loobilta'ano' wa le si'ipilta'ano', yaan u yantal ti'ob le páajtalilo'oba':

A. Tu yo'olal le takjo'olta'ano':

I. Tu séeba'anil u k'áate', le aj p'iis óolo' k'abéet u ts'áaik jáalk'abil *provisional* yéetel bo'ol ti', chéen wa ma' nojsi'ipilo'ob je'ex le ku meentiko'ob u we'et'el u ts'a'abal le je'ela' tumen le a'almajt'aano'obo'. Wa ma' nojsi'ipilo'obe', kéen k'áata'ak tumen *Ministeerio Púubliko*, ajp'is óole' je'el u béeytal ma' u ts'áaik jáalk'abil *provisional*, wa le takjo'olta'ano' ts'o'ok u yáax p'is óolta'al , tu yo'olal jump'éel si'ipil ila'an bey nojsi'ipil tumen le a'almajt'aano'obo' wa, lekéen ts'a'abak le ba'alo'ob ti' ajp'is óol tumen *Ministeerio Púubliko* utia'al u je'ets'el, k'aas u taal ti' le si'ipilta'an wa ti' kaaj u jáalk'abta'al le takjo'olta'ano', tu yo'olal le ba'ax ts'o'ok u meentiko' wa tu yo'olal ba'axten yéetel bix úuch u meentik le si'ipilo'.

Bajux u bo'olil yéetel bix le bo'ol ku je'ets'elo', k'abéet u yantal ti' u béeytalil u meenta'al tumen le takjo'olta'ano'. Chéen wa je'ebix ku jets'iko'ob le a'almajt'aano'obo', le p'is óol jala'achilo'ob je'el u béeytal u k'exiko'ob bajux le bo'olilo'. Utia'al u yila'al bixi' yéetel bajux le bo'olilo', le ajp'is óolo' k'a'ana'an u yilik ba'ax, bix yéetel ba'axten meenta'an le si'ipilo'; bix le takjo'olta'ano' yéetel u béeytalil yaan ti' utia'al u meentik u p'is óol ka'aka'ajilo'ob ts'aba'an ti'o'; le loobilo'ob yéetel le k'aasilo'ob meenta'an ti' le si'ipilta'ano'; beyxan le bo'ol taak'in kun ts'a'abal yóok'ol le takjo'olta'an, wa k'abéeto'.

Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob le nojsi'ipilo'obo' tu'ux le ajp'is óolo' je'el u béeytal u tselik le jáalk'abil *probisional*';

II. Ma' táan u béeytal u meenta'al u káantik ba'ax u beetmaj. Wet'a'an yéetel yaan u meenta'al u bo'olta'al tumen si'ipil a'almajt'aan, tuláakal ma' cha'abal t'aan, sajbe'ensajil wa loobil. Ma' táan u ch'a'anukta'al le káant ku meenta'al tu táan je'emáakalmáak jala'achil yaanal ti' le *Ministerio Público* wa ti' le ajp'is óolo', wa xan tu táan le je'elo'oba' mina'an u yáantajil u yáantajnaal;

III. Yaan u ts'a'abal u yojéelt ti' *audiencia pública* yéetel tu ka'ap'éeel k'iin úuchik u máansa'al ti' p'is óolile', u k'aaba' u takjo'olil beyxan bix yéetel ba'axten takjo'olta'ano', utia'al u ma'alob yojéeltik le si'ipil ku ts'a'abal ti'o' utia'al u béeytal u núukik le takjo'olo', tu'ux kun u ts'ájaj u yáax káant.

IV. Wa bey u k'áatike', yaan u máansa'al tu táan ajp'is óol yéetel le máax ku takjo'olo', ba'ale' ma' táan u béeytal le jets'a'an tu jaatsil V ti' múulxot's'íib B ti' le jatsts'iiba';

V. Yaan u k'a'amal ti' le áantaj t'aano'ob yéetel u jeel ba'alo'ob ku k'ubiko', yaan u ts'a'abal le k'iin ku tukulta'al k'a'ana'an tumen le a'almajt'aano'obo' yéetel u yáanta'al ka táakpajak le máaxo'ob u k'áat ka áantaj t'aanako'obo', chéen wa ti' yaano'ob ti' u kúuchil le p'is óolalo'.

VI. Yaan u p'is óolta'al ti' *audiencia pública* tumen juntúul ajp'is óol wa lu'umkab múuch'p'is óol u yojelo'ob xook yéetel ts'íib, yéet kajnaalilo'ob yéetel yéet kuchkabalob tu'ux ku meenta'al le si'ipilo', chéen wa je'el u béeytal u bo'olsi'ipilta'al yéetel junja'ab k'albale'. Yaan u p'is óolta'al tumen jump'éeel múuch'p'is óol tuláakal le si'ipilo'obo' meenta'an yéetel le nu'ukulil u ts'a'abal ojéeltbil ba'ax ku yúuchul wa *preensao'* utia'al u meenta'al k'aas ti' u jets'eknakil kaaj wa u kanáanil u paach wa ich Nojlu'um.

VII. Yaan u ts'a'abal ti' tuláakal le ba'alo'ob ku k'áatik utia'al u yáantikuba yéetel k'abéet ich le p'is óolo'.

VIII. Yaan u p'is óolta'al ich kamp'éeel winal chéen wa u bo'olil le si'ipilo' ma' tu máan ti' ka'ap'éeel ja'ab u k'albalil, wa ich jump'éeel ja'ab chéen wa le bo'olsi'ipilo' maanal ti' ka'ap'éeel ja'ab, ba'ale' wa ka u k'áat uláak' k'iino'ob utia'al u yáantikubae' je'el u béeytal u ts'a'abal ti'e'.

IX. Líik'ul u káajal le p'is óolo' yaan u ya'ala'al ti' le páajtalilo'ob ku ts'a'abal ti' tumen le Noj a'almajt'aana' yéetel yaan u páajtalil ti' jump'éeel ma'alob áantajil, tu juunal, tumen juntúul a'almajt'aannáal, wa tumen juntúul máak jach u k'ajóol. Wa ma' u k'áat wa ma' táan u béeytal u ya'alik máax kun yáantike', ts'o'ok u k'áata'al ti'e', le ajp'is óolo' yaan u ts'áaik juntúul ma'abo'ol áantajnáal. Beyxan yaan u páajtalil ti' u táakpajal u yáantajnáal ti' tuláakal u jáajatsil le p'is óolo', ts'o'okole' k'a'ana'an u táakpajal le jaytéen kun k'áatbil ti'e'; yéetel,

X. Tu yo'olal mixba'al je'el u béeytal u ya'abkunsa'al u k'iinil k'aalbalil wa u k'iinil machbalile', tumen ma' táan u bo'otik u meyaj u yáantajnáalilo'ob wa tumen u jeel bo'ol yéetel taak'in, tumen u ka'aka'ajil yéetel máak wa u jeel ba'al je'ebix le je'ela'.

Ma' táan xan u béeytal u máan u k'iinil yáax k'aalbal ti' le ku jets'iko'ob le a'almajt'aano'obo' tu yo'olal le si'ipil ku p'is óolta'alo'.

Ich tuláakal k'aalbalil bo'olsi'ipil ku ts'áaik jump'éeel ts'okt'aane', yaan u xo'okol u k'iinil le maachbalilo'.

Le najmatmajilo'ob ts'aba'an ich jaatsilo'ob I, V, VII yéetel IX yaan xan u chiimpolta'alo'ob ikil u meenta'al le yáax kaxanilo', je'ebix u jets'iko'ob le a'almajt'aano'obo' yéetel le ba'alo'ob k'a'ana'antako'obo' beyxan tak tu'ux ku kóojolo'obo'; le jets'a'an ti' jaatsil II ma' tu béeytal u k'expajal.

B. Tu yo'olal le loobilta'ano' wa le si'ipilta'ano':

I. U k'amik a'almajt'aan áantajil; u ts'a'abal u yojéelt le páajtalilo'ob ku ts'a'abal ti' tumen Noj a'almajt'aano' yéetel, chéen wa ku k'áatike', u ts'a'abal u yojéelt bix u bin u meyajil le p'is óolalo';

II. U yáantik *Ministerio Púubliko*; utia'al u k'a'amal ti' tuláakal le jaajkuunsaj ba'alo'ob yaan ti'o', tu yáax kaxanil beyxan tu p'is óolil, yéetel utia'al u meenta'al le meyajob k'a'ana'antako'obo'.

Ministeerio Púubliko ken u yil ma' k'a'ana'an u meenta'al jump'éel meyajé', k'abéet u tsolik yéetel u ya'alik ba'axten ma';

III. U k'amik áantaj utia'al u ts'a'akal yéetel u no'objensa'al u tuukul tu séeba'anil, líik'ul u yúuchul le si'ipilo'.

IV. U yutskiínta'al le ba'ax k'askuunta'an ti'o'. Chéen wa k'abéete', *Ministerio Púublikoe'* k'a'ana'an u k'áatik u yutskiínta'al le ba'ax k'askuunta'ano' ku ts'o'okole' le p'is óolo' wa ts'o'ok u ya'alik si'ipil ts'okt'aane' ma' táan u béeytal u tselik u ka'aka'ajil le p'is óolta'ano' utia'al le utskinajo'.

Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob bix kun séeb meentbil le ts'okt'aano' tu yo'olal u yutskiínta'al le ba'alo'ob k'askuunta'ano';

V. Wa ma' tu chukik u nuukil wa *menores de edad* le loobilta'ano' wa le si'ipilta'ano', ma' k'a'ana'an u káantiko'ob yéetel le takjo'olta'ano' wa le si'ipil meenta'an ti'o' yaan u yil yéetel u ts'i'isil wa yéetel *sekueestro*. Ti' le je'elo'oba', yaan u káanta'al je'ebix ku jets'iko'ob le a'almajt'aano'obo'; yéetel

VI. U k'áatik kanáan yéetel p'is óol t'aano'ob ku jets'iko'ob le a'almajt'aano'obo' utia'al u kanáanil yéetel u yáantajil.

Jatsts'iib (Art. 21). Chéen p'is óol jala'achile' je'el u béeytal u ts'áaik bo'olsi'ipile'. U kaxanil yéetel u t'úulpachil le si'ipilo'obo' u meyaj *Ministeerio Púubliko*, leti'e' yaan u yáantikuba yéetel le jpoliso'ob yaano'ob ich u jala'achil yéetel ich u péet t'aanil. U ts'a'abal bo'olsi'ipil tumen u máansajt'anta'al jala'ach yéetel polis belbest'aanile' u meyaj belankil jala'achil, le bo'olsi'ipilo'oba' chéen bo'olbil wa k'albail tak *treeintai seeis ooras*; ba'ale' wa le si'ipilnáal ma' táan u bo'oltik le bo'olil ts'aba'an ti'o', le je'ela' yaan u k'e'exel yéetel le k'albail jets'a'ano', lela' tu yo'olal mixba'al je'el u máan ti' *treeintai seeis oora'obe'*.

Wa k'iinmeyajnáal, k'abmeyajnáal wa chéen meyajnáal le si'ipilnáalo', ma' táan u béeytal u meenta'al u bo'olsi'ipiltik yéetel taak'in maanal ti' le ku náajaltik ti' jump'éeel k'iino'.

Wa meyajnáalo'ob mina'an u bo'olil u meyajo'obe', le bo'olo' ma' táan u máan ti' le taak'in ku yantal ti' jump'éeel k'iino'.

U ts'okt'aanilo'ob *Ministeerio Púublikoe'* tu yo'olal ma' u meenta'al yéetel u ts'o'oksa'al u meyajil bo'olsi'ipile', je'el u béeytal ma' u ke'etel yéetel p'is óol t'aano'obe' je'ebix u jets'iko'ob le a'almajt'aano'obo'.

U Noj jala'achil Mexicoe' je'el u béeytal u chíimpoltik u péetil meyaj u Molayil Bo'olsi'ipil Nojlu'umo'ob, yéetel u jaajkunajil u Molayil Senadoro'ob kéen k'a'ana'anchajak.

U kanáanil kaaje' jump'éeel meyaj utia'al Nojlu'um, Distrito Federal, Péetlu'umo'ob yéetel Kuchkabalob'ob, ich u péetilo'ob meyaj ku jets'ik le Noj a'almajt'aana'. U meyajil u molayil poliso'obe' yaan u belbest'anta'al tumen u chunt'aanilo'ob a'almajt'aan, meent meyaj, ma'alob meyaj yéetel tsikbe'enil.

Nojlu'um, Distrito Federal, Péetlu'umo'ob yéetel Kuchkabalob'obe', yaan u paaklan meyajo'ob je'ebix u jets'iko'ob le a'almajt'aano'obo', utia'al u je'ets'el jump'éeel nu'ukbesajil kanáanil kaaj ich nojlu'um.

Jatsts'iib (Art. 22). Wet'a'an bo'olsi'ipil kiinsajil, xot' wíinkilil máak, jóok'sa'al su'utsil, u ts'a'abal chíikul, jaats', p'uuch, je'eba'axak loobile', máanja'an bo'olil taak'in, u tse'elel ba'albailo'ob yéetel je'eba'ax u jeel bo'olo'ob ma' suuka'ano'ob yéetel yaayajo'obi'.

Ma' táan u béeytal u ya'ala'al wa tok ba'albail utia'al jala'achil le u ch'a'abal tuláakal wa chéen u jaats u ba'albail ti' juntúul máak meenta'an tumen p'is óol jala'achile', utia'al u bo'olta'al jump'éeel ka'aka'ajil ti' kaaj ku taal ti' jump'eel túuxtaj kaxanil ti' si'ipil, wa utia'al u bo'olta'al patano'ob wa muulta'ob. Ma' táan xan u béeytal u ya'ala'al wa tok ba'albail utia'al jala'achil u túuxta'al tselbil ba'albail si'ipil tumen p'is óol jala'achil, wa ku taal ti' xma' a'almajt'aan ayik'alil, je'ebix jets'a'an ti' le jatsts'iib 109o'; mix u tse'elel ba'albail si'ipil utia'al le ajbo'olsi'ipilo', tu yo'olal si'ipil jets'a'an bey múuch' meent si'ipile', beyxan le ba'albail ku yilk'ajal utia'alo', wa ma' táan u ye'es a'almajt'antik tu'ux u taal le ba'albailo'.

Ma táan u béeytal u ya'ala'al wa tok ba'albail utia'al jala'achil wa ku ts'a'abal ti' Noj jala'achil le ch'aba'an ba'albailo'ob p'ata'ano'obo' je'ebix jets'a'an te' belbest'aano'ob tu yo'olal le je'ela'. P'is óol jala'achile' yaan u jets'ik ka ts'a'abak ti' Noj jala'achil le ba'albailo'ob ch'a'aba'ano'ob tu yo'olal jump'éeel kaxanil wa meyajil ku t'u'ulpachtik si'ipil tumen múuch'meent si'ipil, lekéen ts'o'okok le kaxanilo' wa le t'u'ulpach meyajilo', kex ma' meenta'an ts'okt'aan tu yo'olal le ba'albailo'ob ch'a'aba'ano'obo'. Le p'is óol ts'okt'aano' yaan u meenta'al kéen ts'o'okok le meyaj tu'ux ku ts'a'abal *awdieensia* ti' u jeel máako'ob yéetel tu'ux ku jach jaajkuunsa'al u chíikulil si'ipil jets'a'an bey múuch'meent si'ipil tumen le a'almajt'aano'obo', chéen wa le ba'albailo'ob tu tia'altaj, tu yuumiltaj wa ilchaj bey utia'al le takjo'olta'an ich le kaxanilo' wa ich u meyajil le kaxanilo', kex wa ts'o'ok u máansa'al ti' u jeel máako'ob, ba'ale' ma' táan u ch'a'abal ti' le je'elo'oba' wa ku jaajkuunsiko'ob u tia'altmo'ob wa u yuumiltmajo'ob je'ebix k'a'ana'ane'.

(Tsela'an le u kan xóot'ts'iibo')

Jatsts'iib (Art. 23). Mix jump'éeel si'ipil p'is óolil k'a'ana'an u máan ti' óoxp'éeel u molayil p'is óol. Mixmáak je'el u p'is óolta'al ka'atéen chéen tu yo'olal jump'éeel si'ipil, ti' le p'is óolo' ku ye'esa'al yaan wa mina'an u si'ipil. Wet'a'an u táats'mansa'al u molayil p'is óol.

Jatsts'iib (Art. 24). Tuláakal máake' yaan u jáalk'abil ti' utia'al u oksaj óoltik le k'uj uts tu t'aane' yéetel u meentik payalchi'ob, e'esa'al óol wa k'ujtal meyajilo'ob, chéen wa ma' si'ipil ku meenta'al u bo'olsi'ipilta'al tumen le a'almajt'aano'obo'.

U Nojmolayil Nojlu'ume' ma' táan u béeytal u meentik a'almat'aano'ob utia'al u je'ets'el wa u we'et'el je'eba'axak oksaj óol k'ujtalile'.

Le k'ujtalilo'ob ku meenta'al tumen ya'abkach máako'obe' yaan u yúuchul ich u najil k'uj. Le ma' táan u meenta'al ich u najil k'uje', k'abéet u chíimpoltiko'ob le belbes a'almajt'aano'obo'.

Jatsts'iib (Art. 25). U noj jala'achil México ku yilik u jóok'ol táanil u noj lu'umil México, yaan u kanáantik lela' ti' u múuch'il yéetel ku p'iis p'áatal u yáant le páajtalil u tsikbe'enil noj lu'um yéetel u belbest'aanil u t'aankaajil, yéetel, u ts'a'abal k'ajóoltbij u jóok'ol táanil u taak'inil yéetel u meeyajta'al yéetel jump'éeel uts t'oox le taak'in ku yokolo' yéetel u naajmal, ku cha'ik u máak'anta'al u jáalk'abil yéetel u tsikbenil máako'ob, múuch' máako'ob yéetel u jeel miatsilo'ob, je'ebix ku kanáantik le Noj a'almajt'aana'.

U noj jala'achil México yaan u tukultik, u bisik u meeyajil yo'osal y taak'inil Noj lu'umil México, yéetel yaan u bisik regulacion u p'iis yéetel u ts'a'abal k'a'aóoltbij ti' maax u k'aato'ob yo'osal le jáak'abil ku ts'aik le Noj a'almajt'aana'.

U jóok'ol táanil u taak'inil nojlu'umil México yaan u múuch'ta'al, yéetel u ka'aka'ajil kaaj, kúuchil máako'ob, kúuchil kaaj yéetel u kúuchil ma' utia'al kaajil, mixtaan u p'iitkunsa'al u jeel meeyaj taak'inil ku yáantik u jóok'ol taanil u Nojlu'umil México.

U kúuchil máako'ob yaan ti' u kuuch, chéen ti' leti'ob, le péet k'a'anan je'ebix ku ye'esik le jatsts'iib 28, kan xeet' ti' e Noja'almat'aana', u Noj jala'achil Méxicoe' yaan utia'alo' yéetel u utsi meeyajtik je'ebix ka jets'a'ako'.

Beyxan yaan u béeytal u meeyaj chéen leti' wa yéetel múuch' kaajo'ob yéetel ma' utia'al kaaj, je'ebix ku ch'a'ataantik le a'almajt'aano'obo, utia'al u ts'a'abal k'ajóoltbil yéetel utsil tsolik le péet jach k'a'ana'an utia'al u jóok'ol táanilo'.

Yaan u keet áanta'alo'ob yéetel ya'ab najmáal ti' taak'inil yo'olal u jóok'ol táanil le kúuchil meyaj ti' múuch' kaajil yéetel ma' ti' kaajo', yaan u yáantikubao'ob je'ebix u k'áat le kaajo' yéetel bix ku k'a'ana'anchajal ti' leti'ob, ti' tuláakal le najmáalo'ob, kanáantik ma' u xu'ulul yéetel u kúuchil tu'ux ku kuxtal.

Le a'amajt'aano'obo' yaan u jets'ik u nu'ukulil utia'al u séebtal le múuch'tsoolmeyaj yéetel ku nojochtal le meyaj taak'inil ti' méech' kaaj: ti' ejidos, molay meeyajo'ob, áantajo'ob, kaajo'ob, kúuchil meeyaj tu'ux ya'ab wa chéen utia'al yéetel, tu láakalo'ob, tuláakal múuch' molay kaaj utia'al u najmáal, t'iitbil yéetel u xuup najmáal yéetel le áantajo'ob jach k'a'ana'ano'ob.

Le a'amajt'aano'obo' yaan u líik'sik óol yéetel u kanáantik le meyaj taak'inil ku meentik tu juuno'ob yéetel u k'a'aytik u belbest'aanil utia'al u jóok'ol táanil le u kúuchil ma' utia'al kaaj ku yáantik u jóok'ol táanil u taak'inil u nojlu'umil Méxicoo', je'ebix ku jets'ik le Noj a'almajt'aana'.

Jatsts'iib (Art. 26).

A. Le Noj jala'achilo' yaan u ya'alik jump'élili' múuch'tsol ti' le meyaj tuukulo'ob t'aankaajo' yo'olal u nojochkúunsa'al nojlu'um utia'al ka kuuninsa'ak ma'alob tuukul léeksajil, páajtalil yéetel ka keet nojochkúunsa'ak táanil yo'olal u jáalk'abil yéetel u t'aankaajil almejen, much'talo'ob kaaj yéetel u miaatsilil nojlu'um.

U xuulil utia'al u meyaj nojoch lu'ume' ti' yaan ich le Noj A'almajt'aana' leti'e' yaan u yilik u xuulil meyaj tuukul. Le meyaj tuukulo' yaan u t'ankajta'al. Utia'al u múuch't'aanil u jejeláasil aaljatsil máako'obe' yaan u mo'oloj yaayano'ob yéetel u k'áatankil le máako'obo' utia'al u yoksa'al le ba'ax k'áata'ano' ich le tsool áantajo' yo'olal u nojochkúunsa'al. Yaan u yantal jump'éeel tsool tuukul nojlu'umilil nojochkúunsa'al, tu'ux yaan u k'a'axal k'a'ana'an tsool áantajil le belankilil moltepal nojlu'umilo'.

Le a'almajt'aano'obo' yaan u ts'áaik u páajtalil ti' le Jala'achilo' utia'al u jets'ik le jejeláas biix u nu'ukulilo'ob páajtal utia'al u béeytal u yoksikuba yéetel utia'al u k'áatchi'itik le ba'ax suuk u meenta'al ti' le múuch'tsol ti' le meyaj tuukulo'ob yéetel le ba'ax ku k'abéetchajal utia'al u béeytal u menchajal, nu'ukulilo'ob, utia'al u yila'al bix kun bisbil, yéetel bix kun k'anbil le ba'ax ku tukla'al u meenta'alo' beyxan yéetel le meyajob utia'al le jóok'ol táanilo'. Bey xane', yaan u ya'alik tu'ux ku páajtal le máaxo'ob kun u meento'ob le meyaj tuukulo'ob yéetel le ba'axo'ob jets'a'an utia'al u yil le Jala'achil Nojlu'umilo' bix kun u meent le k'axt'aan yéetel le jala'acho'obo' ti' le péepet lu'umo'obo' beyxan ka u patbeetej yéetel ka lúubuk ma'alobil ti' le máaxo'ob utia'al le ba'ax kun u meento'obo' utia'al u béeytal u meenchajal yéetel u meenta'al u meyaj.

Ti' le múuch'tsol ti' le meyaj tuukulo'ob t'aankaajo', le noj molayo' yan u yoksikubaj je'ebix ya'alik le a'almajt'aano'obo'.

Jatsts'iib (Art. 27). U tia'alta'al lu'umo'ob yéetel ja'ob yano'ob ich u nojlu'umil Méxicoe', ku tia'alinta'al tumen Jala'achil, lela' yaanchaj yéetel yaan ti' u páajtalil u ts'áaik u tia'alinta'al tumen máak, bey túun ku meenta'al le tia'alintal máakilo' wa *propiedad privada*.

Je'el u béeytal u ch'a'abale' chéen wa k'abéet ti' kaaje' yéetel yaan u yaantal u bo'olil.

U Noj jala'achil México tuláakal k'iine' yaan u páajtalil u ts'áaik ti' *propiedad privada* le ba'alo'ob k'a'ana'an ti' kaajo'ob, beyxan u yilik u meyajta'al le sijnal ba'alo'ob ku béeytal u yuumilta'alo', utia'al k'a'ana'anchajal ti' kaaj, utia'al u keet t'o'oxol u naajmalil kaaj, u kanáanta'al ma' u xu'ulul, u meenta'al u keet jóok'ol táanil nojlu'um yéetel u ma'alobkuunsa'al bix u kuxtalil máako'ob ich kaaj yéetel nojkaaj. Le meentike', yaan u je'ets'el le ba'alo'ob k'a'ana'antako'obo' utia'al ka béeychajak u kajtal máak yéetel u je'ets'el u yantal, u meyajbe'enkunsa'al, ma' u xu'ulsa'al yéetel ba'axtia'al le lu'umo'obo', ja'ob yéetel k'áaxo'ob, utia'al u meenta'al meyajob ti' kaaj beyxan u tukulta'al yéetel u yila'al u chuunsa'al u meenta'al, u p'áata'al, u ma'alobkuunsa'al yéetel u nojochtal le kaajo'obo'; utia'al u kanáanta'al yéetel u yutskiinsa'al u ets'eknakil sijnalil; utia'al u ja'atsal le nukuch lu'umo'obo'; utia'al ka je'ets'ek u nu'ukbesajil yéetel u múul meyajta'al éejido'ob yéetel kaajo'ob, je'ebix jets'a'an ti' le belbes a'almajt'aano'; utia'al u jóok'ol táanil u mejen tia'alilo'ob kaaj; utia'al u múuk'a'ankuunsa'al u meyajil pak'al, wakaxnáalil, k'áaxnáalil yéetel u jeel naajmal meyajilo'ob ich kaajo'ob, beyxan utia'al ma' u cha'abal u k'aaskúunsa'al le sijnal ba'alo'obo' yéetel le k'aaskuunajo'obo' je'el u béeytal u yúuchul ti' le tia'alilo' ku taasiko'ob k'aas ti' kaaje'.

Ti' Noj jala'achil yaan u táats' tia'alintajil tuláakal le sijnal ba'alo'ob yaano'ob yóok'ol u lu'umilo'obo' yéetel xan u chuunche'il le yáanalil k'aak'náab ti' peteno'obo'; tuláakal *mineralo'ob* wa ba'alo'ob yaano'ob ti' kóots kúuchilo'ob, wóol ja'ob, múuch' ba'alo'ob wa sijnal kúuchilo'ob, u kúuchilo'ob tu'ux yaan ba'alo'ob jela'an ti' le ba'ax yaan te' lu'umo'obo', je'ebix le *mineralo'ob* tu'ux ku jóok'sa'al *metalo'ob* yéetel *metaloyde'ob* ku k'abéetchajalo'ob ti' *induustria*; u sijnal kúuchilo'ob ki'ichkelem tuunicho'ob, ki'ichkelem tuunich ta'ab yéetel sijnal ta'abo'ob meenta'an tumen u ja'ilo'ob k'áak'náab; le ba'alo'ob ku taalo'ob ti' u pu'ukul tuunicho'ob, wa u meyajta'ale' ku meenta'al yáanal lu'um; u sijnal kúuchilo'ob *mineralo'ob* wa ts'úukul ba'alo'ob je'el u béeytal u k'abéetchajalo'ob bey *fertilisaantee'*; le chich *mineralo'ob* je'el u yeelelo'obo', le *petrooleo'* yéetel tuláakal le *kaarburo'ob* ti' chich, ja'aja'akil wa iik' *idroojeno*; yéetel le ka'an yaan tu yóok'ol nojlu'umo', tu kóochil yéetel je'ebix u je'ets'el ti' u páajtalil nojlu'umo'ob.

Utia'al u Nojlu'umil México u ja'il le k'áak'náabo'ob yaan tu chowakil yéetel je'ebix ku je'ets'el tumen u Páajtalil Nojlu'umo'obo'; u ja'ilo'ob le k'áak'náab yaan ichilo'; u ja'ilo'ob chank'áak'náab yéetel áak'alche' tsaayal mantats' yéetel le k'áak'náabo' wa le chéen ba'ax k'iino'ob tsaayalo'ob yéetelo'; u ja'ilo'ob le sijnáal chank'áak'náabo'ob yaan ichilo' tsaayalo'ob juntaats' yéetel le tu'ux mantats' u máan ja'o'; u ja'ilo'ob áalkabja'ob yéetel le ku t'ít'ikuba'ob beyxan le ku tsaayikuba'ob ti' uláak' áalkabja'obo', líik'ul tu'ux ku káajal le yáax ja' mantats'o', le ma' mantats'o' wa le yaan u muuk'il u yáalkabo'obo', tak tu'ux ku tsáayal yéetel k'áak'náab, chank'áak'náabo'ob, *láaguna'ob* wa áak'alche'ob utia'alo'ob nojlu'um; le ja'ob mantats' wa ma' mantats' u yáalkabo'ob yéetel ku tsáayal juntaats' wa ma' juntaats' ti'o', wa tuláakal u chowakilo'ob wa junxóot' ti' leti'obe', ku k'abéetkunsal utia'al u yila'al u xuul nojlu'um wa u xuulo'ob ka'ap'éel péetlu'umo'ob, wa kéen máanak ti' junp'éel péetlu'um tak ti' uláak' wa ka u ch'akt u xuul Nojlu'um; u ja'ilo'ob chank'áak'náabo'ob, *láaguna'ob* wa áak'alche'ob tu'ux ku yéets'elo'ob, u kúuchilo'ob wa u jáalja'ob, k'atakbalob tu xuul ka'apéel wa uláak' u xuul péetlu'umo'ob wa tu xuul Nojlu'um yéetel le nojlu'um yaan tu tséelo', wa kéen k'abéetchajak u xuul jáalja'ob utia'al u ye'esal tu'ux naakal ka'ap'éel péetlu'um wa Nojlu'um yéetel le nojlu'um yaan tu tséelo'; u ja'ilo'ob sayabo'ob ku jóok'olo'ob tu jáal k'áak'náab, kúuchilo'ob k'áak'náab, u beelilo'ob ja', tu'ux ets'ekbalob, wa u jáal chank'áak'náabo'ob, *láaguna'ob*, wa áak'alche'ob utia'alo'ob Nojlu'um, yéetel le ja'ob ku jóok'sa'alo'ob ti' kúuchilo'ob yáanal lu'um; beyxan u beelilo'ob ja', u taamilob ja' wa u jáal ja'ilo'ob chank'áak'náabo'ob yéetel ja' ku yáalkabo'ob ich nojlu'um tu chowakil ku jets'ik le a'almajt'aano'obo'. Le ja'ob yaan yáanal lu'umo' je'el u béeytal u jóok'sa'al yéetel u meyaj máake' yéetel u tia'alinta'al tumen u yuumil le lu'umo', ba'ale' kéen k'áata'ak tumen kaaje' wa ku jeelbenkuuntik uláak' k'abéetkuunsajilo'ob; u Noj Jala'achil Méxicoe' je'el u béeytal u belbest'antik u jóok'sa'al yéetel u meyajta'al yéetel u jets'ik wet'a'an kúuchilo'ob, beyxan tuláakal u ja'il u nojlu'um. Je'emáakalmáak ja'ilo'ob ma' oka'ano'ob ich le yáax a'ala'ano'oba', yaan u p'áatal bey utia'al le lu'um tu'ux ku yáalkab wa tu'ux ets'ekbalob, ba'ale' wa yaano'ob ich ka'ap'éel wa máanal ti' ka'ap'éel xot'lu'um, le ja'oba' yaan u

k'abéetkuunsa'al tumen kaaj, yéetel yaan u belbest'anta'al tumen Péetlu'umo'ob.

U béeytalil Nojlu'um tu yo'olal le ba'ax jets'a'an ti' le yáax ka'ap'éel xóot'ts'iibe' ma' táan u tse'eel yéetel ma' táan u k'e'exel yéetel u jóok'sa'al, u meyajta'al wa u k'abéetkuunsa'al le ba'alo'ob ku ya'aliko'obo', tumen máako'ob wa molayo'ob meenta'an je'ebix ku jets'iko'ob u a'almajt'aanilo'ob Méxicoe', ma' táan u béeytal u meenta'alo'ob wa ma' yéetel u ts'áat'aano'ob u Noj jala'achil Nojlu'um, je'ebix jets'a'an ti' le belbest'aano'ob yéetel le bix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'. Le a'almaj belbest'aano'ob tu yo'olal u meyajilo'ob u jóok'sa'al *mineralo'ob* wa *sustansia'ob* ku ya'alik le kan xóot'ts'iibo', yaan u belbest'antiko'ob u meenta'al yéetel u jaajkuunsa'al le meyajob ku meenta'al wa yaan u meenta'alo'obo' líik'ul u je'ets'elo'ob, mixba'al yaan u yil u k'iinil u ts'a'abal u ts'áat'aanilo'ob, yéetel ma' u chíimpolta'al le belbest'aano'obo' ku meentik u ts'e'eel u ts'áat'aanilo'ob. Ti' u Noj jala'achilil México yaan u páajtalil u jets'ik yéetel u tselik nojk'a'ana'anil ba'alo'ob nojlu'um. Noj jala'ache' yaan u t'aan tu yo'olal le je'ela' ti' ba'axten yéetel bix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'. Tu yo'olal *petrooleo'* yéetel tuláakal le *kaarburo'ob* ti' *idroojeno* chich, ja'aja'akil wa iik' wa *mineralo'ob radiaktibo'ob*, ma' táan u ts'a'abal ts'áat'aano'ob mix moka'aano'ob, ts'o'okole' ma' táan u chíimpolta'al le ts'aba'ano'ob tu yo'olal le je'ela' yéetel Nojlu'um yaan u jóok'sik le ba'alo'obo', je'ebix jets'a'an tu Belbes A'almajt'aanil. Chéen ti' Nojlu'um yaan u ka'aka'ajil u meentik, u bisik, u jeelbesik, u t'oxik yéetel u ts'áaik *enerjiya eléektrika* utia'al u meyaj ti' kaaj. Tu yo'olal le je'ela' ma' táan u ts'a'abal ts'áat'aano'ob ti' máako'ob yéetel Nojlu'ume' yaan u k'abéetkuunsik le ba'alo'ob yéetel le sijnáal ba'alo'ob ku k'abéetchajal utia'al le je'elo'obo'.

Beyxan ti' Nojlu'um yaan u ka'aka'ajil u k'abéetkuunsik le *kombustible'ob nuklearo'obo'* utia'al u meenta'al *enerjiya nuklear* yéetel u belbest'antik u meyajta'alo'ob utia'al u jeel ba'alo'ob. Chéen utia'al ma' ba'atelil je'el u béeytal u k'abéetkuunsa'al le *enerjiya nuklearo'*.

Nojlu'ume' ku meyajtik u páajtalil ti' tsikbe'enil yéetel ti' péetilo'ob meyaj ku je'ets'el tumen u a'almajt'aanilo'ob Nojmolay chéen ich jump'éeel u kúuchil taak'inil ku yantal tu paach u k'áak'náabil nojlu'um yéetel tu tséel le je'ela'. U kúuchil taak'inile' ku k'uchul tak yóok'ol *dosieentas miya'ob náawtika'ob*, p'isa'antako'ob líik'ul tu'ux ku káajal u p'iisil u k'áak'náabil u nojlu'umil México. Kéen táakak u kúuchil taak'inil nojlu'um yóok'ol u kúuchilo'ob taak'inil ti' yaanal Nojlu'umo'ob, u kóochil le je'elo'oba' yaan u ch'a'at'anta'al yéetel le Nojlu'umo'obo' je'ebix kun k'abéetchajale'.

Ti' u béeytalil utia'al u yuumilta'al u lu'umilo'ob wa ja'ilo'ob u Nojlu'umil México, k'abéet u chíimpolta'al le belbest'aano'oba':

I. Chéen le síija'ano'ob meejikoilo'obo' wa ts'áach'i'ibalta'ano'ob yéetel le molayo'ob meejikoilo'obo' yaan u páajtalil ti'ob utia'al u tia'alintiko'ob lu'umo'ob, ja'ob yéetel u sijnal náajalil, wa utia'al u ts'a'abal ts'áat'aan ti'ob utia'al u meyajta'al kúuchilo'ob yáanal lu'um wa ja'ob. Noj jala'achile' je'el xan u béeytal u ts'áaik ti' táanxel lu'umilo'ob le páajtalila', chéen wa ku k'axt'antiko'ob yéetel le *Sekretariya* ti' *Relasiooneso'* u yilikuba'ob nojlu'umilo'ob ti' le ba'albailo'ob yéetel ma' u k'áatiko'ob u kanáanta'alo'ob tumen u jala'achil u nojlu'umo'ob; tumen, wa ma' táan u chíimpolta'al le k'axt'aano', yaan u p'áatal ti' Nojlu'um, le ba'alo'ob ts'o'ok u yantal ti'ob tu yo'olal le je'elo'. Le táanxel lu'umilo'obo' ma' táan u béeytal u tia'alintiko'ob lu'umo'ob wa ja'ob tu chowakil *sieen kilóometro'ob* ti' u xuul nojlu'um yéetel *síinkuentaj kilóometro'ob* ti' u jáal k'áak'náab.

Noj jala'achil yéetel u k'áatilo'ob kaaj ich nojlu'um beyxan u chunt'aanilo'ob áantajbae', je'el u béeytal, je'ebix u ya'alik *Sekretariya* ti' *Relasionese'*, u ts'áaik béeytalil ti' táanxel Nojlu'umo'ob utia'al u yuumiltiko'ob, ma' péekil ba'albailo'ob k'a'ana'antako'ob utia'al u meyajto'ob u *embajaada'ob* wa u *delegasiono'ob*, ti' le kúuchil tu'ux ku mantats' yantal u Nojpáajtalilo'ob u Nojlu'umil Méxicoe'.

II. Le k'ulintaj molayo'obo' meenta'ano'ob je'ebix jets'a'an ti' le jatsts'íib 130o' yéetel ti' u belbes a'almajt'aanil yaan u yantal ti'ob u béeytalil utia'al, u yuumiltiko'ob, u tia'alintiko'ob yéetel u meyajtiko'ob, chéen, le ba'alo'ob k'a'ana'an ti'obo', yéetel le ba'ax ku k'áata'al beyxan le naakilo'ob ku je'ets'el tumen u belbes a'almajt'aanilo';

III. Le molayo'ob áantajil, ti' jala'achil wa ti' ma' jala'achile', u meyajjo'obe' u ts'áaiko'ob áantaj ti' máax k'a'ana'an, ti' *sientífika* kaxanil, u ts'a'abal kaambesajil, u áantajbail máakilo'ob, wa je'eba'ax a'almajt'anbil ba'alo'ob, ma' táan u béeytal u tia'altiko'ob u jeel ma' péekil ba'albailo'ob ti' le k'a'ana'an ti'obo', utia'al le ba'ax kun u meento'obo', je'ebix jets'a'an ti' le belbes a'almajt'aano';

IV. Le u molayilo'ob paaklan koonolo' je'el u béeytal u jaajats yuumiltiko'ob chéen lu'umo'obe', ba'ale' u p'iisile' chéen leti' le k'a'ana'an utia'al u meentiko'ob u meyajjo'obo'.

Le molayo'ob je'ebix le je'elo'oba' mix juntéen je'el u béeytal u tia'alintiko'ob lu'umo'ob ku k'abéetkuunsa'al utia'al meyajta'al u jejeláasil pak'alo'ob, wakaxnáalil wa k'áaxnáalil, wa u p'iisil ku máan *beintisiinko* u máalal ti' le jets'a'an tu jaatsil XV ti' le jatsts'íiba'. Le belbes a'almajt'aano' yaan u belbest'antiko'ob u tsoolil u taak'inil yéetel jaytúul u máakilo'ob le molayo'oba', chéen wa le lu'umo'ob ku yuumilta'alo' tumen le molayo' ma' táan u máan u p'iisil ti' le mejen lu'umo'ob ku yuumilta'al tumen jujuntúul u máakil molayo'. Ti' le je'ela', tuláakal juunal jaajats lu'umil, le tu yo'olal tótol lu'umo'obe', yaan u múuch'ul utia'al u xo'okol. Beyxan, le a'almajt'aano'obo yaan u jets'iko'ob le ba'axo'ob k'a'ana'an utia'al u yokol táanxel lu'umilo'ob te' molayo'oba'.

Le a'almajt'aano'obe' yaan u jets'iko'ob bix u ts'íibta'al yéetel bix k'a'ana'an u yila'al u meenta'al le ba'ax jets'a'an ti' le jaatsila';

V. Le *baanko'ob* ts'aaba'an béeytalil ti'obo', je'ebix jets'a'an ti' u a'almajt'aanilo'ob molayo'ob ti' *krédito*, je'el u béeytal u yantal ti'ob bey taak'inil, lu'umo'ob ich nojkaajo'ob yéetel tóotol lu'umo'ob je'ebix jets'a'an ti' u a'almajt'aanilo'obo', ba'ale' ma' táan u béeytal u tia'alintiko'ob wa u meyajtiko'ob u jeel ma' péekil ba'albailo'ob ti' le k'a'ana'an ti'obo';

VI. U a'almajt'aanilo'ob Nojlu'um yéetel Péetlu'umo'ob ich u péetilo'ob meyaj, yaan u jets'iko'ob bix je'el u ch'a'abal *propiedad privada* utia'al u k'abéetkuunsa'al tumen kaaj, je'ebix jets'a'an ti' u a'almajt'aanilo'ob le belankil jala'achil yaan u ya'alik le t'aan k'abéeto'. U tojol kun jets'bil utia'al u bo'olta'al le ba'al ch'aba'ano', yaan u jóok'sa'al ti' u tojol *fiscal* ku chiikpajal ti' *kataastro* wa tu kúuchilo'ob k'ampatan, kex wa le tojola' u ya'almaj u yuumil le *propiedad* wa chéen tu k'amaj tumen u bo'olmaj u patano'ob tu yo'olal le tojol je'ela'. U ya'abtal wa u p'iittal u tojol le *propiedad particularo'* tu yo'olal ma'alobkuunsajo'ob wa k'aastalil ucha'ano'ob ti' kéen ts'o'okok u je'ets'el u tojol *fiscal*, chéen leti' je'el u béeytal u p'áatal utia'al p'is óol *peerisial* yéetel u ts'ook t'aanil kaxan p'is óol. Le je'ela' yaan xan u meenta'al tak tu yo'olal ba'alo'ob ma' jets'a'an u tojol ti' u kúuchil bo'ol majan ba'alo'obi'.

U meyajta'al u ka'aka'ajilo'ob Nojlu'um jets'a'ano'ob ti' le jatsts'iiba'; yaan u meentchajal yéetel p'is óol meyajil; ba'ale' ich le meyajila' yéetel tu yo'olal le túuxt'aanil kun meentbil ich ma' máanal ti' jump'éel winali' tumen le *tribunalo'ob* k'a'ana'ano'obo', le belankil jala'achilo'obo' yaan u ch'a'iko'ob, u belankiltiko'ob, u ts'ook koniko'ob wa u koniko'ob le lu'umo'ob wa le ja'ob ku meyajta'alo'obo' yéetel tuláakal le ba'alo'ob yaan ba'al u yil tu yéetelo', ba'ale' ma' táan u béeytal u k'e'exel le u meentmajo'ob le jala'achilo'obo' táanil ti' u ts'a'abal ts'okt'aan utia'al u meenta'al;

VII. Ku chiimpolta'al u *personalidad jurídica*il múuch'kajtalil *ejidal* wa kajtalil yéetel ku kanáanta'al u tia'alintajil tu yo'olal le lu'umo', utia'al u kajtal máak beyxan utia'al u jóok'sa'al u yich meyaj.

Le a'almajt'aano'obo' yaan u kanáantiko'ob u tojbe'enil u lu'umo'ob le máasewal máako'obo'.

Le a'almajt'aano'obo', yéetel u chíimpolil beyxan u mu'uk'a'ankuusa'al u kuxtalil máako'ob ich *éjido'ob* yéetel kaajo'obe', yaan u kanáantiko'ob le lu'umo' utia'al u kajtal máak yéetel yaan u belbest'antiko'ob u k'abéetkuunsa'al lu'umo'ob, k'áaxo'ob yéetel ja'ob ku múulk'abéetkuunsa'al beyxan u meenta'al k'a'ana'an meyajob ti' líik'saj óolal utia'al u ma'alobkuunsa'al u kuxtal u kajnáalilo'ob.

Le a'almajt'aano'obo', yéetel chíimpolil ti' ba'ax u k'áat le *ejidataario'ob* yéetel *komunero'obo'* utia'al u k'amiko'ob le ba'ax maas uts u taal ti'ob ti' u k'abéetkuunsiko'ob u *recursos productivos*, yaan u belbest'antiko'ob u meyajil u páajtalil le *komunero'obo'* tu yo'olal le lu'umo' yéetel ti' jujuntúul *ejidataario'ob* yo'olal u *paarsela'ob*. Beyxan yaan u jets'iko'ob le ba'ax k'abéet u meenta'al utia'al u paklan much'ikuba'ob le *ejidataario'ob* yéetel *komunero'ob*, yéetel jala'achilo'ob wa yéetel yaanal máako'ob yéetel u ts'áaik u béeytalil yo'olal u k'abéetkuunsa'al u lu'umo'ob; ts'o'okole', wa *ejidataario'obe'*, u máansiko'ob u páajtalil u *páarsela'ob* ich u kajnáalilo'ob le múuch'kajtalil *ejidalo'*, beyxan yaan u jets'ik ba'ax yéetel bix le múuch'tambal *ejidalo'* kéen u ts'áaj ti' le *ejidataario'ob* u béeytalil tu yóok'ol u *paarselao'*. Wa ku máansa'al le páajtalil ti' yaanal máak tu yo'olal le *paarselao'obo'* yaan u chimpolta'al le maansajila' je'ebix u ya'alik u páajtalil jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

Ich jump'éel múuch' kajtale', mix juntúul *ejidataario* je'el u béeytal u yantal ti' maanal 5% ti' tuláakal u lu'umilo'ob *éjidoe'*. Je'ebixake', u ts'a'abal lu'umo'ob tu k'aaba' chéen ti' juntúul *ejidataarioe'* k'a'ana'an u chíimpoltik le náakilo'ob jets'a'ano'ob ti' jaatsil XV°.

Nojmúuch'tambale' leti' u noj jo'olpóopil múuch' kajtal ti' *éjido* wa ti' kaaj, yaan ti' le nu'ukbesajil yéetel meyajilo'ob ku je'ets'el ti' le a'almajt'aano'obo'.

U jo'olil *éjido* wa ti' ba'albail kaaje', yéeya'an tumen kaaj je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', leti' u jo'olpóopil e'esajil múuch kajtal yéetel k'abéet u yilik ka meyajta'ak u ts'okt'aanilo'ob nojmúuch'tambal.

U su'utul lu'umo'ob, k'áaxo'ob yéetel ja'ob ti' múuch' kajtalo'obe' yaan u meenta'al je'ebix jets'a'an ti' le belbes a'almajt'aano';

VIII. Ku je'ets'el ma' táan u chiimpolta'al:

a) Tuláakal le máansaj páajtalilo'ob ti' lu'umo'ob, ja'ob yéetel k'áaxo'ob utia'al kaajo'ob, kajtalilo'ob, kuchte'elo'ob wa mejen kaajo'ob, meenta'an tumen almejen nojochilo'ob, u Jala'achilo'ob Péetlu'umo'ob, wa tumen je'emáax jala'achil kaaj ma' táan u chiimpoltik le ba'ax jets'a'ano' ti' u A'almajt'aanil ti' 25 ti' u winalil juunio tu ja'abil 1856 yéetel u jeel a'almajt'aano'ob yéetel belbest'aano'ob tu yo'olal le je'ela'.

b) Tuláakal le ts'áat'aano'ob, ch'a'at'aano'ob wa u ko'onol lu'umo'ob, ja'ob yéetel k'áaxo'obe', meenta'an tumen u *Sekretariyail Fomeento, Áasienda* wa u jeel jala'achil nojlu'um, líik'ul u yáax k'iinil u winalil *disieembre* ti' u ja'abil 1876, tak te' k'iino'oba', wa yéetel le je'elo'oba' ch'aba'an yéetel yuumilta'an xma' páajtalil le *éjido*'ob, lu'umo'obil múul t'oxa'an wa je'eba'ax lu'umile', utia'al kaajo'ob, kajtalilo'ob, kuchte'elo'ob wa mejen kaajo'ob yéetel múuch' kajtalo'ob.

c) Tuláakal u meyajilo'ob u ts'a'abal xuulilo'ob, koonolo'ob, máansajilo'ob wa ts'okkoonolo'ob meenta'an ichil le k'iino'ob ku ya'alik le jaatsil yaan paachila', tumen molayo'ob paaklan koonol, ajp'is óolo'ob wa u jeel u jala'achilo'ob péetlu'umo'ob wa Nojlu'um, wa yéetel le je'elo'oba' ch'aba'an yéetel tia'alinta'an xma' páajtalil lu'umo'ob, ja'ob yéetel u k'áaxilo'ob *éjido*'ob, lu'umo'ob ti' múul t'ooxile' wa je'eba'ax lu'umile', utia'al múuch' kajtalo'ob.

Ba'ale' je'el u chíimpolta'ale', chéen le lu'umo'ob ts'aba'an u ju'unilo'ob ti' le t'ooxilo'ob meenta'an je'ebix jets'a'an ti' u A'almajt'aanil 25 ti' u winalil juunio ti' u ja'abil 1856 yéetel tia'alinta'an tumen juntúul máak utia'al u meyajta'al maanal ti' lajunp'éel ja'ab wa u nojochil le lu'umo' ma' táan u máan ti' *síinkuenta ektaarea'ob*.

IX. Le jaatsil wa le t'ooxil meenta'an bey yéetel a'almajt'aan ich u kajnáalilo'ob jump'éel múuch' kajtal yéetel le k'aaschaj wa k'aaskuunta'ab wa ba'ax ichilo', je'el u béeytal ma' u chíimpolta'al wa bey ku k'áatiko'ob u óox ti' kanjaats le kajnáalilo'ob ku tia'alintiko'ob jun ti' kanjaats le lu'umo'obo', le ku ja'atsalo', wa jun ti' kanjaats le kajnáalilo'ob wa ku tia'alintiko'ob óox ti' kanjaats le lu'umo'obo';

X. Tsela'an

XI. Tsela'an

XII. Tsela'an

XIII. Tsela'an

XIV. Tsela'an

XV. Ti' u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoe' wet'a'an u ba'alna'ata'al lu'umo'ob.

Ku ya'ala'al chan lu'umil pak'al le ma' táan u máan ti' *sieen ektarea'ob* ku jóoyabta'al wa mantats' ch'uul wa u keetil ti' uláak' jejeláasil lu'umo'ob.

Utia'al u keetkuunta'ale' yaan u xo'okol jump'éel *ektaarea* ku jóoyabta'al bey ka'ap'éel ku meyajta'al ti' ja'aja'alil, bey kamp'éel ku meyajta'al ich *áagosto* jach ma'alo'obe' wa bey waxakp'éel ti' nojk'áax, k'áax wa le ku meyajta'al ich *áagosto* ti' tikin lu'umo'obo'.

Beyxan, ku ya'ala'al, chan lu'um, le ma' táan u máan ti' *siento siinkuenta ektaarea'ob* u nojochil ti' jujuntúul máake' wa le lu'umo'ob ku k'abéetkunsa'al utia'al u pa'ak'al piits', wa ku jóoyabta'al; yéetel ti' *tresieentas ektaarea'ob*, wa ku k'abéetkuunsa'al utia'al u pa'ak'al ja'as, u sak'abil ch'ujuk, *káafe*, kij, uule, paalma, *bid*, *oliibo*, *kiina*, *bayniya*, kakaw, *agaabe*, páak'am wa icháankil che'ob.

Ku ya'ala'al u chan lu'umil aalak'ba'al le ma' táan u máan ti' jujuntúul máak u nojochil k'a'ana'an utia'al u tséenta'al tak *kinieentos* nukuch alak'o'ob wa u keetel lela' ti' mejen alak'o'ob, je'ebix u jets'iko'ob le a'almajt'aano'obo', yéetel tu yo'olal buka'aj u yo'och alak' ku ts'áaiko'ob le lu'umo'obo'.

Wa jach ma'alobkuunsa'an lu'umo'ob yéetel u meyajil jóoyab, u beelil u jóok'sa'al ja' k'aschaja'an wa u jeel ba'alo'ob meenta'an tumen u yuumilo'ob wa le ku tia'alintiko'ob le chan lu'umo'obo', láayli' yaan u ya'ala'al bey chan lu'ume', kex wa, tu yo'olal le ma'alobkuunsajilo'ob meenta'ano'obo', ku máansiko'ob le náakilo'ob jets'a'ano'ob ti' le jaatsila', chéen wa chúuka'an le ba'alo'ob k'a'ana'antako'ob jets'a'ano'ob ti' le a'almajt'aano'obo'.

Wa ich u chan lu'umil aalak'ba'al, ku ma'alobkuunsa'al lu'umo'ob ku ts'o'okole' ku k'abéetkuusa'al ti' pak'alile', u nojochil k'abéetkuunsa'an utia'al lela' ma' táan u béeytal u máan, je'ebix k'a'ana'ane', le náakilo'ob jets'a'ano'ob ti' u ka'axot' yéetel óoxxot'ts'iibil le jaatsila' tu yo'olal u ma'alobil le lu'umo'ob ma'ili' ma'alobkuunsako'obe'.

XVI. Tsela'an

XVII. U Nojmolayil Nojlu'um yéetel u Molayilo'ob a'almajt'aan Péetlu'umo'ob, ich u péetilo'ob meyaje', yaan u jóok'siko'ob a'almajt'aano'ob tu'ux ku je'ets'el bix kun jatsbil yéetel bix kun máansbil páajtalilo'ob ti' le lu'umo'ob ku máansiko'ob le náakilo'ob jets'a'ano'ob ti' u IV yéetel XV xóot'ts'iibil le jatsts'iiba'.

U máanalile' k'a'ana'an u ja'atsal yéetel u máansa'al u páajtalilo'ob tumen u yuumil ich jump'éeel ja'ab ku xo'okol líik'ul u a'almaj páayt'anta'al. Wa ts'o'ok u máan le k'iino'ob a'ala'ano'ob ma' máansaj páajtalta'ak, u koonolile' yaan u je'ek'abta'al tia'al tuláakal máak. Ichil keetile', yaan u chíinjo'olta'al máax maas k'a'anan'an u tia'alintuk je'ex u ya'alik le a'almajt'aano'obo'.

U a'almajt'aanilo'ob kaajo'obe' yaan u jets'iko'ob u ba'albail múuch'láak'tsilil, le tu'ux ku ya'ala'al le ba'alo'ob k'abéet u táakpajalo'ob ich le je'ela', ich u chunt'aanil ma' táan u máansaj páajtalta'al yéetel ma' táan u béeytal u ch'a'abal mix u patanta'al.

XVIII. Ku ya'ala'al je'el u béeytal u xak'alta'al tuláakal le mokt'aano'ob yéetel ts'áat'aano'ob meenta'an tumen le Noj jala'achilo'ob máanja'ano'ob líik'ul u ja'abil 1876o', tu meento'ob u ch'a'abal nukuch lu'umo'ob, ja'ob wa sijnáal ba'albail ti' Nojlu'um, tumen juntúul máak wa jump'éeel molay, beyxan ku ts'a'abal u béeytalil ti' u Noj jala'achil Nojlu'um utia'al u ya'alik ma' táan u éejenta'al le mokt'aano'obo' wa ku taasiko'ob ba'al k'aas ti' kaaj.

XIX. Yéetel le ba'ax jets'a'an ti' le Noj a'almajt'aana', Noj jala'achile' yaan u jets'ik le t'aano'ob utia'al u ts'a'abal chíinjo'ol páajtalil yóo'lal k'áaxo'ob wa *justiisia agraria* tu séeba'anil yéetel tu no'oja'anil, utia'al u kanáanta'al u p'is óol páajtalil ti' u tia'alinta'al lu'um ti' *éejido*, ti' kaaj yéetel chan lu'um, beyxan yaan u yáantik u ts'a'abal p'is óol áantajil ti' kolnáalo'ob.

Ich u péetil meyaj nojlu'um ku p'áatal tuláakal le ba'alo'ob tu yo'olal u xuulo'ob u lu'umilo'ob *éejido* yéetel ti' kaaj, je'ebix káajlik le je'elo'oba', wa ma' jets'eli' wa táan u ba'altelta'al tumen ka'ap'éel wa maanal ti ka'ap'éel múuch' kajtal; beyxan le ba'alo'ob tu yo'olal u tia'alinta'al u lu'umilo'ob *éejido* yéetel ti' kaaj. Utia'al le ba'alo'ob je'ela' yéetel, beyxan, utia'al u ts'a'abal *justiisia agrariae*', le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob *tribunalo'ob* ku meyajob tu juunalo'ob yéetel u péetilo'ob meyajob, meenta'ano'ob tumen ajnoj'is óolo'ob ts'aba'an u k'aaba' tumen u Noj jala'achil Nojlu'um yéetel ts'aba'ano'ob tumen u Molayil Senadoro'ob wa, ich u je'elelil u meyaj le je'ela', tumen Mantats' K'amk'ubenkuuch.

Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob jump'éel jo'olpópil utia'al u ts'a'abal *justiisia agraria*, yéetel

XX. Noj jala'achile' yaan u táakmuk'tik meyajilo'ob utia'al u jóok'olo'ob táanil le mejen kaajo'obo', yéetel u tuukulil u ts'a'abal meyaj beyxan u kanáanta'al u ma'alob kuxtalo'ob beyxan u táakpajalo'ob yéetel u yoksikubaj le kolnáalo'obo' ich u jóok'ol táanil nojlu'um, yéetel yaan u líik'saj óoltik u meyajilo'ob pak'alil yéetel aalak'ba'al beyxan u meyajil k'áaxil utia'al u ma'alob k'abéetkuunsa'al lu'umo'ob, yéetel u meenta'al u kúuchilo'ob meyaj, *insuumo'ob*, *kréedito*, u meyajilo'ob ka'ansaj yéetel *téeknika* áantajil. Beyxane' yaan u jóok'sik belbes a'almajt'aan utia'al u tukulta'al yéetel u nu'ukbesa'al u náajmalil u meyajil pak'alil yéetel aalak'ba'al, u *industrialisarta'al* beyxan u jóok'sa'al kombil, yéetel u tuukulil k'a'ana'an ti' kaaj.

Jatsts'iib (Art. 28). Ti' u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoe' wet'a'an le méek'tantia'alilo'obo', u meenta'al méek'tantia'alil, *estaanko'ob*, yéetel u luk'sa'al patan, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'. Láayli' bey ku meentbil ti' weet'ilo'ob utia'al u kanáanta'al *industria*.

Le o'olale', le a'almajt'ano'obo' yaan u meentiko'ob u bo'olsi'ipilta'al, beyxan le jala'achilo'obo' yaan u ma'alob t'u'ulpachtiko'ob, u mu'uch'ul wa u moltia'alta'al ba'alo'ob ku k'abéetkuunsa'al k'a'ana'antako'ob tumen juntúul wa chéen jaytúul máak utia'al u meenta'al u na'akal u tojolo'ob; tuláakal ch'a'at'aan, meyaj wa u múuch'il *produktoro'ob*, *induustriail* máako'ob, ajkoonolo'ob wa *empresario'ob* ti' *séerbisio'ob*, wa ku meentiko'ob je'eba'axake', utia'al ma' u cha'abal jáalk'ab táakpajalil wa keetlanil yéetel utia'al u meenta'al u ko'oj bo'ol le ajmaano'obo' beyxan, tuláakal le ba'alo'ob ku taasiko'ob utsil ti' juntúul wa junjaats máako'ob ku ts'o'okole' ku taasik k'aas ti' tuláakal máak wa ti' jump'éeel jaatsil kajnáalilo'ob.

Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob chunt'aano'ob utia'al u je'ets'el u xuul u tojol kombil ba'alo'ob, ba'alo'ob wa náajmalo'ob ku yila'al k'a'ana'antako'ob utia'al u taak'inil nojlu'um wa utia'al u k'abéetkuunsa'al tumen kaaj, beyxan utia'al u ya'ala'al bix kun nu'ukbesa'al u t'o'oxol kombil ba'alo'ob, ba'alo'ob wa náajmalo'ob, utia'al ma' u yantal chúumuktalilo'ob ma' k'a'ana'antako'obi' wa máan ya'abo'ob ku meentiko'ob ma' u yantal ba'alo'ob k'abéetkuunsa'al, wa ku na'aksiko'ob tojolo'ob. Le a'almajt'aano'obo' yaan u kanáantiko'ob le ajmaano'obo' yéetel u meentiko'ob u nu'ukbesajilo'ob utia'al u ma'alob kanáanta'al le ba'ax k'abéet ti'obo'.

Ma' méek'tantia'alil le meyajo'obo' ku meentik chéen le Noj jala'achilo' ti' le nojk'a'ana'an ba'alo'oba': *kóorreo*, *telégrafo* yéetel *radiotelegrafiya*; *petroolio* yéetel ujeel *idrokarburo'ob*; k'a'ana'an *petrokíimika*; *mineralo'ob radioaktibo'ob* yéetel u meenta'al *enerjiya nuklear*; *elektrisidad* yéetel le meyajilo'ob chiika'an jets'a'ano'ob ti' le a'almajt'aano'obo' ku jóok'sa'alo'ob tumen u Nojmolayil Nojlu'um. *Komunikasion* ti' *sateelite* yéetel *ferrokarrilo'ob* ba'alo'ob ku táanilkuunsa'al utia'al u jóok'ol táanil nojlu'um je'ebix jets'a'an ti' jatsts'iib 25 ti' le Noj a'almajt'aana'; le Noj jala'achilo' kéen u meyajt u nojbelankilil tu yo'olal le je'elo'obo', yaan u kanáantik u kanáanil yéetel u tsikbe'enil Nojlu'um, yéetel kéen u ts'áa ts'áat'aano'ob wa cha'abalilo'ob yaan u p'áatal ti' wa yaan u jets'ik u béeytalil yóok'ol le bejilo'ob ti' *komunikasion* je'ebix jets'a'an ti' u a'almajt'aanilo'obo'.

Le Noj jala'achilo' yaan u yantal ti' múuch'jo'olpóopilo'ob yéetel *empresaa'ob* ku k'abéettalo'ob ti' utia'al u ma'alob meyajta'al le nojk'a'ana'an ba'alo'ob yaan ti'o' yéetel ti' le meyajilo'ob ku táanilkuunsa'alo'ob, tu'ux ku táakpajal tu juunal wa yéetel jáatso'obil kaaj yéetel *privado*, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

Noj jala'achile' yaan u yantal ti' jump'éel nojméek'tan *baanko* tu juunal ku meentik u meyajo'ob yéetel u belankilil. Le ba'ax kun u táanilkuunso' leti' u yilik u jets'eknakil u béeytalil u maan u taak'in nojlu'um, yéetel lela' ku mu'uk'a'ankuunsik u nojbelankilil yóok'ol u jóok'ol táanil nojlu'um le yaan u ka'aka'ajil ti' le Noj jala'achilo'. Mix jump'éel jala'achile' je'el u béeytal u ya'alik ti' *Baanko* ka ts'áa taak'inake'.

Ma' méek'tantia'alil le meyajo'ob ku meentik chéen le Noj jala'achilo', yéetel le nojméek'tan *baanko* ti' nojk'a'ana'an ba'alo'ob ti' u meenta'al *moneeda* yéetel *biyeete'ob*. Le nojméek'tan *baankoo'*, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo' yéetel u táakpajalil le jala'achilo'ob k'a'ana'antako'obo', yaan u belbest'antik u jelpajalo'ob, beyxan u chúumuktalilo'ob yéetel meyajilo'ob taak'in, tumen yaan ti' u béeytalil k'a'ana'an utia'al u belbest'antik yéetel u kanáantik le je'ela'. U belankilil *baankoe'* u ka'aka'ajil le máako'ob ken u ts'áa u Noj jala'achil Nojlu'umo' yéetel u éejenil u Molayil Senadoro'ob wa Mantats' K'amk'ubenkuuch, kéen k'a'ana'anchajak; le máako'ob ts'áaba'ano'obo' yaan u meyajitiko'ob u kuucho'ob ich le k'iinilo'ob kun xáantalo'obo' yéetel je'ebix tsola'anilo'obe' ka béeyak u meentiko'ob u meyajo'ob tu juunalo'ob; chéen je'el u béeytal u luk'sa'al u meyajo'obe' tu yo'olal nojsi'ipil yéetel ma' táan u béeytal u yantal u jeel meyaj ti'ob, kuuch wa k'amk'ubenkuuch, ba'ale' je'el u béeytal u meyajo'ob ti' u e'esajil *baanko* yéetel le ma' bo'olilo'ob ti' molayo'ob ti' ka'ansaj, *sieensia*, miaatsil wa ti' ts'áa áantajil. Le máako'ob ku meyajitiko'ob u belankilil nojméek'tan *baankoe'*, je'el u béeytal u almejen p'is óolta'alo'ob je'ebix jets'a'an ti' u jatsts'íibil 110 ti' le Noj a'almajt'aana'.

Ma' méek'tantia'alil u molayilo'ob ajmeyajo'ob meenta'an utia'al u kanáanta'al le ba'ax k'abéet ti'ob yéetel molayo'ob u paaklan meyajo'ob *produktoro'ob* utia'al, yéetel u kanáanta'al le ba'ax k'abéet ti'ob wa le ku k'áata'al tumen tuláakal máak, u táats' koniko'ob ti' táanxel nojlu'umil k'íiwikil koonol u náajmalo'ob nojlu'um wa *industria* chéen wa leti'ob ku ts'áaiko'ob ya'ab taak'in te' tu'ux ku meyajta'alo'ob wa ma' kombil ba'alo'ob ku jach k'abéetchajalo'obi', chéen wa le molayo'ob ku yila'alo'ob wa ku kanáanta'alo'ob tumen u Jala'achil Nojlu'um wa ti' le Péetlu'umo'obo', yéetel yáax ts'áat'aan utia'al le je'ela' ku ts'a'abal tumen u molayilo'ob a'almajt'aan k'a'ana'antako'obo'. Le molayilo'ob a'almajt'aano', tu juunalo'ob wa yéetel u t'aanil Noj jala'ache' je'el u béeytal u tseliko'ob le ts'áat'aano'ob meenta'ano'ob utia'al u beeta'al le molayo'ob ku ya'ala'ala', chéen wa bey u k'áatik u k'a'ana'anilo'ob kaaj.

Ma' xan méek'tantia'alil le béeytalilo'ob ku ts'a'abal tu jaats k'iino'ob ti' ajmeentajo'ob yéetel *áartista'obo'* utia'al u meenta'al u meyajo'ob yéetel le ku ts'a'abal ti' ajpatjo'olo'ob yéetel ti' ajma'alobkuunsajo'ob ti' wa ba'ax utia'al u k'abéetkuunsa'alo'ob chéen ti' u patjo'olo'obo'.

Noj jala'achil, yéetel u áantajil a'almajt'aano'obe', je'el u béeytal kéen k'abéetchajak ti' kaaje' u ts'áat'antik u ts'a'abal u meyajilo'ob kaaj wa u jóok'sa'al, k'abéetkuunsa'al yéetel u jóok'sa'al utsil ti' le ba'albailo'ob chéen ti' Nojlu'um, ba'ale ma' táan u yokol ich le a'ala'ana' le ku jets'iko'obo'. Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob ba'ax yéetel bix kun kanáantbil u ma'alob ts'a'abal u meyajilo'ob yéetel u k'abéetkuunsa'al le ba'albailo'ob tumen kaajo', yéetel ma' táan u cha'iko'ob u mu'uch'ul ba'alo'ob ku k'atikuba'ob ti' u k'a'ana'anil kaaj.

U meyajta'al u belbest'aanil u meyajil kaaje' yaan u chiimpoltik le ba'alo'ob jets'a'ano'ob ti' le Noj a'almajt'aano' yéetel chéen je'el u béeytal u meenta'ale' yéetel a'almajt'aano'ob.

Je'el u béeytal u ts'a'abal áantaj taak'ine' utia'al meyajo'ob ku táanilkuunsa'alo'ob, chéen wa ti' tuláakal máak, tu jaats k'iino'ob yéetel ma' táan u taasik jach k'aas ti' u taak'inil Nojlu'um. Noj jala'achile' yaan u yilik u meyajta'al le áantaj taak'ino' yéetel u p'isik le ba'axo'ob ku taasiko'.

Jatsts'iib (Art. 29). Chéen wa yaan *inbasioone'*, u yaj k'askuunta'al u jets'eknakil kaaj wa je'ebaxak ku tsáa kaaj ich jump'éeel yayaj talamil wa ba'atelile', chéen u Noj jala'achil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Mexico, je'ebix kun u ch'a'at'anto'ob yéetel le Nojochilo'ob ti' le *sekretariya'ob* ti' Noj jala'achil beyxan le *Prokuraduriya General* ti' Nojlu'um yéetel u éejen u Nojmolayil Nojlu'um, wa jelekbal lela', leti' le k'amk'ubenkuucho' je'el u béeytal u tselik ti' tuláakal le nojlu'um wa chéen ti' jump'éeel kúuchil le najmatmajilo'ob ku k'atkuba'ob utia'al u ch'éensa'al le talamilo', chéen ch'a'abil, yéetel tu séeba'anil; ba'ale' k'abéet u meentik chéen ich junjaats k'iino'ob, lela' yaan u meenta'al yéetel ya'abach kananil yo'olal le ch'ensajila' ma' u ts'a'abal ch'éen ti' juntúul máak. Wa le ch'ensajil ku yúuchul much'ukbal le Nojmolayo', lela' yaan u ts'áaik le béeytalilo'ob k'a'ana'an utia'al ka u yil le Noj jala'ach bix kun u ts'áa u jets' óolil le kaajo'. Ba'ale' wa ka úuchuk ich u k'iinil je'elele' yaan u t'a'anal le Nojmola'ayo' tu séeba'anil utia'al u ch'at'aantiko'ob le ba'ax k'abéet u meenta'alo'.

Ka'a Péets'el **Tu yo'olal meejikoilo'ob**

Jatsts'iib (Art. 30). U ch'i'ibalil u Nojlu'umil Méxicoe' ku ts'a'abal ti' máax sijnali' wa ti' máax ku ts'áach'i'ibalta'ali'.

A. Meejikoil sijnalob:

- I. Le ku síijilo'ob tu noj lu'umil México, je'etu'uxak u taal u yuumo'obe'.
- II. Le ku síijilo'ob táanxel lu'umilo', u paalal meejikoilo'ob, síija'ano'ob tu noj lu'umil México, wa u yuum síija'an tu noj lu'umil México, wa u na' síija'an tu noj lu'umil México.

III. Le máax ku síijilo'ob táanxel lu'umilo', u paalal meejikoilo'ob ts'áach'i'ibalta'ano'ob, wa u yuum ts'áach'i'ibalta'an, wa u na' ts'áach'i'ibalta'an, yéetel

IV. Le máax ku síijilo'ob ti' ba'atelil wa paaklan koonol cheemo'ob wa péepen k'áak' mejikoilo'obo'.

B. Meejikoilo'ob ts'áach'i'ibalta'ano'ob:

I. Le táanxel lu'umilo'obo', kéen ts'a'abak ti'ob u ju'unil ts'áach'i'ibalil tumen le *Secretaría de Relaciones*.

II. Ko'olel wa xiib táanxel lu'umil ku ts'o'okol u beel yéetel xiib wa ko'olel meejikoil, ku yantal wa ku jets'ik u yotoch ich u Nojlu'umil México, yéetel ka u chíimpolto'ob tuláakal ba'al ku tsolik le A'almaj t'aano'obo'.

Jatsts'iib (Art. 31). U ka'aka'ajil meejikoilo'ob:

I. U túuxtiko'ob xook u paalalo'ob yéetel u kanáanbil paalalo'ob ti' u najilo'ob xook ti' jala'achil wa ma' ti' jala'achili', utia'al ka u xoko'ob chunxook, yáaxyáal xook yéetel ka'ayáal xook, beyxan ka u k'amo'ob le k'atunil xooko', je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

II. U bino'ob tu k'iinil yéetel tu yoorail ts'aba'an tumen u Méek'tankaajil tu'ux kajakbalob, utia'al u k'amiko'ob ka'ambesajil ti' uts kajnáalil yéetel k'atun utia'al ka béeychajak u k'abéetkuunsiko'ob u páajtalilo'ob lu'umkabil, ka u utsil k'abéetkuunso'ob u nu'ukulil ba'atel, yéetel ka u yojéelto'ob u meyajil k'atun.

III. U yokolo'ob yéetel u meentiko'ob meyaj ich u K'atunil Nojlu'um, je'ebix jets'a'an ti' le nu'ukbesajil a'almajt'aan k'a'ana'ano', utia'al u kanáanta'al yéetel u to'okol jáalk'abil, lu'umil, tsikbe'enil, páajtalilo'ob yéetel le ba'alo'ob k'a'ana'an ti' Nojlu'um, beyxan jets' óolal yéetel jets'eknakil; yéetel

IV. U bo'oltiko'ob patano'ob utia'al u xuupilo'ob kaaj, beyxan ti' Nojlu'um, tak ti' Distrito Federal wa ti' le Péetlu'um yéetel ti' le Kuchkabal tu'ux kajakbalob, tu p'iisil yéetel tu keetelil je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

Jatsts'iib (Art. 32). Le a'almajt'aano'obo' yaan u belbest'antiko'ob le páajtalilo'ob ku ts'áaik u a'almajt'aanilo'ob México ti' le meejikoilo'ob yaan u jeel ch'i'ibalil ti'obo' yéetel yaan u jets'iko'ob belbest'aano'ob utia'al ma' u yantal talamilo'ob tu yo'olal u yantal ka'ap'éel ch'i'ibalil ti' juntúul máak.

Tumen jets'a'an ti' le Noj a'almajt'aana', u meyajta'al kuucho'ob yéetel meyajob, tu'ux k'a'ana'an síijnal meejikoil máake', ku ts'a'abal chéen ti' le bey ku k'áata'ala' yéetel ma' táan u k'amiko'ob u jeel ch'i'ibalil. Le je'ela' yaan xan u meenta'al ti' le ba'axo'ob ku jets'iko'ob uláak' u a'almajt'aanilo'ob u Nojmolayil Nojlu'um.

Tu k'iinilo'ob jets' óolale', mix juntúul táanxel nojlu'umil je'el u béeytal u meyaj ti' K'atune', mix ti' jpolisil wa ti' u kanáanil kaaj. K'a'ana'an síijnal meejikoil máak, utia'al u béeytal u meyaj ich K'atun tu k'iinilo'ob jets' óolal yéetel ti' K'áak'náab K'atun wa ti' Xik'nal K'atun, wa utia'al u yantal ti' je'emáakalmáak kuucho'ob wa k'amk'ubenkuucho'ob ti' le je'elo'oba'.

Láayli'e' k'a'ana'an síijnal meejikoilo'ob, le *kapitano'ob*, *pilooto'ob*, ts'uulilo'ob meyaj, *makiniista'ob*, *mekáaniko'obo'* yéetel, xan, tuláakal le ku meyajtiko'ob je'emáakalmáak nojchéemo'ob wa péepemk'áak'o'ob ku kanáantikuba'ob yéetel u lakamil wa u chiikulil paaklan koonol ti' México. Beyxan k'a'ana'an le je'ela' utia'al u meyajta'al u kuuchil u *kapitanil pueertoj* yéetel tuláakal u meyajilo'ob ti' *praktikaje* yéetel u *komandateil aerodromoj*.

Le meejikoilo'obo' yaan u táanilkuunsa'alo'ob tu keetelil ti' le táanxel nojlu'umilo'obo', utia'al je'emáakalmáak ts'áat'aano'ob yéetel utia'al tuláakal le meyajob, kuucho'ob wa k'amk'ubenkuucho'ob ti' jala'achil tu'ux ma' k'a'ana'an wa lu'umkab Méxicoili'.

Tu yo'olal táanxel nojlu'umilo'ob

Jatsts'iib (Art. 33). Táanxel nojlu'umilo'ob le mina'an ti'ob le ba'axo'ob jets'a'ano'ob ti' jatsts'iib 30o'. Yaan páajtalil ti'ob ti' le najmatmajilo'ob jets'a'ano'ob ti' u yáax Péets'elil, u Yáax Jo'olts'íibil, ti' le Noj a'almajt'aana'; ba'ale' chéen u Noj jala'achil Nojlu'um yaan u béeytalil ti' u meentik u jóok'ol ti' Nojlu'um tuláakal le táanxel nojlu'umilo'ob ku yilik ma' uts u yantalo'obi', tu séeba'anil ts'o'okole' ma' k'a'ana'an u yáax p'is óolta'alo'obi'.

Táanxel nojlu'umilo'obe' ma' táan u béeytal u yoksikuba'ob ich u almejenil ba'alo'ob nojlu'um.

Péets'el IV

Tu yo'olal u lu'umkabilo'ob México

Jatsts'iib (Art. 34). U lu'umkabilo'ob u Nojlu'umil Méxicoe' leti' le xiibo'ob yéetel le ko'olelo'ob meejikoilo'obo', beyxan k'a'ana'an ka yanak ti'ob le je'elo'oba':

- I. 18 ja'ab, yéetel
- II. Toj kuxtalil.

Jatsts'iib (Art. 35). U páajtalilo'ob lu'umkabilo'obe':

- I. U yéeyiko'ob u jala'achilo'ob;
- II. U béeytal u yéeya'alo'ob ti' tuláakal kuuch ti' u yéeybal kaaj, yéetel u ts'a'abal ti' je'emáakalmáak meyaj wa k'amk'ubenkuuch, yéetel le ba'axo'ob jets'a'ano'ob ti' le a'almajt'aano'obo';
- III. U much'ikuba tu juunal yéetel jáalk'abil utia'al u táakpajal yéetel jets' óolal ti' u almejenil Nojlu'um;

IV. U ch'a'ik u nu'ukulil ba'atel ti' K'atun wa ti' u Kanáanil Nojlu'um, utia'al u kanáanta'al Nojlu'um yéetel u molayilo'ob, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'; yéetel

V. U k'áatchi'itik jala'ach tu yo'olal je'eba'axake'.

Jatsts'iib (Art. 36). U ka'aka'ajilo'ob u lu'umkabil Nojlu'ume':

I. U ts'iibtikuba ti' u *kataastroil* kuchkabal, utia'al u ya'alik le ba'alo'ob yaan ti'o', *industria*, le meyaj ku beetik utia'al u kuxtalo'; beyxan u ts'iibtikuba ti' u Tsolk'aaba'il Lu'umkabilo'ob Nojlu'um, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

U nu'ukbesajil yéetel u mantats' meyaj u Tsolk'aaba'il Lu'umkabilo'ob Nojlu'um yéetel u ts'a'abal u ju'unil tu'ux ku je'ets'el u ch'i'ibalil Méxicoe', meyajilo'ob ku k'a'ana'anchajal ti' kaaj, le meentike', le je'elo'oba' u ka'ak'a'ajil Noj jala'achil beyxan lu'umkabilo'ob, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo';

II. U ts'iibtikuba ti' u Kanáanil Nojlu'um;

III. U yéeyik u jala'achilo'ob je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo';

IV. U meyajtik le kuucho'ob ti' yéeybal kaaj ti' Nojlu'um wa ti' Péetlu'umo'obo', le je'elo'oba' ku bo'olta'alo'ob; yéetel

V. U meyajtik kuucho'ob ti' *koonsejo* ti' le kuchkabal tu'ux kajakbalo', u meyajil yéeybal yéetel *juraadoil*.

Jatsts'iib (Art. 37).

A) Mix juntúul siijnal meejikoil je'el u béeytal u tse'elel u chi'ibalile'.

B) U ts'áach'i'ibalil Mexicoe' ku luk'sa'al chéen wa :

Tu yo'olal u juunal ch'a'abal u ch'i'ibalil táanxel nojlu'um, tu yo'olal u máansikuba bey táanxel nojlu'umil ti' je'emáakalmáak ts'a'alju'un jala'achil, tu yo'olal u k'abéetkuunsa'al *pasapoorte* ti' táanxel nojlu'um, wa tumen u k'a'amal wa u k'abéetkuunsa'al ajaw nojk'aaba'ilo'ob ku yoksiko'ob tu yáanal u béeytalil u jala'achil táanxel nojlu'um, yéetel

Tu yo'olal u kajtal jo'op'éel ja'ab táanxel nojlu'um.

C) U lu'umkabilil Méxicoe' ku tse'eel wa:

I. Tu yo'olal u k'a'amal wa u k'abéetkuunsa'al ajaw nojk'aaba'ilo'ob ti' u jala'achilo'ob táanxel nojlu'um;

II. Tu yo'olal u juunal majanta'al meyajil jala'achil ti' u jala'achil táanxel nojlu'um wa mina'an u éejenil u Nojmolayil u Nojlu'um wa u Mantats' K'amk'ubenkuuch.

III. Tu yo'olal u k'a'amal wa u k'abéetkuunsa'al u tsikbe'enilo'ob táanxel nojlu'um wa mina'an u éejenil u Nojmolayil Nojlu'um wa u Mantats' K'amk'ubenkuuch.

IV. Tu yo'olal u k'a'amal nojk'aaba'ilo'ob wa kuucho'ob wa mina'an u yáax éejenil u Nojmolayil Nojlu'um wa u Mantats' K'amk'ubenkuuch, ich le je'elo'oba' ma' oka'ano'ob le ts'íibil, miaatsil wa wíinikil nojk'aaba'ilo'obo' je'el u béeytal u jáalk'ab k'a'amalo'obe';

V. Tu yo'olal u yáanta'al juntúul táanxel nojlu'umil wa u jala'achil táanxel nojlu'um, ti' je'emáakalmáak ba'atel k'áatankil ich nojlu'umo'ob wa ti' jump'éel táanxel nojlu'umo'ob *tribunal*, utia'al u meenta'al k'aas ti' u Nojlu'umil México, yéetel

VI. Tu yo'olal u jeel ba'alo'ob jets'a'ano'ob ti' le a'almajt'aano'obo'.

Tu yo'olal xóot'ts'íibo'ob II tak IV ti' le múlxot'ts'íiba', u Nojmolayil Nojlu'ume' yaan u jets'ik ti' le belbes a'almajt'aan k'a'ana'ano', máakalmáak éejenilo'ob wa cha'abalilo'ob je'el u ts'a'abale', lekéen máanak le k'iino'ob jets'a'an tumen le a'almajt'aano'obo', chéen yéetel u ye'esa'al u k'áatankil le máax k'abéet ti'o'.

Jatsts'íib (Art. 38). U páajtalil wa u béeytalil lu'umkabilo'obe' ku ts'e'elel:

I. Tu yo'olal ma' u chiimpolta'al je'emáakalmáak le ka'aka'ajilo'ob jets'a'an ti' le jatsts'íib 36o', wa mina'an u ba'axtenil. Le u tse'elilo' yaan u xáantal jump'éeel ja'ab ku ts'o'okole' yaan xan u ts'a'abal yéetel u jeel bo'olsi'ipilo'ob ku jets'iko'ob le a'almajt'aano'ob tu yo'olal lela'.

II. Tu yo'olal ti' yaan ti' jump'éeel meyaj p'is óol si'ipil tu yo'olal jump'éeel si'ipil ku bo'olta'al yéetel k'aalbail, líik'ul u k'iinil u je'ets'el ts'okt'aan k'aalbail;

III. Ikil u máan u k'iinilo'ob le k'aalbailo';

IV. Tu yo'olal chéen máan wa káaltalil mantats', je'ebix jets'a'an ti' u chunt'aanilo'ob le a'almajt'aano'obo';

V. Tu yo'olal puuts'ul ti' a'almajt'aanil, líik'ul u je'ets'el u t'aanil chu'ukul tak tu k'iinil u ts'o'okol le meyaj si'ipilo'; yéetel

VI. Tu yo'olal meentbil ts'okt'aan tu'ux ku je'ets'el bey bo'olsi'ipil le u tse'elelo'.

Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob bix je'el u luk'sa'ale', beyxan bix je'el u ts'e'elel u páajtalil lu'umkabile', yéetel bix je'el u su'utul ti'e'.

Jatsts'íib (Art. 39). U tsikbe'enil nojlu'ume' ti' yaan yéetel ti' u taal chéen ti' le kaajo'. Tuláakal u béeytalil jala'achile' ku taal ti' le kaajo' yéetel ku meyajta'al utia'al u yutsil le je'ela'. Le kaajo' mantats' chéen ti' leti' yaan u páajtalil utia'al u k'exik wa u jelbesik u nu'ukbesajil u jala'achil.

Jatsts'iib (Art. 40). Je'ebix u k'áat u kaajil Méxicoe', leti'e' ku molaykuunsikuba ti' jump'éeel Nojlu'um ku meenta'al u ye'esajil tumen junjaats máako'ob, ku chiimpoltik u táakpajilil kaaj, ku molaykuunsik péetlu'umo'ob, ti' xan ku táakpajalo'ob Péetlu'umo'ob yaan ti'ob jáalk'abil yéetel tsikbe'enil ku taal ti' u nu'ukbesajilo'ob; ba'ale' much'ukbalo'ob ti' jump'éeel nojlu'um je'ebix jets'a'an ti' u chunt'aanilo'ob le noj a'almajt'aana'.

Jatsts'iib (Art. 41). Kaajile' ku meyajtik u tsikbe'enil yéetel u Nojbéeytalilo'ob Nojlu'um, ti' u péetilo'ob meyaj, yéetel u béeytalilo'ob Péetlu'umo'ob, tak tu'ux ku béeytal u táakpajalo'ob le je'elo'oba', je'ebix jets'a'an ti' u Noj a'almajt'aanil Nojlu'um tu yo'olal le je'ela' yéetel ti' xan le utia'al le Péetlu'umo'obo', ba'ale' le je'elo'oba' tu yo'olal mixba'al je'el u béeytal u k'áatnu'uktiko'ob le ba'ax jets'a'an ti' u Nojmokt'aanil Nojlu'ume'.

U túumbenkuunsa'al u nojbéeytalil a'almajt'aan yéetel noj jala'ache' yaan u meenta'al ti' yéeybalo'ob yéetel jáalk'abil, jaajkuunajil, beyxan ku yúuchulo'ob tu k'iinilo'ob, je'ebix jets'a'an ti' le chunt'aano'oba':

I. Le jaatsil molayil yéeybalo' wa páartido politiko'obo' ba'alo'ob k'a'ana'an ti' kaaj; le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob le belbest'aano'ob yéetel le ba'axo'ob k'abéet utia'al u a'almaj ts'íibtikuba'ob yéetel jach bix kun táakpajalo'ob ti' u meyajil yéeybal. U molayilo'ob yéeybal nojlu'ume' yaan u yantal u páajtalil ti'ob utia'al u táakpajlo'ob ti' yéeybalo'ob ti' péetlu'umo'ob, ti' kuchkabalob'ob yéetel ti' Distrito Federal.

U biilal yanik le molayil yéeyablo'obo' utia'al u meentiko'ob u yoksikuba kaaj ti' u nu'ukbesajil u ts'okt'aan kaaj wa democracia, u yáantiko'ob u meenta'al u ye'esajil nojlu'um yéetel tumen leti'ob u molayilo'ob lu'umkabilo'ob, u meentiko'ob u béeytal u táakpajal lu'umkabil ti' u meyajil u nojbéeytalil jala'achil, yéetel le nu'ukbesajilo'ob, chunt'aano'ob yéetel tuukulo'ob yaan ti' le molayilo'ob yéeyabalo'obo' yéetel jáalk'ab, ta'aka'an yéetel u náapulil yéeytaambal. Chéen kajnáalilo'ob je'el u béeytal u meentiko'ob molayil yéeybalo'ob yéetel u ts'íibtikuba'ob tu juunalo'ob yéetel tu jáalk'abil ti' lelo'oba'; le meentike', wet'a'an u yoksikuba'ob múuch'kabilo'ob meyaj wa múuch'kabilo'ob yaanal ba'ax u tuukul ti' u meenta'al le molayil yéeyablo' beyxan je'emáakalmáak u meenta'al u yokol ti' jump'éel molaye'.

U jala'achilo'ob yéeybale' chéen je'el u béeytal u yoksikuba'ob ti' ba'alo'ob chéen ti' le molayil yéeyablo'obe' je'ebix jets'a'an ti' le Noj a'almajt'aana' beyxan ti' le a'almajt'aano'obo'.

II. A'almajt'aano'obe' yaan u kanáantiko'ob ka keet yanak ti' le molayil yéeybalo'ob le ba'axo'ob k'abéet utia'al u meentiko'ob u meyajilo'obo' yéetel yaan u jets'iko'ob belbest'aano'ob utia'al u belankuunsa'al le taak'in ti' le molayil yéeybalo'ob yéetel ti' u k'a'ay yéeybalo'ob, utia'al u kanáanta'al u táanilkuunsa'al u taak'in jala'achil ti' le taak'in ku taal ti' yaanal máako'obo'.

Le jala'ach taak'inil utia'al le molayil yéeybalo'obO' láayli' ts'íibta'ano'ob lekéen ts'o'okok yéeybale', le ku taal ti' t'ox taak'in utia'al u bo'otiko'ob u mantats' suuk meyajob, le meyajilo'ob utia'al u náajaltiko'ob boolo'ob ti' le yéeybalo'obo' yéetel le ba'axo'ob jets'a'antako'obo'. Yaan u ts'a'abal je'ebix jets'a'an ti' le ku taala' yéetel je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo':

a) Le jala'ach taak'inil utia'al u bo'oltiko'ob u mantats' suuk meyajob'ob' jujunjab'ab kun jets'bil, ku multiplikarta'al tuláakal le lu'umkabilo'ob ts'íibta'ano'ob ti' u tsolk'aaba'il yéeybal yéetel seseentay siinko por sieento ti' salario mínimo ti' jump'éeel k'iin ich Distrito Federal. U treiinta por sieentoil ti' le buka'aj tu ts'áajo' je'ebix yáax jets'a'an, yaan u keet t'o'oxol ti' le molayil yéeyabalo'ob' yéetel u yaalab seteenta por sieento yaan u ja'atsal je'ebuka'aj u porsentaaje u bootoil tu náajalto'ob ti' u jach ts'ook u yéeybalil diputaado'ob.

b) Le jala'ach taak'inil utia'al le meyajob'ob' utia'al u náajalta'al bootob'ob' ti' le ja'ab tu'ux kun yéeybil u Noj jala'achil Nojlu'um, senadooro'ob yéetel u diputaadoilo'ob nojlu'ume', u síinkwentaj por sieento ti' le jala'ach taak'inil ku ts'a'abal ti' jujump'éeel molayil yéeybale' utia'al u suuk meyajob'ob' ti' le láayli' ja'abo'; lekéen yéeya'ak chéen u diputaadoilo'ob nojlu'ume', chéen u treinta por sieento ti' le taak'in ti' suuk meyajob'ob'.

c) Le jala'ach taak'inil utia'al jets'a'an meyajob'ob', tu yo'olal xook, ka'ansaj, u xak'almeyajil kaajtaak'inil yéetel almejenil, beyxan u meyajilo'ob u ts'a'abal k'ajóoltbil wa ba'ale', u óox por sieento ti' tuláakal le jujunjab'ab jala'ach taak'inil utia'al suuk meyajob'ob'. U treiinta por sieento ti' le buka'aj tu ts'áajo' je'ebix yáax jets'a'an, yaan u keet ja'atsal ti' le molayil yéeybalo'ob' yéetel u yaalab seteenta por sieento yaan u ja'atsal je'ebuka'aj u porsentaaje u bootoil tu náajalto'ob ti' u jach ts'ook u yéeybalil diputaado'ob.

A'almajt'aano'obe' yaan u jets'iko'ob u náakilo'ob u xu'upul taak'in ti' u meyajil u yéeya'al u kandidato'ob yéetel u k'a'ay yéeybalil le molayil yéeybalo'ob'. Le a'almajt'aano'ob' yaan xan u jets'iko'ob u jach ya'abil le taak'in kun ts'a'abal ti'ob tumen u tak'pacho'ob', tuláakale' ma' táan u béeytal u máan ti' jump'éeel ja'ab, ti' jujump'éeel molayil yéeyabl, u lajun por sieento ti' u xuulil u xu'upul taak'in jets'a'an utia'al u ts'ook k'a'ay yéeybalil noj jala'ach; beyxan yaan u jets'iko'ob bix kun u kaláanto'ob u yila'al tu'ux u taal yéetel u k'abéetkuunsa'al tuláakal le ba'ax yaan ti'obo' yéetel yaan u jets'iko'ob le bo'olsi'ipil kun ts'áabil wa ma' táan u meenta'al le jets't'aano'oba'.

Beyxane', le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob bix kun ts'o'oksbil u ka'aka'ajilo'ob le molayil yéeybal kun jóok'sbilo'ob ti' tsolk'aaba'ilo' yéetel ba'axten je'el u máansa'al u ba'albailo'ob yéetel u yaalabo'ob ti' Nojlu'ume'.

III. U molayil yéeybalo'ob nojlu'ume' yaan u yantal ti'ob u páajtalil u mantats' k'abéetkuunsiko'ob u meedioilo'ob komunikasion ti' kaaj.

Múulxot'ts'íib A. U Molayil Yéeybal Nojlu'ume' chéen leti' u jala'achil kun belankuunsik u k'iinil ti' raadio yéetel ti' television utia'al u biilal Noj jala'achil yéetel u k'iinil utia'al u meyajtiko'ob u páajtalil u molayil yéeybalo'ob nojlu'um, je'ebix jets'a'an ti' le ku taala' yéetel je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo':

a) Liik'ul u káajal le yáax k'a'ay yéeybalo' tak ti' u k'iinil lekéen úuchuk le yéeybalo' yaan u p'áatal kuarentay oocho minuuto'ob sáansamal ti' u Molayil Yéeybal Nojlu'um, yaan u ja'atsal ich ka'ap'éeel tak óoxp'éeel minuuto'ob ti' jujump'éeel oora ti' máansajil ti' jujump'éeel u estasionil raadio yéetel u kanalil television, tu yoorail jets'a'an ti' yambesajts'íib d) ti' le múulxóot'ts'íiba';

b) Ich u k'iinilo'ob u yáax k'a'ay yéeybalo'obe', le molayil yéeybalo'obo' yaan u yantal ti'ob jump'éeel minuuto bey much'a'an ti' jujump'éeel oora ti' máansajil ti' jujump'éeel u estasionil raadio yéetel u kanalil television; le yaalab súut k'iinil yaan u k'abéetkuunsa'al je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo';

c) Ich u k'iinilo'ob le k'a'ay yéeybalo'obo' utia'al u meyajtiko'ob u páajtalilo'ob le molayil yéeybalo'obo' k'a'ana'an u ts'a'abal kex u ocheentay siinko por sieento ti'ob ti' tuláakal le súut k'iinil yano' le ku je'ets'el ti' yambesaj ts'íib a) ti' le múulxóot'ts'íiba';

d) U máansajilo'ob ti' jujump'éeel u estasionil raadio yéetel u kanalil television yaan u t'o'oxol ich u oorarioil u meyajo'ob ku káajal las seeis ja'atskab k'iin tak las doose áak'ab;

e) Le sút k'iinil jets'a'an bey u páajtalil le molayil yéeybalo'obo' yaan u t'o'oxol ichilo'ob je'ebix jets'a'an ti' le ku taala': u treeinta por sieentoile' yaan u keet t'o'oxol, ku ts'o'okole' le u yaalab seteenta por sientoil' yaan u t'o'oxol je'ebuka'aj u náajalil ti' u jach ts'ook u yéeybalil u diputaadoilo'ob nojlu'um.

f) Ti' junjump'éel u molayil yéeybal nojlu'um mina'an u ye'esajil ti' u Nojmolayil Nojlu'ume' yaan u ts'a'abal ti' chéen le buka'aj ku tia'alintik ti' le keet porsentaje jets'a'an ti' le yambesaj ts'íib ts'o'ok u máansa'alo' utia'al raadio yéetel television, beyxan

g) Bey mixba'al yaan u yil yéetel le ba'ax jets'a'an ti' múulxóot'ts'íibo'ob A yéetel B ti' le chunt'aana' beyxan ma' ti' u k'iinilo'ob yáax k'a'ay yéetel k'a'ay yéeybalo'ob nojlu'um, ti' u Noj Molayil Yéeybal Nojlu'ume' yaan u ts'a'abal tak doose por sieento ti' tuláakal le sút k'iinil yaan ti' Noj jala'achilo' ti' raadio yéetel teelee, je'ebixake' yéetel je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'; ti' tuláakal le ts'aba'ano', u Noj Molayil Yéeybal Nojlu'ume' yaan u keet t'oxik u siinkuenta por sieentoil ich u molayil yéeybalo'ob nojlu'um; u yaalab le sút k'iino' yaan u k'abéetkuunsik ti' u meyajil wa ti' u meyajil uláak' yéeybal jala'achilo'ob, ti' nojlu'um beyxan ti' le péetlu'umo'obo'. Junjump'éel u páartido politikoil nojlu'ume' yaan u k'abéetkuunsik le sút k'iin yan ti' tu yo'olal le je'ela' ti' jump'éel prograama tak jo'op'éel minuuto ich jump'éel winal yéetel u yaalabo' ti' meensaje'ob ku xáantalo'ob beeinte segundo'ob jujump'éeli'. Chéen wa bixe', le máansajilo'ob ku ya'ala'al ti' le yambesaj ts'íiba' yaan u meenta'al ich u oorarioil kun jets'bil tumen u Noj Molayil Yéeybal je'ebix jets'a'an ti' yambesaj ts'íib d) ti' le múulxóot'ts'íiba'. Lekéen k'a'ana'anchajake' u Noj Molayil Yéeybale' je'el u béeytal u meyajtik le sút k'iinilo'ob ti' u mensajeilo'ob molayil yéeyabalo'obe' utia'al u yáanta'al jump'éel molayil yéeybal, chéen wa ku ya'ala'al u ba'axtenil.

Le molayil yéeybalo'obo' mix juntéen je'el u béeytal u makt'antiko'ob wa u tia'alintiko'ob sút k'iino'ob je'ebixake' ti' raadio yéetel ti' teelee, chéen tu juunalo'ob wa tu yo'olal u yaanal máako'obe',

Mix juntúul máak wa molay, ti' u k'aaba' wa u k'aaba' yaanalo'ob, je'el u béeytal u mokt'antik u jóok'sa'al k'a'ayt'aan ti' raadio yéetel ti' television tukulta'an utia'al u jelbeskuunsa'al u yoksaj óolal le lu'umkabilo'ob k'abéet u yéeyajo'obo', mix utia'al u meenta'al uts wa k'aas ti' molayil yéeybalo'ob wa ti' u kandidatoilo'ob yéeyil kuucho'ob. Wet'a'an u máansa'al ich u nojlu'umil México le meensaje'ob je'ebix le je'ela' mokt'ant'a'ano'ob ti' táanxel nojlu'umo'ob.

Le jets't'aano'ob yano'ob ich le ka'apéel xóot's'íib táantik u máano'oba', k'a'ana'an u meenta'alo'ob tu péetilo'ob péetlu'umo'ob yéetel Nojméek'tankaajil Nojlu'um je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aan tu yo'olal le je'ela'.

Múulxóot's'íib B. Ti' u meyajilo'ob yéeybal ti' le péetlu'umo'obo', u Noj Molayil Yéeybal Nojlu'ume' yaan u belankuunsik le súut k'iinil ku tia'alintik Noj jala'achil ti' raadio yéetel television ti' estasiono'ob yéetel kanalo'ob ku k'uchulo'ob ti' le péetlu'um tu'ux k'a'ana'ano', je'ebix jets'a'an ti' le ku taala' yéetel je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo':

a) Utia'al lekéen yanak yéeybal ich péetlu'umo'ob láayli' tu k'iinil u yúuchul yéeybal ich nojlu'ume', le súut k'iinil ts'aba'an ti' jujump'éeel péetlu'ume' yaan u yokol ich tuláakal le ku ts'a'abalo' je'ebix jets'a'an ti' yáambesaj ts'íibo'ob a), b) yéetel c) ti' u múulxóot's'íibil A ti' le chunt'aana';

b) Utia'al u jeel meyajilo'ob yéeybale', le súut k'iinil yaan u ts'a'abal je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', je'ebix jets'a'an ti' le noj a'almajt'aana', yéetel

c) U t'o'oxol le súut k'iinil ti' le molayil yéeybalo'obo', tak xan le u ts'íibtmajuba'ob chéen ich péetlu'ume', yaan u meenta'al je'ebix jets'a'an ti' múulxóot's'íib A ti' le chunt'aana' yéetel le ba'ax jets'a'an ti' le a'almajt'aan tu yo'olal le je'ela'.

Wa u Noj Molayil Yéeybal Nojlu'um ku yilik ma' táan u ts'áaik tuláakal le sút k'iinil ti' raadio yéetel television jets'a'an ti' le múlxóot'tsíiba' yéetel ti' le táantik u máana' utia'al u meyaj wa utia'al uláak' yéeybal jala'achilo'obe', yaan u jets'ik le ba'ax k'a'ana'ano' utia'al u chúukpajal le sút k'iinil ku bineltiko', yéetel le béeytalilo'ob ku ts'a'abal ti' tumen le a'almajt'aano'obo'.

Múlxóot'tsíib C. Ich almejen yéetel yéeybal k'a'ayt'aan ku meentiko'ob le molayil yéeybalo'obo' k'a'ana'an ma' u ya'aliko'ob ba'alo'ob k'aas tu yo'olal molayo'ob beyxan tu yo'olal le uláak' molayil yéeybalo'obo', wa liik'sa'al t'aano'ob tu yóok'ol máako'ob.

Ich u k'iinilo'ob ku xaantalo'ob u k'a'ay yéeybalil nojlu'um yéetel péetlu'umo'ob tak kéen ts'o'okok u k'iinil yéeybale', k'a'ana'an u ch'e'enel u máansajil ti' u meedioilo'ob komunikasion ti' kaaj tuláakal noj jala'achil k'a'ayt'aano'ob, ti' u nojbéeytalilo'ob nojlu'um yéetel péetlu'umo'ob, beyxan ti' kuchkabalob, u jo'olpópilo'ob u jala'achil Distrito Federal, u kuchkabalob le je'ela' yéetel je'emáakalmáak jala'ach molaye'. Le ma' táan u yokol ti' le ts'o'ok u máana' leti' u k'a'ayt'aanilo'ob yéeybal jala'achilo'obo', le yaan ba'al u yilo'ob yéetel u meyajilo'ob xook yéetel toj óolal, wa le k'a'ana'antako'ob utia'al u kanáanta'al kajnáalo'ob lekéen yanak péek óolalo'.

Múlxóot'tsíib D. U ma' chíimpolta'al le ba'ax jets'a'an ti' le chunt'aana' yaan u meenta'al u bo'olsi'ipilta'al tumen u Noj Molayil Yéeybal Nojlu'um yéetel séeba'anil meyajob, je'el u béeytal u yoksa'al ich le je'elo'oba' u t'aanil u ch'e'ensa'al tu séeba'anil u máansajilo'ob ti' raadio yéetel television, le yaan ts'áat'aan wa cha'abalilo'ob ti'obo', le ma' táan u chíimpoltiko'ob le a'almajt'aano'obo'.

IV. A'almajt'aano'obe' yaan u jets'iko'ob u k'iinilo'ob utia'al u meenta'al u meyajilo'ob molayil yéeybalo'ob utia'al u yéeya'al yéetel u ts'a'abal kandidato'ob ti' yéeyil kuucho'ob, beyxan le belbest'aano'ob utia'al le yáax k'a'ay yéeybalo'ob yéetel le k'a'ay yéeybalo'obo'.

Nobeenta k'iino'ob kun xáantal k'a'ay yéeybalo'ob ti' u ja'abil u yéeya'al u Noj Jala'achil México, u senadorilo'ob yéetel u diputaadoilo'ob nojlu'um; ti' le ja'ab kéen yéeya'ak chéen u diputaadoilo'ob nojlu'ume', le k'a'ay yéeybalo'ob yaan u xáantalo'ob seseenta k'iino'ob. Tu yo'olal mixba'al le yáax k'a'ay yéeybalo'obo' je'el u béeytal u máano'ob ti' ka'a ti' óoxjaats ti' le k'iinilo'ob ts'aba'an utia'al k'a'ay yéeybalo'obo'.

Le ma' u chiimpolta'al le jets't'aano'oba' tumen le molayil yéeybalo' wa tumen je'emáakalmáak máakile' wa molay, yaan u meenta'al u bo'olsi'ipilta'al je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

V. U nu'ukbesajta'al u yéeybalil nojlu'ume' jump'éeel u meyajil péetlu'um ku meenta'al yéetel jump'éeel u múuchjo'olpóopil jala'achil ku meyaj tu juunal ku k'aaba'atike' u Noj Molayil Yéeybal Nojlu'um, ti' leti' yaan a'almaj béeytalil yéetel ba'albail, utia'al u meenta'ale' ku táakpajal u Nojbéeytalil Nojlu'um, le molayil yéeybalo'ob nojlu'umo' yéetel lu'umkabilo'ob, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'. Le u meyajil péetlu'uma' ku meenta'al yéetel jaajil, a'almajt'aanil, juunalil, keetil beyxan tu tojil.

U Noj Molayil Yéeybal Nojl'ume' leti' u jala'achil tu yo'olal le je'ela', ku jets't'aan yéetel ku meyaj tu juunal beyxan profesional ti' le ba'ax ku meentiko'; ich u nu'ukbesajil yaan jo'olpóopilo'ob ti' ts'áabeelil, ejecutivo, téekniko'ob yéetel ti' kanáanil. U Molayil Tsolexikintaambale' leti'e' u noj jo'olpóopilil ts'áabeelil yéetel yaan u meenta'al yéetel Jala'ach tsolexikin yéetel waxaktúul yéeybal tsolexikin, yéetel yaan u táakpajalo'ob, ku t'aano'ob ba'ale' ma' táan u jets't'aano'ob, u tsolexikino'ob u Nojbéeytalil A'almajt'aanil, u ye'esajilo'ob le molayil yéeybalo'obo', yéetel juntúul Jala'ach Sekreetario; le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob belbest'aano'ob utia'al u nu'ukbesajta'al yéetel u meyajo'ob le jo'olpóopilo'obo', beyxan u paaklan jo'olintikuba'ob. Le ejecutivo yéetel téekniko jo'olpóopilo'obo' yaan u yantal ti'ob ajmeyajo'ob u yoojelo'ob u meyaj k'a'ana'antako'ob utia'al u ts'a'abal profesional meyajil yéeybal. Jump'éeel Kontraloriya Jenerale' yaan u yantal ti' u kuuch, yéetel téeknika beyxan belankil juunalil, u fiskalisarta'al tuláakal le taak'in ku yokol yéetel ku jóok'ol ti' le Molayo'. Le jets't'aano'ob ti' yéeybal a'almajt'aan yéetel ti' Nojbelbest'aan ku éejenta'al tumen u Molayil Tsolexikintaambale', yaan u belbest'antiko'ob paaklan meyaj yéetel u meyajnáalo'ob ti' le jala'ach jo'olpóopilo'. U kanáanil jo'olpóopiloo'ob ti' yéeybal tsolexik'aba'ile' u ya'abile' ku meenta'al yéetel u e'esajilo'ob u páartido politikoilo'ob nojlu'um. Le meesa direktiiba'ob ti' kasiya'obe' yaan u meenta'al yéetel lu'umkabilo'ob.

Le Jo'olil tsolexikino' wakp'éeel ja'ab kun xáantal tu kuuch, ku ts'o'okole' chéen juntéen je'el u béeytal u ka'ayéeya'ale'. Yéeybal tsolexikino'obe' bolomp'éeel ja'ab kun xáantalo'ob tu kuucho'ob, jujuntúulil kun bin u k'e'exelo'ob yéetel ma' táan u béeytal u ka'ayéeya'alo'ob. Wa k'a'ana'ane', tuláakalo'obe' yaan u yéeyalo'ob jujuntúulil yéetel u bootoil ka'a ti' óoxjaats ti' u máakilo'ob yano'ob ti' u Molayil Diputaado'ob, ku ya'ala'al tumen múuch'ilo'ob a'almajil, yéetel u yáax nojk'áatchi' ti' kaaj. Wa mina'an le Jala'ach tsolexikin yéetel mix juntúul le yéeybal tsolexikino'obo', u ajk'eexile' yaan u yéeya'al utia'al u ts'o'oksik le u k'iinilo'ob le kuucho'. Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob u belbest'aanilo'ob yéetel bix k'a'ana'an u meyajta'al le je'ela'.

Jo'olil tsolxikin yéetel le yéeybal tsolxikino'obe' ma' táan u béeytal u yantal ti'ob uláak' meyaj, kuuch wa k'amk'ubenkuuch, ba'ale' je'el u béeytal le utia'al u ye'esajta'al le Molayil Tsolxikintaambal yéetel le ku meenta'al ti' u molayilo'ob ka'ansaj, ti' sieensia, ti' miaatsil, ti' xak'almeyaj wa ti' áantajil, ma' bo'olili'. Le bo'ol kun meentbil ti'obo' láayli' le kun ts'a'abal ti' u Ministroilo'ob ti' u Noj Molayil P'is óol Nojlu'um.

U nojochil *Kontraloriya Jeneeral* ti' le Molayo' yaan u ts'a'abal yéetel u yéeybal ka'a ti' óoxjaats u máakilo'ob yano'ob ti' u Molayil *Diputaado'ob* yéetel u t'aanil u molayilo'ob nojxook ti' jala'achil, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'. Wakp'éel ja'ab ku xáantal ti' le kuucho' yéetel je'el u béeytal u ka'ayéeya'al chéen juntéenili'e'. U belankilile' yaan u yantal ich u jo'olil u Molayil Tsolxikintaambal beyxan yaan u kanáantik le *téeknika* múul meyaj k'a'ana'ano' yéetel u molayil noj *fiskalisasion* ti' Nojlu'um.

Jo'olil No'ojk'abile' yaan u ts'a'abal yéetel u yéeybal ka'a ti' óoxjaats u máakilo'ob u Molayil Tsolxikintaambal yéetel u t'aanil u Noj jo'olil.

A'almajt'aano'obe' yaan u jets'iko'ob le ba'axo'ob k'a'ana'an u much'iko'ob u noj jo'olil u Molayil Tsolxikintaambal, le yéeybal tsolxikino'obo', le Kontralor Jeneralo' yéetel Jala'ach No'ojk'abil u Noj Molayil Yéeybal Nojlu'um utia'al ka béeyak u ts'a'abal u kuucho'ob; máaxo'ob ts'o'ok u meentiko'ob u meyajil Jo'olil tsolxikin, yéeybal tsolxikino'ob yéetel u jo'olil No'ojk'abile' ma' táan u béeytal u yantal kuucho'ob ti'ob ti' u nojbéeytalilo'ob jala'achil tu'ux táakpajo'ob utia'al u meenta'al le yéeybalo', ich le ka'ap'éel ja'ab ku taalo'ob úuchik u p'atiko'ob u kuucho'obo'.

U tsolxikinilo'ob u Nojbéeytalil A'almajt'aanile' yaan u ya'ala'al tumen le múuch'ilo'ob a'almajil u ts'íibtmajuba'ob ti' molayil yéeybal yano'ob ti' jump'éeel le Molayo'obo'. Chéen juntúul Tsolexikin kun yantal ti' junjump'éeel u múuch'il a'almajil kex wa chiimpolta'an tumen tu ka'apéelil u Molayo'ob u Nojmolayil Nojlu'um.

U Noj Molayil Yéeybal Nojlu'ume' yaan u yantal tu kuuch tuláakal yéetel tu náapulil, beyxan le ku je'ets'el ti' le a'almajt'aano'obo', u meyajil tu yo'olal u ka'ansaj yéetel u xookil utsil kuxtal, u múuchkaajil yéeybal, u páajtalil yéetel u béeytalil múuch'ilo'ob yéetel molayil yéeybalo'ob, u tsolk'aaba'il ajoyéeybalo'ob, u imprimirta'al u nu'ukulilo'ob yéeybal, u nu'ukbesajta'al u k'iinil yéeybal, le xookilo'ob jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', u je'ets'el jaajil yéetel u k'u'ubul u ju'unil diputaado'ob yéetel senadoro'ob, u xo'okol u yéeybalil u Noj jala'achil u Múuch' Péetlu'umilo'ob México ti' jujump'éeel distriito'ob electoral uninominalo'ob beyxan u belbest'anta'al u yila'al le yéeybalo' yéetel le k'áatchi'ob wa u k'áata'al le ba'ax ku tuukultik máak tu yo'olal le yéeybalo'. U meyajob tuláakal le kolejiaado jo'olpóopilo'ob ti' ts'áabeelil yaan u ts'a'abal ojéeltbil ti' kaaj, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

U fiskalisarta'al u taak'inil u molayil yéeybalo'ob nojlu'ume' yaan u p'áatal ti' u kuuch jump'éeel téekniko jo'olpóopil ti' u Molayil Tsolexikintaambal ti' u Noj Molayil Yéeybal Nojlu'um, ku jets't'aan tu juunal, u nojochile' yaan u ts'a'abal yéetel u yéeybal u ka'a ti' óoxjaatsil u máakilo'ob u Molayil Tsolexikintaambal yéetel u t'aanil Jo'olil tsolexikin. Le a'almajt'aano'obo' yaan u ya'aliko'ob u meenta'al yéetel u meyaj le jo'olpóopilo', yéetel u meyajilo'ob utia'al u ts'a'abal bo'olsi'ipil tumen u Molayil Tsolexikintaambal. Ikil u meyaj le jo'olpóopil téeknikoo' ma' táan u náakal tumen baanko, fidusario yéetel fiskal mukulmeyajo'ob.

Le jo'olpóolil téeknikoo' leti' u beelil ti' le jala'achil k'a'ana'antako'ob tu yo'olal u fiskalisarta'al molyil yéeybalo'ob ti' le péetlu'umo'obo' utia'al ka béeychajak u máansa'al le naakilo'ob ku ya'ala'al ti' le xóot's'íib ts'o'ok u máansa'ala'.

U Noj Molayil Yéeybal Nojlu'ume' yaan u meentik u nu'ukbesajil u meyajil yéeybal ti' péetlu'umo'ob, yéetel jump'éeel mokt'aan yéetel u jala'achilo'ob k'a'ana'antako'ob ti' le péetlu'umo'ob kun k'áatiko'obo', je'ebix jets'a'an ti' a'almajt'aan tu yo'olal le je'ela.

VI. Utia'al u kanáanta'al u noj a'almajt'aanil yéetel a'almajil chunt'aano'ob ti' le meyajob beyxan ti' le ts'okt'aano'ob ti' yéeybale', yaan u je'ets'el u nu'ukbesajil utia'al ma' éejenil je'ebix jets'a'an ti' le Noj a'almajt'aana' yéetel ti' le a'almajt'aano'obo'. Le nu'ukbesajilo' yaan u yilik u meenta'al u jaatsilo'ob u meyajil yéeybal yéetel yaan u kanáantik u kanáanta'al u almejen páajtalil lu'umkabilo'ob utia'al u yéeybalo'ob, u yéeya'alo'ob yéetel u much'ikuba'ob, je'ebix jets'a'an ti' jatsts'iib 99 ti' le Noj a'almajt'aana'.

Tu yo'olal yéeybale' u yoksa'al le ma' éejenilo', ti' u noj a'almajt'aanil wa a'almajile', ma' táan u je'elsik le ts'okt'aano' wa le ba'ax ma' éejenta'ano'.

Péets'el II

Tu yo'olal le jaatsilo'ob ku túuliskuuntiko'ob Múuch'péetlu'umo'ob yéetel u Nojlu'umil México

Jatsts'iib (Art. 42). U Nojlu'umil Méxicoe' ku méek'tantik:

- I.** Le jaatsilo'ob ku túuliskuuntiko'ob Múuch'péetlu'umo'ob;
- II.** Peteno'ob, beyxan le arresife'ob yéetel le chan peteno'ob yaan ichil le naats' k'áak'náabo'obo';
- III.** U petenilo'ob Guadalupe yéetel Revillagigedo, yano'ob ti' u Nojk'áak'náabil Pacífico;
- IV.** U chowakil u ja'ilo'ob yéetel u kaabalil yáanal ja'il ti' le peteno'ob, chan peteno'ob, yéetel arresife'obo'.

V. U ja'il u k'áak'náabilo'ob nojlu'um, ti' le buka'aj yéetel je'ebix u je'ets'el tumen u Páajtalil Nojlu'umo'ob yéetel u a'almajt'aanil k'áak'náabil nojlu'um;

VI. Le ka'an yaan yóok'ol nojlu'umo', ti' le buka'aj yéetel bix jets'a'an tumen u Páajtalil Táanxel Nojlu'umo'ob.

Jatsts'iib (Art. 43). U jaatsilo'ob múuch'il péetlu'umbo'ob leti'ob Aguascalientes, Baja California, Baja California Sur, Campeche, Coahuila, Colima, Chiapas, Chihuahua, Durango, Guanajuato, Guerrero, Hidalgo, Jalisco, México, Michoacán, Morelos, Nayarit, Nuevo León, Oaxaca, Puebla, Querétaro, Quintana Roo, San Luis Potosí, Sinaloa, Sonora, Tabasco, Tamaulipas, Tlaxcala, Veracruz, Yucatán, Zacatecas yéetel Distrito Federal.

Jatsts'iib (Art. 44). U Nojkaajil Méxicoe' leti' le Distrito Federalo', u kúuchil tu'ux yaano'ob u Nojbéeytalilo'ob Nojlu'um yéetel u Nojchúumukkaajil u Múuch' Péetlu'umilo'ob México. U lu'umile' leti' le yaan tak bejla' ti'o', ba'ale' wa ku k'e'exel u kúuchil u nojbéeytalilo'ob Nojlu'ume', yaan u ts'a'abal ti' u Péetlu'umil ti' u Valleil México yéetel u náakalilo'ob beyxan u nojochil kun jets'bil tumen u Nojmolayil Nojlu'um.

Jatsts'iib (Art. 45). U Péetlu'umilo'ob u Nojlu'umil Méxicoe' láayli' yaan ti'ob u nojochil yéetel náakilo'ob tak bejla'e', chéen wa mina'an u talamil yo'olal le je'elo'obo'.

Jatsts'iib (Art. 46). Le péetlu'umo'obo' je'el u béeytal u ch'a'iko'ob t'aan ichilo'obe', tak tu'ux ku máan u xuul u lu'umo'ob, yéetel jets'eknak makt'aano'ob, ba'ale ma' táan u béeytal u meenta'al le ch'a'at'aano'obo' wa ma' éejenta'an tumen u Molayil Senadoro'obi'.

Wa mina'an ch'a'at'aane', je'emáakalmáak ti' leti'obe' je'el u béeytal u k'áatik u yáanta'al tumen u Molayil Senadoro'obe', le je'ela' yaan u meyaj yéetel le ba'ax jets'a'an tu xóot'ts'iibil XI, ti' u jatsts'iibil 76, ti' le Noj A'almajt'aana'.

U ts'okt'aanilo'ob u Molayil Senadoro'obe' tu yo'olal le je'ela' bey kun p'áatalo'ob yéetel ma' táan u k'e'exelo'ob. U Nojmolayil P'is óol Nojlu'ume' je'el u béeytal u k'ajóoltik yéetel noj a'almajil tsolba'ate'elt'aanil, wa bey u k'áata'al ti'o', tu yo'olal le talamilo'ob ku taalo'ob ikil u meyajta'al le k'a'ana'an jets'nojt'aanil ti' u Molayil Senadoro'obo'.

Jatsts'iib (Art. 47). U nojochil yéetel tak tu'ux ku náakal u Lu'umil Tepic tak bejla'e' leti' kun yantal ti' u Péetlu'umil Nayarit.

Jatsts'iib (Art. 48). U petenilo'ob, u chan petenilo'ob yéetel u arresifeilo'ob ti' le naats' k'áak'náabo'obo' yaan ich u Nojlu'umil Méxicoe', le u chowakil u ja'ilo', u kaabalil yáanal ja'il peteno'ob, chan peteno'ob yéetel arresife'ob, u k'áak'náabilo'ob nojlu'um, u ja'ilo'ob k'áak'náab ich nojlu'um yéetel le ka'ano' yaan yóok'ol nojlu'ume', ku p'áatalo'ob tu k'ab u Noj jala'achil u Nojlu'umil México, ba'ale' ma' táan u yúuchul le je'ela' yéetel le peteno'ob tu'ux ku meyajtiko'ob u péetilo'ob Péetlu'umo'ob tak bejla'e'.

Óoxjo'olts'iib

Péets'el I

Tu yo'olal u Ja'atsal Nojbéeytalilo'ob

Jatsts'iib (Art. 49). U Nojbéeytalil Nojlu'ume' utia'al ka meyajta'ake' ku ja'atsal ti' A'almajil, ti' Noj jala'achil yéetel ti' P'is óolil.

Ma' táan u béeytal u mu'uch'ul ti' juntúul máak wa ti' jump'éeel molay ka'ap'éeel wa maanal ti' ka'ap'éeel ti' le Nojbéeytalilo'oba', mix u ts'a'abal le A'almajilo' chéen ti' juntúul máak, chéen ja'ali' ti' le ba'axo'ob jach k'a'ana'an je'el u ts'a'abal ti' u Noj jala'achil Nojlu'ume', je'ebix jets'a'an ti' le jatsts'iib 29o'. Ti' mix u jeel ba'al je'el u béeytal u ts'a'abal ma' suuk béeytalilo'ob utia'al u meyajta'al a'almajt'aane', ba'ale' ma' táan u yokol ich le je'ela' le jets'a'an ti' u ka'axóot's'iibil ti' jatsts'iib 131o'.

Péets'el II

Tu yo'olal u Nojbéeytalil A'almajil

Jatsts'iib (Art. 50). U Nojbéeytalil A'almajil ti' u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoe' ku ts'a'abal tu k'ab u Nojmolayil Nojlu'um, le je'ela' yaan u ja'atsal ich ka'ap'éeel Molay, jump'éele' ti' *diputaado'*ob yéetel uláak'e' ti' *senadoro'*ob.

Noj jaats I

Tu yo'olal u Yéeya'al yéetel u Ts'a'abal Nojmolay

Jatsts'iib (Art. 51). U Molayil Diputaado'obe' yaan u meenta'al yéetel u e'esajilo'ob Nojlu'um, tuláakal le je'elo'oba' óox óoxja'ab kun yéeya'alo'ob. Ti' jujuntúul yéeybil diputaadoe', yaan u yéeya'al juntúul u k'eexil.

Jatsts'iib (Art. 52). Ti' u Molayil Diputaado'obe' yaan u yantal 300 u túlul diputaado'ob yéeya'ano'ob je'ebix u je'ets'el tumen u chunt'aanil u ya'abil ti' yéeybal, yéetel u nu'ukbesajil distriito'ob elektoral uninominalo'ob, yéetel 200 u túlul diputaado'ob kun yéeybilo'ob je'ebix jets'a'an ti' u chunt'aanil ti'ibil e'esajil, yéetel u Nu'ukbesajil Reejional Tsolk'aaba'ob, ku yéeya'alo'ob ich wóol kaajo'ob plurinominalo'ob.

Jatsts'iib (Art. 53). U ts'a'abal u xuulil ti' le 300 u p'éelel distriito elektoral uninominalo'obe', leti' le kun p'áatal lekéen ja'atsak tuláakal u kajnáalilo'ob Nojlu'um ich le jayp'éeel distriito'ob ts'o'ok u ya'ala'alo'. U t'o'oxol le distriito'ob elektoral uninominalo'ob ich le péetlu'umo'obo' yaan u meenta'al ikil u ch'a' óolta'al u ts'ook nojtáambal xookil kajnáalilo'ob, ba'ale' mix juntéen u ye'esajil jump'éeel Péetlu'um je'el u béeytal u meenta'al tumen chéen juntúul diputaado yéeya'an tu ya'abile'.

Utia'al u yéeya'al le 200 u túlul diputado'ob je'ebix jets'a'an ti' u chunt'aanil ti'ibil e'esajil yéetel u Nu'ukbesajil Reejional Tsoolk'aaba'obe', yaan u meenta'al jo'op'éeel wóol kaajo'ob elektoral plurinominalo'ob ti' nojlu'um. A'almajt'aano'obe' yaan u jets'ik bix kun je'ets'el u xuulil u lu'umil le wóol kaajo'obo'.

Jatsts'iib (Art. 54). U yéeya'al le 200 u túlul diputaado'ob je'ebix jets'a'an ti' u chunt'aanil ti'ibil e'esajil beyxan u nu'ukbesajil ts'a'abalil yéetel reejional tsoolk'aaba'obe', yaan u ch'a' óoltik le chunt'aano'ob ku taalo'oba' yéetel le ba'ax jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo':

I. Jump'éeel molayil yéeybale', utia'al ka ts'iibta'ak u regional tsoolk'aaba'obe', k'a'ana'an u ye'esik táan u táakpajal yéetel kandidaato utia'al diputaadoil ti' ya'abil yéeybal ti' u jach p'íitile' dosieentos distriito uninominalo'ob;

II. Tuláakal molayil yéeybale' kun k'uchul u jach p'íitil tak ka'ap'éeel por sieento ti' tuláakal le yéeybalil meenta'an utia'al le reejional tsoolk'aaba'ob ti' le wóol kaajo'ob plurinominalo'obo', yaan u yantal ti' u páajtalil u ts'a'abal diputaado ti' je'ebix jets'a'an ti' u chunt'aanil ti'ibil e'esajil;

III. Ti' le molayil yéeybalo' kun yantal ti' le ka'ap'éeel yáax chunt'aano'oba', yaanal ti' yéetel tak xan le ju'uno'ob ti' ya'abil yéeybal tu náajalto'ob u kandidatoilo'ob, yaan u ts'a'abal ti'ob tumen u chunt'aanil ti'ibil e'esajil, le jaytúul diputaado'ob ti' u reejionalil tsolk'aaba'ob yaan ti' ich jujump'éeel wóol kaajal plurinominal, ikil u ch'a' óolta'al le yéeybal meenta'an ich nojlu'umo'. Ti' le ts'a'abalilo' yaan u bisa'al u tsoolil le kandidaato'ob je'ebix yanik ti' u tsolk'aabailo'obo'.

IV. Tu yo'olal le ka'ap'éeel chuunt'aana', ti' mix jump'éeel molayil yéeybal je'el u béeytal u yantal maanal 300 u túulul diputaado'obe'.

V. Tu yo'olal mixba'al, jump'éeel molayil yéeybale' je'el u béeytal u yantal ti' diputaado'ob tu yo'olal le ka'ap'éeel chunt'aano'ob ku máano'ob ti' waxakp'éeel por sieento ti' u porsentaajeil le yéeybal meenta'an ich nojlu'um ti' le Molayo'. Le chunt'aana' ma' táan u meyajta'al ti' le molayil yéeybalo', tu yo'olal u náajalil ti' distriito uninominalo'ob, ku yantal ti' u por sieentoil ti' tuláakal le a'almajil k'áanche'ob ti' le Molayo', ku máansik u por sieentoil u yéeybalil meenta'an ti' nojlu'um yéetel u waxakp'éeel por sieento; yéetel

VI. Je'ebix jets'a'an ti' le jaatsilo'ob III, IV yéetel V ts'o'ok u máano'obo', le diputasiono'ob ti' ti'ibil e'esajil ku p'áatalo'obo' lekéen ts'o'okok u ts'a'abal ti' le molayil yéeybal yaan ti' le ku ya'ala'al ti' jaatsilo'ob IV wa V, yaan u ts'a'abal ti' le uláak' molayil yéeybalo', yaan ti' u páajtalil ti' junjump'éeel le wóol kaajal plurinominalo'obo', jach tu ti'ibil le yéeybal meenta'an nojlu'um ti' le ts'o'okilo'oba'. Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob belbest'aano'ob yéetel le ba'axo'ob k'abéet tu yo'olal le je'ela'.

Jatsts'iib (Art. 55). Utia'al u meenta'al diputaadoile' k'a'ana'an le ba'alo'oba':

- I.** Bey lu'umkabil sijnáal tu lu'umil Méxicoe', yéetel tuláakal u páajtalilo'ob.
- II.** Bey ts'o'ok u chu'ukul beiintiun ja'abe', tak tu k'iinil le yéeybalo'.
- III.** Bey sijnáal ti' le Péetlu'um tu'ux kun meentbil le yéeybalo' wa chéen kajnáal ti'i' ts'o'ok u mantats' kajtal maanal ti' wakp'éeel winal ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeybalo'.

Utia'al u béeytal u chiikpajal u k'aaba' ti' u tsolk'aabailo'ob ti' le wóol kaajal yéeybal plurinominalo' bey kandidaato ti' diputaadoe', k'a'ana'an siija'an ti' jump'éeel péetlu'um yaan ich le wóol kaajo'ob tu'ux kun meentbil le yéeybalo', wa bey chéen kajnáal ti'i' ts'o'ok u mantats' kajtal maanal ti' wakp'éeel winal ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeybalo'.

Kajnáalile' ma' táan u tse'elel ikil u meyajta'al yéeyil kuuch tumen kaaj ti' jala'achil yaanal tu'ux.

IV. Ma' táan u meyaj ti' u K'atunil Nojlu'um mix u jo'olinta'al poolisil wa u kanáanil mejen kaaj ti' le distriitoo' tu'ux kun meentbil le yéeybalo', kex chéen nobeenta u p'éelel ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeybalo'.

V. Bey ma' táan u meyajta'al u nojochil ti' jump'éeel le múuch'jo'olpóopil ku ts'a'abal juunalil ti' tumen le Noj a'almajt'aana', mix u meyajta'al No'ojk'abil wa Ka'ano'ojk'abil ti' Noj jala'achil, mix u meyajta'al u nojochil ti' jump'éeel múuch'jo'olpóopil desentralisaado wa deskonsentraado ti' u jala'ach belankilil nojlu'um, je'el u béeytale' chéen wa ku jach p'a'atal kuuch 90 u p'éelel k'iin ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeybalo'.

Bey ma' táan u meyajta'al u Miniistroil u Nojmolayil P'is óol Nojlu'um, mix u Ajnojp'is óolil, mix u No'ojk'abilil u Tribunalil Yéeybal ti' u Nojbéeytalil P'is óol Múuch'péetlu'umo'ob, mix Jo'olil Tsolxikin wa Yéeybal Tsolxikin ti' u Molayil Tsolxikintaambal, ti' péetlu'um wa ti' u distriitoilo'ob u Molayil Yéeybal Nojlu'um, mix Jo'olil No'ojk'abil, Jo'olil Ajts'áabeelil wa u profesional máakilo'ob ti' u ts'áabeelil le Molayo', je'el u béeytale' chéen wa ku jach p'a'atal kuuch óoxp'éeel ja'ab ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeybalo'.

U Jala'achilo'ob Péetlu'umo'ob yéetel u Jo'ol Jala'achil Distrito Federale' ma' táan u béeytal u yéeya'alo'ob ti' le péetlu'umo'ob tu'ux ku k'uchul u péetil u meyajjo'ob ich u k'iinilo'ob u kuucho'obo', kex wa ku jach p'atiko'ob u meyajjo'ob.

U No'ojk'abilo'ob Noj jala'achil ti' Péetlu'umo'ob yéetel ti' Distrito Federal, Ajnojp'is óolo'ob yéetel P'is óolo'ob ti' Nojlu'um, ti' Péet lu'umo'ob wa ti' Distrito Federal, beyxan Kuchkabal Jala'acho'ob yéetel u nojochilo'ob ti' jump'éeel almejen-belankil jo'olpóopil chéen ti' Distrito Federale', ma' táan u béeytal u yéeya'alo'ob ti' le tu'ux ku meyajo'obo', wa ma' táan u jach p'atiko'ob u kuucho'ob nobeenta u p'éelel k'iin ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeybalo';

VI. Ma' u meyaj je'ex Ministroil jump'éeel k'ujtalil, yéetel

VI. Bey mina'an le ba'alo'ob ku luk'siko'ob béeytalilo'ob jets'a'an ti' jatsts'iib 59o'.

Jatsts'iib (Art. 56). U Molayil Senadoro'obe' sieento beintiocho u túlul senadoro'ob kun meentik, ti' le je'elo'obo', ti' jujump'éeel Péetlu'um yéetel ti' Distrito Federale', ka'atúule' yaan u yéeya'al je'ebix jets'a'an ti' u chunt'aanil ya'abil yéeybal yéetel juntúule' yaan u ts'a'abal ti' le yáax p'íit yéeybalo'. Tu yo'olal le je'ela', lemolayil yéeybalo'obo' k'a'ana'an u ts'iibtiko'ob jump'éeel tsolk'aaba'ob ti' ka'ap'éeel u foormulail kandidaato'ob. U senaduriyail ti' le yáax p'íit yéeybalo' yaan u ts'a'abal ti' le u foormulail kandidaato'ob ku jo'olintik u tsolk'aaba'ilo'ob le molayil yéeybalo', tu juunale', tu náajaltaj u ka'akúuchilil ti' tuláakal le yéeybal ti' le péetlu'um tu'ux ku yúuchulo'.

Le u yaalab treiintay doos u túlul senadoro'obo' yaan u yéeya'alo'ob je'ebix jets'a'an ti' u chunt'aanil ti'ibil e'esajil, yéetel u nu'ukbesajil tsolk'aaba'ob yéeya'an ti' jump'éeel u wóol kaajal plurinomialil nojlu'um. Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob belbest'aano'ob yéetel le ba'axo'ob k'a'ana'an tu yo'olal le je'ela'.

U Molayil Senadoro'obe' wawakp'éeel ja'ab kun k'exbil tuláakal.

Jatsts'iib (Art. 57). Ti' jujuntuul yéeybil senadore', yaan u yéeya'al juntúul u k'eexil.

Jatsts'iib (Art. 58). Utia'al u meyajta'al u senadorile', láayli' k'abéet le ba'ax ku k'áata'al utia'al diputaadoile', u jela'anile' u ja'abile', k'a'ana'an ts'o'ok u chu'ukul 25 ja'ab, ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeybalo'.

Jatsts'iib (Art. 59). Le Senadoro'ob yéetel le Diputaado'ob ti' le u Nojmolayil Nojlu'umo', ma' táan u béeytal u ka'ayéeya'alo'ob utia'al uláak' meyajil kuuch ku taalo'.

U K'eexil le Senadoro'ob yéetel le Diputado'obo' je'el u béeytal u yéeya'alo'ob utia'al le u meyajil kuuch ku taalo' ka u tia'alint le kuucho', chéen wa ma' tu meyajti'; ba'ale' le yéeybil Senadoro'ob yéetel le Diputado'obo' ma' táan u béeytal u yéeya'alo'ob utia'al k'eexil ti' le u meyajil kuuch ku taalo'.

Jatsts'iib (Art. 60). Le jo'olpóopil ti' jala'achil jets'a'an ti' jatsts'iib 41 ti' le Noj a'almajt'aana', yéetel je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', yaan u jaajkuunsik le yéeybal ti' diputaado'ob yéetel senadooro'obo' ich jujump'éelil distriito'ob elektoral uninominalo'ob yéetel ti' jujump'éel petlu'umo'ob; yaan u ts'áaik le ju'uno'ob k'a'ana'antako'ob ti' u foormulailo'ob kandidato'ob tu náajaltajo'ob u ya'abil le yéeybalo' yéetel yaan u ts'áaik le senadoro'ob tu náajaltajo'ob le yáax p'iitil yéeybalo' je'ebix jets'a'an ti' jatsts'iib 56 ti' le Noj a'almajt'aana' yéetel ti' le a'almajt'aano'obo'. Beyxan, yaan u jaajkunsik yéetel u ts'áaik le diputaado'obo' je'ebix jets'a'an ti' u chunt'aanil ti'ibil e'esajil je'ebix jets'a'an ti' jatsts'iib 54 ti' le Noj a'almajt'aana' yéetel ti' le a'almajt'aano'obo'.

Le jets't'aano'obo' tu yo'olal jaajkuunsa'al, u ts'a'abal ju'uno'ob yéetel u ts'a'abal diputaado'ob wa senadoro'obe' je'el u béeytal u ma' éejenta'al ti' reejional kúuchil ti' u Tribunalil Yéeybal ti' u Nojbéeytalil P'is óol Múuch'péetlu'umo'ob, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

U ts'okt'aanilo'ob le reejional kúuchilo'ob ku ya'ala'al ti' le xóot'ts'iib ts'o'ok u máana', je'el u béeytal u xak'alta'alo'ob chéen tumen u Nojkúuchil le Tribunalo', yéetel le ma' éejenilo' je'el u béeytal u meentiko'ob le molayil yéeybaló'obo' chéen wa tumen ba'alo'ob meenta'ano'ob k'aas je'el u béeytal u k'e'exel u xookil le yéeybaló'. U ts'okt'aanilo'ob le Reejional Kúuchilo' bey kun p'áatalo'ob yéetel ma' táan u k'e'exelo'ob. Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob u taak'inil, tu'ux kun taal yéetel bix kun meentbil le ma' éejenilo'.

Jatsts'iib (Art. 61). Le diputaado'ob yéetel le senadoro'obo' ma' táan u béeytal u meenta'al mixba'al ti'ob tu yo'olal le ba'ax ku ya'aliko'ob ikil u meyajtik u kuucho'obo', yéetel mix bik'in je'el u béeytal u ts'a'abal u si'ipil tu yo'olal le je'ela'.

U Jo'olil jujump'éel le Molayo'obo' yaan u kanáantik u chíimpolta'al u noj a'almajil péetkanáanil ti' u máakililo'ob yéetel ma' u meenta'al ba'al ti' u kúuchil tu'ux ku múuch'ikuba'ob meyaj.

Jatsts'iib (Art. 62). Le yéeybil diputaado'ob yéetel le senadoro'ob ikil u meyajtiko'ob u kuucho'obe', ma' táan u béeytal u meyajtiko'ob mix jump'éel u jeel k'amk'ubenkuuch wa meyaj ti' Múuch'péetlu'umo'ob wa ti' Péetlu'umo'ob tu'ux ku k'a'amal bo'ol, wa mina'an u yáax cha'abalil le Molay k'a'ana'ano'; ba'ale' wa beyo', yaan u p'atiko'ob e'esajil kuucho'ob, ikil u xáantal le túumben meyajó'. Le belbest'aana' láayli' leti' kun meyaj tu yóok'ol u k'eexil diputaado'ob yéetel senadoro'ob, wa ka ookoko'ob meyaj. Wa ma' táan u chíimpolta'al le jets't'aana' yaan u bo'olsi'ipilta'al yéetel u luk'sa'al diputaadoil wa senadoril.

Jatsts'iib (Art. 63). Le Molayo'obo' ma' táan u béeytal u káajsik u meyajó'ob mix u meyajtiko'ob u kuucho'ob, wa mina'an maas ti' u chúumukil ti' tuláakal u máakilo'ob, ti' jujump'éel le je'elo'oba'; ba'ale' le yano'ob ti' le molayo'obo' k'abéet u much'ikuba'ob meyaj le k'iin jets'a'an tumen le a'almajt'aano'obo'

yéetel u meentiko'ob u much'ikuba'ob meyaj le mina'ano'obo', ich le treiinta u p'éeelel k'iino'ob ku taalo'obo', yéetel u ya'alajil wa ma' táan u bino'obe' yaan u na'ata'al yéetel lela', ma' táan u k'amiko'ob u kuucho'obi', ku ts'o'okole' ku t'a'anal túun u k'eexilo'ob, máaxo'ob k'a'ana'an u bino'obi' ti' le láayli' buka'aj k'iino'obo', ba'ale' wa ma' táan u meentiko'ob xane', yaan u ya'ala'ale' mina'an u yuumil le kuucho'. Le kuucho'ob ti' diputaado'ob yéetel senadoro'ob mina'an u yuumilo'ob ti' u Nojmolayil Nojlu'um kun chiikpajalo'ob tu káajbal le a'almajilo' beyxan le ku chiikpajalo'ob ikil u bin u meyaj'obo', yaan u kaxta'al u yuumil: le kuuchiil diputaado wa senador mina'an u yuumil ti' u Nojmolayil Nojlu'um je'ebix jets'a'an ti' u chunt'aanil ya'abil yéeybal, le Molay k'a'ana'ano' yaan u páayt'antik u meenta'al ma' suuk yéeybal je'ebix jets'a'an ti' jaatsil IV ti' jatsts'íib 77 ti' le Noj a'almajt'aana'; le kuuch mina'an u yuumil ti' u Molayil Diputaado'ob yéeya'ano'ob yéetel u chunt'aanil ti'ibil e'esajil, yaan u ts'a'abal u yuumil yéetel u foormulail kandidaato'ob ti' le láayli' molayil yéeybal yaan tu tsoolil ti' le reejional tsolk'aaba'ob k'a'ana'ano', lekéen ts'o'okok u ts'a'abal ti' le diputaado'ob tu náajalto'obo'; le kuuch mina'an u yuumil ti' u Molayil Senadoro'ob yéeya'ano'obo' yéetel u chunt'aanil ti'ibil e'esajil, yaan u ts'a'abal u yuumil yéetel u foormulail kandidaato'ob ti' le láayli' molayil yéeybal yaan tu tsoolil ti' u tsolk'aabailo'ob nojlu'umo', lekéen ts'o'okok u ts'a'abal ti' le senadoro'ob tu náajaltajo'obo'; yéetel le kuuch mina'an u yuumil ti' u Molayil Senadoro'ob yéeya'ano'ob yéetel u chunt'aanil yáaxp'íit yéeybal, yaan u ts'a'abal u yuumil yéetel u foormulail kandidaato'ob ti' le láayli' molayil yéeybal chiikpaj ti' u ka'akúuchil ti' le tsolk'aaba'ob k'abéeto' ti' le péetlu'um tu'ux k'a'ana'ano'

Ku na'ata'al xane' le diputaado'ob wa le senadoro'ob ma' táan u bino'ob meyaj lajump'éel k'iin tsaylanpaachile', wa mina'an u ba'axtenil wa u yáax cha'abalil u jo'olil ti' u Molay, tumen yéetel ku ts'a'abal k'ajóoltbil ti' le je'ela', ku p'atiko'ob u meyaj tak uláak' meyajil kuuch ku taalo', ku t'a'anal túun u k'eexilo'obo'.

Wa ma' chúuka'an le máako'ob k'a'ana'an utia'al ka chúunsa'ak je'emáakalmáak ti' le Molayo'obo' wa utia'al u meyajtiko'ob u kuucho'ob le ts'o'ok u chúunsa'alo'obo', yaan u páayt'anta'al tu séeba'anil le k'eexilo'obo' utia'al ka xi'ik'ob tu séeba'anil u meyajto'ob u kuucho'ob, ikil u máan le treiinta u p'éelel k'iino'ob ts'o'ok u ya'ala'alo'.

Yaan u yantal u ka'aka'ajil, yéetel yaan xan u meenta'al u bo'olsi'ipilta'al je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', le máaxo'ob ts'o'ok u yéeya'alo'ob ti' diputaado'ob wa senadoro'ob, ku yila'al mina'an u ba'axtenil tumen le Molay k'a'ana'ano', ma' táan u bino'ob u meyajto'ob u kuucho'ob ich le k'iino'ob jets'a'an ti' u yáax xóot'ts'íibil le jatsts'iiba'. Beyxan yaan u yantal u ka'aka'ajil, láayli' yaan u meenta'al u bo'olsi'ipilta'al tumen le a'almajt'aano'obo', le u molayil yéeybalo'ob Nojlu'um tu ts'áajo'ob u kandidaato'ob ti' jump'éeel yéeybal ti' diputaado'ob wa senadoro'ob, ku ch'a'at'antiko'ob ma' u bino'ob u meento'ob u meyaj u máakilo'ob yéeya'ano'obo'.

Jatsts'iib (Art. 64). Le diputado'ob yéetel le senadoro'ob ma' táan u bino'ob ti' jump'éeel múuch' meyajje', wa mina'an u ba'axtenil wa u yáax cha'abalil u jo'olil ti' u Molay, ma' táan u yantal ti' u páajtalil u bo'olta'al le k'iin ma' meyajnajo'.

Jatsts'iib (Art. 65). Nojmolaye' yaan u much'ikuba tu yáax k'iinil septieembre ti' jujunp'éeel ja'ab, utia'al u meyajta'al u yáax jatsk'iinil suuk múuch'meyajo'ob yéetel líik'ul u yáax k'iinil febreero ti' jujunp'éeel ja'ab utia'al u meyajta'al u ka'ajatsk'iinilo'ob suuk múuch'meyajo'ob.

Ti' le ka'ap'éel Jatsk'iino'ob Múuch'meyajo'obo' Nojmolaye' yaan u yilik u xak'alxokta'al, u ketlant'anta'al yéetel u yéeyt'anta'al u Yáaxtuukulil A'almajt'aano'ob ku ts'a'abal u meyajtej yéetel u ts'o'okt'anta'al uláak' ba'alo'ob ku ts'a'abal ti' tumen le Noj a'almajt'aana'.

Ti' jujump'éel Jatsk'iino'ob Suuk Múuch'meyaj le Nojmolayo' yaan u táanilkuunsik u meyajtik le ba'alo'ob jets'a'an ti' u Nu'ukbesaj A'almajt'aano'.

Jatsts'iib (Art. 66). Jujump'éel jatsk'iino'ob suuk múuch'meyaje' yaan u xáantal le buka'aj k'iin k'a'ana'ano' utia'al u meyajta'al tuláakal le ba'axo'ob jets'a'an ti' le jatsts'iib ts'o'ok u máano'. Le yáaxjatsk'iino'ob ma' táan u máan ti' 15 ti' disieembre ti' le láayli' ja'abo', chéen wa u Noj jala'achil Nojlu'um ku káajsik u meyaj ti' le k'iin jets'a'an ti' le jatsts'iib 83o', tu yo'olal lelo' le múuch'meyajo' je'el u béeytal u chukik tak 31 ti' disieembre ti' le láayli' ja'abo'. Le ka'ajatsk'iino'obo' ma' táan u máan ti' 30 ti' áabril ti' le láayli' ja'abo'.

Wa tu ka'ap'éelil le Molayo'ob ma' táan u ch'a'at'antiko'ob ba'ax k'iin kéen u ts'o'okso'ob le Múuch'meyajo' lekéen k'uchuk le k'iino'ob jets'a'ano'obo', u Noj jala'achil México kun ts'okt'antik le je'ela'.

Jatsts'iib (Art. 67). Nojmolay wa chéen jump'éel ti' le Molayo'obo', lekéen meyajta'ak jump'éel ba'al chéen utia'al, yaan u much'ikuba'ob utia'al ma' suuk múuch'meyaj jujuntéen lekéen páayt'anta'ako'ob tumen le Mantats' K'amk'ubenkuucho' utia'al lelo', ba'ale' ti' tu ka'ap'éelile' chéen yaan u yiliko'ob u meyaj yo'olal le ba'al wa le ba'alo'ob kun ts'áabil ti'ob u meyajto'obo' tumen le K'amk'ubenkuucho', ba'ale' le je'elo'obo' yaan u ts'a'abal ojéeltbil ti' le páayt'aan k'abéeto'.

Jatsts'iib (Art. 68). Le ka'ap'éeel Molayo'obo' chéen ti' jump'éeel kúuchil kun yantalo'ob yéetel ma' táan u béeytal u máano'ob yaanal tu'ux wa ma' u yáax ch'a'at'antiko'ob bix kun máano'obi', ba'ax k'iin yéetel bix kun ilbil u meenta'al, ba'ale' yaan u jets't'anta'al chéen jump'éeel kúuchil utia'al u yantalo'ob. Wa ts'o'ok u ch'a'at'antiko'ob u máano'ob yaanal tu'uxe', ba'ale' ma' keet u tuukulo'ob tu yo'olal ba'ax k'iin, bix yéetel tu'ux kun meentbil le máansajilo', u Noj Jala'achil Nojlu'um kun ts'okt'ant le je'ela', ka'alikil u yéeyik jump'éeel ti' le ka'ap'éeel jejeláas tuukulo'obo'. Mix jump'éeel Molay je'el u béeytal u ch'éensik u meyaj maanal ti' óoxp'éeel k'iine', wa ma' éejenta'ak tumen le uláak'o'.

Jatsts'iib (Art. 69). Kéen káajsa'ak u Yáaxjatsk'iino'ob Suuk Múuch'meyajo'ob ti' Nojmolaye', yaan u bin u Noj Jala'achil Nojlu'umi' yéetel u ts'áaik ojéeltbil jump'éeel ts'iibil tsolt'aan, tu'ux ku ya'alik bix yanik tuláakal ba'alo'ob ku meyajtik u belankil u jala'achil Nojlu'um. Kéen káajsa'ak u ma' suuk múuch'meyajo'ob ti' u Nojmolayil Nojlu'um, wa chéen ti' jump'éeel u Molayil, u Jo'olil Mantats' K'amk'ubenkuuche', yaan u ts'áaik ojéeltbil u ba'axtenil le páayt'aano'.

Jatsts'iib (Art. 70). Tuláakal u ts'okt'aanil le Nojmolayo' yaan u yila'al bey a'almajt'aan wa jets't'aane'. Le a'almajt'aano'ob wa le jets't'aano'obo' yaan u ts'a'abal ojéeltbil ti' u Noj Jala'achil Nojlu'um yéetel u joronts'iibil u jo'olilo'ob le ka'ap'éeel Molayo'obo' yéetel u joronts'iibil juntúul u no'ojk'abilil ti' jujump'éeel le je'elo'oba', yéetel yaan u ts'a'abal ojéeltbilo'ob beya': "U Nojmolayil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoe' ku jets'nojt'antik: (u ts'iibil le a'almajt'aan wa le jets'nojt'aano')".

Nojmolaye' yaan u jóok'sik le a'almajt'aan kun belbest'antik u nu'ukbesajil yéetel u meyaj le je'ela'.

Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob ba'ax k'abéet yéetel bix kun much'bil le diputaado'obo', yaan u yila'al ti' ba'ax molayil yéeybal ku táakpajalo'ob, utia'al u kanáanta'al u jáalk'abil u t'aan tu yo'olal le jejeláas tuukulo'ob ku e'esajta'alo'ob ti' u Molayil Diputaado'obo'.

Le a'almajt'aana' ma' táan u béeytal u we'et'el mix k'a'ana'an u ts'a'abal ojéeltbil tumen u Noj jala'chil Nojlu'um utia'al ma' u xu'ulul u mantats'il.

Noj jaats II

Tu yo'olal u Yáaxtuukulil yéetel u Meenta'al le A'almajt'aano'obo'

Jatsts'iib (Art. 71). U páajtalil u chúunsa'al a'almajt'aano'ob wa jets'nojt'aano'ob ku meenta'al tumen:

- I. U Noj Jala'achil Nojlu'um;
- II. U Diputaadoilo'ob yéetel u Senadorilo'ob u Nojmolayil Nojlu'um; yéetel
- III. U Molayilo'ob A'almajil ti' Péetlu'umo'ob.

Le yáax tuukulo'ob ku ts'a'abal ojéeltbil tumen u Noj Jala'achil Nojlu'umo', tumen u Molayilo'ob A'almajil ti' le Péetlu'umo'obo' wa tumen u Diputasionilo'obe', yaan u k'amk'ubenkuchta'alo'ob. Le ku ts'a'abal ojéeltbil tumen le diputaado'ob wa le senadoro'obo' yaan u meyajta'alo'ob je'ebix jets'a'an ti' u Belbest'aanil Ba'atelt'aan.

Jatsts'iib (Art. 72). Tuláakal u tsoltuukulil a'almajt'aan wa jets'nojt'aan, u ts'okt'anta'ale' ma' chéen utia'al jump'éeel le Molayo'obo' yaan u tsaylanpach ba'alte'elt'anta'al ti' tu ka'ap'éeelil, ka'alikil u chiimpolta'al u Belbest'aanil Ba'atelt'aan tu yo'olal ba'ax k'abéet, u p'iisilo'ob yéetel bix kun meentbil le ba'altelt'aano' yéetel le yéeyballo'obo'.

A. Kéen éejenta'ak jump'éeel tsoltuukul ti' le Molay tu'ux chúuno', yaan u máansa'al ti' le uláak' Molayo' utia'al ka ba'atelt'anta'ak. Wa ku éejenta'al tumen le je'ela', ku máansa'al ti' u Noj Jala'achil Nojlu'um, wa leti', mina'an utskiinajo'ob u ya'al tu yo'olale', ku ts'áaik k'ajóoltbil tu séeba'anil.

B. Yaan u ch'a'abal bey éejenta'an tumen u Nojbéeytalil Noj jala'ach, tuláakal tsoltuukul ma' ka'atúuxta'an yéetel utskiinajo'ob ich lajump'éeel k'iin meyaj ti' le u Molayil tu'ux chúuno'; chéen ja'ali' wa le Nojmolayo' ts'o'ok u p'atik wa u ch'éensik u múuch'meyajo'ob ka'alikil u máan le k'iino'obo', u su'utul le tsoltuukulo' k'a'ana'an u meenta'al ti' u yáax k'iinil u much'muba meyaj le Nojmolayo'.

C. U tsoltuukulil a'almajt'aan wa jets'nojt'aan ma' k'ama'an tuláakal wa chéen junjaats tumen Noj Jala'ache', yaan u ka'atúuxta'al, yéetel u yutskiinajo'ob, ti' le Molay tu'ux chúuno'. K'abéet u ka'aba'atelt'anta'al tumen lela', ku ts'o'okole' wa ku ka'a éejenta'al tumen u ka'a ti' óoxjaats ti' tuláakal le yéeybalo', yaan u máansa'al tu ka'atéen ti' le Molay ku xak'alo'. Wa éejenta'an tumen u láayli' ya'abil ti' le molayo', le tsoltuukulo' yaan u p'áatal a'almajt'aan wa jets'nojt'aane', ku ts'o'okole' yaan u ka'atúuxta'al ti' Noj Jala'ach utia'al u ts'a'abal k'ajóoltbil.

Le yéeybalo'ob ti' a'almajt'aan wa jets'nojt'aane', k'a'ana'an nominalo'ob.

D. Wa jump'éel tsoltuukul a'almajt'aan wa jets'nojt'aan ma' k'a'am tuláakal tumen le Molay ku xak'alo', yaan u túuxta'al yéetel u yutskiinajilo'ob tu'ux chúunij. Wa lekéen ka'axak'alta'ak ku éejenta'al tumen maanal chúumuk u ya'abil le máakilo'ob yano'obo', yaan u ka'amáansa'al ti' le Molay ma' tu k'amajo', le je'ela' yaan u ka'axak'altik, yéetel wa ka éejenta'ak tumen le láayli ya'abile', yaan u máansa'al ti' Noj jala'ach utia'al le ba'axo'ob jets'a'antako'ob ti' jaatsil Ao'; ba'ale' wa ma' éejenta'abe', ma' táan u béeytal u ka'ats'a'abal xak'albil ti' le láayli' jatsk'iino'ob múuch'meyajo'obo'.

E. Wa jump'éeel tsoltuukul ti' a'almajt'aan wa jets'nojt'aan junjaats ma' k'a'am, wa jelbesa'an, wa ts'a'ab uláak' ba'al ti' tumen le Molay ku xak'alo', u túumben ba'atelt'aan le Molay tu'ux chúuno' yaan u meenta'al chéen yóok'ol le ba'ax ma' k'a'amo', le ba'ax jelbesa'abo' wa le ba'alo'ob ts'a'ab ti'o', ba'ale' ma' táan u béeytal u jelbesa'al le jatsts'iibo'ob ts'o'ok u k'a'amalo'. Le ts'a'abalilo'ob wa jelbesajilo'ob meenta'an tumen le Molay ku xak'alo', wa ka éejenta'ako'ob tumen maanal u chúumukil u yéeybalil le máaxo'ob yano'ob ti' le Molay tu'ux chúuno', tuláakal le tsoltuukulo' yaan u máansa'al ti' Noj Jala'ach utia'al ka meenta'ak le ba'ax jets'a'an ti' jaatsil Ao'. Le ts'a'abalilo'ob wa jelbesajilo'ob meenta'an tumen le Molay ku xak'alo', wa ma' éejenta'abo'ob tumen u ya'abil yéeybalil ti' le Molay tu'ux chúuno', yaan u ka'atúuxta'al ti' le uláak' Molaye' utia'al u ka'axak'alta'al u ba'axtenil le je'ela', chéen ba'ale' wa ma' u k'a'amal tumen maanal ti' u chúumukil yéeybal le máax yano'ob le uláak' xak'alil le ts'a'abalilo'ob wa jelbesajilo'obo', le tsoltuukulo', tu yo'olal le ts'o'ok u éejenta'al tumen le ka'ap'éeel Molayo', yaan u máansa'al ti' Noj jala'ach, utia'al le ba'ax jets'a'an ti' jaatsil Ao'. Le Molay ku xak'alo', yéetel maanal u chúumukil u yéeybalil máax yano'obe', wa láayli' u k'áat ka éejenta'ak le ts'a'abalilo'ob wa jelbesajilo'ob meenta'ano'obo', tuláakal le tsoltuukulo' ma' táan u béeytal u ka'axak'alta'al tak ti' uláak' jatsk'iino'ob múuch'meyajo'ob ku taalo'ob, ja'ali' wa ka ch'a'at'anta'ak tumen le ka'ap'éeel Molayo', yéetel maanal u chúumukil u máakilo'ob yano'obo', ka jóok'sa'ak le a'almajt'aan wa le jets'nojt'aan chéen yéetel le jatsts'iibo'ob ts'o'ok u éejenta'alo'obo', yéetel ka p'a'atak le yaan u ts'a'abalilo'ob wa jelbesajilo'ob utia'al ka xak'alta'ak yéetel ka yéeyt'anta'ako'ob ti' uláak' jatsk'iino'ob múuch'meyajo'ob.

F. Ti' u na'ata'al, u jelbesa'al, wa tse'elel le a'almajt'aano'ob wa le jets'nojt'aano'obo', láayli' yaan u ch'a'abal u tuukulil le ba'axo'ob jets'a'an utia'al u meenta'alo'obo'.

G. Tuláakal tsoltuukul ti' a'almajt'aan wa jets'nojt'aan ma' k'ama'an tumen le Molay tu'ux chúuno', ma' táan u béeytal u ka'ats'a'abal xak'altbil ti' le jatsk'iino'ob múuch'meyajo'ob ti' le láayli' ja'abo'.

H. U meenta'al le a'almajt'aano'ob wa le jets'nojt'aano'obo' je'el u béeytal u chúunsa'al ti' je'emáakalmáak u ka'ap'éelel le Molayo'obo', lela' ma' táan u béeytal yéetel u tsoltuukulil majan taak'in jala'achil, bo'olo'ob wa patano'ob, wa tu yo'olal u mu'uch'ul u máakilo'ob k'atun, tumen tuláakal le je'elo'oba' k'a'ana'an u yáax ba'atelt'anta'al ti' u Molayil Diputaado'ob.

I. U yáaxtuukulil a'almajt'aano'ob wa jets'nojt'aano'obe' yaan u yáax ba'atelt'anta'al ti' le Molay tu'ux ku ts'a'abal ojéeltbilo', ja'ali' wa ka máanak jump'éelel winal líik'ul u máansa'al ti' ts'okt'aan K'amk'ubenkuuch ma' táan u ts'okt'aan, bey túuno' le láayli' tsoltuukul ti' a'almajt'aan wa jets'nojt'aano' je'el u béeytal u ts'a'abal ojéeltbil yéetel u ba'atelt'anta'al ti' le uláak' Molayo'.

J. U Noj Jala'achil Nojlu'ume' ma' táan u béeytal u meentik utskiinajilo'ob ti' u ts'okt'aanilo'ob Nojmolay wa ti' jump'éelel le Molayo'obo', lekéen meyajnako'ob bey u máakilo'ob yéeybal wa juraado, beyxan lekéen a'ala'ak tumen u Molayil Diputaado'ob k'a'ana'an u takjo'olta'al juntúul nojkuchnáal ti' Múuch'péetlu'umo'ob tu yo'olal jala'ach si'ipilo'ob.

Ma' táan xan u béeytal u meentik ti' u Jets'nojt'aanil u páayt'anta'al ti' ma' suuk múuch'meyajo'ob ku jóok'sik le Mantats' K'amk'ubenkuucho'.

Noj jaats III

Tu yo'olal u Béeytalilo'ob Nojmolay

Jatsts'iib (Art. 73). Nojmolaye' yaan u béeytalil ti' utia'al:

- I. U k'amik túumben Péetlu'umo'ob ti' Múuch'péetlu'umo'ob;
- II. Tsela'an;
- III. U meentik túumben Péetlu'umo'ob ichil u xuul le yano'obo', chéen wa k'a'ana'an lela':

1°. Le jaats wa jaatso'ob u k'áato'ob u meento'ob u Péetlu'umilo'obo', k'a'ana'an yaan ti'ob kex sieento beiente miil u túulul u kajnáalilo'ob.

2°. Ka jaajkuunta'ak ti' Nojmolay yaan ti'ob le ba'alo'ob k'a'ana'an utia'al ka yanak u almejenilo'obo'.

3°. Ka u'uya'ak u Molayilo'ob A'almajil le Péetlu'umo'ob tu'ux yaan le lu'um ku ya'ala'alo', tu yo'olal wa uts wa k'aas u meenta'al le túumben Péetlu'umo', k'a'ana'an túun u ts'áaik u tsolt'aanilo'ob ich wakp'éel winal, le je'elo'oba' ku xo'okolo'ob líik'ul le k'iin kéen ts'a'abak u yojéelto'ob le t'aan k'a'ana'ano'.

4°. Beyxan ka u'uya'ak u Noj Jala'achil Múuch'péetlu'umo'ob, leti'e' yaan u túuxtik u tsolt'aan ich le wukp'éel k'iin xoka'an líik'ul le k'iin kéen k'áata'ak ti'o'.

5°. Ka yéeya'ak u meenta'al le túumben Péetlu'umo' tumen u ka'a ti' óoxjaats ti' tuláakal le diputaado'ob yéetel le senadoro'ob yano'ob ti' le u Molayo'obo'.

6°. Ka jaajkuunsa'ak u ts'okt'aanil le Nojmolayo' tumen u ya'abil u Molayilo'ob A'almajil le Péetlu'umo'obo', yéetel u yáax xak'alil u ju'uno'obilo', chéen wa ts'o'ok u éejenta'al tumen u Molayilo'ob A'almajil le Péetlu'umo'ob tu'ux yaan le lu'um ku ya'ala'alo'.

7°. Wa u Molayilo'ob A'almajil le Péetlu'umo'ob tu'ux yaan le lu'umo' ku ya'ala'alo', ma' u éejentmajo'ob, le jaajkuunajil ku ya'ala'al ti' le jaatsil ts'o'ok u máana' k'a'ana'an u meenta'al tumen u ka'a ti' óoxjaatsil ti' tuláakal u Molayilo'ob A'almajil ti' le uláak' Péetlu'umo'obo'.

IV. (Tsela'an).

V. U k'exik u kúuchil u Nojbéeytalilo'ob Múuch'péetlu'umo'ob.

VI. (Tsela'an)

VII. U jets'ik le bo'olo'ob k'a'ana'antako'ob utia'al ka chúukpajak u taak'inil u meyaj kaaj.

VIII. U jets'ik chunt'aano'ob utia'al u meenta'al majan taak'in jala'achil tumen Noj jala'ach tu yo'olal u kréeditoil Nojlu'um, u jaajkuunsik le majan taak'in jala'achil beyxan u éejentik yéetel u túuxtik bo'olbil u p'aax nojlu'um. Ma táan u meenta'al majan taak'in jala'achil wa ma' utia'al u meenta'al ba'alo'ob kun ya'abkuunsiko'ob u taak'inil jala'achili', chéen ja'ali' le ku meenta'al yéetel utia'al u no'ojbesa'al taak'inil, u meyajil k'e'exel yéetel le kun makt'anbilo'ob kéen yanak péek óolil a'ala'an tumen u Noj jala'achil Nojlu'um je'ebix jets'a'an ti' jatsts'iib 29. Beyxano, jujunja'ab u éejentik buka'aj majan taak'in k'a'ana'an u yoksa'al ti' u a'almajt'aanil yokbal taak'in, kéen ka'ana'anchajake' ti' u jala'achil Distrito Federal yéetel ti' u molayo'ob ti' u jala'achil, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aan tu yo'olal le je'ela'. U Noj jala'achil Nojlu'ume' jujunja'ab kun tsolt'aan ti' u Nojmolayil Nojlu'um tu yo'olal u meyajil le p'aaxo' utia'al le je'ela' u Jo'olil Distrito Federale' yaan u túuxtik le u tsolt'aanil k'a'ana'an tu yo'olal le tu meyajtaj yéetel le taak'ino'. U Jo'olil Distrito Federale' yaan xan u tsolt'aan ti' u Much'táambal E'esajilo'ob Distrito Federal, kéen u ts'áaj k'ajóoltbil bix úuch u meyajta'al u taak'inil jala'achil;

IX. Ma' u cha'ik u je'ets'el nakilo'ob ti' paaklan koonol ich Péetlu'umo'ob.

X. U meyajtik a'almajt'aan ti' tuláakal Nojlu'um tu yo'olal idrokarbuuro'ob, mineriya, sustaansia kíimika'ob, wak'be'en ba'alo'ob, piroteknia, industria sinematográafika, paaklan koonol, u báaxta'al buul yéetel sorteo'ob, chúumukil yéetel u meyajil finaansas, enerjiya eléektika yéetel nuklear beyxan u jóok'sik u a'almajt'aanilo'ob meyaj ku belbest'antiko'ob le jatsts'iib 123o';

XI. U meentik u yantal yéetel u tselik meyajjo'ob ti' u jala'achil Múuch'péetlu'umo'ob beyxan u ya'alik, u ya'abkuunsik wa u p'iitkuunsik u bo'olilo'ob.

XII. U jets'ik ba'ateltaambal, yéetel le ba'alo'ob kun ts'áabil u yojéelt tumen Noj Jala'ach.

XIII. U jets't'antik a'almajt'aano'ob utia'al u ya'ala'al wa ma'alobtak wa k'aastak u kúuchilo'ob u k'a'alal ja' ti' k'áak'náab yéetel ti' lu'um, beyxan utia'al u jóok'sik a'almajt'aano'ob tu yo'olal k'áak'náabil páajtalil ti' jets' óolal yéetel ba'ateltaambal.

XIV. U líik'sik yéetel u kanáantik u molayilo'ob nu'ukulba'atel Nojlu'um, leti'ob: K'atun, K'áak'náab K'atun ti' Ba'ateltaambal yéetel Xik'nal K'atun Nojlu'um, beyxan utia'al u belbest'anta'al u nu'ukbesajilo'ob yéetel u meyajilo'ob.

XV. U jets'ik belbest'aano'ob tu yo'olal u nu'ukbesajta'al, u ts'a'abal nu'ukulba'atel yéetel u ka'ansa'al u Kanáanil Nojlu'um, ba'ale' ku p'áatal tu k'ab máaxo'ob ku táakpajalo'obi' ka u ts'áao'ob u jo'olilo'ob yéetel nuuktakilo'ob, yéetel ku p'áatal ti' u béeytalil le Péetlu'umo'obo' u ka'ansik le meyajilo'ob jets'a'an ti' le belbest'aano'obo'.

XVI. U jets'ik a'almajt'aano'ob tu yo'olal ch'i'ibalil, bix yanik ti' a'almajt'aan le táanxel nojlu'umilo'obo', lu'umkabilil, ts'áa ch'i'ibalil, kajtalil, jóok'balil ti' kaaj yéetel yokbalil ti' kaaj beyxan u toj óoltáambal Nojlu'um.

1ª. U Molayil Tsolexikin ti' Toj óoltáambale' yaan u p'a'atal tu ka'aka'ajil u Noj jala'achil Nojlu'um, ma' táan u yoksikuba mix jump'eel Sekretariya ti' Noj jala'achil, ku ts'o'okole' u nojtáambal belbest'aano'obe' yaan u chiimpolta'alo'ob ich nojlu'um.

2ª. Wa yaan yayaj jáaykíimil wa u sajbe'entsil u yokol jela'an k'oja'anilo'ob ti' nojlu'ume', ti' u Sekretariyail Toj óolale' yaan u yantal u ka'aka'ajil u jets'ik tu séeba'anil le kanáanil ba'axo'ob k'a'ana'antako'obo', tumen wa ma'e' yaan u meenta'al u bo'olsi'ipilta'alo'ob tumen u Noj jala'achil Nojlu'um.

3ª. U jala'achil toj óolile'e' leti' u jo'olil yéetel u belbest'aano'obe' yaan u chiimpolta'alo'ob tumen u belankil jala'achilo'ob Nojlu'um.

4ª. Le ba'axo'ob ts'aba'ano'ob utia'al u chiimpolta'alo'ob tumen u Molayil Tsolexikin ti' u K'a'ayt'aanil utia'al u ch'e'ensa'al káaltalil yéetel ko'onol ba'alo'ob ku kíinsik máak wa ku k'aaskúuntik wíinik, beyxan le ba'axo'ob meenta'ano'ob utia'al u kanáanta'al yéetel u ch'e'ensa'al u k'askúunsa'al sijnáalilo', yaan u xak'alta'alo'ob tumen u Nojmolayil Nojlu'um ti' le ba'ax yaan u ka'aka'ajil ti'o'.

XVII. U jets'ik a'almajt'aano'ob tu yo'olal u nojtáambal u bejilo'ob komunikasion, beyxan tu yo'olal poosta'ob yéetel kóorre'o'ob, utia'al u jóok'sik a'almajt'aano'ob tu yo'olal u k'abéetkuunsa'al yéetel u k'a'ana'anchajal u ja'ilo'ob nojlu'um.

XVIII. U jets'ik u kúuchilo'ob ti' taak'in, u jets'ik ba'ax k'a'ana'an ti' le je'ela', u jets'ik belbest'aano'ob utia'al u je'ets'el bajux u tojol u t'aak'inil táanxel nojlu'umo'ob yéetel utia'al u k'abéetkuunsa'al jump'éel nojtáambal nu'ukbesajil ti' aalilo'ob yéetel p'iisilo'ob.

XIX. U jets'ik belbest'aano'ob utia'al u meyajta'al yóok'ol u yantalta'al yéetel u máansaj páajtalta'al lu'um p'ata'ano'ob beyxan u tojol le je'elo'oba'.

XX. U jóok'sik a'almajt'aano'ob utia'al u nu'ukbesajta'al le Múuch'il Diplomáatiko yéetel le Múuch'il Koonsular meejikoi'obo'.

XXI. U jets'ik le si'ipilo'ob yéetel le ma' chiimpolilo'ob yóok'ol múuch' péetlu'umo'obo' beyxan utia'al u jets'ik u bo'olsi'ipilil kun ts'áabil tu yo'olal le je'elo'oba'.

U jala'achilo'ob nojlu'ume' je'el u béeytal xan u yoksikuba'ob ti' si'ipilo'ob ti' fueero komun, wa le si'ipilo'oba' yaan ba'al u yilo'ob yéetel nojsi'ipilo'ob ich nojlu'um;

Tu yo'olal le ba'axo'ob ku yila'al jets'a'ano'ob ti' le Noj a'almajt'aana', ti' u a'almajt'aanilo'ob nojlu'ume' yaan u je'ets'el bix je'el u béeytal u yoksikuba'ob yéetel u ts'okt'aano'ob jala'achilo'ob ti' fueero komun tu yo'olal nojsi'ipilo'ob ich nojlu'um;

XXII. U ts'áaik sa'asajil ti' si'ipilo'ob yaan u ka'aka'ajilo'ob ti' u tribunalilo'ob Nojlu'um.

XXIII. U jóok'sik a'almajt'aano'ob tu'ux ku je'ets'el u chunt'aanilo'ob u paaklan meyajo'ob Múuch'péetlu'umo'ob, Distrito Federal, le Péetlu'umo'obo' yéetel le kuchkabalobob', tu yo'olal u kanáanil kaaj; beyxan utia'al u nu'ukbesajta'al yéetel u meyajta'al, u yokol, u yéeya'al, u ka'analkuunsa'al u meyaj yéetel u chiimpolta'al u meyaj u máakilo'ob u molayilo'ob kanáanil kaaj ti' u péetil nojlu'um;

XXIV. U jóok'sik le A'almajt'aan ku belbest'antik u nu'ukbesajta'al u molayil nojfiskalisasion ti' Múuch'péetlu'umo'ob yéetel uláak'o'ob ku belbest'antiko'ob u belankil, bix kun bisbil yéetel bix kun p'isbil u Nojbéeytalilo'ob Nojlu'um yéetel u molayilo'ob u jala'achil nojlu'um;

XXV. U jets'ik, u nu'ukbesik yéetel u kanáantik ich tuláakal Nojlu'um najil xook ti' mejen kaajo'ob, ti' k'a'ana'an xook, ti' nojxook, ti' ka'ayáal xook yéetel le profesionalobob'; ti' sientiifika xak'almeyajil, ti' jats'uts aarte'ob yéetel ti' téeknika ka'ansajil, u najilo'ob xook ti' u meyajil pak'al yéetel ti' mineriya, ti' aarte'ob yéetel meyajo'ob, museo'ob, u najilo'ob áanalte', obserbatoorio yéetel le uláak' molayo'ob yaan ba'al u yil yéetel miaatsiltáambal u kajnáalilo'ob nojlu'um beyxan u meyajtik a'almajt'aan tu yo'olal tuláakal ba'al yóok'ol le molayo'obo'; utia'al u meyajtik a'almajt'aan tu yo'olal chiikulo'ob wa u yaalab foosilobob' yéetel tu yo'olal le úuchben pak'il najo'obo', artiistikobob' yéetel k'ajláayo'obo', u k'áata'al u kanáanta'al tumen nojlu'um; beyxan utia'al u jets'ik a'almajt'aano'ob utia'al u t'o'oxol ma'alob ich Múuch'péetlu'umo'ob, le Péetlu'umo'obo' yéetel le Kuchkabalobob' u meyajil xook yéetel le ts'áataak'inil tu yo'olal lela', utia'al u jump'éelilkuunsa'al yéetel u paaklan meyajta'al xook ich tuláakal Nojlu'um.

Le Nojk'aaba'ob ku ts'áaiko'ob le kúuchilobob' ku ya'alalo' yaan u chiimpolta'alo'ob ich tuláakal Nojlu'um.

I. U ts'áaik cha'abalil ti' u Noj jala'achil Nojlu'um yéetel utia'al u meentikuba Koleejioil Yéeybal beyxan utia'al u ts'áaik le lu'umkabil kun yantal ti' u kúuchil u Noj jala'achil Nojlu'um, bey u k'eexil, inteerino wa probisional, je'ebix jets'a'an ti' jatsts'iib 84 yéetel 85 ti' le Noj a'almajt'aana'.

XXVI. U k'amik u p'atik u kuuch u Noj jala'achil Nojlu'um.

XXVII. Tsela'an.

XXVIII. U jets'ik patano'ob wa bo'olo'ob:

1°. Tu yo'olal paaklan koonol táanxel nojlu'umo'ob.

2°. Tu yo'olal u k'a'ana'anchajal yéetel u meyajta'al sijnáal ba'alo'ob jets'a'an ti' xóot's'iib 4 yéetel 5 ti' jatsts'iib 27;

3°. Tu yo'olal u molayilo'ob kreedito yéetel múuch'ilo'ob ti' seguuro'ob;

4°. Tu yo'olal u meyajilo'ob kaaj ts'at'anta'ano'ob wa meyajta'ano'ob tu náapulil tumen Múuch'péetlu'umo'ob; yéetel

5°. Le jela'antako'obo' tu yo'olal:

- a) Enerjiya eléekrika;
- b) U beeta'al yéetel u ko'onol k'úuts meyajta'an;
- c) Gasoliina yéetel uláak' ba'alo'ob ku taalo'ob ti' petroolio.
- d) Jiri'ich joop yéetel foosforo'ob.
- e) Kaabilja'ob yéetel ts'ukbil ba'alo'ob;
- f) U meyajta'al k'áaxo'ob yéetel
- g) U meenta'al yéetel u ko'onol serbeesa

Le Péetlu'umo'obo' yaan u táakpajalo'ob utia'al u meenta'al u bo'olta'al le jela'an patano'obo', ti' u ti'ibil jets'a'an ti' u ka'a a'almajt'aanil nojlu'um. U molayilo'ob a'almajil Péetlu'umo'obe' yaan u jets'iko'ob u porsentaaje kun ts'áabil ti' Kuchkabalob, ti' u yokbal taak'ino'ob tu yo'olal patano'ob ti' enerjiya eléekrika.

XXIX-B. U meyajtik a'almajt'aan tu yo'olal bix k'a'ana'an yéetel u k'abéetkunsal Lakam, Eskuudo yéetel u Nojk'aayil Nojlu'um.

XXIX-C. U jóok'sik a'almajt'aano'ob tu'ux jets'a'an u táakpajalil u Noj jala'achilil Nojlu'um, ti' Péetlu'umo'ob yéetel ti' Kuchkabalo'ob, ich u péetilo'ob meyaj, tu yo'olal kajtal máak, utia'al u chíimpolta'al le ba'axo'ob jets'a'an ti' óox xóot's'íib ti' jatsts'íib 27 ti' le Noj a'almajt'ana'.

XXIX-D. U jóok'sik a'almajt'aano'ob tu yo'olal u tsoltuukulil u jóok'ol táanil u taak'inil yéetel u kaajil nojlu'um, beyxan tu yo'olal informasion estadíistika yéetel jeográafika k'a'ana'an ti' nojlu'um;

XXIX-E. U jóok'sik a'almajt'aano'ob utia'al u tukulta'al, u k'a'ayta'al, u ch'a'at'anta'al yéetel u meenta'al u meyajil taak'inil, ti lela' ku táanilkuunsa'al le utia'al u yantal k'a'ana'an ba'alo'obo' yéetel le uláak'o'ob utia'al u meyajta'al tu nonojil yéetel kéen k'a'ana'anchajak ba'alo'ob yéetel meyajilo'ob k'a'ana'an ti' kaaj yéetel ti' nojlu'umo'.

XXIX-F. U jóok'sik a'almajt'aano'ob utia'al u múuk'a'ankuunsa'al u meyajta'al u taak'inil meejikoil, u belbest'anta'al u meyajta'al u taak'inil táanxel nojlu'umil, u máansa'al teknolojiya yéetel u meenta'al, u t'a'abal k'ajóoltbil yéetel u meyajta'al le oojela'anilo'ob sieniiífiko'ob yéetel teknoolojiko'ob k'a'ana'an utia'al u jóok'ol táanil nojlu'umo'.

XXIX-G. U jóok'sik a'almajt'aano'ob tu'ux jets'a'an u táakpajalil u Noj jala'achilil Nojlu'um, ti' Péetlu'umo'ob yéetel ti' Kuchkabalo'ob, ich u péetilo'ob meyaj, tu yo'olal u kanáanta'al sijnáalil beyxan u ts'akkuunsa'al yéetel u yutskiinsa'al u jets'eknakil sijnáalil.

XXIX-H. U jóok'sik a'almajt'aano'ob ka u meent u tribunalilo'ob ti' ba'atel-belankil, yaan juunalil ti'ob utia'al u meentiko'ob u ts'okt'aano'ob, yéetel yaan ti'ob u kuucho'ob u xu'ulsik le ba'atelo'obo' ku yantal ich u belankil jala'achil nojlu'um yéetel máako'ob, beyxan utia'al u ts'áaik bo'olsi'ipil ti' u kuchnáalilo'ob jala'achil tumen u belankil ka'aka'ajil jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', utia'al lela' yaan u je'ets'el u belbest'aanilo'ob utia'al u nu'ukbesajta'al, u meyajta'al, bix yéetel ba'ax k'a'ana'an utia'al ma' u éejenta'al u ts'okt'aanilo'ob.

XXIX-I. U jóok'sik a'almajt'aano'ob utia'al u je'ets'el chunt'aano'ob ti' u paaklan meyajob, Múuch'péetlu'umo'ob, Péetlu'umo'ob, Distrito Federal yéetel kuchkabalob tu yo'olal u kanáanil kaaj, yéetel

XXIX-J. U meyajtik a'alma'ajt'aano'ob tu yo'olal báaxal, yaan u je'ets'el le nojtáambal chunt'aano'ob ti' béeytalil u táakpajalob Múuch'péetlu'umo'ob, Péetlu'umo'ob, Distrito Federal yéetel kuchkabalob tu yo'olal le je'ela'; beyxane' ti' u táakpajil u jaatsilob kajnáalilob yéetel pribaaado, yéetel

XXIX-K. U jóok'sik a'alma'ajt'aano'ob tu yo'olal turismo, yaan u je'ets'el le nojtáambal chunt'aano'ob ti' béeytalil u táakpajalob Múuch'péetlu'umo'ob, Péetlu'umo'ob, Distrito Federal yéetel kuchkabalob tu yo'olal le je'ela'; beyxane' ti' u táakpajil u jaatsilob kajnáalilob yéetel pribaaado.

XXIX-L. U jóok'sik a'almajt'aano'ob tu'ux ku je'ets'el u táakpajalob u jala'achil nojlu'um, ti' u jala'achilob péetlu'umo'ob yéetel ti' kuchkabalob, ti' u péetilob meyaj, tu yo'olal chuk kay yéetel u meyajil ja', beyxane' ti' u táakpajil u jaatsilob kajnáalilob yéetel pribaaado yéetel

XXIX-M. U jóok'sik a'almajt'aano'ob tu yo'olal u kanáanta'al nojlu'um, ti' lela' yaan u je'ets'el ba'ax k'abéet yéetel u naakilob le xak'almeyajob k'a'ana'antakobo'.

XXIX-N. U jóok'sik a'almajt'aano'ob tu yo'olal u meenta'al, u nu'ukbesajta'al, u meyajta'al yéetel u tse'elel koperatiiba molayob. Ti' le a'almajt'aano'oba' yaan u je'ets'el le chunt'aano'obo' utia'al u táakpajalob tu yo'olal u mu'uk'a'ankuunsa'al yéetel u meyajta'al sustentabiliidad ti' koperatiiba meyaj le Múuch'péetlu'umo'ob, Péetlu'umo'ob, kuchkabalob beyxan Distrito Federal, ti' u péetilob u meyajobo'.

XXX. Utia'al u beet tuláakal a'almajt'aano'ob ku k'abéettal, utia'al u beeta'al u chíimpolta'al le táanilobo', yéetel tuláakal tsola'an tumen le Noj A'alma'ajt'ana' ti' Poderes de la Unión.

Jatsts'iib (Art. 74). Chéen u béeytalilob Molayil Diputaado'ob:

- I. U jóok'sik Baando Soleemne utia'al u ts'a'abal ojéeltbil ti' tuláakal Nojlu'um u ts'a'abalil le Noj jala'ach Yéeya'ano' tumen u Tribunalil Yéeybal ti' u Nojbéeytalil P'is óol ti' Nojlu'um;
- II. U yilik yéetel u p'isik, u meenta'al u meyaj u molayil nojfiskalisasionil ti' Múuch'péetlu'umo'ob, yéetel ma' k'aasil ti' u téeknika yéetel belankil juunalil, je'ebix jests'a'an ti' le a'almajt'aano'obo';
- III. Tsela'an.
- IV. U jujunja'ab jaajkuunsik u tuukul-xookil u xuupankil Múuch'péetlu'umo'obe', ba'ale' yaan u yáax p'iskuunsa'al, u ba'altelt'anta'al yéetel, wa k'a'ana'ane', u jelbesa'al le Tsoltuukul túuxta'an tumen u Noj jala'achil Nojlu'umo', kéen jaajkuunsa'ak le patano'obo', ku tukultik, k'a'ana'an u jets'nojt'anta'al utia'al u chúukbesa'al, beyxan u xak'altik u Kueenta Jala'achil ti' le ja'ab ts'o'ok u máano'.

U Noj jala'achil Nojlu'ume' yaan u túuxtik ti' Molay u Yáaxtuukulil A'almajt'aan ti' Ingreso'ob yéetel ti' u Tsoltuukulil tuukul-xookil u xuupankil Múuch'péetlu'umo'ob, u jach xáantale' tak 8 ti' u winalil septieembre, utia'al lela' k'a'ana'an u bin le no'ojk'abil ti' despaacho k'a'ana'ano' utia'al u tsolik le je'elo'oba'. U Molayil Diputaado'obe' k'a'ana'an u jaajkuunsik u tuukul-xookil u xuupankil Múuch'péetlu'umo'ob, u jach xáantale' tak 15 ti' u winalil nobieembre.

Lekéen káajak u meyajtik u kuuch ti' le k'iin jets'a'an ti' jatsts'íib 83o', u Noj jala'achil Nojlu'ume' yaan u túuxtik ti' Molay u Yáaxtuukulil A'almajt'aan ti' Ingreso'ob yéetel u Tsoltuukulil u tuukul-xookil u xuupankil Múuch'péetlu'umo'ob, u jach xáantale' tak 15 ti' u winalil disieembre.

Ma' táan u béeytal u yantal u jeel ta'akbil páartida'ob, je'ebix le je'elo'obo' ti' le ku tukulta'al k'a'ana'antako'obo', ich le láayli' tuukul-xookil xuupankilo'; le kun meyajtbil tumen no'ojk'abilo'ob tsíib ch'a'at'anta'an tumen u Noj jala'achil Nojlu'umo'.

U xak'alta'al u Kueenta Jala'achile' utia'al u k'ajóolta'al le ba'ax tu taasaj le finansieera belankilo', u yila'al wa meenta'an le ba'axo'ob jets'a'an ti' le tuukul-xookil taak'ino' yéetel u meenta'al le ba'axo'ob jets'a'an ti' le nu'ukbesajo'obo'.

Utia'al u xak'alta'al u Kueenta Jala'achil, u Molayil Diputaado'obe' yaan u yáantikuba ti' u molayil nojfiskalisasion ti' Múuch'péetlu'umo'ob. Wa ti' le xak'al kun u meent le je'ela' ku chíikpajal ba'axo'ob jela'antako'ob ich u buka'ajil le taak'in ku yokolo' wa le ku xu'upulo', tu yo'olal le ba'axo'ob yéetel le páartida'ob k'a'ana'antako'obo', wa mina'an keetil wa u ba'axtenil le náajalo'ob anchajo'obo' wa le xuupilo'ob meenta'ano'obo', yaan u je'ets'el ka'aka'ajil je'ebix jets'a'an ti' le A'almajt'aano'obo'.

U *Kueenta* Jala'achil ti' le ja'ab ts'o'ok u máano' yaan u ts'a'abal k'ajóoltbil ti' u Molayil Diputaado'ob ti' u Tsikbe'en Nojmolayil Nojlu'um ich le yáax lajump'éeel k'iin ti' u winal juunioo'.

Chéen je'el u béeytal u ya'abkuunsa'al u k'iinil u ts'a'abal k'ajóoltbil u Yáaxtuukulil A'almajt'aan ti' Náajalo'ob yéetel ti' u Tsoitsuukulil tuukul-xookil xuupankil, beyxan ti' u Kueenta Jala'achil, kéen yanak u k'áatil Noj jala'ach ku yila'al utsil a'ala'an u ba'axtenil tumen Molay wa Mantats' K'amk'ubenkuuch, utia'al lela' k'a'ana'an u bin le No'ojk'abil ti' Despaacho k'a'ana'ano' utia'al u tsolik u ba'axtenil le je'ela';

V. U ya'alik wa je'el u béeyta'al wa ma' u meyajta'al bo'olsi'ipile' yóok'ol u kuchnáalilo'ob jala'achil u meentmajo'ob si'ipil je'ebix jets'a'an ti' jatsts'íib 111 ti' le Noj a'almajt'aana'.

U k'ajóoltik le ka'aka'ajilo'ob ku ts'a'abal ti' u kuchnáalilo'ob jala'achil jets'a'an ti' jatsts'íib 110 ti' le Noj a'almajt'aana' beyxan u meentikuba u takjo'ol jo'olpóopilil ti' le almejen p'is óol ku meenta'al ti'obo'.

VI. (Tsela'an).

VII. (Tsela'an).

VIII. Le u jeelo'ob ku chíika'an ts'a'abal ti' tumen le Noj a'almajt'aana'.

Jatsts'iib (Art. 75). U Molayil Diputaado'ob, lekéen u jaajkuunso'ob tuukul-xookil xuupankile', ma' táan u béeytal ma' u ya'alik le bo'ol k'a'ana'an ti' jump'éeel meyaj jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'; wa tu yo'olal je'eba'axak ma' je'ets' le bo'olilo', yaan u ch'a'abal le ts'aba'an ti' le tuukul-xookil u xuupankil ts'o'ok u máano' wa ti' le a'almajt'aan tu'ux jets'a'an le meyajó'.

Jatsts'iib (Art. 76). Chéen u béeytalilo'ob u Molayil Senadoro'ob:

I. U xak'altik le almejenil ich táanxel nojlu'um meenta'an tumen u Noj jala'achil Nojlu'umo' yéetel le jujunja'ab tsolt'aanilo'ob kun u ts'áao'ob u Noj jala'achil Nojlu'um yéetel le No'ojk'abil ti' Despaacho k'a'ana'an ti' Nojmolayo'.

Beyxane', u jaajkúunsik le k'axt'aano'ob nojlu'umo'ob yéetel diplomaatika k'axt'aano'ob ku joronts'íibtik u Noj jala'achil Nojlu'um, beyxan u t'aan utia'al u xu'ulsik, u takjo'oltik, u ch'e'ensik, u jelbesik, u yutskíintik, u luk'sik ma' béeytalilo'ob yéetel u meentik na'atbil t'aano'ob tu yo'olal le je'elo'oba';

II. U ka'a jaajkuunsik le kuuch ku ts'a'abal tumen le láayli' kuchnáalo' ti' u Nojtáambal Prokurador ti' Nojlu'um, Miniistro'ob, diplomáatiko máako'ob, nojtáambal koonsulo'ob, nojmeyajnáalo'ob ti' Áasienda, koroone'ob yéetel u jeel noj jo'olilo'ob ti' K'atun, K'áak'náab K'atun yéetel Xik'nal K'atun ti' Nojlu'um, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo';

III. U ts'áaik xan u éejenil utia'al u béeytal u cha'ik u jóok'olo'ob ti' nojlu'um u jaatsilo'ob k'atun, u máan ich nojlu'um u jaatsilo'ob u k'atunil táaxel nojlu'umo'ob yéetel u p'áatalo'ob ti' u ja'ilo'ob México u nojcheemilo'ob ba'ateltáambal ti' yaanal nojlu'um, máanal ti' jump'éeel winal.

IV. U ts'áaik éejenil utia'al ka béeyak u meyajta'al u Kanáanil Nojlu'um ma' ich u Péetlu'umo'ob tumen u Noj jala'achil Nojlu'umi', ka je'ets'ek le buka'aj k'a'ana'ano'.

V. U ya'alik, lekéen mina'anchajak tuláakal u noj a'almaj nojbéeytalil ti' jump'éeel Péetlu'um, k'a'ana'an u ts'a'abal juntúul probisional jala'ach, leti' kun páayt'aan utia'al ka meenta'ak yéeybal je'ebix jets'a'an ti' u noj a'almajt'aanil le láayli' Péetlu'umo'. U ts'a'abalil le Jala'acho' yaan u meenta'al tumen u Molayil Senadoro'ob ti' le óoxtúul máak kun a'albil tumen u Noj jala'achil Nojlu'umo', yéetel u jaajkuunsajil ka'a ti' óoxjaats ti' u máakilo'ob yano'obi', wa ti' u je'elelile', tumen le Mantats' K'amk'ubenkuucho', yéetel le láayli' belbest'aano'obo'. Le kuchnáal kun ts'a'abal beya', ma' táan u béeytal u yéeya'al bey noj a'almajil Jala'ach ti' le yéeybal ku meenta'al ti' le páayt'aan tu jóok'sajo'. Le belbest'aana' yaan u chíimpolta'al wa ma' jets'a'an le je'ela' ti' u noj a'almajt'aanilo'ob Péetlu'umo'ob.

VI. U xu'ulsik le almejen ba'alo'ob ku taalo'ob ti' u nojbéeytalilo'ob jump'éeel Péetlu'um lekéen xi'ik jump'éeel le je'elo'oba' ti' u Molayil Senadoro'ob tu yo'olal lelo', wa tu yo'olal le ba'alo'ob ku náakal u nu'ukbesajil noj a'almajil, ka u yáambesajta'al jump'éeel ba'atel yéetel u nu'ukulil ba'atel. Ti' le je'ela' u Molayil Senadoro'obe' yaan u ya'alik u ts'okt'aan yéetel u Nojtáambal Noj a'almajt'aan ti' Nojlu'um yéetel ti' le Péetlu'umo'.

Le a'almajt'aano'obo' yaan u belbest'antik u meyajta'al le béeytalila' beyxan le ts'o'ok u máano'.

VII. U meentikuba Juraado ti' ts'okt'aan utia'al u yila'al ti' almejen p'is óolil le ma' chíimpolilo'ob wa táats'máansajilo'ob tu meento'ob u kuchnáalilo'ob jala'achilo', ku ts'o'okole' ku taasiko'ob k'aas ti' u nojk'a'ana'anilo'ob kaaj yéetel ti' u ma'alob meyajil, je'ebix jets'a'an ti' jatsts'íib 110 ti' le Noj a'almajt'aana'.

VIII. U ts'áaik u Ministroilo'ob ti' u Nojmolayil P'is óol Nojlu'um, ti' le óoxtúul máak kun a'albil tumen u Noj jala'achil Nojlu'umo', beyxan u ts'áaik wa ma' u ts'áaik u t'aanil ti' le k'áatankil kun meentbil tumen le láayli' kuchnáalo' utia'al cha'abalil wa u p'a'atal meyaj tumen le je'elo'oba';

IX. U ts'áaik wa u tselik u Jo'olil Distrito Federal tumen le ba'axo'ob jets'a'ano'ob ti' le Noj a'almajt'aana';

X. U ts'áaik cha'abalil yéetel jets'nojt'aan jaajkuunsa'an tumen u yéeybalil ka'a ti' óoxjaats u máakilo'ob yano'obo', ti' le jets'eknak mokt'aano'obo' ku meentiko'ob ich u náakilo'ob le péetlu'umo'obo';

XI. U ts'ok xu'ulsik le ba'atelo'ob tu yo'olal u xuul u lu'umil le péetlu'umo'ob k'áatiko'obo', yéetel jets'nojt'aan jaajkuunsa'an tumen u yéeybalil ka'a ti' óoxjaats u máakilo'ob yano'obo';

XII. Le u jeelo'ob ku ts'a'abal ti' tumen le Noj a'almajt'aana'.

Jatsts'iib (Art. 77). Jujump'éel le Molayo'obo', kex ma' u táakpajal le uláak' jump'éelo', je'el u béeytal:

I. U jets'ik ts'okt'aan ti' taak'inil tu yo'olal u belankil.

II. U paaklan meyaj yéetel le uláak' a'almajil Molayo' yéetel u Noj jala'achil Nojlu'um, yéetel k'amk'ubenkuucho'ob ku taalo'ob ti' le je'ela'.

III. U ts'áaik u ajmeyajilo'ob u Sekretariya yéetel u meentik u belbest'aanil le je'ela'.

IV. U jóok'sik páayt'aan, ich 30 u p'éelal k'iin líik'ul u k'iinil ka p'a'at le meyajo', utia'al ma' suuk yéeybal k'a'ana'an u meenta'al ich 90 u p'éelal k'iin ku taalo'ob, utia'al u ts'a'abal u jeel u máakil le meyajo' je'ebix jets'a'an ti' jatsts'iib 63 ti' le Noj a'almajt'aana', wa le p'aatil ku meenta'al tumen u diputaadoilo'ob yéetel u senadorilo'ob u Nojmolayil Nojlu'um yéetel u chunt'aanil ya'abil yéeybal, ti' le je'ela' ma' tán u yokol le p'aatil meyaj ku yúuchul tu ts'ook ja'ab u meyaj le a'almajnáalo'.

Tu yo'olal Mantats' K'amk'ubenkuuch

Jatsts'iib (Art. 78). Ti' u k'iinil je'elelil ti' u Nojmolayil Nojlu'ume' yaan u yantal jump'éeel Mantats' K'amk'ubenkuuch meenta'an yéetel 37 u túulil u máakilo'ob, ti' le je'elo'oba' bolonlajuntúul Diputaado'ob yéetel waxaklajuntúul Senadoro'ob, ku ts'a'abalo'ob tumen u Molayo'ob táanil ti' u ts'o'oksa'al u jatsk'iinilo'ob múuch'meyajo'ob. Ti' jujuntúul le ts'aba'ano'obo' le Molayo'obo' yaan u jóok'siko'ob, juntúul u k'eexil, ich u máakilo'ob ku meyajo'obo'.

Le Mantats' K'amk'ubenkuucho', yaanal ti' le meyajo'obo' ku chíika'an ts'a'aba ti' tumen le Noj a'almajt'aana', yaan xan u yantal ti' le je'elo'oba':

- I. U ts'áaik u t'aan utia'al u k'abéetkuunsa'al u Kanáanil Nojlu'um ti' le ba'axo'ob jets'a'an ti' u jaatsil IV ti' jatsts'iib 76o';
- II. U k'amik, lekéen k'a'ana'anchajake', u k'amkuuch u Noj jala'achil Nojlu'um;
- III. U meyajtik le ba'alo'ob yaan u ka'aka'ajil ti'o'; u k'amik ti' u k'iinil je'elelil ti' u Nojmolayil Nojlu'um le yáaxtuukulil a'almajt'aan yéetel le a'alajilo'ob túuxta'an ti' le Molayo'obo' ku ts'o'okole' u ts'áaik ka tsokt'anta'ak tumen u K'amk'ubenkuuchilo'ob le Molay tu'ux túuxta'ano', utia'al ka meyajta'ako'ob ich le jatsk'iino'ob múuch'meyajo'ob ku taalo'obo';
- IV. U ch'a'at'antik tu juunal wa yéetel u t'aan le Noj jala'acho', u páayt'anta'al le Nojmolayo' wa chéen jump'éeel Molay utia'al ma' suuk múuch'meyajo'ob, utia'al le je'elo'oba' k'a'ana'an u yéeybalil ka'a ti' óoxjaats u máakilo'ob yano'ob. Ich le páayt'aano' yaan u ya'alik u ba'axtenil le ma' suuk múuchmeyajo'obo';
- V. U ts'áaik wa u tselik u ka'ajaajkuunajil utia'al u ts'a'abal u Nojtáambal Prokuraadoril Nojlu'um, kun a'albil tumen u Noj jala'achil Nojlu'um;
- VI. U ts'áaik cha'abalil tak 30 u p'éeelal k'iin ti' u Noj jala'achil Nojlu'um yéetel u ts'áaik u interiino utia'al ka u meyajt le kuuch p'aatalo';

- VII.** U ka'ajaajkuunsik le ts'a'abalil ku meenta'al tumen Noj jala'ach ti' Miniistro'ob, diplomaatiko máako'ob, nojtáambal koonsulo'ob, nojmeyajo'ob ti' Áasienda, koroonelo'ob yéetel u jeel noj jo'olilo'ob ti' K'atun, K'áak'náab K'atun yéetel Xik'nal K'atun ti' Nojlu'um, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', yéetel
- VIII.** U k'ajóoltik yéetel u ts'okt'aan tu yo'olal u k'áata'al cha'abalil kun ts'áabil ti' tumen le a'almajnáalo'obo'.

Noj jaats V

Tu yo'olal u Nojfiskalisasionil Múuch'péetlu'umo'ob

Jatsts'iib (Art. 79). U molayil u nojfiskalisasionil Múuch'péetlu'umo'ob, ti' u Molayil Diputaado'obe', yaan u yantal ti' téeknika yéetel belankil juunalil utia'al u meentik u ka'aka'ajil beyxan utia'al u jets't'aan tu yo'olal u nu'ukbesajil, u meyaj yéetel u ts'okt'aano'ob, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

Le u molayil u nojfiskalisasionil Múuch'péetlu'umo'oba' ti' u kuuch yaan u yantal:

I. U fiskalisartik tu ts'ookil le náajalo'ob yéetel le xuupo'obo'; u meyajta'al, u kanáanta'al yéetel u k'abéetkuunsa'al u foondoilo'ob yéetel u ba'albailo'ob ti' u Nojbéeytalil Nojlu'um yéetel ti' u molayilo'ob u jala'achil nojlu'um, beyxan u meenta'al le ba'ax tuukulta'an ich u nu'ukbesajilo'ob nojlu'umo', yéetel le tsolt'aano'ob kun meentbil je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

Yaan xan u fiskalisartik u ba'albailo'ob nojlu'um ku meyajtiko'ob le péetlu'umo'ob, le kuchkabalob yéetel le partikularo'obo'.

Yéetel mix jump'éeel k'aasil ti' le tsolt'aano'ob jets'a'an ti' u yáax xóot's'iib ti' le jaatsila', ti' le ma' suuk ba'axo'ob jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', je'el u béeytal u k'áatik ti' le ku fiskalisarta'alo'obo' ka xak'alta'ak le ba'axo'ob ku yilik k'a'ana'an yéetel ka u ts'áa'ob jump'éeel tsolt'aan ti'. Wa le ba'axo'ob ku k'áata'ala' ma' u meenta'al ich le k'iino'ob yéetel bix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', je'el u béeytal u ts'a'abal le ka'aka'ajilo'ob k'a'ana'ano'obo'

II. U k'ubik u tsolt'aanil u ts'oktaasajil u xak'alil u Kueenta Jala'achil ti' u Molayil Diputaado'ob, u jach xáantale' tak 31 ti' u winalil maarso ti' le ja'ab ku taal lekéen ts'a'abak k'ajóoltbilo'. Ich le tsolt'aano' yaan u ts'a'abal u ts'okt'aanilo'ob u xak'alil beyxan le jaats tu yo'olal le fiskalisasiono' yéetel u jaajkuunsajil u meyajta'al le nu'ukbesajilo'obo', ichile' yaan u yantal u a'alajilo'ob yéetel u yilajilo'ob le ku awdiitarta'alo'obo', le je'ela' yaan u ts'a'abal k'ajóoltbil ti' kaaj.

U molayil u nojfiskalisasionil Múuch'péetlu'umo'obe' k'a'ana'an u ta'akik le ba'ax ku meentik yéetel u yilajilo'obo' tak lekéen u ts'áa k'ajóoltbil le tsolts'aano'ob jets'a'an ti' le jatsts'íiba'; ti' le a'almajt'aano'obo' yaan u je'ets'el le bo'olsi'ipilo'ob kun ts'áabil ti' máaxo'ob ma' táan u chíimpoltiko'ob le jets't'aana'.

III. U xak'almeyajtik le ba'axo'ob wa le táats'máansajilo'obo' ku taasiko'ob jela'anil wa ma' a'almajt'aan ba'al ti' u náajalilo'ob, u xuupankil, u meyajta'al, u kanáanta'al yéetel u k'abéetkuunsa'al u foondoilo'ob yéetel u ba'albailo'ob nojlu'um, beyxan u bin ti' le xak'albil kúuchilo'obo', chéen utia'al ka u k'áat ka e'esa'ak le áanalte'ob, ju'uno'ob wa archiibo'ob k'a'ana'antako'ob utia'al u meentik u xak'almeyajo'ob, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo' yéetel bix k'a'ana'an u meenta'al le kateo'obo', yéetel

IV. U jets'ik le k'aaskuunajilo'ob yéetel le ba'ax ku taasiko'ob k'aas ti' u Áasiendail u Jala'achil Nojlu'um wa u ba'albail le u molayilo'ob u jala'achil nojlu'um beyxan u táats' ts'áaik le indemniasiono'ob beyxan bo'olsi'ipilo'ob yéetel taak'in k'a'ana'antako'obo' ti' le máaxo'ob ka'aka'ajtiko'ob, beyxan u meentik u ts'a'abal yaanal ka'aka'ajilo'ob tumen le jala'achilo'ob k'a'ana'antako'obo'; u chúunsik u meyajilo'ob le ka'aka'ajilo'ob jets'a'an ti' Jo'olts'íib IV ti' le Noj a'almajt'aana', beyxan u meentik le takjo'olilo'ob wa le bo'olsi'ipil kereeya'obo', ti' u meyajile' le je'elo'oba' yaan u táakpajal je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

U Molayil Diputaado'obe' yaan u ts'áaik u jo'olil u molayil nojfiskalisasion yéetel u yéeybalil ka'a ti' óoxjaats u máakilo'ob yano'obo'. Ti' le a'almajt'aano'obo' yaan u je'ets'el bix kun meentbil le ts'a'abalilo'. Le jo'olilo' waxak'p'éeel ja'ab kun xáantal ti' u kuuch yéetel je'el u béeytal u ka'ats'a'abal chéen uláak' juntéene'. Je'el u béeytal u tse'elel, chéen, tu yo'olal le yayaj ba'alo'ob jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', yéetel le láayli' yéeybal k'a'ana'an utia'al u ts'a'abal u kuucho', wa tu yo'olal le ba'alo'ob yéetel bix jets'a'an ti' Jo'olts'íib IV ti' le Noj a'almajt'aana'.

Utia'al u meyajta'al jo'olil ti' u molayil u nojfiskalisasionil Múuch'péetlu'umo'obe' k'a'ana'an u chíimpolta'al, tu yóok'ol le ba'alo'ob jets'a'ano'ob ti' jaatsilo'ob I, II, IV, V yéetel VI ti' jatsts'íib 95 ti' le Noj a'almajt'aana', beyxan le jets'a'ano'ob ti' le a'almajt'aano'obo'. Ka'alikil u meyajta'al le kuucho' ma' táan u béeytal u táakpajal ti' mix jump'éeel molayil yéeybal, mix u meenta'al u jeel meyaj, kuuch wa k'amk'ubenkuuch, chéen je'el u béeytal u meyajta'ale' le mina'an u bo'olilo'obo' ti' u molayilo'ob sieensia, ka'ansaj, aarte wa ts'áa áantajil.

U Nojbéeytalilo'ob Nojlu'um yéetel le ku fiskalisarta'alo'obo' yaan u ts'áaiko'ob le ba'axo'ob k'a'ana'antako'obo' ti' u molayil u nojfiskalisasionil Múuch'péetlu'umo'ob utia'al u meentik u meyajo'ob.

U Nojbéeytalil u Noj jala'achil Nojlu'ume' yaan u meyajtik le belankil meyajil utia'al u meenta'al u k'a'amal u bo'olil le indemniasiono'obo' beyxan le bo'olsi'ipilo'ob yéetel taak'in jets'a'an ti' jaatsil IV ti' le jatsts'iiba'.

Péets'el III

Tu yo'olal u Nojbéeytalil Noj jala'ach

Jatsts'iib (Art. 80). Ku ts'a'abal u meyajil u Nojbéeytalil u Noj jala'achil Nojlu'um chéen ti' juntúul máak, ku k'aaba'atik "u Noj jala'achil u Múuch' Péetlu'umilo'ob México".

Jatsts'iib (Art. 81). U yéeya'al Noj jala'ache' yaan u meenta'al tu náapulil yéetel je'ebix jets'a'an ti' u a'almajt'aanil yéeybal.

Jatsts'iib (Art. 82). Utia'al u meenta'al Noj jala'ache' k'a'ana'an:

I. Bey lu'umkabil sijnáal tu lu'umil Méxicoe', yéetel tuláakal u páajtalilo'ob, u yaal ti' yuum wa na' meejikoi'ob yéetel ts'o'ok u kajtal ich nojlu'um u jach p'íitile' beiinte u p'éelal ja'ab.

II. Ka anak treiintay siinko u p'éelal u ja'abile', tak tu k'iinil le yéeybalo'.

III. Ka kajlak ich nojlu'um tuláakal le ja'ab ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeybalo'. U jóok'ol ti' nojlu'um tak treiinta u p'éel k'iine', ma' táan u ch'e'ensik u xo'okol kajnalil.

IV. Ma' u yantal ich k'ulintaj jo'olpóopile' mix u meyajtik miniistro ti' jump'éeel k'ujtalil.

V. Ma' u meyaj ti' K'atunil, wa ti' ku meyajje', wakp'éeel winal ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeybalo'.

VI. Ma' u meyaj je'ex No'ojk'abil wa Ka'ano'ojk'abil ti' Noj jala'achil, Nojtáambal Prokurador ti' Nojlu'um, Jala'ach ti' jump'éeel Péetlu'um mix Jo'olil ti' u Jala'achil Distrito Federal, chéen wa ku p'atik u kuuch wakp'éeel winal ma'ili' k'uchuk u k'iinil le yéeybalo'; yéetel.

VII. Bey mina'an le ba'alo'ob ku luk'siko'ob béeytalilo'ob jets'a'an ti' jatsts'iib 83o'.

Jatsts'iib (Art. 83). Noj jala'ache' yaan u káajal u meyajtik u kuuch u yáax k'iinil ti' u winalil disieembre yéetel wakp'éeel ja'ab kun xáantali'. Le lu'umkabil ts'o'ok u meyajtik u kuuchil u Noj jala'achil Nojlu'um, yéeya'an tumen kaaj, wa bey interiino, probisional wa k'eexile', mix juntéen yéetel tu yo'olal mixba'al je'el u béeytal u ka'ameyajtik le kuucho'.

Jatsts'iib (Art. 84). Wa ku p'áatal mina'an u Noj jala'achil Nojlu'um, ku yúuchul ich le yáax ka'ap'éeel ja'ab ti' le jatsk'iin kuuchilo', wa táan u múuch'meyaj le Nojmolayo', yaan u meentikuba tu séeba'anil ti' Koleejio Yéeybal, yéetel jach u p'íitile' ka'a ti' óoxjaats ti' tuláakal u máakilo'obe', yaan u ts'áaik juntúul interiino noj jala'ach, yéetel ta'aka'an xak'alch'a'at'aan yéetel maanal ti' chúumuk u yéeybalil; le láayli' Nojmolayo' yaan u jóok'sik, ich le lajump'éeel k'iin ts'o'ok u ts'a'abal le interiino noj jala'acho', le páayt'aano' utia'al u yéeya'al le noj jala'ach kun ts'o'oksik le jatsk'iin kuuch k'a'ana'ano'; k'a'ana'an u yantal ich u k'iinil u jóok'sa'al le páayt'aano' yéetel le ku je'ets'el utia'al u jaajkuunsa'al le yéeybalo', jump'éeel jatsk'iin u p'íitile' kanlajump'éeel winal, yéetel u ya'abile' tak waxaklajump'éeel winal.

Wa Nojmolay ma' táan u múuch'meyaje', Mantats' K'amk'ubenkuuche' yaan u ts'áaik juntúul probisional noj jala'ach yéetel yaan u páayt'antik le Nojmolayo' utia'al ma' suuk múuch'meyajo'ob, utia'al ka ts'a'abak tumen lela' le interiino noj jala'acho' yéetel ka u jóok's u páayt'aanil yéeybal noj jala'ach je'ebix jets'a'an ti' le jatsts'iib ts'o'ok u máano'.

Lekéen p'áatak mina'an noj jala'ach ti' u ts'ook kamp'éel ja'abil le kuucho', wa u Nojmolayil Nojlu'um táan u múuch'meyaje', yaan u ts'áaik le k'eexil noj jala'ach kun ts'o'oksik u jatsk'iinil le kuucho'; wa ma' táan u múuch'meyaj le Nojmolayo', Mantats' K'amk'ubenkuuche' yaan u ts'áaik juntúul probisional noj jala'ach yéetel yaan u páayt'antik u Nojmolayil Nojlu'um utia'al ma' suuk múuch'meyajo'ob utia'al u meentikuba Koleejio Yéeybal yéetel u yéeyik u k'eexil noj jala'ach.

Jatsts'iib (Art. 85). Wa ts'o'ok u káajal jump'éel noj a'almajil kuuch ba'ale' ma' táan u bin u k'amik u kuuch le noj jala'ach yéeya'ano', wa ma' meenta'an le yéeybal wa ma' jets'a'an u jaajil le je'ela' ti' u yáax k'inil ti' u winal disieembre, yaan u jóok'ol le Noj jala'ach ts'o'ok u ts'o'oksik u kuucho', yéetel yaan u p'a'atal u Nojbéeytalil Noj jala'ach, ti' le kun ts'áabil tumen u Nojmolayil Nojlu'um, bey interiino Noj jala'ache', wa mina'an le je'ela' ti' le kun ts'áabil tumen Mantats' K'amk'ubenkuuch bey probisionale', ka'alikil u meenta'al le ba'ax jets'a'an ti' le jatsts'iib ts'o'ok u máano'.

Lekéen p'áatak mina'an noj jala'ach chéen u jatsk'iino'obe', u Molayil Nojlu'um, wa táan u múuch'meyaje', wa ma'e' Mantats' K'amk'ubenkuuche', yaan u ts'áaik juntúul interiino noj jala'ach utia'al u meyaj ti' le k'iino'ob mina'an le noj jala'acho'.

Lekéen p'áatak mina'an noj jala'ach maanal ti' treiinta u p'éelal k'iine' yéetel u Nojmolayil Nojlu'um ma' táan u múuch'meyaje', Mantats' K'amk'ubenkuuche' yaan u páayt'antik Nojmolay utia'al ma' suuk múuch'meyajo'ob utia'al, u ts'okt'aan lela' tu yo'olal cha'abalil yéetel u ts'áaik, wa k'a'ana'an, le interiino noj jala'acho'.

Wa le jatsk'iin mina'anil, ku suut jach mina'anilo', yaan u meenta'al le ba'ax jets'a'an ti' le jatsts'iib ts'o'ok u máano'.

Jatsts'iib (Art. 86). U kuuchil u Noj jala'achil Nojlu'ume' chéen je'el u béeytal u p'a'atale' tu yo'olal yayaj ba'al, ku jets'ik u Nojmolayil Nojlu'um, tu'ux kun ts'áabil ojéeltbil le p'atkuucho'.

Jatsts'iib (Art. 87). Noj jala'ache', lekéen u k'am u kuuche', yaan u ya'alik ti' Nojmolayil Nojlu'um wa ti' Mantats' K'amk'ubenkuuch, ti' u je'elelil le yáaxo', le k'amkuuch t'aan beya': "Kin k'amik in chiimpoltik yéetel in meentik u chiimpolta'al u Almejen Noj a'almajt'aanil u Múuch' Peetlu'umilo'ob México yéetel le a'almajt'aano'ob kun taalo'ob ti' le je'ela', yéetel in meyajtik tu jaajil yéetel yaakunaj u kuuchil u Noj jala'achil Nojlu'um tu ts'áaj ten kaaj, tuláakal lekéen in meento' utia'al u yutsil yéetel u jóok'ol táanil Nojlu'um; yéetel wa ma' tin meentaj beyo' ka k'áata'ak ten tumen u kaajil Nojlu'um".

Jatsts'iib (Art. 88). U Noj jala'achil Nojlu'ume' ma' táan u béeytal u jóok'ol ti' nojlu'um wa ma' ts'aba'an cha'abalil ti' tumen u Nojmolayil Nojlu'um wa tumen Mantats' K'amk'ubenkuuch wa mina'an le yáaxo'.

Jatsts'iib (Art. 89). U béeytalilo'ob yéetel u ka'aka'ajilo'ob Noj jala'ache', leti' le je'elo'oba':

I. U ts'áaik k'ajóoltbil yéetel u meyajtik le a'almajt'aano'ob ku jóok'sik u Nojmolayil Nojlu'um, ka'alikil u yáantik u chiimpolta'alo'ob ti' le belankilo'.

II. U jáalk'ab ts'áaik yéetel u tselik u no'ojk'abilo'ob despaacho, u tselik le diplomátiko máako'obo' yéetel u nojmeyajnáalilo'ob Áasienda, beyxan u jáalk'ab ts'áaik yéetel u tselik u jeel meyajnáalo'ob ti' Nojlu'um, u ts'a'abalo'ob wa u tse'elelo'ob bey jets'a'an ti' le Noj a'almajt'aana' wa ti' le a'almajt'aano'obo';

III. U ts'áaik miniistro'ob, diplomátiko máako'ob yéetel nojtáambal koonsulo'ob, yéetel u éejenil u Molayil Senadoro'ob.

- IV.** U ts'áaik, Koroonelo'ob yéetel uláak' noj jo'olilo'ob ti' K'atun, K'áak'náab K'atun yéetel Xik'nal K'atun ti' Nojlu'um, beyxan u nojmeyajnáalilo'ob Áasienda, yéetel u éejenil u Molayil Senadoro'ob.
- V.** U ts'áaik le uláak' jo'olilo'ob ti' K'atun, K'áak'náab K'atun yéetel Xik'nal K'atun ti' Nojlu'um, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.
- VI.** U kanáantik u kanáanta'al nojlu'um, je'ebix jets'a'an ti' u a'almajt'aanil, yéetel u meyajtik tuláakal le mantats' K'áak'náab K'atun wa K'atun, K'áak'náab K'atun yéetel Xik'nal K'atun utia'al u kanáanta'al ich nojlu'um yéetel u tookil Múuch'péetlu'umo'ob ti' táanxel nojlu'umo'ob.
- VII.** U meyajtik u Kanáanil Nojlu'um utia'al le láayli' ba'alo'obo', je'ebix jets'a'an ti' jaatsil IV ti' jatsts'iib 76.
- VIII.** U jets'ik ba'ateltaambal tu k'aaba' u Múuch' Péetlu'umilo'ob México, yéetel u yáax a'almajt'aanil u Nojmolayil Nojlu'um.
- IX.** U ts'áaik, u Nojtáambal Prokuraadoril Nojlu'um, yéetel u ka'ajaajkuunsajil u Molayil Senadoro'ob.
- X.** U ts'áabeeltik almejenil ich táanxel nojlu'umo'ob yéetel u meentik k'axt'aano'ob yéetel táanxel nojlu'umo'ob beyxan u xu'ulsik, u takjo'oltik, u ch'éensik, u jelbesik, u yutskiíntik, u luk'sik ma' béeytalilo'ob yéetel u meentik na'atbil t'aano'ob tu yo'olal le je'elo'oba', yaan u ts'áaik ti' u Molayil Senadoro'ob u éejentej. Ka'alikil u ts'áabeeltik le almejenilo', u jo'olil u Nojbéeytalil Noj jala'ache' yaan u chiimpoltik le belbes chunt'aano'oba': u juunal jala'achkuunsikuba'ob u kaajilo'ob nojlu'umo'ob; ma' táakpajalil; u xu'ulsa'al ba'atel yéetel jets'eknakil; u luk'sa'al péek óolil wa u k'abéetkuunsa'al muuk'il ti' paaklanil yéetel táaxel nojlu'umo'ob; u keetil a'almajil ti' le Nojlu'umo'obo'; u múul meyaj nojlu'umo'ob utia'al jóok'ol táanil; beyxan u kaxta'al jets' óolil yéetel u kanáanta'al nojlu'umo'ob;
- XI.** U páayt'antik Nojmolay utia'al ma' suuk múuch'meyajo'ob, lekéen u ch'a'at'ant le Mantats' K'amk'ubenkuucho'.
- XII.** U ts'áaik le áantajilo'ob k'a'ana'antako'ob ti' u Nojbéeytalil P'is óol utia'al u séeba'antal u meyaj.

XIII. U ts'áaik tuláakal u jejeláasil pueerto'ob, u jets'ik aduaana'ob ti' k'áak'náab yéetel ti' u xuulilo'ob lu'um, beyxan u jets'ik tu'ux kun ts'áabilo'ob.

XIV. U ts'áaik sa'asajil ti' le máako'ob k'ala'ano'ob ts'okt'anta'ano'ob tu yo'olal si'ipilo'ob yaan ti' u péetil u meyaj u tribunalilo'ob nojlu'um beyxan ti' le ts'okt'anta'ano'ob tu yo'olal ma' noj si'ipilo'obo', ti' Distrito Federal, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo';

XV. U ts'áaik béeytalilo'ob u jatsk'iino'ob, chéen ti' ajkaxano'ob, ajpatjo'olo'ob wa ajma'alobkuunsajo'ob ti' jump'éel u jaatsil industria, je'ebix jets'a'an ti' u a'almajt'aanil.

XVI. Lekéen p'áatak ma' táan u múuch'meyaj u Molayil Senadoro'obe', u Noj jala'achil Nojlu'ume' je'el u béeytal u meentik le ts'a'abalilo'ob jets'a'an ti' jaatsil III, IV yéetel IXo', yéetel u éejenil Mantats' K'amk'ubenkuuch;

XVII. (Tsela'an).

XVIII. U ts'áaik éejentbil ti' u Molayil Senadoro'ob, u ts'a'abalil ti' le óoxtuúl máak ku ya'aliko' utia'al Miniistro ti' u Nojmolayil P'is óol Nojlu'umo' beyxan u ts'áaik éejentbil tumen u Molayil Senadoro'ob u cha'abalilo'ob yéetel p'atkuucho'ob le je'elo'oba';

XIX. (Tsela'an).

XX. Le u jeelo'ob ku chíika'an ts'a'abal ti' tumen le Noj a'almajt'aana'.

Jatsts'iib (Art. 90). U Belankil Jala'achil Nojlu'ume' k'a'ana'an sentralisaada yéetel paraestatal je'ebix jets'a'an ti' le Nu'ukbesaj A'almajt'aan ku jóok'sa'al tumen Nojmolayo', ku t'oxik le negoosioilo'ob u belankilil Múuchpéetlu'umo'ob kun yantal ti' u ka'aka'ajil u Secretariyailo'ob Noj jala'achil yéetel yaan u jets'ik le nojtáambal chunt'aano'obo' utia'al u meenta'al eentidad paraestatalo'ob yéetel u táakpajal u Noj jala'achil Nojlu'um ich u meyajta'al.

Ti' le a'almajt'aano'obo' yaan u je'ets'el u paaklan meyajjo'ob le paraestatal molayo'obo' yéetel u Noj jala'achil nojlu'um, wa le je'elo'oba' yéetel u Secretariyailo'ob Noj jala'achil.

Jatsts'iib (Art. 91). Utia'al u meenta'al No'ojk'abil ti' Despaachoe' k'a'ana'an: bey lu'umkabil sijnáal ti' u lu'umil México, yéetel tuláakal u páajtalilo'ob beyxan ts'o'ok u chu'ukul 30 u p'éelel ja'ab.

Jatsts'iib (Art. 92). Tuláakal le belbest'aano'ob, jets'nojt'aano'ob, ch'a'at'aano'ob yéetel u t'aano'ob le Noj jala'acho' k'a'ana'an u joronts'iibta'alo'ob tumen u No'ojk'abil Noj jala'achil ti' le ba'ax k'a'ana'ano', yéetel wa mina'an le joronts'iibo' ma' táan u chíimpolta'alo'ob.

Jatsts'iib (Art. 93). U No'ojk'abilo'ob ti' Despaachoe', lekéen ts'o'okok u káajal u jatsk'iinilo'ob suuk múuch'meyajo'obe', yaan u ts'áaiko'ob tsolt'aan ti' u Nojmolayil bix yanik u meyajo'ob.

Je'emáakalmáak ti' le Molayo'obo' je'el u béeytal u túuxt'antik u No'ojk'abilo'ob Noj jala'achil, u Nojtáambal Prokuraadoril Nojlu'um, beyxan u jo'olilo'ob yéetel u ajbelankilo'ob jo'olpópilo'ob desentralisaado'ob nojlu'um wa le empreesa'ob ku ya'ab táakpajalo'ob ti' le péetlu'umo'obo', utia'al ka tsolt'aanako'ob lekéen ba'atelt'aanta'ak jump'éeel a'almajt'aan wa lekéen meenta'ak u xookil jump'éeel negoosio yaan ba'al u yil yéetel u jaatsil u meyajo'ob wa u meyajo'ob.

Le Molayo'obo'; yéetel u k'áatil jun ti' kanjaats u máakilo'obe', wa ti' diputaado'ob, yéetel u chúumukil, wa ti' senadoro'ob, yaan u béeytalil ti'ob u meentiko'ob k'amk'ubenkuucho'ob utia'al u xak'alta'al bix u meyaj le múuch'jo'olpópilo'ob desentralisaado'ob yéetel le empreesa'ob ku ya'ab táakpajalo'ob ti' le péetlu'umo'obo'. U ts'oktaasajil le xak'alme'yajo'obo' yaan u ts'a'abal k'ajóoltbil ti' u Noj jala'achil Nojlu'um.

Péets'el IV

Tu yo'olal u Nojbéeytalil P'is óol

Jatsts'iib (Art. 94). Ku ts'a'abal u meyajil u Nojbéeytalil P'is óol Múuch'péetlu'umo'ob ti' jump'éel Nojmolayil P'is óol, ti' jump'éel Tribunalil Yéeybal, ti' Tribunalo'ob Kolejiaado'ob yéetel Unitaario'ob ti' Sirkuiito beyxan ti' Jusgaado'ob ti' Distriito.

U belankil, u yilal yéetel u tojmeyaj u Nojbéeytalil P'is óol Múuch'péetlu'umo'obe', yaan u yantal ti' u ka'aka'ajil u Molayil Tsolxikin ti' u Judikatuurail Nojlu'um, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo' yéetel le chunt'aano'ob jets'a'ano'ob ti' le Noj a'almajt'aana', ba'ale' ma' táan u yokol ich lela' u Nojmolayil P'is óol Nojlu'umo'.

U Nojmolayil P'is óol Nojlu'ume' yaan u meenta'al yéetel buluktúul Miniistro'ob yéetel yaan u meyaj ti' Pleenon wa ti' Saalao'ob.

Je'ebix ku je'ets'el ti' le a'almajt'aano'obo' u múuch'meyajo'ob le Pleenon wa le Saalao'obo' yaan u ts'a'abal ojéeltbil ti' kaaj, yéetel yaan u ta'akal wa bey u k'a'ana'anchajal ti' u moralil wa u k'a'ana'anil kaaj.

U ka'aka'ajil u Nojmolayil P'is óol, u meyaj ti' Pleenon wa ti' Saalao'ob, u ka'aka'ajil le Tribunalo'ob ti' Sirkuiitoo', le Jusgaado'ob ti' Distriito yéetel u Tribunalil Yéeybalo', beyxan u ka'aka'ajilo'ob ku meentiko'ob u kuchnáalilo'ob jala'achil ti' u Nojbéeytalil P'is óol Múuch'péetlu'umo'obe', yaan u belbest'anta'alo'ob tumen le ba'ax jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', yéetel le chunt'aano'ob jets'a'ano'ob ti' le Noj a'almajt'aana'.

U Molayil Tsolxikin u Judikatuurail Nojlu'ume' yaan u jets'ik jayp'éel, u ja'atsalo'ob ti' sirkuiito'ob, u péetil u meyajob yéetel, wa k'a'ana'ane', ti' ba'ax yo'olal yaan u meyajob, le Tribunalo'ob Kolejiaado'ob yéetel Unitaario'ob ti' Sirkuiito beyxan le Jusgaado'ob ti' Distriitoo'.

U Pleenoil u Nojmolayil P'is óole' yaan u yantal u béeytalil ti' utia'al u jóok'sik nojtáambal ch'a'at'aano'ob, utia'al u ma'alob t'o'oxol ti' le Saalao'obo' le ba'axo'ob yano'ob ti' u ka'aka'ajil u Nojmolayil P'is óolo', beyxan u ts'áaik ti' le Tribunal Kolejiaado'ob ti' Sirkuiitoo', utia'al u séeba'an meyajta'al ba'al, le ts'o'ok u ts'áaik jurisprudeensia ti' wa, je'ebix jets'a'an ti' ch'a'at'aano'ob a'ala'ano'obo', le ku jets'ik u Nojmolayil P'is óol utia'al u ma'alob tsa'abal p'is óolo'. Le ch'a'at'aano'ob yaan u chíimpolta'alo'ob lekéen ts'a'abako'ob k'ajóoltbilo'.

Ti' le a'almajt'aano'obo' yaan u je'ets'el ti' ba'axo'ob k'a'ana'an jurisprudeensia kun jets'bilo'ob tumen u tribunalilo'ob u Nojbéeytalil P'is óol Múuch'péetlu'umo'ob tu yo'olal bix u na'ata'al Noj a'almajt'aan, a'almajt'aano'ob yéetel u belbest'aanilo'ob nojlu'um wa péetlu'umo'ob yéetel k'axt'aano'ob ku meenta'al tumen u Noj jala'achil Nojlu'um yéetel nojlu'umo'ob, beyxan le ba'alo'ob utia'al u ch'éensa'alo'ob yéetel u jelbesa'alo'obo'.

Le bo'ol ku ts'a'abal ti' u Miniistroilo'ob u Nojmolayil P'is óol, Ajnojp'is óolo'ob ti' Sirkuiito, Ajp'is óolo'ob ti' Distriito yéetel u Tsoixikinilo'ob u Judikatuurail Nojlu'ume', beyxan ti' le Yéeybal Ajnojp'is óolo'obo', tu yo'olal u meyajo'obe', ma' táan u béeytal u p'íitkuunsa'al ka'alikil u meyajtiko'ob u kuucho'ob.

U Miniistroilo'ob u Nojmolayil P'is óole' jo'olajump'éel ja'ab kun xáantalo'ob ti' u kuucho'ob, chéen je'el u béeytal u tse'elelo'ob ti' u kuucho'ob je'ebix jets'a'an ti' Jo'olts'iib IV ti' le Noj a'almajt'aana' yéetel, lekéen ts'o'okok u kuucho'obe', yaan u yantal u páajtalil ti'ob utia'al u bo'olta'alo'ob úuchik u ts'o'oksiko'ob u meyajo'ob.

Mix juntúul máak ts'o'ok u meyajtik u miniistroil je'el u béeytal u ka'ats'a'abal ti' uláak' jatsk'iinil miniistroile', je'el u béeytale' chéen wa meyajnaja'an bey probisional wa interiinoe'.

Jatsts'iib (Art. 95). Utia'al u béeytal u yéeya'al u miniistroilo'ob u Nojmolayil P'is óol Nojlu'ume', k'a'ana'an ti'ob:

I. Bey lu'umkabil sijnáal tu lu'umil Méxicoe', yéetel tuláakal u almejen yéetel u máakil páajtalilo'ob.

II. Ka yanak kex treiintay siinko u p'éelal ja'ab ti'e', tak tu k'iinil le ts'a'abalilo'.

III. Ka yanak ti' tak tu k'iinil le ts'a'abalilo' u profesional nojk'aaba'il ti' licenciaado ti' déerecho, u p'íitile' lajump'éel ja'ab ts'o'okok u ts'a'abal ti' tumen jala'achil wa molay yaan u a'almaj béeytalil utia'al u ts'áaik;

IV. U yantal utsil chíika'anil ti' yéetel ma' ts'okt'anta'an tu yo'olal si'ipil ku taasik k'aalil máanal ti' jump'éel ja'abi'; ba'ale' wa ti' ookol, frawde, falsifikaasion, máan k'ab ti' alab óolil yéetel u jeelo'ob ku yila'al jach k'aas ti' u chíika'anil tumen kaaje', ku p'áatal ma' táan u béeytal u ts'a'abal le kuuch ti'o', je'emáakalmáak u bo'olsi'ipil yanchaje'.

V. Bey ts'o'ok u kajtal ka'ap'éel ja'ab ich nojlu'um ma'ili' k'uchuk u k'iinil le ts'a'abalilo'; yéetel.

VI. Ma' u meentmuba No'ojk'abil ti' Noj jala'achil, u Nojtáambal Prokuraadoril Nojlu'um wa ti' P'is óol ti' Distrito Federal, senador, u diputadooil nojlu'um mix xan jala'ach ti' jump'éel Péetlu'um wa u Jo'olil ti' Distrito Federal, ti' le ja'ab ma'ili' k'uchuk u k'iinil u ts'a'abal u kuucho'.

U kuuchilo'ob Miniistroilo'obe' k'a'ana'an u ts'a'abal chéen ti' le máako'ob u meentmajo'ob ma'alob meyajo', yéetel béeytalil beyxan no'oja'anil utia'al u ts'áaiko'ob justiisia wa le k'ajóola'ano'ob tu yo'olal u tsikbe'enil, u ka'aka'ajil yéetel le profesional ba'alo'ob ts'o'ok u meentiko'ob ti' u meyajil a'almajilo'.

Jatsts'iib (Art. 96). Utia'al u ts'a'abal u Miniistroilo'ob u Nojmolayil P'is óole', u Noj jala'achil Nojlu'ume' yaan u ts'áaik éejentbil óoxtúul máak tumen u Molayil Senadoro'ob, le je'ela', yéetel u yáax e'esikuba'ob le máako'ob ku ya'ala'alo'obo', ti' lelo'oba' yaan u ts'áaik le Miniistro kun meyajtik le kuucho'. Le ts'a'abalilo' yaan u meenta'al yéetel u yéeybalil ka'a ti' óoxjaats u máakilo'ob yano'ob ti' u Molayil Senadoro'ob, ich le ma' ya'abkuunsbil treinta u p'éelal k'iino'. Wa u Molayil Senadoro'ob ma' táan u ts'okt'aan ich le buka'aj k'iino', u kuuchil Miniistroile' yaan u ts'a'abal tumen u Noj jala'achil Nojlu'um, ti' juntúul ich le óoxtúul máak a'ala'ano'obo'.

Wa ma' táan u k'a'amal tumen u Molayil Senadoro'ob tuláakal le óoxtúul máako'ob a'ala'ano'obo', u Noj jala'achil Nojlu'ume', yaan u ya'alik uláak' óoxtúulo'ob, je'ebix jets'a'an ti' le xóot'ts'iib ts'o'ok u máano'. Wa le ts'ook ka'ajaats máako'ob ma' táan u k'a'amalo', yaan u meyajta'al le kuuch tumen le kun ts'áabil tumen u Noj jala'achil Nojlu'um ich le máako'ob yaan ti' u ts'ok ka'ajaatso'.

Jatsts'iib (Art. 97). Le Ajnojp'is óolo'ob ti' Sirkuiito yéetel u P'is óolo'ob ti' Distriitoe' yaan u ts'a'abalo'ob yéetel yaan u ts'a'abal u ka'aka'ajilo'ob tumen u Molayil Tsolxikinil u Judikaturail Nojlu'um, yéetel jaajil ba'alo'ob beyxan bix yéetel le ba'ax jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'. Wap'éeel ja'ab kun xáantalo'ob tu kuucho'ob, lekéen ts'o'okok le je'elo'oba', wa ku ka'ats'a'abalo'obi' wa ku na'aksa'al u meyajj'obe', chéen je'el u béeytal u tse'elelo'ob ti' u kuucho'obe' tu yo'olal le ba'alo'ob yéetel je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

U Nojmolayil P'is óol Nojlu'ume' je'el u béeytal u ts'áaik juntúul wa jaytúul u máakilo'ob, wa juntúul Ajp'is óol ti' Distriito wa Ajnojp'is óol ti' Sirkuiito, wa u ts'áaik juntúul wa jaytúul ajk'ank'ubenkuucho'ob espesialo'ob, wa ku yilik k'a'ana'an wa ku k'áatik u Noj jala'achil Nojlu'um wa jump'éeel ti' u Molayil u Nojmolayil Nojlu'um, wa u Jala'achil jump'éeel Péetlu'um, chéen utia'al u xak'altik jump'éeel yayaj ba'al wa ba'alo'ob ma' chíimpolil ti' jump'éeel u najmalmajil máak. Je'el xan u béeytal u k'áatik ti' u Molayil Tsolxikinil u Judikatuurail Nojlu'ume', u xak'altik u meyaj juntúul ajp'is óol wa u ajnojp'is óolil nojlu'um.

(Óox xóot'ts'iib. Tsela'an)

U Nojmolayil P'is óole' yaan u ts'áaik yéetel u tselik u no'ojk'abil beyxan uláak' kuchnáalo'ob yéetel ajmeyajo'ob. Le Ajnojp'is óolo'ob yéetel ajp'is óolo'obo' yaan u ts'áaiko'ob yéetel u tseliko'ob u kuchnáalilo'ob yéetel ajmeyajilo'ob ti' Tribunalo'ob ti' Sirkuiito yéetel ti' Jusgaado'ob ti' Distriito, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo' tu yo'olal u meyajilo'ob p'is óol.

Kankanja'abe', le Pleenoo' yaan u yéeyik ich u máakilo'ob u Jo'olil u Nojmolayil P'is óol Nojlu'um, lela' ma' táan u béeytal u ka'ayéeya'al utia'al le jatsk'iino'ob ku taalo'obo'.

Jujuntúul u Miniistroilo'ob u Nojmolayil P'is óol, lekéen u k'am u kuucho'obe', yaan u k'amkucht'aano'ob tu táan u Molayil Senadoro'ob, beya':

Noj jala'ach: “¿Ka k'amik a meyajtik tu jaajil yéetel yaakunaj u kuuchil u Miniistroil u Nojmolayil P'is óol Nojlu'um ts'o'ok u ts'a'abal tech yéetel a chíimpoltik yéetel a meentik u chíimpolta'al u Almejen Noj a'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob México yéetel le a'almajt'aano'ob kun taalo'ob ti' le je'ela', tuláakal le kan a meento' utia'al u yutsil yéetel u jóok'ol táanil Nojlu'um?”

Miniistro: “Je'ele', kin k'amik”

Noj jala'ach: "Wa ma' ta meentaj beyo', ka k'áata'ak tech tumen u kaajil Nojlu'um"

Ajnojp'is óolo'ob ti' Sirkuiito yéetel u ajp'is óolo'ob ti' Distriitoe' yaan u k'amkucht'aano'ob tu táan u Nojmolayil P'is óol yéetel ti' u Nojmolayil Tsoixikinil u Judikatuurail Nojlu'um.

Jatsts'iib (Art. 98). Lekéen p'áatak mina'an juntúul Miniistro maanal ti' jump'éeel winale', u Noj jala'achil Nojlu'ume' yaan u ts'áaik éejentbil tumen u Molayil Senadoro'ob u ts'a'abalil juntúul Miniistro interiino, ka'alikil u chiimpolta'al le ba'ax jets'a'an ti' jatsts'iib 96 ti' le Noj a'almajt'aana'.

Wa mina'an juntúul Miniistro tumen kíime' wa tu yo'olal je'eba'axak tu jach p'ataj u kuuche', Noj jala'ache' yaan u ts'áaik éejentbil tumen u Molayil Senadoro'ob u ts'a'abalil uláak' juntúul, je'ebix jets'a'an ti' jatsts'iib 96 ti' le Noj a'almajt'aana'.

U p'atkuuchil u Miniistroilo'ob u Nojmolayil P'is óole' chéen je'el u béeytal u meenta'al tu yo'olal yayaj ba'alo'obe'; yaan u ts'a'abal k'ajóoltbil ti' Noj jala'ach yéetel, wa leti' ku éejentike', yaan u túuxtik éejentbil tumen u Molayil Senadoro'ob.

U cha'abalilo'ob Miniistro'obe', wa ma' táan u máano'ob ti' jump'éeel winale', je'el u béeytal u ts'a'abal tumen u Nojmolayil P'is óol Nojlu'ume'; le ku máano'ob ti' le buka'aj k'iina', je'el u béeytal u ts'a'abal tumen u Noj jala'achil Nojlu'um yéetel u éejenil u Molayil Senadoro'obe'. Mix jump'éeel cha'abalil je'el u béeytal u máan ti' ka'ap'éeel ja'abe'.

Jatsts'iib (Art. 99). U Tribunalil Yéeybale', leti' kun u meent u noj jala'achil ti' u péetil yéeybal yéetel u jo'olpóopil espesialisaado ti' u Nojbéeytalil P'is óol ti' Múuch'péetlu'umo'ob, ba'ale' ma' táan ti' le ba'ax jets'a'an ti' jatsts'iib 105 ti' le Noj a'almajt'aana'.

Utia'al u meyajtik u ka'aka'ajilo'obe', le Tribunalo' yaan u mantats' meyaj ti' jump'éeel Nojsaala yéetel saala reejionalo'ob; u ts'okt'aan múuch' meyajje' yaan u ts'a'abal ojéeltbil ti' kaaj, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'. Yaan u yantal ti' a'almajil yéetel belankil máakilo'ob k'a'ana'antako'ob utia'al u ma'alob meyaj.

Le Nojsaalao' yaan u meenta'al yéetel wuktúul Yéeybal Ajnojp'is óolo'ob. U Jo'olil le Tribunalo' yaan u yéeya'al tumen le Nojsaalao', ich u máakilo'ob, utia'al u meyajtik le kuuch ich kamp'éeel ja'abo'.

Ti' u Tribunalil Yéeybale' yaan u ka'aka'ajil u ts'okt'aan jumpúulil yéetel ma' táan u k'e'exel, je'ebix jets'a'an ti' le Noj a'almajt'aana' yéetel je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo' tu yo'olal:

- I. U ma' éejenilo'ob ti' u yéeybalil u diputaadoilo'ob yéetel senadorilo'ob nojlu'um;
- II. Le ma' éejenilo'ob kun meentbil tu yo'olal u yéeybalil u Noj jala'achil u Múuch' Péetlu'umilo'ob Méxicoe' kun ts'okt'انبilo'ob chéen tumen Nojsaala.

Nojsaala yéetel le reejional saalao'ob ti' le Tribunalo' chéen je'el u béeytal u ya'aliko'ob ma' táan u chíimpolta'al jump'éeel yéeybale' tu yo'olal le chíika'an ba'alo'ob jets'a'ano'ob ti' le a'almajt'aano'obo'.

Nojsaalae' yaan u ts'ok xokik u yéeybalil ti' u Noj jala'achil u Múuch' Péetlu'umilo'ob México, lekéen ts'o'oksa'ako'ob le ma' éejenilo'ob ts'aba'an tu yo'olal lela', ku ts'o'okole' yaan u meentik, wa ka k'a'ana'anchajak, u jaajkuunsajil le yéeybal yéetel le Yéeya'an Noj jala'acho' leti' le kandidaato u náajaltaj u ya'abil le booto'obo'.

III. u yéeybal jala'achil nojlu'umo', jela'antako'ob ti' le jets'a'an ti' le ka'ap'éel jaatsilo'ob ts'o'ok u máano'obo', ku táats' máansiko'ob noj a'almaj yéetel a'almaj belbest'aano'ob;

IV. U ma' éejenilo'ob le jumpúul yéetel ma' k'exbil meyaj wa ts'okt'aano'ob ti' le jala'achilo'ob k'a'ana'antako'ob ti' le péetlu'umo'obo' utia'al u nu'ukbesajta'al yéetel u yila'al le yéeybal'obo' wa u ts'okt'anta'al le ba'atelt'aan ku taalo'ob ti' le je'elo'obo', je'el u béeytal u táakpajalo'ob ti' u meyajil wa ti' u ts'oktaasajilo'ob le yéeybal'obo'. Le je'ela' je'el u béeytal chéen wa material le utskiinajil k'áata'ano' yéetel wa je'el u meenta'al yéetel a'almajile' beyxan wa kun meenta'al ma'ili' k'uchuk le noj a'almaj wa a'almaj k'iino' jets'a'an utia'al u ts'a'abal le jo'olpóopilo'obo' wa utia'al u k'amiko'ob u kuucho'ob le kuchnáalo'ob yéeya'ano'obo';

V. U ma' éejenilo'ob meyaj'ob wa ts'okt'aano'ob ku táats' máansiko'ob u almejen yéeybal páajtalil ti' lu'umkabilo'ob utia'al u yéeyo'obe', u yéeya'alo'ob yéetel u jáalk'ab jets'eknak ts'íibtikuba'ob utia'al u táakpajalo'ob ti' u almejenil nojlu'um, je'ebix jets'a'an ti' le Noj a'almajt'aana' yéetel ti' le a'almajt'aano'obo'. Utia'al ka béeyak u bin juntúul lu'umkabil ti' u péetil u meyaj le Tribunalo' tu yo'olal táats'máansajilo'ob ti' u páajtalilo'ob tumen le molayil yéeybal tu'ux u ts'íibtmajubao', k'a'ana'an ts'o'ok u táanil bin ti' tuláakal le kúuchilo'ob tu'ux ku xu'ulsa'al ba'atelo'ob jets'a'an ti' u belbest'aanilo'obo', ti' le a'almajt'aano'obo' yaan u je'ets'el le belbest'aano'ob yéetel le k'iino'ob k'a'ana'antako'obo';

VI. Ba'atelo'ob wa jela'anilo'ob ti' meyaj ich le Tribunal yéetel u ajmeyajo'obo';

VII. Ba'atelo'ob wa jela'anilo'ob ti' meyaj ich u Molayil Yéeybal Nojlu'um yéetel u ajmeyajo'ob;

VIII. U je'ets'el yéetel u ts'a'abal bo'olsi'ipil tumen u Noj Molayil Yéeybal Nojlu'um ti' molayil yéeybal'ob wa múuch'ilo'ob poliitika wa ti' máako'ob wa molayo'ob, ti' nojlu'umo'ob wa táanxel nojlu'umo'ob, ma' táan u chíimpoltiko'ob u belbest'aanilo'ob le Noj a'almajt'aana' yéetel le a'almajt'aano'obo', yéetel

IX. Le uláak'o'ob ku je'ets'el ti' le a'almajt'aano'obo'.

U saalailo'ob u Tribunalil Yéeybale' yaan u k'abéetkuunsiko'ob le béeytalilo'ob k'a'ana'antako'obo' utia'al u meentik u chíimpolta'al tu séeba'anil u ts'okt'aano'ob, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

Yéetel mix jump'éel k'aasil ti' le ba'ax jets'a'an ti' jatsts'íib 105 ti' le Noj a'almajt'aana', u saalailo'ob u Tribunalil Yéeybal je'el u béeytal u ts'okt'antiko'ob le ma' u k'abéetkuunsa'al a'almajt'aano'ob tu yo'olal yéeybal ma' keetilo'ob yéetel le Noj a'almajt'aana'. Le ts'okt'aano'ob kun a'albil yéetel le béeytalila' yaan u meyajta'al chéen tu yo'olal le ba'ax ku p'is óolta'alo'. Tu yo'olal le ba'alo'obo' Nojsaalae' yaan u tsolt'aan ti' u Nojmolayil P'is óol Nojlu'um.

Lekéen a'ala'ak tumen jump'éel u saalail u Tribunalil Yéeybal jump'éel ba'al tu yo'olal u ma' a'almajt'aanil le meyaj wa ts'okt'aano' wa tu yo'olal u na'ata'al jump'éel u belbest'aanil le Noj a'almajt'aana', ku ts'o'okole' wa le ba'al ku ya'ala'al ma' keet yéetel le ku ya'ala'al tumen jump'éel u saalailo'ob wa u Pleenoil u Nojmolayil P'is óolo', je'emáakalmáak ti' le Miniistro'obo', le saala'obo' wa le jaatsilo'ob ti'o', je'el u béeytal u takjo'oltiko'ob le ma' keetilo' je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', utia'al u ts'ok ya'alik máakalmáak le ba'alo'ob ku ya'ala'alo'ob tumen u Pleenoil u Nojmolayil P'is óol Nojlu'um kun p'áatalo'obo'. Le ts'okt'aano'ob kun a'albil tu yo'olal le je'ela' ma' táan u jelbesik le ba'alo'ob ts'okt'anta'ano'obo'.

U nu'ukbesajil le Tribunalo', u ka'aka'ajil le saala'obo', le meyajob utia'al u ts'okt'anta'al le ba'alo'ob yaan ich u péetil u meyajob, beyxan le ba'alo'ob utia'al u je'ets'el le k'a'ana'an ba'alo'ob utia'al jurisprudeensia tu yo'olal lela', leti' le jets'a'ano'ob ti' le Noj a'almajt'aana' yéetel ti' le a'almajt'aano'obo'.

Le Nojsaalao' je'el u béeytal, u meyajtiko'ob le p'is óolilo'ob yaan ti' u ka'aka'ajil, tumen u meyaj, lekéen k'áata'ak tumen u jaats wa je'emáakalmáak ti' le reejional saala'obo'; beyxane', je'el u béeytal u túuxtik ti' reejional saala'ob le ba'alo'ob yaan ti' u ka'aka'ajilo' utia'al u meyajtiko'ob yéetel u ts'okt'antiko'obe'. Ti' le a'almajt'aano'obo' yaan u je'ets'el le belbest'aano'ob yéetel bix kun meyajtbil le béeytalilo'obo'.

U belankilil, u yila'al yéetel u meyajil u Tribunalil Yéeybale' yaan u ka'aka'ajta'al, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', ti' jumpéel K'amk'ubenkuuch ti' u Molayil Tsolexikinil u Judikatuurail Nojlu'um, lela' yaan u meenta'al yéetel u Jo'olil u Tribunalil Yéeybal, ts'o'okole' leti' kun jo'olintik; juntúul Yéeybal Ajnojp'is óol ti' le Nojsaalao' ts'aba'an yéetel insakulasion; yéetel óoxtúul u máakilo'ob u Molayil Tsolexikinil u Judikatuurail Nolu'um. Le Tribunalo' yaan u ts'áaik u tuukul-xookil u taak'inil ti' u Jo'olil u Nojmolayil P'is óol Nojlu'um utia'al u yoksa'al ti' u tsoltuukulil ti' u tuukul-xookil u taak'inil u Nojbéeytalil P'is óol Múuch'péetlu'umo'ob. Beyxane', le Tribunalo' yaan u jóok'sik u Belbest'aanil chéen utia'alo'ob yéetel le nojtáambal ch'a'at'aano'ob utia'al u ma'alob meyajjo'.

Le Yéeybal Ajnojp'is óolo'ob ku meentiko'ob le Nojsaala yéetel reejional saala'obo' yaan u yéeya'alo'ob yéetel u yéeybalil ka'a ti' óoxjaats u máakilo'ob yano'ob ti' u Molayil Senadoro'ob yéetel u a'alajil u Nojmolayil P'is óol Nojlu'um. Jujuntúul kun yéeybil le máaxo'ob kun meentiko'obo', je'ebix jets'a'an ti' le belbest'aano'ob yéetel bix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

Le Yéeybal Ajnojp'is óolo'ob ku meentiko'ob le Nojsaalao' k'a'ana'an u yantal ti'ob le ba'axo'ob jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', le je'elo'obo' ma' táan u p'íitkuunsa'alo'ob ti' le ku k'áata'al utia'al u meyajta'al u Miniistroil ti' u Nojmolayil P'is óol Nojlu'um, yéetel chéen bolomp'éel ja'ab kun xáantalo'ob ti' u kuucho'ob. Le p'atkuucho'ob, mina'anilo'ob yéetel cha'abalilo'ob ti' u Yéeybal Ajnojp'is óolo'ob ti' le Nojsaalao' yaan u yila'al u betchajal, u ts'a'abal u yuumil yéetel yaan u ts'a'abal xan tumen le Saalao', lekéen k'a'ana'anchajake', je'ebix jets'a'an ti' jatsts'ib 98 ti' le Noj a'almajt'aana'.

Le Yéeybal Ajnojp'is óolo'ob ku meentiko'ob le reejional saala'obo' k'a'ana'an u yantal ti'ob le ba'axo'ob jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', le je'elo'obo' ma' táan u p'íitkuunsa'alo'ob ti' le ku k'áata'al utia'al u meyajta'al u Ajnojp'is óol ti' Tribunal Kolejiaado ti' Sirkuiitoo'. Chéen bolomp'éel ja'ab kun xáantalo'ob ti' u kuucho'ob, ba'ale' je'el u máan ti' le buka'aj k'iino' wa ku na'aksa'al u kuucho'obe'.

Wa jach p'ata'an kuuche' yaan u ts'a'abal uláak' juntúul Ajnojp'is óol ti' u yaalab k'iino'ob le kuuch ts'aba'ano'.

U máakilo'ob le Tribunalo' yaan u paaklan meyajto'ob je'ebix jets'a'an ti' le jets't'aano'ob ku k'abéetkuunsa'al ti' u Nojbéeytalil P'is óol Múuch'péetlu'umo'obo' yéetel espesial belbest'aano'ob beyxan le ma' táan u yokolo'ob ich le je'elo'ob jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

Jatsts'iib (Art. 100). U Molayil Tsoixikinil u Judikatuurail Nojlu'ume' leti' jump'éel u jo'olpóopil ti' u Nojbéeytalil P'is óol Múuch'péetlu'umo'obe' yaan u yantal ti' juunalil teeknika, u belankil yéetel utia'al u ts'áaik ts'okt'aano'ob.

U Molayil Tsoixikine' yaan u meenta'al yéetel wuktúul máak, ti' lelo'oba', juntúule' leti' kun u meent u Jo'olil u Nojmolayil P'is óol, láayli' xan u jo'olil ti' u Molayil Tsoixikine'; óoxtúul Tsoixikino'ob ts'aba'ano'ob tumen u Pleenoil u Nojmolayil P'is óol, yéetel ya'abil, u jach p'íitile' waxakp'éel booto'ob ti' le Ajnojp'is óolo'ob ti' Sirkuiito yéetel le Ajp'is óolo'ob ti' Distriitoo'; ka'atúul Tsoixikino'ob ts'aba'ano'ob tumen u Molayil Senadoro'ob, yéetel juntúule' tumen u Noj jala'achil Nojlu'um.

Ti' tuláakal le Tsoixikino'ob k'a'ana'an u yantal le ba'axo'ob jets'a'an ti' jatsts'íib 95 ti' le Noj a'almajt'aana' yéetel k'a'ana'an bey máako'ob k'ajóola'an tu yo'olal u béeytalil yéetel belankil profesionalo'ob, beyxan tojbe'enil yéetel tsikbe'enil ti' u meentik u meyajo'ob, ti' le ku ts'a'abalo'ob tumen u Nojmolayil P'is óolo', k'a'ana'an xan, u yantal chíimpolil ich u meyajil p'is óolil.

U Molayil Tsoixikine' yaan u meyaj ti' Pleenoo' wa ti' K'amk'ubenkuuch. Le Pleenoo' yaan u ts'okt'aan tu yo'olal u ts'a'abal kuuch, u ts'a'abal ka'aka'ajil, u ka'ajaajkuunsa'al yéetel u tse'elel ajnojp'is óolo'ob yéetel p'is óolo'ob, beyxan tu yo'olal u jeel ba'alo'ob ku je'ets'el ti' le a'almajt'aano'obo'.

Le Tsoixikino'obo' jo'op'éel ja'ab kun xáantalo'ob ti' u kuucho'ob, jujuntúul yaan u k'e'exelo'ob yéetel ma' táan u béeytal u ka'ats'a'abal uláak' kuuch ti'ob, chéen u Jo'olil u Molayil Tsoixikin ma' táan u yokol ti' le je'ela'.

Le Tsoixikino'obo' ma' táan u e'esajiltiko'ob máax ts'áaiko'ob, le meentike' yaan u meyajo'ob yéetel juunalil beyxan keetelil. Ka'alikil u meyajtik u kuucho'obe', chéen je'el u béeytal u tse'elelo'obe' tu yo'olal le ba'ax jets'a'an ti' Jo'olts'íib IV ti' le Noj a'almajt'aana'.

Ti' le a'almajt'aano'obo' ku je'ets'el le chunt'aano'ob utia'al u ka'ansa'al yéetel u túumbenkunsa'al le ba'ax u yojel le kuchnáalo'obo', beyxan utia'al u meenta'al u meyajil p'is óolil, le je'ela' yaan u belankuunsa'al yéetel u chunt'aanilo'ob ti' ma'alobil, tojil, keetil, profesionaliismo beyxan juunalil.

Je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', u Molayil Tsoxikine' yaan u yantal u béeytalil ti' utia'al u jóok'sik nojtáambal ch'a'at'aan utia'al u ma'alob meentik u meyaj'o'obo'. U Nojmolayil P'is óole' je'el u béeytal u k'áatik ti' u Molayil Tsoxikine' u jóok'sik le nojtáambal ch'a'at'aano'ob ku yilik k'a'ana'antako'ob utia'al u kanáanta'al u ma'alob meyajta'al le péetil meyaj nojlu'umo'. U Pleenoil u Nojmolayil P'is óol je'el xan u béeytal u xak'altik yéetel, lekéen k'a'ana'anchajake', ma' u éejentik le éejenta'ano'ob tumen u Molayil Tsoxikino', yéetel ya'abil ti' u p'íitile' waxakp'éel booto'ob. Ti' le a'almajt'aano'obo' yaan u je'ets'el bix yéetel ba'ax k'a'ana'an u meyajta'al le béeytalilo'obo'.

U jets't'aanilo'ob u Molayil Tsoxikine' bey ku p'a'atalo'ob yéetel ma' táan u k'e'exelo'obe', le meentike', ma' táan u meenta'al uláak' p'is óolil wa uláak' ba'al, utia'al u sutt'anta'al le je'elo'oba', ja'ali' chéen wa le ku meenta'al tu yo'olal u ts'a'abal kuuch, u ts'a'abal ka'aka'ajil, u ka'ajaajkuunsa'al yéetel u tse'eel ajnojp'is óolo'ob yéetel p'is óolo'ob, le je'elo'oba' je'el u béeytal u xak'alta'alo'ob tumen u Nojmolayil P'is óol, chéen utia'al u yila'al wa meenta'ano'ob je'ebix jets'a'an ti' le belbest'aano'ob jets'a'ano'ob ti' le nu'ukbesajil a'almajt'aan k'a'ana'ano'.

U Nojmolayil P'is óole' yaan u meentik u tuukul-xookil u xuupankil ku ts'o'okole' u Molayil Tsoxikine' yaan u meentik utia'al uláak' jaatso' ti' u Nojmolayil P'is óol Múuch'péetlu'umo'ob, yéetel mix jump'éel k'aasil ti' le jets'a'an ti' wukxóot's'íib ti' jatsts'íib 99 ti' le Noj a'almajt'aana'. Le tuukul-xookil xuupankilo'ob meenta'an beyo' yaan u túuxta'alo'ob tumen u Jo'olil u Nojmolayil P'is óol utia'al u yoksa'al ti' u tsoltuukulil tuukul-xookil xuupankil ti' u xuupilo'ob Múuch'péetlu'umo'ob. U belankuunsa'al u Nojmolayil P'is óole' yaan u meenta'al tumen u Jo'olil.

Jatsts'íib (Art. 101). U Miniistroilo'ob u Nojmolayil P'is óole', u Ajnojp'is óolilo'ob Sirkuiito, u P'is óolilo'ob Distriito, le no'ojk'abilo'ob k'a'ana'ano'ob, yéetel u TsoIxikinilo'ob u Judikatuurail Nojlu'um, beyxan u Ajnojp'is óolilo'ob u Nojsaalail u Tribunalil Yéeybale', mix juntéen je'el u béeytal, u k'amiko'ob mix u meentik meyaj wa k'amk'ubenkuuch ti' Múuch'péetlu'umo'ob, ti' Péetlu'umo'ob, ti' Distrito Federal wa ti' partikularo'ob, chéen ja'ali' wa le mina'an u bo'olilo'obo' ti' u molayilo'ob sieensia, ka'ansaj, ts'íibil wa ts'áa áantajil.

Le máako'ob ts'o'ok u meyajtiko'ob kuuch ti' u Miniistroil Nojmolayil P'is óolo', u Ajnojp'is óolil ti' Sirkuiito, u P'is óolil ti' Distriito wa u TsoIxikinil ti' u Judikatuurail Nojlu'um, beyxan u Ajnojp'is óolil ti' u Nojsaalail u Tribunalil Yéeybale', ma' táan u béeytal, ich le ka'aja'ab líik'ul u ts'o'oksiko'ob u kuucho'obo', u meyajto'ob bey páatrono'ob, abogaado'ob wa e'esajilo'ob ti' je'emáakalmáak meyajil tu táan u jo'olpóopilo'ob u Nojbéeytalil P'is óol Múuch'péetlu'umo'obe'.

Ich le buka'aj k'iino'obo', le máako'ob ts'o'ok u meentiko'ob u Miniistroilo'obo', ma' táan u meentiko'ob le kuucho'ob jets'a'an ti' jaatsil VI ti' jatsts'íib 95 ti' le Noj a'almajt'aana', je'el u béeytale' chéen wa tu meyajto'ob kuucho'ob bey probisionalob wa interiino'obe'.

U náakilo'ob le jatsts'íiba' yaan u meyajta'al yóok'ol le p'is óol kuchnáalo'ob yaan cha'abalil ti'obo'.

Le máansajt'aano'ob ti' le ba'ax jets'a'an ti' le xóot's'íibo'ob ts'o'ok u máano'oba', yaan u bo'olsi'ipilta'al yéetel u tse'elel kuuchil ich u Nojbéeytalil P'is óolil Múuch'péetlu'umo'ob, beyxan le prestasiono'ob yéetel le utsilo'ob ku ts'a'abalo'ob tu yo'olal le kuucho', lela' mixba'al yaan u yil yéetel le uláak' bo'olsi'ipil jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

Jatsts'íib (Art. 102).

A. Le a'almajt'aano'obo' yaan u nu'ukbesiko'ob Ministeerio Puubliko, u kuchnáalilo'obe' yaan u ts'a'abalo'ob yéetel yaan u tse'elelo'ob tumen Noj jala'ach, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aan k'a'ana'ano'. U Ministeerio Puublikoil Múuch'péetlu'umo'obe' yaan u jo'olinta'al tumen juntúul Nojtáambal Prokuradoril Nojlu'um yéetel u ka'ajaajkuunajil u Molayil Senadoro'ob, tu je'elelil le je'ela', Mantats' K'amk'ubenkuuch. Utia'al u meenta'al prokuradorile' k'a'ana'an: bey lu'umkabil sijnáal tu lu'umil Méxicoe'; ka anak treiintay siinko u p'éelal ja'ab ti'e', tak tu k'iinil le ts'a'abalilo'; u yantal ti' u profesional nojk'aaba'il ti' lisensiaado ti' déerecho, u p'íitile' lajump'éeel ja'ab; u yantal utsil chíika'anil ti', yéetel bey ma' ts'okt'anta'an tu yo'olal si'ipilil tuusile'. Le prokuradoro' je'el u béeytal jáalk'ab tse'elel tumen Noj jala'ache'.

U ka'aka'ajil Miniisterio Puubliko ti' Múuch'péetlu'umo'obe', u tsaypachtik, ti' tuláakal le tribunalo'ob, tuláakal u nojsi'ipililo'ob nojlu'um; yéetel, le meentike', ti' leti' yaan u ka'aka'ajil u k'áatik u t'aanil u chu'ukul le takjo'olta'ano'obo'; u kaxtik yéetel u ts'áaik le ba'alo'ob ku chíikbesiko'ob u ka'aka'ajilo'ob le je'elo'oba'; u meentik ka meenta'ak jach tu beelil le p'is óolo'obo' utia'al ka ts'a'abak justisia tu séeba'anil; u k'áatik ka k'abéetkuunsa'ak le bo'olsi'ipilo'obo' yéetel u táakpajal ti' tuláakal le negoosio'ob jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

U Nojtáambal Prokuradoril Nojlu'ume' yaan u táakpajal ti' le ba'atelt'aano'ob yéetel ti' le meyajjo'ob jets'a'an ti' jatsts'íib 105 ti' le Noj a'almajt'aana'.

Ti' tuláakal le negoosio'ob tu'ux ku táakpajal Múuch'péetlu'umo'obo'; ti' le ba'alo'ob tu yo'olal diplomatiko'ob yéetel nojtáambal koonsulo'ob beyxan ti' le uláak'o'ob tu'ux k'a'ana'an u táakpajal u Miniisterio Puublikoil Nojlu'um, le Nojtáambal Prokuradoro' yaan u meentik wa yéetel u máakilo'ob.

U Nojtáambal Prokuradoril Nojlu'um yéetel u máakilo'obe', u ka'aka'ajo'ob tuláakal, le ma' chíimpolil, le ma' meentajil wa táats'máansajil ti' le a'almajt'aano'ob ku meentiko'ob tu yo'olal u meyajjo'obo'.

U meyajil p'is óol tsolxikin ti' Noj jala'achile', ku p'áatal tu kuuch u molayil u Noj jala'achil Nojlu'um ku je'ets'el tumen le a'almajt'aano'obo', utia'al lelo'.

B. U Nojmolayil Nojlu'um yéetel u molayilo'ob a'almajil péetlu'umo'obe', ich u péetil u meyajjo'obe', yaan u ts'áaiko'ob múuch'jo'olpóopilo'ob utia'al u kanáanta'al u páajtalil wíinik ku kanáanta'al tumen le meejiikoil a'almajt'aano'obo', lekéen u meyajt ti' takjo'olilo'ob tu yo'olal belankil ba'alo'ob wa táats'máansajilo'ob ku meenta'al tumen je'emáakalmáak jala'achil wa kuchnáal ti' jala'achile', ich le je'ela' ma' táan u yokol le ku meenta'al tumen u Nojbéeytalil P'is óol Múuch'péetlu'umo'obo', ku táats'máansiko'ob le páajtalilo'oba'.

Le múuch'jo'olpóopilo'ob ku ya'ala'al ti' le xóot'ts'iib ts'o'ok u máana', yaan u meentiko'ob jala'ach rekomendasiono'ob, ma' binkulatoria'obi' yéetel takjo'olilo'ob tu táan le jala'achilo'ob k'a'ana'antako'obo'.

Le múuch'jo'olpóopilo'oba' mina'an u béeytalilo'ob tu yóok'ol ba'alo'ob tu yo'olal yéeybalo'ob, meyajjo'ob yéetel le ba'alo'ob ich u péetil u meyajjo'.

Le múuch'jo'olpóopilo'ob kun jets'bil tumen u Nojmolayil Nojlu'ume' yaan u k'aaba'atike' K'amk'ubenkuuch Nojlu'um utia'al u Páajtalilo'ob Wíinik; yaan u yantal u belankil yéetel u taak'inil juunalil, a'almaj béeytalil yéetel ba'albailo'ob ti' leti'.

Ti' K'amk'ubenkuuch Nojlu'um utia'al u Páajtalilo'ob Wíinike yaan u yantal jump'éeel Molayil Tsohxikin K'áatchi' kun meentbil yéetel lajuntúul ajtsolxikino'ob kun yéeybilo'ob yéetel u yéeybalil ka'a ti' óoxjats u máakilo'ob yano'ob ti' u Molayil Senadoro'ob wa, tu je'elile', tumen u Mantats' K'amk'ubenkuuchil u Nojmolayil Nojlu'um, yéetel le láayli' buka'aj yéeybalo'. Ti' le a'almajt'aano'obo' yaan u je'ets'el le ba'alo'ob k'a'ana'an utia'al u ts'a'abal k'ajóoltbil le máax ku ya'ala'al u ts'a'abal tumen le láayli' Molayo'. Jujunja'ab kun k'exbil le ka'atúul ajtsolxikino'ob úuchbentako'ob ti' le kuucho', chéen ja'ali' wa ku ka'aya'ala'al u ts'a'abalo'ob yéetel ku ka'ats'a'abalo'ob ti' le kuucho'.

U Jo'olil K'amk'ubenkuuch Nojlu'um utia'al u Páajtalilo'ob Wíinike', le máax xan ku jo'olintik u Molayil Tsohxikin K'áatchi'e', yaan u yéeya'al je'ebix jets'a'an ti' le xóot'ts'iib ts'o'ok u máana'. Jo'op'éeel ja'ab kun xáantal ti' u kuuch, je'el u béeytal u ka'ayéeya'al chéen juntéene' yéetel je'el u béeytal u tse'el le ti' u kuuche' chéen tu yo'olal le ba'axo'ob jets'a'ano'ob ti' Jo'olts'iib IV ti' le Noj a'almajt'aana'.

U Jo'olil K'amk'ubenkuuch Nojlu'um utia'al u Páajtalilo'ob Wíinike', jujunja'ab kun u ts'áa jump'éeel tsolt'aan tu yo'olal u meyaj ti' u Nojbéeytalilo'ob Nojlu'um. Utia'al lela' yaan u bin tu táan u Molayilo'ob u Nojmolayil Nojlu'um je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

K'amk'ubenkuuch Nojlu'um utia'al u Páajtalilo'ob Wíinike' yaan u meyajtik le ba'atelo'ob kun yantalo'ob tu yo'olal le rekomendasiono'obo', ch'a'at'aano'ob wa u ma' meentajilo'ob múuch'j'olpóopilo'ob bey le je'ela' ti' le péetlu'umo'obo'.

Jatsts'iib (Art. 103). U tribunalilo'ob Múuch'péetlu'umo'obe' yaan u ts'okt'antiko'ob tuláakal le ba'atelt'aano'obo' kun yantal:

I. Tu yo'olal a'almajt'aano'ob ku táats'máansiko'ob u najmalmajilo'ob máak.

II. Tu yo'olal a'almajt'aano'ob wa ba'alo'ob ku meentik u jala'achilo'ob nojlu'um kun luk'sik u muuk' wa ku nakik u tsikbe'enil Péetlu'umo'ob wa u péetil u meyaj Distrito Federal, yéetel.

III. Tu yo'olal a'almajt'aano'ob wa ba'alo'ob ku meentik u jala'achilo'ob Péetlu'umo'ob wa Distrito Federal kun yokolo'ob ti' u péetil u meyaj u jala'achil nojlu'um.

Jatsts'íib (Art. 104). U ka'aka'ajil u Tribunalilo'ob Múuch'péetlu'umo'obe' u meyajtiko'ob:

I. Tuláakal le máakil wa si'ipil ba'atelt'aano'ob kun yantalo'ob tu yo'olal u chiimpolta'al yéetel u k'abéetkuunsa'al u a'almajt'aanilo'ob nojlu'um wa tu yo'olal k'axt'aano'ob ku meenta'al tumen u Noj jala'achil Nojlu'um yéetel nojlu'umo'ob. Wa le ba'atelt'aano'ob chéen ku taasiko'ob k'aasil ti' k'a'ana'anilo'obe', je'el u béeytal xan u meyajtiko'obe', wa ku k'áata'al tumen le máax meentiko', ajp'is óolo'ob yéetel ma' nojsi'ipilo'ob tribunalalo'ob ti' Péetlu'umo'ob yéetel Distrito Federal. Le ts'okt'aano'ob ti' yáax kúuchile' je'el u béeytal u k'áata'al ka xak'alta'ak tu ka'atéene' tu táan yáax nojochil ajp'is óol ku táanil meyajtik le je'ela'.

I-B. Tu yo'olal ba'alo'ob utia'al xak'alil ku sutt'antiko'ob u ma' k'ex ts'okt'aanilo'ob u ba'atel-belankil tribunalalo'ob ku je'ets'el ti' jaatsil XXIX-H ti' jatsts'íib 73 yéetel jaatsil IV, yambesajts'íib e) ti' jatsts'íib 122 ti' le Noj a'almajt'aana', chéen tu yo'olal le ba'alo'ob jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'. Le xak'alilo'obo', kun meyajtbilo'ob tumen Tribunal Kolejiaado'ob ti' Sirkuiito, yaan u meenta'al yéetel le k'áatilo'ob ku je'ets'el ti' u belbes a'almajt'aanil jatsts'íib 103 yéetel 107 ti' le Noj a'almajt'aana' utia'al u yantal náapul ampaaro xak'alil; yéetel ti' le ts'okt'aano'ob ku meenta'al tumen Tribunal Kolejiaado'ob ti' Sirkuiitoo' ma' táan u meenta'al p'is óol wa jump'éel ba'al utia'al u sutt'anta'alo'ob.

- II. Tu yo'olal ba'atelt'aano'ob tu yóok'ol k'áak'náab páajtalil.
- III. Tu yo'olal tu'ux táakpaja'an Múuch'péetlu'umo'ob;
- IV. Tu yo'olal le ba'atelt'aano'ob yéetel le meentajilo'ob jets'a'an ti' jatsts'iib 105o', kun meyajtbilo'ob xan chéen tumen u Nojmolayil P'is óol Nojlu'um;
- V. Tu yo'olal le ku taalo'ob ti' jump'éel Péetlu'um yéetel uláak' wa u jeelo'obo', beyxan
- VI. Tu yo'olal le ba'alo'ob yóok'ol u máakilo'ob Diplomáatiko yéetel Koonsular Múuch'il.

Jatsts'iib (Art. 105). U Nojmolayil P'is óol Nojlu'ume', je'ebix jets'a'an ti' le belbes a'almajt'aano', yaan u meyajtik le ba'alo'oba':

- I. Tu yo'olal noj a'almajil ba'atelt'aano'ob, ba'ale' ma' táan u yokol ich lela' le tu yo'olal yéeybal yéetel le ba'ax jets'a'an ti' jatsts'iib 46 ti' le Noj a'almajt'aana', ku yúuchul ich:
  - a) Múuch'péetlu'umo'ob yéetel jump'éel Péetlu'um wa Distrito Federal;
  - b) Múuch'péetlu'umo'ob yéetel jump'éel kuchkabal;
  - c) U Nojbéeytalil Noj jala'ach yéetel u Nojmolayil Nojlu'um; le je'elo' yéetel je'emáakalmáak ti' u Molayilo'ob le je'ela', wa lekéen k'a'ana'anchajake', Mantats' K'amk'ubenkuuch, bey u jo'olpóopililo'ob nojlu'um wa Distrito Federale';
  - d) Jump'éel Péetlu'um yéetel uláak';
  - e) Jump'éel Péetlu'um yéetel Distrito Federal;
  - f) Distrito Federal yéetel jump'éel kuchkabal;
  - g) Ka'ap'éel kubkabal ti' yaanal Péetlu'umo'ob;
  - h) Ka'ap'éel Nojbéeytalilo'ob ich jump'éel láayli' Péetlu'ume', tu yo'olal u noj a'almajil u nojtáambal meyajto'ob wa jets't'aano'ob;
  - i) Jump'éel Péetlu'um yéetel jump'éel u kuchkabal, tu yo'olal u noj a'almajil u nojtáambal meyajto'ob wa jets't'aano'ob;

j) Jump'éeel Péetlu'um yéetel jumpéel u kuchkabalil uláak', tu yo'olal u noj a'almajil u nojtáambal meyajob wa jets't'aano'ob; yéetel

k) Ka'ap'éeel u jo'olpóopililo'ob u jala'achil Distrito Federal, tu yo'olal u noj a'almajil u nojtáambal meyajob wa jets't'aano'ob.

Chéen wa le ba'atelt'aano'obo' ku yúuchulo'ob tu yo'olal u nojtáambal jets't'aanilo'ob Péetlu'umo'ob wa kuchkalo'ob ku ma' éejenta'alo'ob tumen Múuch'péetlu'umo'ob, tu yo'olal kuchkalo'ob ku ma' éejenta'al tumen Péetlu'umo'ob, wa tu yo'olal le ba'axo'ob jets'a'an ti' yáambesajts'íibo'ob c), h) yéetel k) ts'o'ok u máano'oba', ku ts'o'okole' ku ts'okt'aanta'alo'ob bey ma' páatalo'ob tumen u Nojmolayil P'is óole', le ts'okt'aano' yaan u yantal u nojtáambal ts'oktaasajilo'ob wa lekéen éejenta'ak tumen u ya'abil u jach p'itile' waxakp'éeel booto'ob.

Tu yo'olal le u jeel ba'alo'obo', u ts'okt'aanilo'ob u Nojmolayil P'is óole' yaan u chíimpolta'al chéen ti' le ba'alo'ob tu'ux yaan ba'al u yil yéetel le ba'atelt'aano'.

II. Tu yo'olal le ma' noj a'almajil meentajilo'ob je'el u meentiko'ob u ma' keet taal jump'éeel nojtáambal belbest'aan yéetel le Noj a'almajt'aana'.

Je'el u béeytal u meyajta'al le ma' noj a'almajil meentajilo'obo', ich le treiinta u p'éelel k'iin líik'ul u ts'a'abal k'ajóoltbil le belbest'aano', tumen:

a) U treiintay trees por sientoil u máakilo'ob u Molayil Diputaado'ob u Nojmolayil Nojlu'ume', ma' táan u éejentiko'ob a'almajt'aano'ob ti' nojlu'um wa ti' Distrito Federal jóok'sa'an tumen u Nojmolayil Nojlu'um;

b) U treiintay trees por sientoil u máakilo'ob u Molayil Senadoro'obe', ma' táan u éejentiko'ob a'almajt'aano'ob ti' nojlu'um wa ti' Distrito Federal jóok'sa'an tumen u Nojmolayil Nojlu'um wa jóok'sa'ano'ob ti' k'axt'aano'ob meenta'an tumen u Noj jala'achil México yéetel nojlu'umo'ob;

c) U Nojtáambal Prokuradoril Nojlu'ume', ma' táan u éejentik a'almajt'aano'ob ti' nojlu'um, péetlu'umo'ob yéetel ti' Distrito Federal beyxan le jóok'sa'ano'ob ti' k'axt'aano'ob meenta'an tumen u Noj jala'achil México yéetel nojlu'umo'obo'.

d) U treiintay trees por sieentoil ti' u máakilo'ob jump'éel u jo'olpóopililo'ob a'almajil péetlu'ume', ma' táan u éejentiko'ob a'almajt'aano'ob jóok'sa'ano'ob tumen le láayli' jo'olpóopilo', yéetel

e) U treiintay trees por sieentoil u máakilo'ob u Múuch'taambalil E'esajilo'ob Distrito Federale', ma' táan u éejentiko'ob a'almajt'aano'ob jóok'sa'ano'ob tumen le láayli' Múuch'taambalilo'.

f) Le molayil yéeybalob u ts'iibtmajuba'ob ti' u Noj Molayil Yéeybal Nojlu'ume', yéetel u jo'olilo'ob ti' nojlu'umo', ma' táan u éejentiko'ob yéeybal a'almajt'aanilo'ob nojlu'um wa péetlu'um; yéetel le molayil yéeybalob u ts'iibtmajuba'ob ich péetlu'um, yéetel u jo'olilobe', ma' táan u éejentiko'ob a'almajt'aano'ob jóok'sa'ano'ob tumen le a'almajil jo'olpóopil ti' péetlu'umo'ob tu'ux u ts'iibtmajuba'obo'.

g) K'amk'ubenkuuch Nojlu'um utia'al u Páajtalilo'ob Wíinike', ma' táan u éejentik a'almajt'aano'ob ti' nojlu'um, péetlu'um yéetel ti' Distrito Federal, beyxan k'axt'aano'ob meenta'an tumen u Noj jala'achil México yéetel nojlu'umo'ob, ku luk'siko'ob u muuk' u páajtalilo'ob wíinik ku ts'a'abal ti' le Noj a'almajt'aana'. Beyxan le jo'olpóopilo'ob ku kanáantiko'ob u páajtalilo'ob wíinik ich u péetlu'umilo'ob nojlu'umo', ma' táan u éejentiko'ob a'almajt'aano'ob jóok'sa'ano'ob tumen u Molayil a'almajil ti' Péetlu'um beyxan tumen u K'amk'ubenkuuchil Nojlu'um utia'al u Páajtalilo'ob Wíinike', ma' táan u éejentik a'almajt'aano'ob jóok'sa'ano'ob tumen u Múuch'taambalil A'almajil Distrito Federal.

U beelil utia'al u ya'ala'al ti' Noj a'almajt'aan ma' táan u éejenta'al yéeybal a'almajt'aano'ob chéen leti' le ku je'ets'el ti' le jatsts'íiba':

U yéeybal a'almajt'aanil nojlu'um yéetel péetlu'ume', k'a'ana'an u jóok'sa'alo'ob yéetel u ts'áabil ojéeltbil tu píitile' nobeenta u p'éelal k'iin ma'ili' káajak u meyajil yéeybal tu'ux kun k'abéetkuunsbilo', yéetel ich lela' ma' táan u béeytal u yantal chuun a'almajil jelbesajilo'ob.

Ti' u ts'okt'aanilo'ob u Nojmolayil P'is óole' chéen je'el u béeytal u ya'ala'al ma' paatal le belbest'aano'ob ma' éejenta'ano'obo', wa ku éejenta'al tumen u ya'abil ti' u p'iitile' waxakp'éel booto'ob.

III. Tumen u meyaj wa tumen ku tsol k'áata'al tumen le Tribunal Unitaario ti' Sirkuiito k'a'ana'ano' wa tumen u Nojtáambal Prokuradoril Nojlu'um, je'el u béeytal u meyajtik le ba'alo'ob utia'al u sutt'anta'al u ts'okt'aanilo'ob Ajp'is óolo'ob ti' Distriito jets'a'ano'ob ti' le meyajjo'ob tu'ux ku táakpajal le Múuch'péetlu'umo'obo' beyxan tumen ku ya'alik beyo' u k'a'ana'anil yéetel u ts'oktaasajil.

U ya'ala'al ma' paatal le ts'okt'aano'ob ku ya'ala'al ti' jaatsilo'ob I yéetel II ti' le jatsts'iiba' ma' táan u meentik yúuchul sutpach, chéen ja'ali' wa tu yo'olal bo'olsi'ipile', tu'ux kun chíimpolbil le nojtáambal chunt'aano'ob yéetel le a'almajil jets't'aano'ob kun k'abéetkuunsbilo'ob tu yo'olal le je'ela'.

Chéen wa ma' táan u chíimpolta'al le ts'okt'aano'ob ku ya'ala'al ti' jaatsil I yéetel II ti' le jatsts'iiba' yaan u k'abéetkuunsa'al, ti' le k'a'ana'ano', le ba'alo'ob jets'a'ano'ob ti' le yáax ka'apéel xóot'ts'iib ti' jaatsil XVI ti' jatsts'iib 107 ti' le Noj a'almajt'aana'.

Jatsts'iib (Art. 106). U ka'aka'ajil u Nojbéeytalil P'is óol Múuch'péetlu'umo'ob, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aan k'a'ana'ano', u xu'ulsik ba'atelt'aano'ob kun yúuchulo'ob, tumen u ka'aka'ajil, ich u Tribunalilo'ob Múuch'péetlu'umo'ob, ich le je'elo'oba' yéetel u tribunalilo'ob ti' Péetlu'umo'ob wa ti' Distrito Federal, ich u tribunalilo'ob jump'éeel Péetlu'um yéetel ti' uláak', wa ich u tribunalilo'ob jump'éeel Péetlu'um yéetel ti' Distrito Federal.

Jatsts'iib (Art. 107). Tuláakal le ba'atelt'aano'ob ku ya'ala'al ti' jatsts'iib 103 ts'o'ok u máano', yaan u chiimpoltiko'ob le meyajob yéetel le p'is óol ba'alo'ob jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', je'ebix u tso'olol ti' le chuunt'aano'oba':

I. U p'is óolalil áamparoe' yaan u meenta'al chéen wa ku k'áata'al tumen le máax si'ipilta'ano';

II. U ts'okt'aanil yo'olal bo'ol si'ipile', chéen unaj u meyajtik ba'ax ku yúuchul chéen ti' máako'ob, ikil u chinikuba chéen u áamparartik yéetel u kanáantiko'ob tu yo'olal le takpool ku meenta'al tu k'aaba'obo', tu'ux ma' u yantal u meentik jump'éeel nojtáambal a'alajil tu yo'olal le a'almajt'aan wa le ba'ax meentik u yúuchulo'.

Ti' u p'is óolalil áamparoe' k'abéet u k'e'exel ba'ax ma' ma'alob ku ya'ala'al ti' le takpoolo' je'ebix jets'a'an ti' u Belbest'aan A'almajt'aanil ti' u Jatsts'iibilo'ob 103 yéetel 107 yaan ti' le Noj A'almajt'aana'.

Lekéen a'ala'ak u meenta'al takpoolo'ob tu yo'olal waba'ax ku tukulta'al yaan wa je'el u béeytal u meentik u luk'sa'al u páajtalil u tia'alinta'al yéetel u ch'a'abal u yutsil u lu'umilo'ob, u ja'ilo'ob, u su'ukilo'ob yéetel u k'áaxilo'ob le éejido'ob wa le múuch' kajtalo'ob suuka'an wa yaan u páajtalil u múul yantal ti'ob le ba'alo'ob je'elo', wa xan ku luk'sa'al ti' le éejidataario'ob wa ti' le komuneero'obo', k'a'ana'an u mu'uch'ul tuláakal le ba'alo'ob je'el u béeytal u yáantik le molayo'ob wa le máaxo'ob ts'o'ok u ya'ala'alo', yéetel u ch'a'at'anta'al le meyajto'ob ku tukulta'al k'a'ana'an utia'al u kanáanta'al u k'áaxil wa agrarioil páajtalilo'obo', beyxan tu'ux u taalbal yéetel ba'ax ku p'atik le ba'alo'ob ku takjo'olta'alo'.

Ti' le p'is óolalo'ob ku ya'ala'al ti' le xóot'ts'iib ts'o'ok u máana', wa utia'al u meentik k'aas ti' múuch' éejido'ob wa múuch' kajtalo'ob, wa xan ti' éejidataario'ob wa komuneero'obe', ma' táan u éejenta'al ka ch'éenek u meyajta'al le takpoolo'obo' mix xan ka máanak u k'iinilo'ob, ba'ale' je'emáakalmáake' je'el u béeytal u jets'nojt'anta'al wa utia'al u taasik uts ti'obe'. Lekéen k'áata'ak ka meenta'ak takpoolo'ob yo'olal waba'ax ku taasik k'aas ti' u múul páajtalilo'ob múuch' kajtalo'obe', ma' xan táan u éejenta'al ka xúump'ajta'ak mix xan ka chíimpolta'ak ba'ax ku ya'alik le ba'alo'ob ku takjo'olta'alo', chéen ja'ali' wa ka ch'a'at'anta'ak le u yáaxil tumen le Noj Múuch'táambalo', wa xan le u ka'ap'éelo' ti' u taal ti' le je'ela'.

III. Lekéen takjo'olta'ak ba'ax ku meentik u molayilo'ob p'is óolal yo'olal u judisialil, u belankilil wa u meyajil máake', le áamparoo' yaan u ts'a'abal chéen wa:

a) Ku yila'al ma' táan u k'e'exel ba'ax ts'o'ok u ya'ala'al yo'olal u bo'ota'al si'ipil yéetel u ts'okt'aanilo'ob xu'ulsik u meyajil p'is óolal, tu'ux ma' u ch'a' óolta'al mix jump'éel áantaj suuk u meyajta'al utia'al ka ila'ak wa je'el u béeytal u k'e'exel wa u jelbesa'alo'obe', kex ka táats'máansa'ak ba'ax ku ya'aliko'ob wa kex ts'o'ok u táats'máansa'al ka'alikil u meenta'al le p'is óolalo', ka u meent k'aas ti' u yáantajilo'ob le máax ku takjo'olo', ku ts'o'okole' ka yanak ba'ax u yil yéetel u ts'ok t'aanil; chéen wa ti' máateria sibil ma' u éejenta'al u táats'máansa'al ka'alikil u meenta'al le p'is óolal yéetel le áantaj suuk u meyajta'al ti' le ba'alo'ob bey jets'a'an tumen le a'almajt'aano'obo' yéetel ku ts'a'abal ojéeltbil bey waba'ax ku meentik k'aas ti' le u ka'atéen takpoolo', wa ti' le u yáaxil meenta'abo'. Le ba'alo'oba' ma' jach tsaaj u k'áata'al ikil u meenta'al le áamparo utia'al ma' u éejenta'al le ts'okt'aano'ob ku meenta'al tu'ux ku yúuchul ba'atelt'aano'ob yo'olal bix u kuxtal máak wa ka u taas k'aasil ti' u ma'alob kuxtal yéetel u jets'eknakil múuch'láak'tsilil;

b) Ku yila'al yaan ba'alo'ob ku yúuchul ti' p'is óolal ku meentik ma' u kaxta'al utskíinajil, bey jok'a'an tu no'ojbesajil p'is óolale' wa kéen ts'o'okok, wa mina'an mix jump'éel áantaj je'el u béeytal u meyajta'al tu yo'olale', yéetel

c) Ku yila'al yaan ba'alo'ob meentik k'aas ti' yaanal máako'ob mixba'al yaan u yilo'ob yéetel le p'is óolalo';

IV. Yo'olal waba'ax administratiiboile', le áamparoo' ku jéets'el xan utia'al u yaktáanta'al u ts'ook t'aanilo'ob waba'ax ku meentik k'aas mina'an utskíinajil ti', mix yéetel uláak' waba'ax, p'is óolal wa a'almajt'aan áantaj. Le ba'alo'oba' ma' táan u k'abéetchajal ka láaj meyajta'ak wa le a'almajt'aan jets't'antiko'ob ku k'áatik, utia'al ka u ya'al ka ch'éensa'ak u meyajil le ba'ax takjo'olta'ano', ya'abkach ba'alo'ob ma' je'ebix le ku k'áatik u Belbest'aan A'almajt'aanil ti' u P'is Óolalil Áamparoo', utia'al ka béeyak u ts'áaik ojéeltbil le ch'éensajba'ilo'.

V. Le áamparo aktáantik ba'ax ku ya'alik bix kun jach bo'oltbil le si'ipilo'ob yéetel le ts'okt'aano'ob xu'ulsik u meyajil le p'is óolalo', kex tumen wa le táats'máansajil ku meenta'al ka'alikil u yúuchul u meyajil le p'is óolalo' wa lekéen a'ala'ak u ts'ook t'aanilo', yaan u péeksa'al u t'aanil tu táan u triibunalil kolejiado ti' le sirkuito tu'ux ku táakpajalo', je'ebix t'oxla'anta'anil le páajtalilo'ob ku ya'alik u Orgánicail A'almajt'aan ti' le Poder Judicial ti' le Nojlu'umilo', chéen wa ka úuchuk le ba'alo'oba':

a) Yo'olal waba'ax penalile', ka u yaktáant ba'atelt'aan yo'olal ba'ax ts'o'ok u ch'a'abal u t'aanil tumen le judisial triibunalo'obo', kex tumen wa le je'elo'oba', federalo'ob, utia'al tuláakal kaaj wa ajk'atuno'ob.

b) Yo'olal waba'ax administratiiboile', lekéen aktáanta'ak u ba'atelt'aanil tumen máako'ob le ba'ax a'alik bix kun jach bo'otbil le si'ipilo'ob yéetel le ts'okt'aano'ob xu'ulsik u meyajil le p'is óolal ku ch'a'abal u t'aanil tumen le administratiibo wa judisial triibunalo'obo', tu'ux ma' táan u kaxta'al utskíinajil mix yéetel uláak' waba'ax, p'is óolal wa a'almajt'aan áantaj suuk u meenta'al;

c) Yo'olal bix u kuxtal máake', lekéen aktáanta'ak u ba'atelt'aanil ba'ax a'alik bix kun bo'otbil le si'ipilo'ob ku ch'a'abal u t'aanil ti' le federal wa merkantil p'is óolalo'obo', kex wa federal wa péetlu'umil le jala'ach a'alik u ts'okt'aanil le ba'alo', wa ti' p'is óolalo'ob suuk u meenta'al ti' tuláakal kaaj.

Ti' le p'is óolalo'ob ku meenta'al ti' je'emáaxak tumen le federal triibunalo'obo', u ts'ook t'aanil yo'olal bix kun bo'otbil le si'ipilo'obo' je'el u béeytal u yaktáanta'al u ba'atelt'aanil yéetel le áamparo ka u kaxt je'emáaxak ti'obo', tak je'ebix le Nojlu'umo', utia'al u kanáantik ba'ax yaan ti'ob, yéetel

d) Yo'olal u meyaj máake', lekéen aktáanta'ak u ba'atelt'aanil le ts'okt'aano'ob ku ch'a'abal u t'aanil tumen le Múuch'taambal Kaajo'ob wa Nojlu'um ti' Jets'kúunajil yéetel P'is Óolalo', wa tumen u Triibunalil Nojlu'um utia'al u Jets'kúunajil yéetel u P'is Óolalil u Ajmeyajilo'ob Péetlu'um;

U Noj Molayil P'is Óolale', je'ebix suuk u meenta'ale' wa bey ka k'áata'ak tu beel tumen le Tríibunal Kolejiado ti' Sirkuitoo', wa tumen u Nojtáambal Prokuradoril Nojlu'ume', je'el u béeytal u k'ajóoltik le áamparo'ob ku jach k'abéetchajalo'ob tu yo'olal ba'ax yaan u yilo'ob yéetel le takjo'ol ku meyajta'alo'.

VI. Ti' le ba'axo'ob ku máanchi'itik le xóot's'íib ts'o'ok u máana', u no'ojbesaj a'almajt'aanil le jatsts'íib 103 yéetel 107 ti' le Noj A'almajt'aana', yaan u ya'alik bix kun meentbil yéetel ba'ax k'a'ana'an u éejentik le tríibunal kolejiado'ob ti' le sirkuitoo', yéetel wa xan unaje', u Noj Molayil P'is Óol, utia'al ka béeychajak u ya'aliko'ob u ts'ook t'aanilo'ob yo'olal waba'ax;

VII. Le áamparo aktáantik tuláakal ba'ax ku meenta'al táan u yúuchul le p'is óol, paachil ti' wa lekéen ts'o'okoke', wa xan ka u meent k'aas ti' yaanal máako'ob mixba'al yaan u yilo'ob yéetele', wa ma' u éejentik le a'almajt'aano'ob wa le ba'alo'ob ku meenta'al tumen u jala'achil administratiivoo', yaan u máansa'al tu táan u ajp'is óolalil le Distrito tak tu'ux ku táakpajal le kúuchil tu'ux ku yúuchul wa ku tukulta'al u meyajta'al le ba'atelt'aano', ku ts'o'okole' u tráamitasionile' yaan u chíimpoltik chéen le ba'ax ku ya'alik le jala'acho' yéetel u beeta'al jump'éeel múuch' tsikbal, ba'ale' utia'al lelo' yaan u t'a'anal yéetel u túuxta'al k'áatbil ba'ax unaj u yojéelta'al, beyxan ka k'a'amak ba'ax jaajkuntik u t'aan le máaxo'ob u jupmajuba'ob te' ba'atelt'aano' ka u yu'ubo'ob ba'ax kun a'albili', tu'ux ka ts'a'abak ojéeltbil ba'ax kun ch'a'at'antbil láayli' te' múuch' tsikbalo'.

VIII. K'abéet u xak'alta'al le ts'okt'aano'ob yo'olal bo'ol si'ipil ku meentik u Ajp'is Óolalo'ob Distrito wa le Tríibunal Unitario'ob ti' Sirkuitoo' ka'alikil oksa'an u yáantajil áamparoi'. Ti' le je'elo', u Noj Molayil P'is Óolale' yaan u k'ajóoltik:

a) Wa lekéen ba'atelt'anta'ak le ts'okt'aano'ob ikil u meyajta'al le áamparoo', ku yila'al ma' táan u jach chiimpoltik ba'ax ku ya'alik le Noj A'almajt'aana', u ya'almajt'aanilo'ob nojlu'um wa péetlu'umo'ob, u k'axt'aanil nojlu'umo'ob, le belbest'aano'ob ts'aaja'an k'ajóoltbil tumen u Noj Jala'achil Nojlu'um je'ebix u ya'alik u Yáax xóot's'iibil ti' u 89il Jatsts'iib le Noj A'almajt'aana' yéetel ba'ax ku tsolik le a'almajt'aano'ob ts'aaja'an k'ajóoltbil tumen u Jala'achilo'ob le Péetlu'umo'obo' wa tumen u Jala'achil Distrito Federal, láayli' u chíikpajal te' áamparo le ba'ax kúulpachkuuntik u t'aan le Noj A'almajt'aano';

b) Lekéen úuchuk le ba'alo'ob ts'o'ok u ya'ala'al te' ka'ap'éeel yéetel óoxp'éeel xóot's'iib yaan tu 103 jatsts'iibil le Noj A'almajt'aana'.

U Noj Molayil P'is Óolale', je'ebix suuk u meenta'ale' wa bey ka k'áata'ak tu beel tumen le Tríibunal Kolejiado ti' Sirkuitoo', wa tumen u Nojtáambal Prokuradoril Nojlu'ume', je'el u béeytal u k'ajóoltik le áamparo'ob ku xak'alta'alo', chéen tu yo'olal ba'ax yaan u yilo'ob yéetel le takjo'ol ku meyajta'alo'.

Ti' le ba'axo'ob ma' tukulta'an u yúuchul ti' le xóot's'iibo'ob ts'o'ok u máana', le tríibunal kolejiado'ob ti' sirkuitoo' yaan u k'ajóoltiko'ob ba'ax ku xak'alta'al yéetel u ts'okt'aano'ob yo'olal bo'ol si'ipile' ma' táan u éejentiko'ob mix jump'éeel áantaj;

IX. U ts'okt'aanilo'ob yo'olal ba'ax yaan u yil le áamparo ku ch'a't'anta'al tumen le Tríibunal Kolejado'ob ti' Sirkuitoo' ma' táan u k'amiko'ob mix jump'éel áantaj, chéen ja'ali' wa ka u ch'a'ob u t'aanil yo'olal ba'ax ma' ma'alob ti' jump'éel a'almajt'aan wa ka u jets'o'ob u t'aanil yo'olal bix u jach na'ata'al jump'éel u tuukulil le Noj A'almajt'aana', tu'ux ka ila'ak u ts'okt'aanil, je'ebix u na'atik le u Noj Molayil P'is Óolal yéetel u noj ch'a't'aanilo'obo', u jach pa'ate'kuunsik jump'éel tuukul jach táaj k'abéet. Chéen ti' le yáax tuukul je'el u béeytal u éejenta'al u xak'alta'al tu táan u Noj Molayil P'is Óole', ba'ale' le áantajilo' yaan u chíimpoltik chéen ba'ax ku ch'a'abal u t'aanil yéetel u no'ojbesajil a'almajt'aano'ob.

X. Le ba'alo'ob ku ba'atelt'anta'alo' je'el u béeytal u ch'éensa'al wa ka téek úuchuk yéetel le kanáantajba'il ku ch'a't'antik le a'almajt'aano', ba'ale' utia'al lelo' yaan u ch'a'abal u tuukulil bix úuchik le loobilaj ku máanchi'italo', u talamil u yutskiinta'al ba'ax k'aas je'el u béeytal u muk'yajtik le máax ku ta'aka'al u pool wa ka je'ets'ek ba'ax kun a'albilo', wa ba'ax ka u meent k'aas ti' yaanal máak yéetel chéen ti' kajnáalo'ob ikil u ch'éensa'al u meyajil le p'is óolo'.

Le ch'éensajba'ilo' k'abéet u ts'a'abal yo'olal u jach ts'okt'aanil máateria penal lekéen ts'a'abak ojéeltbil u júupch'inta'al le áamparoo', ba'ale' yo'olal máateria sibile', yéetel le taak'in ka u ts'áaj le máax ku takjo'olo' utia'al ka u bo'olt le loobilajo'ob ku tukulta'al je'el u béeytal u taasik le ch'éensajba'ilo', ba'ale' lelo' yaan u p'áatal mixba'al u biilal wa le uláak'o'obo' ku ts'áaik u taak'ino'ob utia'al u jach kaxantiko'ob u ka'a su'utul le ba'alo'ob je'ebix yaniko'ob ka'achil wa ka ts'a'abak le áamparoo', beyxan utia'al ka u bo'olt le loobilajo'ob ka u téek taaso';

XI. Le ch'éensajba'ilo' yaan u k'áata'al tu táan le jala'ach meyajtiko' chéen wa áamparo'ob péeksa'an u t'aanilo'ob tu táan le Tríibunal Kolejiado'ob ti' Sirkuíto'o', ku ts'o'okole' le jala'ach je'elo' leti' kun a'alik bix kun p'áatal le ba'alo'. Wa bix xane', le máax mak'ik le toopo' k'abéet u k'áatik le áamparo tu táan le jala'ach meyajtik le ba'ax beyo', ikil u ts'áaik u koopialo'ob le takjo'olal ti' le uláak' jaats máako'ob ku táakpajalo'ob te' p'is óolalo', bey xan ti' le Ministerio Puublikoo' yéetel jump'éel utia'al le ekspedieenteo'. Ti' uláak ba'alo'ob beyo', le Jusgaado'ob ti' Distrito wa le Tríibunal Unitario'ob ti' Sirkuíto'o' yaan u k'ajóoltiko'ob yéetel u ya'aliko'ob ba'ax kun úuchul yo'olal le ch'éensajba'ilo'.

XII. U ma' chiimpolta'al le kanáantajba'ilo'ob ku ya'alik le jatsts'iib 16 yo'olal máateria penalo', bey le 19 yéetel 20 xano', yaan u ba'atelt'anta'al tu táan u nojochil le tríibunal kun meentik le ba'alo', wa tu táan u Ajp'is Óolal le Distrito' wa le Tríibunal Unitario ti' Sirkuíto unaj u meyajtiko', tu'ux je'el u béeytal u ch'a't'anta'al, ti' jump'éel beyxan ti' uláak' ba'ale', le ts'okt'aano'ob ku ts'a'abal ojéeltbil a'albilo', je'ebix u tso'olol tumen ba'ax ts'iibta'an ti' le VIII xóot's'iibo'.

Wa u Ajp'is Óolalil le Distrito wa le Tríibunal Unitario ti' Sirkuíto ma' kajakbal láayli' te' kaaj tu'ux kajakbal le jala'ach meyajtik le p'is óolalo', a'almajt'aan kun a'alik ti' máax ajp'is óolal wa tríibunalil je'el u béeytal u k'u'ubul u ts'iibil le áamparoo', tumen chéen le ba'aj bey je'el u béeytal u téek ch'éensik le ba'atelt'aan ku yúuchulo', ikil u chiimpolta'al ba'ax ku tsolt'antik le a'almajt'aano'.

XIII. Le Tríibunal Kolejiado'ob ti' Sirkuíto'o' wa ku k'uchul u k'iinil u ts'áaiko'ob u muuk' le tuukulo'ob ma' no'oja'an utia'al u p'is óolalil le áamparo ku béeytal u meyajtiko'obo', u Ministroilo'ob u Noj Molayil P'is Óolal, u Nojtáambal Prokuradoril Nojlu'um, le Tríibunalo'ob ts'o'ok u ya'ala'alo' wa le máaxo'ob táakpajo'ob te' p'is óolalo'ob tu'ux ts'a'ab u muuk' le tuukulo'obo', je'el u béeytal u takpoltiko'ob le ba'ax ku yúuchulo' ba'ale' tu táan u Noj Molayil P'is Óolal, utia'al ka béeyak, je'ebix unaje', le Pleenoo' wa le Saalao' ka u ch'a'ob u t'aanil yo'olal ba'ax tuukulil k'abéet u p'áatal bey jurisprudeensiae'.

U Kúuchilo'ob u Meyaj le u Noj Molayil P'is Óolalo' wa ku k'uchul u k'iinil u ts'áaiko'ob u muuk' le tuukulo'ob ma' no'oja'an utia'al u p'is óolalil le áamparo ku béeytal u meyajtiko'obo', je'emáakalmáak ti' le Kúuchilo'obo', u Nojtáambal Prokuradoril Nojlu'um wa le máaxo'ob táakpajo'ob te' p'is óolalo'ob tu'ux úuchak u ts'a'abal u muuk' le tuukulo'obo', je'el u béeytal u takpoltiko'ob le ba'aj bey te' tu táan u Noj Molayil P'is Óolalo', ba'ale' ka'alikil u meyajjo'ob je'ebix suukile' ku ch'a'iko'ob u t'aanil yo'olal máakalmáak tuukulil k'abéet u p'áatal.

Le ts'okt'aan ka u ch'a' u Kúuchilo'ob wa u Pleenoil le u Noj Molayil P'is Óolal ti' le ba'alo'ob ku tsolik le ka'ap'éel xóot's'iib ts'o'ok u máana', chéen yaan u páajtalil ti' utia'al u jets't'antik le jurisprudensiao' yéetel ma' táan u béeytal u meentik k'aas ti' le ba'alo'ob ts'o'ok u je'ets'el yéetel ku taalbal ti' le u ts'okt'aanilo'ob yo'olal bo'ol si'ipil ku ya'ala'al te' p'is óolalo'ob tu'ux bíin úuchak u yúuchul le tuukul ma' no'oja'ano', yéetel

XIV. Chéen jela'an ti' le ku ya'ala'al ti' u ts'ook tuukulil le xóot's'iib II ti' le a'almajt'aana', yaan u ts'a'abal ojéeltbil u ch'éensa'al u meyajta'al le áamparoo' wa u p'áatal mixba'al u biilal le takpool tumen mixba'al ku meentik le máax ku bin takpoolo', wa le ba'atelt'aan ku meenta'alo' ku ch'a'abal bey ti' oorden sibil wa administratiibo ti' le ba'axo'ob ku tsolik le no'ojbesaj a'almajt'aano'. Wa ku p'áatal mixba'al u biilal le takjo'olo', lelo' yaan u meentik u ch'a'ik u muuk' le ts'okt'aan kun meentbil yo'olalo'.

XV. Le u Nojtáambal Prokuradoril Nojlu'um wa u Meyajnáalil Ministerio Puubliko Féederal kun yéeybil utia'al u meent le meyajjo', yaan u táakpajal ti' tuláakal p'is óolalo'ob yo'olal áamparo; ba'ale' je'el u béeytal ma' u yoksikuba'ob ti' le p'is óolalo'obo', wa le ba'ax ku meyajta'alo' ku tukultiko'ob mixba'al yaan u yil yéetel tuláakal kaaj.

XVI. Wa kex ts'aaja'an le áamparoo' le jala'ach meyajtiko' láayli' ku ka'a k'áatik ka meenta'ak le ba'atelt'aan tu ka'atéeno' wa ka u ts'áauba u jech ba'ax ts'o'ok u ch'a't'antik le áautoridad féederalo', ku ts'o'okol xane' wa u Noj Molayil P'is Óolal ku tukultik jach mixba'al jaajkunsik u p'áatal ma' u chíimpolta'al le ba'ax ku ya'aliko', le máako' tu séeblakil kun jóok'sbil tu meyaj yéetel u túuxta'al ka p'is óolta'ak tumen u Ajp'is Óolalil le Distriito tu'ux unaj u meenta'alo'. Wa yaan ba'ax jaajkunsike', ba'ale' ts'o'ok u ya'alik ma' táan u chíimpoltik ba'ax k'abéet wa u k'áat ka úuchuk tu ka'atéene', u Noj Molayil P'is Óolale' yaan u t'anik máax poolintik le ba'alo' yéetel ka u ts'áaj ti' le k'iino'ob ku tukultik utia'al ka u ya'al bix kun bo'oltbil le si'ipilo'. Wa le máak je'elo' ma' táan u meentik ba'ax unaj ichil le k'iino'ob ts'aja'an ti'o', u Noj Molayil P'is Óolale' yaan u meentik ba'ax k'a'ana'an je'ebix ts'o'ok u yáax ts'o'ololo'.

Wa le ba'ax ku ba'atelt'anta'al ku meentik u béeytale', u Noj Molayil P'is Óolale', kéen ts'o'ok u éejentik ba'axten ma' táan u chíimpolta'al wa u meenta'al tu ka'atéene', leti'e' je'el u béeytal u ts'áaik je'ebix suukile' páajtalil utia'al u k'e'exel ba'ax ts'o'ok u ya'ala'al yo'olal áamparo, tumen wa ka yáax meenta'ak beyo' je'el u taasik ya'abkach k'aas ti' le kaajo' wa ti' le yaanal máako'obo', tu'ux ka máanak u k'abil keet ti' le uts ku taasik le taak'in wa ka k'uchuk u k'am le máax ku takpoolo'. Láayli' bey xano', le máax ku takjo'olo' je'el u béeytal u k'áatik te' kúuchil tu'ux unaje', u yila'al u k'e'exel u ts'okt'aanil le áamparoo', wa tumen le ba'alo' je'el u cha'ik u yúuchul le ba'ax je'ebix yaniko'.

U ch'éenel u meyajta'al p'is óolal wa u yila'al ma' u péeksikuba le máax ku takpool, ikil u yúuchul le ba'axo'ob unaj u meenta'al utia'al u yila'al u je'ets'el u ts'okt'aanilo'ob le áamparoo', ku p'áatal mixba'al u biilalo'ob je'ebix u ya'alik le no'ojbesaj a'almajt'aano'.

XVII. Le jala'ach meyajtik le ba'ax beyo' yaan u k'u'ubul ti' le jala'ach unaj u p'is óoltiko', wa ma' u xu'ulsik le ba'atelt'aano' wa u yojel k'abéet u meentik, bey xan wa ku k'amik taak'in mixba'al u biilal wa ma' chúuka'ani', ba'ale' ti' le u ts'ook ka'ap'éel ba'ala', paaklan u si'ipilil le jala'ach ku ts'áaikuba u meent le ba'ax beyo' pa'ate' yéetel le máax ts'áaiko'.

XVIII. (Ku tse'elel).

Kanjo'olts'iib

Tu yo'olal u kuucho'ob máaxo'ob ku meyajob tu táan kaajo'ob yéetel u ba'albailo'ob Nojlu'um

Jatsts'iib (Art. 108). Yo'olal ba'ax yaan u yil le kuucho'ob ku máanchi'itik le Jo'olts'iiba', yaan u ch'a'abalo'ob bey meyajnaal kaajo'obe' máaxo'ob ku yéeya'alo'ob tumen kaaj, máaxo'ob ku táakpajal ti' u Nojbéeytalil u P'is Óol Nojlu'um yéetel ti' u Nojbéeytalil u P'is Óol Distrito Federal, bey xan kuchnáalo'ob, chéen ajmeyajo'ob, yéetel xan tuláakal máak ku meentik jump'éel meyaj, wa yaan u kuuch wa je'emáakalmáak u k'uben meyaj te' tu Nojmolayil Nojlu'umo', te' tu Múuch'táambalil A'almajt'aan te' Distrito Federalo', te' Administrasion Puublika Féederalo' wa te' Distrito Federalo', láayli bey xan máaxo'ob ku meyajob te' múuch'jo'olpóopilo'ob ku ts'a'abal ti'ob jáalk'abil tumen le Noj A'almajt'aana', ba'ale' leti'obe' yaan u jéentáantiko'ob u toopil yo'olal waba'ax k'aas ka úuchuk kéen téek lúubuk wa kéen sa'atak u yóolo'ob ikil u meentik u meyajob.

U Noj Jala'achil Nojlu'ume', ti' le k'iino'ob kun meyaj beyo', chéen je'el u béeytal u ta'akal u pool wa ka u jach sut u paach ti' le nojlu'umila' wa ka yanak k'aak'as si'ipilo'ob ti' suuk meenta'al tumen je'emáaxake'.

U Jala'achilo'ob le Péetlu'umo'obo', le Diputaado'ob kun meyaj te' tu Nojmolayilo'ob A'almajt'aan le Péetlu'umo'obo', u Ajnojp'is Óolalo'ob le u Nojmolayilo'ob P'is Óolalo'ob yaan te' Péetlu'umo'obo', wa xan bixe', tak u máakilo'ob le Kóonsejo'ob ti' u Judikaturail le Péetlu'umo'obo', yaan u takjo'olta'alo'ob wa ma' tu chiimpoltiko'ob le Noj A'almajt'aana' yéetel u ya'almajt'aanilo'ob nojlu'um, bey xan wa ma' tu kanik u meyajto'ob tu beel u taak'in kaaj yéetel tuláakal ba'ax yaan way nojlu'ume'.

U Noj A'almajt'aanilo'ob u Péetlu'umilo'ob Méxicoe', je'ebix úuchik u chíikpajal te' tu yáax xóot's'iibil le jatsts'iiba' yéetel ba'ax yaan u yil yéetel le u kuucho'obo', k'abéet u jach jets'iko'ob tu beel bix unaj u yila'al bey meyajnáal kaajo'ob le máaxo'ob ku meentik waba'ax meyajil, kuuch wa k'uben meyaj te' Péetlu'umo'ob yéetel te' Kuchkabalob'.

Jatsts'iib (Art. 109). U Nojmolayil Nojlu'um yéetel u Nojmolayilo'ob A'almajt'aan le Péetlu'umo'obo', ichil u suukil u meyajto'obe', yaan u ts'áaiko'ob ojéeltbil u ya'almajt'aanilo'ob yo'olal u kuucho'ob le meyajnáal kaajo'ob yéetel le uláak' belbest'aano'ob no'ojbesik u bo'otik u si'ipil le máaxo'ob, kex tumen yaan ti'ob le meyaj beya', wa ka u meento'ob bíini' ba'alo'ob, je'ebix u tso'olol te' táanila':

I. Yaan u xche' ts'a'abal, ikil u meyajta'al almejen p'is óolale', bix kun bo'oltbil waba'ax si'ipil ku ya'ala'al te' jatsts'iib 110 utia'al le meyajnáal kaajo'ob máanchi'ita'ano'ob láayli' te' jatsts'iibo', wa ikil u meyajto'obe' ka u meento'ob ba'alo'ob k'aastak wa ka tu'ubuk u beetiko'ob waba'ax numyajtik ba'alo'ob jach k'a'ana'an ti' kaaj wa ti' u ma'alob k'aaba'.

I. Ma' táan u ch'a'ik beel le almejen p'is óolal chéen ikil u ya'ala'al waba'ax tuukulilo'.

II. Je'emáakalmáak meyajnáal kaaje', wa ka anak u si'ipile', le máako' yaan u tsaypachta'al yéetel u meenta'al u bo'otik u si'ipil je'ebix u ya'alik le léejislasion penalo', yéetel

III. Yaan u ts'a'abal administratiibo bo'ol si'ipilo'ob ti' le meyajnáal kaajo'ob yo'olal le ba'ax ku meentiko'obo' wa xan ka tu'ubuk ti'ob waba'ax beetik k'aas ti' a'almajt'aan, u jaajil tuukul, no'oja'an tuukul, keet meyaj yéetel u ma'alobil meyaj, tumen tuláakal lelo' k'abéet u yila'al ikil u meentik u meyajjo'ob, kuucho'ob wa k'uben meyajjo'ob.

Ba'axo'ob suuk u meenta'al utia'al ka je'ets'ek le bo'ol si'ipilo'ob ts'o'ok u ya'ala'alo' yaan u yúuchul yéetel jáalk'abil. Ma' táan u béeytal u xche' je'ets'el ka'apúul, chéen tu yo'olal jump'éel waba'axe', bo'ol si'ipilo'obo' ti' jump'éelili' tu'ux u taalo'ob.

A'almajt'aano'ob kun ch'a'ik u t'aanil yo'olal bix k'abéet u bo'otik u si'ipil le meyajnáal kaajo'ob ma' jach tu beel úuchik u ayik'alkuunsikuba'obo', wa ikil u meyajtiko'ob le kuuch u k'ammajo'obo', wa tu yo'olal lelo', wa chéen ti' leti'ob ka síijik, ka u jach ya'abkunto'ob ba'ax yaan ti'ob, ka u mano'ob ba'alo'ob wa ka u ya'alo'ob leti' u yuumilo'ob, tu'ux ka ila'ak ma' táan u ye'esiko'ob wa ma'alob tu'ux u taalbal le taak'ino'. Le bo'ol si'ipil a'almajt'aano'obo' yaan u meentiko'ob u xche' tse'elel ti'ob yéetel u luk'sa'al tu k'aaba'ob le ba'alo'obo', pa'ate' yéetel uláak' bo'ol si'ipilo'ob kun taali'.

Je'emáaxake', ikil xan u jach kanáantik ba'ax ku meentik yéetel u k'ubik ba'axo'ob ku jaajkunale', je'el u béeytal u takpool tu táan u Molayil u Diputaadoilo'ob le u Nojmolayil Nojlu'uma', tu yo'olal le ba'axo'ob ku yúuchul ku máanchi'itik le jatsts'iiba'.

Jatsts'iib (Art. 110). Je'el u béeytal u almejen p'is óolta'al u seenadorilo'ob yéetel u diputaadoilo'ob ti' u Nojmolayil Nojlu'um, u Miniistroilo'ob u Nojmolayil P'is Óolal ti' Nojlu'um, u TsoIxikinilo'ob u Judikatuurail Nojlu'um, u No'ojk'abil Despaacho'ob, u diputaadoilo'ob ti' u Múuch'táambalil Distrito Federal, u Jala'achil Distrito Federal, u Nojtáambal Prokuradoril Nojlu'um, u Nojtáambal Prokuradoril ti' P'is Óolal ti' Distrito Federal, u ajnojp'is óolalo'ob ti' Sirkuito yéetel u ajp'is óolalo'ob ti' Distrito, u ajnojp'is óolalo'ob yéetel u ajp'is óolalo'ob ti' Fueero Komun ti' Distrito Federal, u TsoIxikinilo'ob u Judikatuurail ti' Distrito Federal, u Noj TsoIxikinil, u yéeybal tsoIxikino'ob, yéetel u jala'ach no'ojk'abil ti' u Molayil Yéeybal Nojlu'um, u ajnojp'is óolalo'ob ti' u Triibunalil Yéeybal, u noj jo'olpóopilo'ob yéetel uláak'o'ob bey ku meyajo'ob ti' múuch'jo'olpóopilo'ob desentralisaado'ob, ti' u kúuchilo'ob meyaj, molayo'ob chika'antak ti' le je'elo'oba' yéetel u fideikomisoilo'ob kaaj.

U Jala'achilo'ob le Péetlu'umo'obo', u Diputaadoilo'ob le Péetlu'umo'obo', u Ajnojp'is Óolalo'ob le u Nojmolayilo'ob P'is Óolalo'ob yaan te' Péetlu'umo'obo', wa xan bixe', tak u máakilo'ob le Kóonsejo'ob ti' u Judikatuurail le Péetlu'umo'obo', chéen je'el u béeytal u almejen p'is óolta'alo'ob je'ebix u tso'olol te' jo'olts'iiba', wa ka u meento'ob ba'alo'ob jach si'ipilta'an ti' le Noj A'almajt'aana' yéetel ti' u ya'almajt'aanilo'ob nojlu'um ku taalbal'o'ob ti', beyxan wa ma' ma'alob u meyajtiko'ob u taak'in kaaj yéetel tuláakal ba'ax yaan way nojlu'ume', ba'ale' ti' ba'ax beya' le ts'okt'aan kun meentbilo' chéen utia'al u tso'olol ti'ob yéetel yaan xan u ts'a'abal ojéeltbil ti' u Nojmolayilo'ob A'almajt'aan le Péetlu'umo'obo', utia'al ka béeyak ikil u meyajo'obe', ka u meento'ob tuláakal ba'al je'ebix unaje'.

Le máax kaxantik u si'ip'il beyo' yaan u luk'sa'al ti' le meyaj ku meentiko' yéetel u ya'ala'al ti' ma' táan u béeytal u meyaj tu ka'atéen, mix xan u k'amik je'emáakalmáak kuucho'ob wa k'uben mayajo'ob tu táan kaaje'.

Utia'al u je'ets'el u bo'olil le si'ipilo'ob ku máanchi'itik le a'almajt'aana', le u Molayil Diputaado'obo' k'abéet u máan u meent le takpool unaj u yúuchul tu táan u Molayil le Senadoro'obo', chéen wa ts'o'ok u yáax ch'a'iko'ob u t'aanil óoli' tuláakal le máako'ob yano'ob tu múuch'meyajil le Nojmolay ka'ache', bey ts'o'ok xan u meenta'al ba'ax k'abéet yo'olale' ikil ti' yaan xan u láak'tsilo'ob le máax ku takjo'olta'alo'.

Wa u Molayil Senadoro'ob ts'o'ok u k'ajóoltiko'ob le takpoolo', leti'obe' yaan u much'ikuba'ob bey jump'éel juraadoe' utia'al ka u ch'a'ob u t'aanil bix kun bo'otbil le si'ipil yéetel u ts'okt'aan le ka'a ti' le óoxjaats máako'ob yano'ob te' múuch'meyajo', bey ts'o'okili' u meenta'al tuláakal ba'ax unaj utia'al le ba'ax beyo', ikil te' yaan u láak'inajo'ob le máax ku takjo'olta'alo'.

Le ba'axo'ob ku ya'alik yéetel ku ch'a't'antik u Molayil Diputaado'ob yéetel le Senadoro'obo', ma' táan u béeytal u k'e'exel.

Jatsts'iib (Art. 111). Utia'al u p'is óolta'al u diputado'ob yéetel u senador'ob Nojmolayil Nojlu'um, u ministro'ob ti' u Noj Molayil P'is óol Nojlu'um, u Ajnojp'is óolilo'ob u Nojsaalail u Tribunalil Yéeybal, u Tso'lxikinilo'ob u Judikaturail Nojlu'um, u No'ojk'abil despaacho, u diputado'ob u múuch'táambalil Distrito Federal, u jo'olil noj jala'ach ti' Distrito Federal, Nojtáambal Prokurador ti' Nojlu'um yéetel u Nojtáambalil Prokuradoril P'is óol ti' Distrito Federal, beyxan u Jala'ach Tso'lxikin yéetel u Tso'lxikino'ob Yéeybalo'ob ti' Tso'lxikin Nojtáambal ti' u Molayil Yéeybal Nojlu'um, tumen u k'amk'ubenkuuchil si'ipilo'ob tu k'iinil u meyajtik u kuuch, u Molayil Diputado'ob yaan u je'ets'el tumen maanal chúumuk u ya'abil le máakilo'ob yano'obo', chéen wa yaan wa ma' u p'is óolta'al le si'ipilnáalo'.

Wa u ts'okt'aanil le molay ma' tu éejenti' yaan u p'a'atal tuláakal le ba'ax ku meenta'alo', ba'ale' le je'ela' ma' táan u nakik u meyajil le k'amk'ubenkuucho' tu yo'olal le si'ipil lekéen ts'o'okok u meyajtik u kuuch le máak takjo'olta'ano', le je'ela' ma' táan u yáax p'is óolta'al utia'al u bo'olsi'ipilta'al.

Wa le molay ku ya'alik je'el u béeytal u p'is óolta'ale', le si'ipilnáalo' yaan u p'áatal tu k'ab le jala'achilo'ob k'a'ana'ano'obo' utia'al u meyajjo'ob je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

U meyaj u Noj jala'achil Nojlu'ume', chéen yaan u takjo'oltik tu táanil u molayil senadoro'ob je'ebix jets'a'an ti' le jatsts'íib 110o'. Ti' le je'ela', u molayil senadoro'obo' yaan u ts'okt'aanta'al je'ebix jets'a'an ti' u bo'olsi'ipil a'almajt'aano'ob k'a'ana'ano'.

Utia'al u béeytal u meyajta'al nojsi'ipilo'ob tu yóok'ol u jala'achilo'ob péetlu'umilo'ob, diputado'ob kaaj, Aj nojp'is óolilo'ob nojtribunalilo'ob p'is óol ti' péetlu'umo'obo' yéetel, wa k'a'ana'an, u máakilo'ob tsolxikino'ob ti' u judikaturailo'ob kaaj, yaan xan u meyajta'al je'ebix jets'a'an ti' le jatsts'íiba', ba'ale' ti' le je'ela', u ya'alil tu'ux u taal utia'al u ts'a'abal ojéeltbil ti' u molayil kaajo'ob, yo'olal u meentik u meyaj je'ebix k'a'ana'ane'.

U ya'alajilo'ob yéetel u tsokt'aanilo'ob u Molayil Diputado'ob wa Senadoro'ob ma' táan u k'e'exelo'ob.

Tu yo'olal u ya'ala'al je'el u béeytal u p'is óolta'ale' le takjo'olta'ano' yaan u luk'sa'al tu kuuch lik'ul u meyajta'al u p'is óolil. Wa le p'is óol ku ts'o'okol yéetel u ts'okt'aanil ma' si'ipilo' le máak takjo'ota'ano' je'el u béeytal u ka'ach'a'ajo'oltik u meyajje'. Wa le ts'okt'aan ku jets'ik u bo'olsi'ipilta'al yéetel wa yo'olal jump'éeel si'ipil tu meentaj táan u meyajtik u kuuche', ma' táan u sa'asa'al u si'ipil le ts'okt'aanta'ano'.

Tu yo'olal u k'áatankil kaaj ku meenta'al tu yóok'ol je'emáakalmáak kuchnáal jala'achile' ma' táan u k'a'ana'anchajal u ya'alik tu'ux u taal.

Le noj bo'olsi'ipilo' yaan u meyajta'al je'ebix jets'a'an ti' u bo'olsi'ipil a'almajt'aan, yéetel wa tu yo'olal le si'ipil meenta'ano' ku náajaltik taak'in wa ku loobiltik wa ku k'aaskúuntik ba'albailo'ob le máak meentmilo', k'abéet u p'is óolta'al tu yo'olal le bo'ol meenta'an ti'o' yéetel yaan u bo'otik le loobilo'ob beyxan le k'aaskunajilo'ob tu meentaj yéetel u si'ipilo'.

U bo'ota'al si'ipil yéetel taak'ine' ma' táan u béeytal u máan óoxjaatsil ti' le bo'olil k'ama'an yo'olal le loobilo'ob wa k'aaskuunajilo'ob meenta'ano'obo'.

Jatsts'iib (Art. 112). Le Molay Diputado'ob Ma' k'a'ana'an u ya'alik tu'ux u taal kuchnáal jala'ach lekéen u meent jump'éel si'ipil ich u k'iinilo'ob ma' táan u meyajtik u kuuche' je'ebix jets'a'an ti' u yáax xóot's'iibil le jatsts'iib 111o'.

Wa le kuuchnáal jala'ach ts'o'ok u ka'ach'a'ajo'oltik u meyaj wa ts'o'ok u ts'a'abal wa yéeya'al utia'al u meyajtik u jeel kuuche', chéen ba'ale' le tsola'ano'obo' ti' le jatsts'iib 111o', yaan u meyajta'al je'ebix jets'a'an ti' le je'ela'.

Jatsts'íib (Art. 113). U a'almajt'aanilo'ob tu yóok'ol u belankil ka'aka'ajilo'ob ti' le kuchnáal jala'achilo'obo', yaan u je'ets'el u kuucho'ob utia'al u kanáanta'al le a'almajil, tsikbe'enil, tojbe'enil, keetil, yéetel ma'alob meyajtik u meyaj, kuuch yéetel k'amk'ubenkuuch; le bo'ol si'ipilo'ob k'a'ana'ano' ti' ba'alo'ob wa táats'máansajilo'ob u meentmajo', beyxan bixil yéetel u jala'achilo'ob utia'al u meyajta'alo'obo'. Le bo'olsi'ipilo'obo', beyxan le jets'a'ano'ob ti' le a'almajt'aano'obo', ku taasik u tse'elel, jo'osa'al yéetel we'et'el u meyaj, beyxan bo'ol si'ipilo'ob yéetel taak'in, yéetel k'a'ana'an u je'ets'el je'ebix u k'áatik le buka'aj bo'olil tu k'amaj le máax meento' yéetel le loobilo'ob yéetel k'askuunajilo'ob ti' ba'albailo'ob meenta'an yo'olal le ba'alo'ob wa táats'máansajilo'ob je'ebix jets'a'an tu jaatsil III ti' le jatsts'íib 109o', ba'ale' ma' táan u béeytal u máan óoxjaatsil ti' le bo'olil k'ama'an yo'olal le loobilo'ob wa k'aaskuunajilo'ob meenta'ano'obo'.

U kuuch jala'achil taali'iti' yéetel náapulil tu yo'olal loobilo'ob, yaan ba'ax u yiil yéetel u meyajtik k'aas u belankile', ku meentik ti' u ba'albailo'ob wa u páajtalilo'ob le paartikularo'obo'. Le paartikularo'obo' yaan u yaantal u páajtalil ti' jump'éeel bo'olil je'ebix jets'a'an tu chunt'aanil, tu náakilo'ob yéetel bix jets'a'anil ti' le a'almajt'aano'obo'.

Jatsts'íib (Art. 114). Bix u meenta'al le a'almejen p'is óolo' chéen je'el u béeytal u káajal tu jatsk'iinil tu'ux le kuchnáal jala'ach táan u meyajtik u kuucho' yéetel ich jump'éeel ja'ab lekéen ts'o'okoko'. Le bo'olsi'ipil k'a'ana'ano'obo' yaan u meyajta'al ich u jatsk'iinil ma' maanal ti' jump'éeel ja'ab ka káaj u yila'al lela'. Le kuuch si'ipil tu yo'olal le si'ipilo'ob meenta'an ich u jatsk'iinil u kuuch tumen je'emáakalmáak kuchnáal jala'ache', yaan u k'áata'al ich u k'iinilo'ob belbest'aanta'an ti' u a'almajt'aanilo'ob p'is óol, chéen ich óoxp'éeel ja'ab. U k'iinilo'ob belbest'aanta'an yaan u xu'ulsa'al chéen wa kuchnáal jala'ache' táan u meyajtik je'emáakalmáak kuuch jets'a'an ti' le jatsts'íib 111o'.

Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob ba'axo'ob belbest'aanta'ano'ob ti' u belankilil ka'aka'ajil yéetel yaan u ch'a'anukta'al tu'ux ku taal yéetel ba'ax ku taasik le ba'axo'ob wa táats'máansajilo'ob jets'a'an ti' jaatsil III jatsts'iib 109o'. Wa le ba'axo'ob wa táats'máansajilo'ob jach yaajo'obo' u jatsk'iinilo'ob u belbest'aanile' u jach p'iitile' chéen ich óoxp'éel ja'ab.

Jo'o Jo'olts'iib.

Ti' u Péetlu'umilo'ob Nojlu'um yéetel ti' Distrito Federal

Jatsts'iib (Art. 115). Le péetlu'umo'obo' yaan u ch'a'iko'ob utia'al u molaykuunsikuba'ob ti' jump'éel Nojlu'um, ku meenta'al u ye'esajil tumen junjaats máako'ob, ku chiimpoltik u táakpajilil kaaj, ku molaykuunsik u kaajilo'ob, yéetel much'ukbalo'ob ti' jump'éel nojlu'um je'ebix jets'a'an ti' u chunt'aanilo'ob ku taala':

I. Jujumpéel kuchkabale' yaan u jala'achta'al tumen jump'éel méek'tankajil yéeya'an tumen kaaj, meenta'an tumen juntúul Ajméek'tankaj yéetel le jaytúul rejidooro'ob yéetel siindiko'ob je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'. Le béeytalil ku ts'áaik le Noj A'almajt'aan ti' le jala'ach kuchkabalo' yaan u meyajta'al chéen tumen le méek'tankaajilo' yéetel ma' táan u yaantal chúumuk jala'achil ich lela' yéetel u jala'achil péetlu'um.

Le ajméek'tankaajo'obo', rejidooro'ob yéetel siindiko'ob ti' le méek'tankaajilo'obo', yéeya'ano'ob tu náapulil tumen u yéeybalil kaaj ma' táan u béeytal u ka'ayéeya'alo'ob utia'al uláak' meyajil kuuch ku taal. Le máako'ob ma' tu náapulil yéeya'ano'ob wa ts'áabil meenta'ano'ob tumen juntúul jala'ach, ku meentiko'ob le meyaj wa le kuucho'ob je'ela', je'emakalmáak u k'aaba'il ka ts'a'abake', ma' táan u béeytal u ka'ayéeya'alo'ob utia'al uláak' meyajil kuuch ku taalo'. Tuláakal le kuchnáalo'ob ts'o'ok u ya'ala'alo', wa tu k'aaba'ob yaan le kuuchilo', ma' táan u béeytal u ka'ayéeya'alo'ob utia'al uláak' meyajil kuuch ku taal bey suplente' ba'ale' le máaxo'ob tu meentaj u supleenteilo'obo' je'el u béeytal u ka'ayéeya'alo'ob utia'al uláak' meyajil kuuch ku taalo', lela' ma' táan u béeytal wa meyaj kuuchnajo'ob.

U Molay A'almajt'aanil péetlu'umilo'obe', yéetel u ch'a'at'aan u ka'a ti' óoxjaats ti' u máakilo'ob, je'el u béeytal u tseliko'ob méek'tankaajilo'obe' u luk'siko'ob wa u ch'eniko'ob u kuuchil juntúul ti' u máakilo'ob, tu yo'olal wa máakalmáak le yaayaj ba'alo'ob jets'a'an ti' u a'almajt'aanilo'ob péetlu'umo'ob, lela' je'ele' wa le máako'oba' ts'o'ok u ts'a'abal le k'iinilo'ob k'a'ana'an ti'ob utia'al u ye'esiko'ob u ma' si'ipililo'ob yéetel u ya'aliko'ob tuláakal le ba'axo'ob ku tukultik ma'alob utia'al u yutsilo'.

Je'emáakalmáak ti' u máakilo'ob ku p'atik u kuuche', yaan u meenta'al u meyaj tumen u supleente wa yaan u meenta'al le ba'ax jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

Wa ka je'ets'ek u luk'sa'al jump'éel méek'tankaajil wa ku p'atik wa ku binetik u ya'abil u máakilo'obe', wa le a'almajt'aan ma' táan u jets'ik ka meyajnak u supleteilo'obe' mix ka meenta'ak uláak' yéeybalo'obe', u molayil a'almajt'aanil le Péetlu'umo'obo' yaan u jóok'siko'ob ich le kajnáalo'obo' le consejo'ob kuchkabal kun ts'o'oksiko'ob u jatsk'iinil le meyajilo'; le consejo'oba' yaan u meyajta'al tumen le jaytúul máak jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', le je'elo'oba' k'a'ana'an u chíimpoltiko'ob le ba'axo'ob jets'a'an utia'al u jóok'sa'al le rejidoro'obo';

II. le kuchkabal'obo' yaan u yaantal ti'ob béeytalil a'almajil yéetel yaan u meyajtik u ba'albail je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

Le méek'tankaajo'obo' yaan u yaantal u béeytalil ti'ob utia'al jóok'sik, je'ebix u ya'alik u a'almajt'aanilo'ob kuchkabal k'abéet u jóok'sa'al tumen u molay a'almajt'aanil péetlu'umo'obe', u jeets'il poolisiya yéetel jala'chil, u belbest'aanil, sirkularo'ob yéetel u jeets'ilo'ob belankilil ich tuláakal u péetil u meyaj, ka u nu'ukbes u belankilil u jala'chil kuchkabal, ku belbest'aantiko'ob u meyajilo'ob, u bixil, u meyajilo'ob yéetel kuchnáal jala'achil ich u béeytalil yéetel u kanáantik u táakpajal lu'umkabil yéetel kajnáalil.

U tuukulil le a'almajt'aan ku jets'ik le xóot's'íib ts'o'ok u máano' leti' u jets'ik:

a) U chuunt'aanil nojtáambal u belankilil u jala'achil kuchkabal yéetel bix u belankililo', táakpaja'an xan u nu'ukulil ma' éejenil yéetel u jo'olpóopilo'ob utia'al u xu'ulsik ba'ate'il ich u belankililo' yéetel ti' paartikularo'ob, yéetel u meyaj ich keetil, ts'áa k'ajóoltbil, awdiensia yéetel a'almajil.

b) Ti' le ba'ax k'abéet u ch'a'at'aan u ka'a ti' óox jaats u máakilo'ob le méek'tankaajil utia'al u ya'aliko'ob ts'okt'aanil ku k'askúuntik u ba'albail kuchkabal wa utia'al u meenta'al ba'alo'ob wa mok't'aano'ob ku táakbesik le kuchkabal' yo'olal junjatsk'iin maas ya'ab ti' u jatsk'iinil le méek'tankajilo'obo';

c) Le nojtáambal belbest'aano'ob k'a'ana'an utia'al u meenta'al mok't'aano'ob ku jets'ik le jaatsilo'ob III yéetel IV ti' le jatsts'iiba', beyxan u ka'axóot's'iib ti' le jaatsil VII ti' le jatsts'iib 116 ti' le Noj a'almajt'aana';

d) U belbest'aanil yéetel bix kun u meent u meyaj wa u kuuch u jala'achil péetlu'um ti' u kuchkabalil, lekéen p'áatak mina'an le ch'a'at'aano'ob k'a'ana'ano', le molay a'almajt'aan ti' p'éetlu'umo' lekéen u yil jump'éel kuchkabalil ma' táan u béeytal u meentik wa u ts'áaiko'; ti' lela', k'a'ana'an u yáax k'áata'al tumen le méek'tankaajil k'a'ana'ano', chíimpolta'an tumen u jach p'íitile' u ka'a ti' óox jaats u máakilo'ob; yéetel

e) Le jets't'aano'ob k'a'ana'an ti' le kuchkabalob mina'an ti'ob le jeets'il wa belbéest'aanilo'ob k'a'ana'ano'.

U Molayil a'almajt'aan ti' p'éetlu'umo'obe' yaan u jóok'siko'ob u belbest'aanil kun jets'ik bix kun xu'ulsbil ba'atelilo'ob kun yantal ti' kuchkabalob yéetel u jala'achil péetlu'um wa ich le ba'alo'ob ku taasa'al tumen le ba'ax ku jets'ik le yáambesaj ts'iibo'ob c) yéetel d) ts'o'ok u máana';

II. Le kuchkabalilo'obo' yaan u yantal tu kuucho'ob u meyajta'al yéetel u meyajil kaaj le je'elo'oba':

a) Uk'be'en ja', drenaje, alkantariyado, u meyajta'al yéetel u meyajtik u éek' ja'ilo'ob.

b) Sáasilil kaaj.

c) U mo'olol, u mu'uch'ul, u bisa'al, u meyajta'al yéetel u yila'al tu'ux kun ts'áabil tu ts'ookil u yaalab ba'alo'ob;

d) K'íiwikil koonol yéetel u kúuchilo'ob paaklan koonol

e) U kúuchilil tu'ux ku mu'ukul máak.

f) U kúuchil u kíinsa'al ba'alche'ob utia'al u ko'onol u bak'elil

g) Bejo'ob, k'íiwiko'ob yéetel jaardino'ob yéetel u ba'alilo'ob.

h) Kanáanil kaaj, je'ebix jets'a'anil ti' le jatsts'iib 21 ti' le Noj A'almajt'aana', prebentiba polisil kuchkabal yéetel traansito; yéetel

i) Tuláakal uláako'ob kun jets'bil tumen le A'almajilo'ob ti' péetlu'umo'ob wa bey u k'áatik u lu'umilo'obo' yéetel sosio-ekonomika'ob ti' le kuchkalo'obo', beyxan u béeytalil u belankilil yéetel u kaláantik u taak'inil.

Yéetel mix jump'éeel k'aasil ich u a'almajbéeytalil, utia'al u meenta'al le meyajob'ob wa u meyajtik le meyajil yaan tu kuucho', le kuchkalo'obo' yaan u meentiko'ob le jets'a'an tumen u a'almajt'aanil nojlu'um yéetel péetlu'umo'obo'.

Le kuchkalo'obo', yáax ch'a'at'aan ich u méek'tankaajilo'ob, je'el u béeytal u paaklan meyajob'ob yéetel u nupikuba'obe' utia'al u meyajil kuchnáal jala'achil wa u béeytalil u meyajtiko'ob u kuuch k'a'ana'an ti'obo'. Ti' le je'ela' yéetel ti' u nupikuba'ob u kuchkabalil ti' ka'ap'éeel péetlu'umilo'ob wa maanal ti', k'a'ana'an u yaantal ti' u ts'okt'aan u a'almajt'aanil le péetlu'umo'ob k'a'ana'ano'. Beyxan wa u k'áat le méek'tankaajil k'a'ana'an ti'ob, je'el u béeytal u meentik moka'ano'ob yéetel le péetlu'umilo' utia'al le je'ela', tu náapulil wa yéetel le jo'olpóopil k'a'ana'ano', ka u ch'a'a meyajtej ich u jats k'iino'ob ti' jump'éeel le je'elo'oba', wa beyxan ka u meyajt wa u meent yéetel u tsoolil tumen le péetlu'umo' yéetel u láayli' kuchkalo';

Le máasewal kaajo'obo', ich u kuchkabalilo'obe', je'el u béeytal u paaklan meyajob'ob yéetel u nupikuba'ob je'ebix yéetel ba'ax ku taasik tu paach le ku jets'ik le a'almajt'aano'obo'.

IV. Le kuchkalo'ob yaan u jáalk'ab belankiltik u áasiendail, lela' yaan u meenta'al u náajalil le ba'albailo'ob yaan ti'ob, beyxan le bo'olilo'ob yéetel u jeel náajalo'ob ku je'ets'el ti' tumen u molayil a'almajil, ti' tuláakale':

a) Yaan u k'amiko'ob le bo'olilo'ob ich le je'ela' tia'an le taasa adisional'obo', le jets'a'an tumen le péetlu'umo'ob yóok'ol ba'albail ma' peekilo'ob, fraksionamiento, jaatsil, koonsolidasion, máansajilo'ob yéetel u ma'alobkuunsa'al bey le yaan ti'ob bey chuunil u k'e'exel u tojol le ma' péekilo'obo'.

Le kuchkabalob' je'el u béeytal u meentiko'ob mokt'aano'ob yéetel le péetlu'umo' utia'al u ch'aik u meent wa jayp'éel meyajilo'ob yaan ba'al u yil yéetel u belankilil le bo'olilo'oba'.

b) U táakpajalilo'ob u nojlu'umil México, yaan u meyajta'al tumen múuch'péetlu'umilo'ob ti' le kuchkabalob' je'ebix u jets'ik le molay a'almajil péetlu'umo'ob ti' u chunt'aanilo'ob, bajux yéetel u jatsk'iinilo'ob ti' jujunja'ab.

c) Le náajalo'ob ku taalob'ob ti' u meyajta'al le kuchnáal jala'achil yaan tu kuucho'.

U a'almajt'aanilo'ob nojlu'ume' ma' táan u nakik u béeytalil le péetlu'umo'ob utia'al u je'ets'el le bo'olilo'ob jets'a'an ti' le yáambesaj ts'iibo'ob a) yéetel c), ma' táan u ts'a'abal ma' bo'olilo'ob ich le je'elo'oba'. Le u a'almajt'aanilo'ob péetlu'umilo' ma' táan u jets'iko'ob u luk'sa'al wa u yaanta'al máako'ob wa molayo'ob tu yóok'ol le bo'olilo'obo'. Chéen u ba'albail kaaj ti' múuchpéetlu'umil México, ti' péetlu'umo'ob wa kuchkabalob', ma' táan u bo'olo'ob, je'ele' chéen wa le ba'albailob' je'ela' ku k'atbéetkuunsa'al tumen eentidad paraestatalob'ob wa páartikularob', yéetel je'eba'axak k'aaba'ile' utia'al u belankil wa u meyajil mixba'al yaan u yilob'ob yéetel u meyaj jala'ach.

Le méek'tankaajo'obo', ich u béeytalil u meyajo'ob, yaan u ya'aliko'ob ti' molay a'almajt'aanil péetlu'umo'ob u kuoota'ob yéetel u táarifa'ob k'a'ana'an u bo'ota'alo'ob, páajtalil, bo'olil ti' utskinajil yéetel u taabla ti' baaloro'ob unitario'ob ti' lu'um yéetel ti' meyajo'ob kun k'abéetkunsbil utia'al u k'áata'al u bo'olil tu yo'olal ba'albail ma' péekilo'.

U molayil a'almajil péetlu'umo'ob yaan u jets'iko'ob u a'almajt'aanilo'ob ti' náajalo'ob ti' kuchkabalilo'ob, yaan u yila'al yéetel u fiskalisarta'al u xuup taak'in jala'ach. Le tuukul-xookil xupankilo' yaan u je'ets'el tumen méek'tankaajilo'ob yéetel u chuunil náajalo'ob yaan ti'obo'.

Le ba'albailo'ob yaan ti' kuchkabal áasienda yaan u meyajta'al tu náapulil tumen u méek'tankaajilo'ob, wa tumen le máax kun u jets'o'obo', je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo';

V. Le kuchkalo'obo', ich u chunt'aanil u a'almajt'aanilo'ob nojlu'um yéetel péetlu'umo'ob yaan ba'al u yilo'ob yéetele', yaan u yaantal béeytalil ti'ob utia'al:

- a)** U meentik, chimpolta'al yéetel u belankilta'al le ja'atsalilo'obo' yéetel tuukulilo'ob ti' u jóok'ol táanil kaaj kuchkabal.
- b)** U táakpajal ti' u meenta'al yéetel u belankilta'al u kanáantbil lu'umilo'ob.
- c)** U táakpajal u meenta'al u tsoolil u jóok'ol táanil rejionaalo'ob, lelo'oba' yaan u keet yaantalo'ob yéetel u nojtáambal tsoolil le ba'alo'oba'. Wa le Múuchpéetlu'umo'ob wa u Péetlu'umilo'ob ku meentiko'ob tsoltuukulo'ob ti' u jóok'ol táanil rejional yaan u je'ets'el u táakpajalil le kuchkalo'obo';
- d)** U Cha'abalil, nu'ukbesajta'al yéetel u yila'al u k'abéetkuunsa'al le lu'umo', ich u béeytalil u meyaj, ich u lu'umilo'ob u meyaj;
- e)** U yoksikubaj utia'al u p'iiskunsa'al u tia'alinta'al u lu'umil kaaj;
- f)** U ts'a'abal cha'abalilo'ob yéetel éejenilo'ob utia'al meentbil meyaj;

- g)** U táakpajal utia'al u meenta'al yéetel u belankuunsa'al le kanáantbil péet kúuchilo'ob ti' sijnáalilo' beyxan u máak'anta'al yéetel u meenta'al nu'ukbesajo'ob utia'al u tsolbail ti' le je'ela';
- h)** U yoksikuba utia'al u meenta'al yéetel u meyajta'al nu'ukbesajo'ob ti' u transpoorteil kaajil máako'ob lekéen okok le je'elo'oba ich u lu'umil u meyajil; yéetel
- i)** U meentik mokt'aano'ob utia'al u belankunsa'al yéetel u kanáanil Noj lu'umil soona'ob.

Utia'al le je'elo'oba' yéetel je'ebix u jets'ik le óox xóot'ts'iib ti' jatsts'iib 27 ti' le Noj A'almajt'aana', yaan u jóok'sa'al belbest'aan yéetel jeets'ilo'ob ti' le belankilo'ob k'a'ana'ano'obo';

VI. Wa ka'ap'éel wa maanal ti' ka'ap'éel kúuchil urbaano'ob yano'ob ich u lu'umil u kuchkabalilo'ob ti' ka'ap'éel wa maanal ti' ka'ap'éel péetlu'umilo'ob ku meentiko'ob wa taak u meentiko'ob jump'éelili' lu'um, le múuchpéetlu'umilo', péetlu'umilo'ob yéetel kuchkabalilo'ob k'a'ana'ano', ich u béeytalil u meyajjo'obe', yaan u tso'olol yéetel yaan u múuch' belbest'aanta'al yéetel ti' u paaklan jóok'ol táanil le kúuchilo'oba' je'ebix jets'a'an ti' u a'almajt'aanil nojlu'um ti' le je'ela'.

VII. Le prebentiba polisil kuchkabaló' yaan u yaantal tu k'ab u Ajméek'tankaaj, je'ebix u jets'ik le belbest'aan k'a'ana'ano'. Le je'ela' yaan u chíimpoltik u t'aanil jala'ach péetlu'um kun máansbil ti' lekéen u yil jach k'a'ana'ano' wa tu yo'olal yaayaj k'askunsa'al u jets' óolal kaaj.

U Jala'achil Nojlu'ume' yaan u yaantal tu k'ab le fueersa púublica'o' le tu'ux mantats' yano' wa chéen u jats k'iino'ob yanilo'obi';

VIII. U a'almajt'aanilo'ob Péetlu'umo'obe' yaan u yoksiko'ob ti'ibil e'esajil chunt'aan ich u yéeyil méek'tankaajo'ob ti' tuláakal le kuchkabaló'obo'.

U paaklan meyaj kuchkabalob yéetel u ajmeyajobe', yaan u chíimpolta'al tumen le a'almajt'aanob ku jóok'sa'alo'ob tumen u molayilob a'almajil Péetlu'umob' je'ebix jets'a'an ti' jatsts'iib 123 ti' le noj a'almajt'aana' yéetel u belbes jets't'aanilob le je'ela'.

IX. Tsela'an.

X. Tsela'an.

Jatsts'iib (Art. 116). U Nojbéeytalil jala'ach ti' Péetlu'umobe' utia'al ka meyajta'ake' ku ja'atsal ti' Noj jala'achil, ti' A'almajil, yéetel ti' P'is óolil, yéetel ma' táan u béeytal u mu'uch'ul ti' juntúul máak wa ti' jump'éeel molay ka'ap'éeel wa maanal ti' ka'ap'éeel ti' le Nojbéeytaliloba', mix u ts'a'abal le A'almajil chéen ti' juntúul máako'.

U nojbéeytalilob Péetlu'umobe' yaan u nu'ukbesajta'alo'ob je'ebix jets'a'an ti' u Noj a'almajt'aanilobe', je'ebix u jets'ik le belbest'aanoba':

I. U jala'achilob Péetlu'umobe' ma' táan u béeytal u xáantalo'ob maanal ti' wakp'éeel ja'ab tu kuucho'ob.

U yéeybalil u jala'achilob Péetlu'umob yéetel u A'almajil Molayilob Péetlu'umobe' k'a'ana'an tu náapulil ku meentbil je'ebix jets'a'an ti' u yéeybalil u a'almajt'aanilobe'.

U jala'achilob Péetlu'umobe', wa yéeya'ano'ob tu k'iinil, wa ma' tu k'iinil tumen kaaje', ma' táan u béeytal u ka'ajo'oltikob le kuuch ts'o'ok u yantal ti'obo', mix je'ex *interiinoe'*, *probisional*, k'eexil wa bey u jo'olilob le *despachoo'*.

Ma' táan u béeytal u yéeyalob utia'al u meyajil le kuuch ku taalo':

a) Le u k'eexil jala'ach noj a'almajt'aanile', wa le máax ts'aba'an utia'al u ts'o'oks le kuucho' chéen wa jach mina'an le jala'ach a'almajt'aanilo', kex wa yaan ti' yaanal kuuch;

b) Le jala'ach *interiino*, *provisional* wa lu'umkabil, je'emáakalmáak u k'aaba' u kuuche', yaan u meyajtik u kuuch le jala'ach tu k'iinilo'ob mina'ano', chéen wa ku meyajtik u ts'ook ka'ap'éel ja'abil le kuuchoo'.

Chéen juntúul lu'umkab meejikoil síija'an yéetel kaja'an, wa ts'o'ok u kuxtal jo'op'éel ja'ab ich jump'éel Péetlu'um táanil ti' u k'iinil le yéeybaló', je'el u béeytal u meentik u a'almajt'aanil jala'ach ti' jump'éel Péetlu'ume'.

II. Tuláakal u e'esajilo'ob u molayilo'ob a'almajt'aan Péetlu'umo'obe' k'a'ana'an tu ti'ibil ti' jaytúul u kajnáalilo'ob; ba'ale', Je'ebixake', ma' táan u béeytal u mina'antal ti' wuktúul *diputaado*'ob ti' le Péetlu'umo'obo' ma' táan u k'uchul 400 *miil* u kajnáalilo'ob; bolontúul *diputaado*'ob wa maanal ti' 400 *miil* ba'ale' ma' táan u k'uchul ti' 800 *miil* u kajnáalilo'ob yéetel buluktúul *diputaado*'ob maanal ti' le ts'ok a'ala'ana'.

Le *diputaado*'ob ti' u molayilo'ob a'almajt'aan Péetlu'umo'obe' ma' táan u béeytal u ka'ayéeya'alo'ob ti' u k'iinilo'ob le kuuch ku taalo'. Le k'eexil *diputaado*'obo' je'el u béeytal u yéeya'alo'ob bey u yuumilo'ob kuuche' ti' u k'iinilo'ob le kuuch ku taalo', chéen wa ma' meyajnaja'ano'obi', ba'ale' le jo'olil *diputaado*'obo' ma' táan u béeytal u yéeya'alo'ob bey k'eexo'ob ti' u k'iinilo'ob le kuuch ku taalo'.

U molayilo'ob a'almajt'aan Péetlu'umo'obe' yaan u táakpajalo'ob yéetel *diputaado*'ob yéeya'ano'ob je'ebix u ya'alik u chunt'aanilo'ob ti' u ya'abil yéeybal yéetel ti'ibil e'esbal, je'ebix jets'a'an ti' u a'almajt'aanilo'obe';

III. U P'is óol Nojbéeytalil Péetlu'umo'obe' yaan u meyajta'al tumen u molayilo'ob p'is óol ku je'ets'elo'ob tumen u Noj a'almajt'aanilo'ob.

U jáalk'abil u meyaj le Ajnojp'is óolo'obo' yéetel le ajp'is óolo'obo' ku kanáanta'al tumen u Noj a'almajt'aanilo'ob yéetel u Nu'ukbesajil A'almajt'aanilo'ob Péetlu'umo'ob, le yaan u jets'iko'ob bix u béeytal u yokolo'ob, u kambesajil yéetel u p'áatalo'ob le máaxo'ob yaan u meyajtiko'ob u P'is óol Nojbéeytalil Péetlu'umo'obo'.

Le Ajnojp'is óolo'ob ku meyajob ti' u P'is óol Nojbéeytalil Kaajo'obe', k'a'ana'an u yantal ti'ob le ba'alo'ob a'ala'ano'ob ich u jaatsilo'ob I tak V ti' jatsts'iib 95 ti' le Noja'almajt'aana'. Le máaxo'ob ts'o'ok u yantal ti'ob u kuucho'ob ti' No'ojk'abil wa u jeel bey le je'ela', *prokuraador* ti' p'is óol wa u *diputaadoilo*'ob kaaj, ti' u Péetlu'umo'obe', jump'éel ja'ab táanil ti' u k'iinil u ts'a'abal u kuucho'ob, ma' táan u béeytal u meentiko'ob u Ajnojp'is óolilo'ob.

U kuucho'ob ajnojp'is óolo'ob yéetel ajp'is óolo'ob ku meyajob ti' u P'is óol Nojbéeytalil Kaajo'obe' ku ts'a'abal ti' máaxo'ob ma'alob yéetel no'oja'an meyajnaja'ano'ob ti' u meyajil p'is óol wa ti' le ku náajaltiko'ob tu yo'olal u tsikbe'enilo'ob, u béeytalil u meyajob yéetel tuláakal le ba'alo'ob ts'o'ok u meentiko'ob tu yo'olal u meyajil p'is óol.

Ajnojp'is óolo'obe' yaan u t'iililo'ob tu kuucho'ob le k'iino'ob ku ya'alik u Noj a'almajt'aanilo'ob le Kaajo'obo', je'el u béeytal u ka'ayéeya'alo'ob, wa beyo', chéen je'el u béeytal u tse'elelo'ob tu kuucho'ob je'ebix u jets'ik le Noj a'almajt'aano'obo' yéetel Ka'aka'aj A'almajt'aanilo'ob ti' u kuchnáal jala'achil Péetlu'umo'ob.

Ajnojp'is óolo'ob yéetel Ajp'is óolo'obe' yaan u k'amiko'ob jump'éel ma'alob bo'ol yéetel ma' táan u páajtal ma' u k'amiko'ob, ts'o'okole' le je'ela' ma' táan u béeytal u p'iitkuunsa'al ich le k'iino'ob yano'ob ti' le kuucho'.

IV. U Noj a'almajt'aanilo'ob yéetel u a'almajt'aanilo'ob Péetlu'umo'ob tu yo'olal yéeybale' yaan u kanáantiko'ob :

a) U yéeybalilo'ob jala'acho'ob, u máakilo'ob u molayilo'ob a'almajt'aan kaajo'ob yéetel u máakilo'ob méek'tankajo'ob ka yéeya'ako'ob yéetel u yéeybal tuláakal máak, jáalk'abil, mukbe'enil yéetel tu náapulil; ts'o'okole' u k'iinil yéeybale' ku yúuchul tu yáax *domiingoil* u winalil *juulio* ti' le ja'ab k'a'ana'an u meenta'alo'. Wa u k'iinil yéeybal ich le Péetlu'umo'obe' ku yúuchul láayli' tu ja'abil u yéeybal nojlu'ume' ba'ale' ma' táan u lúubul tu k'iinil yéeybal ich nojlu'ume', ma' k'a'ana'an u meentiko'ob le ts'o'okbal t'aana';

b) U meenta'al u meyajil yéeybal, u kuuch le jala'achilo'ob yéeybalo'obo', k'a'ana'an u meyajtiko'ob tu jaajil, tu keetelil, tu jáalk'abil, ich a'almajt'aanil yéetel tojil;

c) U jala'achilo'ob yaan u kuucho'ob utia'al u meyajtiko'ob yéeybalo'ob yéetel le péetil meyajjo'obo' ka u xu'ulso'ob ba'atel tuukulo'ob ka meyajnako'ob tu juuno'ob yéetel jáalk'abil ti' u t'aano'ob;

d) Ka béeyak u mokt'aantiko'ob le belankil yéeybalil jala'achobo' yéetel u jala'ach Yéeybal Nojlu'um utia'al ka u nu'ukbesajt u meyajjo'ob yéeybalil kaaj.

e) Ka meentk'ajak u molayil yéeybalo'ob chéen yéetel lu'umkabilo'ob yéetel ma' u yoksikuba'ob *greemio*'ob, wa u jeel múuch'ilo'ob yaanal u meyajjo'ob yéetel ma' u yokbal múuch molayo'ob. Beyxan ka chíinpolta'ak chéen u páajtalilo'ob yaan ti'ob utia'al u k'áatiko'ob ka ts'íibta'ak le *kaandidato*'ob utia'al le yéeybal kuucho'ob tumen le kaajo', ba'ale' le jets'a'an ti' u jatsts'íib 2o., múulxóot'ts'íibil A, jaatsilo'ob III yéetel VII, ti' le Noj a'almajt'aana', ma' táan u yokoli'.

f) U jala'achilo'ob yéeybale' chéen je'el u béeytal u yoksikuba'ob ti' le ba'alo'ob utia'al molayil yéeybalo'obo' je'ebix jets'a'ane';

g) Ka keetel ts'a'abak taak'in kaaj ti' le molayil yéeybalo'obo', utia'al u suuka'an meyaj yéetel t'i'ilbail meyajob yéetel le yaan u meenta'alo'ob utia'al u náajmalta'al *booto* ti' u meyajil yéeybalo'. Beyxan ka je'ets'ek bix ku meenta'al utia'al u xu'ulsa'al le molayil yéeybalo'ob ku luk'sa'al ti'ob u *regiistroil* yéetel ba'ax ku yúuchul ti' u ba'albailo'ob yéetel u yaalabo'obo'.

h) Ka je'ets'ek le ba'alo'ob utia'al u je'ets'el u nakbalilo'ob u bo'olo'ob molayil yéeybalo'ob ich u yáax k'a'ay yéeybalil yéetel u k'a'ay yéeybalil, beyxan jach buka'aj taak'in ku ts'áabil tumen u máakilo'ob, tuláakal u ya'abile' ma' táan u máan ti' *diees poor sieento* ti' buka'aj u xupbal ti' k'a'ay yéeybalilo'ob ku je'ets'el utia'al u yéeya'al u jala'achil Péetlu'um; ka je'ets'ek bix kun nu'ukbesajta'al yéetel u yila'al tu'ux u taal yéetel u meyajta'al tuláakal le ba'alo'ob yaan ti' le molayil yéeybalo'obo'; yéetel ka je'ets'ek le ba'ax yaan u meenta'al wa ma' táan u meyajta'al tu beelil le ba'ax ku jóok'sa'al tu yo'olal le je'elo'oba';

i) le molayilo'ob yéeybalo' ka béeyak u k'abéetchajal ti'ob le *raadio* yéetel *teelebisiono'*, je'ebix u belbest'aanta'al ti' múulxot's'iibil B ti' u chúunul III ti' jatsts'iib 41 ti' le Noj a'almajt'aana';

j) Ka je'ets'ek le belbest'aano'ob utia'al le yáax k'a'ay yéeybalil yéetel le k'a'ay yéeybalilo'ob ti' molayilo'ob yéeybalo', beyxan le ba'alo'ob ku meentbil ti' le máaxo'ob ma' táan u chíimpoltiko'obo'. Je'ebixake', utia'al u yéeya'al jala'ach ti' Péetlu'ume' u t'i'ilil le k'a'ay yéeybalilo' ma' k'a'ana'an u máan ti' *nobeenta* k'iino'obi', wa utia'al u yéeya'al u *diputaadoilo'ob* kaaj wa méek'tankaaje' ma' táan u máan ti' *seseenta* k'iino'ob; le yáax k'a'ay yéeybalile' ma' táan u béeytal u t'i'ililo'ob maanal ti' ka'a ti' óoxjaats ku t'i'ililo'ob le k'a'ay yéeybalil k'a'ana'ano';

k) ka meenta'ak le ba'alo'ob k'abéeto'obo' utia'al ka múuch'meyajnako'ob u Noj Molayil Yéeybal Nojlu'um yéetel u yéeybal jala'achilo'ob kaaj tu yo'olal u *fiskalisionil* u meyajil u taak'inil le molayil yéeybalo'ob, je'ebix jets'a'an tu ts'o'okbal ka'ap'éel xóot's'iibil ti' u chúunul V ti' jatsts'iib 41 ti' le Noj a'almajt'aana';

l) Ka je'ets'ek jump'éel nu'ukbesajil ma' éejenil utia'al ka mantats' meenta'ak tuláakal le yéeybal meyajo'ob yéetel yéeybal ts'okt'aano'obo' tu beelil a'almajt'aano'. Beyxane' ka a'ala'ak bix je'el u béeytal yéetel bix yaan u meenta'al ich u belankilil yéetel ich péetil meyaj u ka'axookil tuláakal wa u jaatsil le *booto'obo'*;

m) Ka je'ets'ek ba'axten ma' u chíinpolta'al u yéeybalil u jala'achil Péetlu'um, u *dipuutadoilo'ob* kaaj yéetel méek'tankaajil, beyxan ka je'ets'ek ich buka'aj k'iin ma'alob utia'al u ts'o'oksa'al tuláakal le ma' chíimpolal ba'atelo'obo', u ch'a'óolta'al u chunt'aanilo'ob ti' u ts'o'okbal u jaatsil meyajilo'ob yéeybal, yéetel

n) Ka je'ets'ek u bo'olil si'ipilo'ob yéetel ka a'ala'ak ba'ax ma' tu beelilo'ob ich le yéeybalilo', beyxan ka je'ets'ek ba'ax ku meentbil wa yaan si'ipilo'ob.

V. U Noj a'almajt'aanilo'ob yéetel u a'almajt'aanilo'ob Péetlu'umo'obe' je'el u béeytal u meentiko'ob Molayilo'ob p'is óol ti' Ba'atel-Belankil yéetel chúuka'an jáalk'abil utia'al u ts'áaiko'ob u ts'okt'aano'obe', yaan u meyajil ti'ob u xu'ulsiko'ob ba'atelo'ob yaano'ob ich Belankil Kaaj Péetlu'um yéetel *páartikularo'ob*, yéetel u jets'balil u belbest'aanilo'ob utia'al u nu'ukbesajil, u meyajil, bix ku meentbil, yéetel bix ma' u chíinpolta'al u ts'okt'aano'ob.

VI. U múlmeyaj Péetlu'umob yéetel u ajmeyajo'obe', yaan u je'ets'el tumen le a'almajt'aano'ob kun jóok'sbilo'ob tumen u molayilo'ob a'almajt'aan ti' le péetlu'umo'obo' je'ebix jets'a'an ti' le jatsts'íib 123o' ti' u Almejen Noj-a'almajt'aanil u Múuch Péetlu'umilo'ob México yéetel u belbest'aanilo'ob.

VII. Je'ebix u jets'iko'ob le a'almajt'aano'obo', Nojlu'um yéetel Péetlu'umo'obe', je'el u béeytal u mokt'antiko'ob u ka'analtal u kuucho'obe', u meenta'al yéetel u meyajta'al ba'alo'ob yéetel u ts'a'abal *séerbisio'ob* ti' kaaj, lekéen k'abéetk'uunsa'ak tumen u jóok'bal táanil taak'in yéetel kaaj.

Péetlu'umo'ob yéetel u kuchkabalobé' je'el u béeytal u meentiko'ob le mokt'aano'oba', utia'al u ts'áaiko'ob séerbisio'ob wa u ch'a'iko'ob le kuucho'ob ku ya'alik le xóot'ts'iib máano'.

Jatsts'iib (Art. 117). Péetlu'umo'obe' ma' táan u béeytal tu yo'olal mixba'al:

- I. U meentiko'ob ch'a'at'aan, k'axt'aan wa u nupikuba yéetel uláak' Péetlu'um wa yéetel táanxel lu'umo'ob.
- II. Tsela'an.
- III. U meentiko'ob wóolis taak'in, u jóok'siko'ob taak'inil ju'un, *estampiia'*ob mix ts'albil ju'un.
- IV. U ts'áaiko'ob u bo'olil tu yo'olal u máan máako'ob wa ba'alo'ob ich u lu'umilo'ob.
- V. U náapul wa ma' náapul wet'iko'ob wa u ts'áaiko'ob bo'ol utia'al u yokbal tu lu'umilo'ob mix u jóok'bal yéetel mix kombil ba'alo'obil nojlu'um wa táanxel nojlu'um.
- VI. U ts'áaiko'ob boo'ol tu máansbal wa tu máanbal konbil ba'alilo'ob nojlu'um wa táanxel nojlu'um, yéetel patano'ob wa páajtalilo'ob ku luk'sa'alo'ob tumen u *aduaanail* kaajo'ob, ku k'a'ana'anchajal xak'bal wa xiixbal nu'ukulo'ob wa u k'áata'al u ju'unil le koonolo'obo'.
- VII. U jóok'siko'ob wa u ts'akuunsiko'ob a'almajt'aano'ob wa patan belbest'aano'ob ku jets'iko'ob yaanal buka'aj patan wa ba'alo'ob tu yo'olal koonolilo'ob nojlu'um wa táanxel nojlu'um, kex wa yaanal buka'aj u patanilo' ku je'ets'el tu yo'olal óol bey u náajalil kaaj, wa tu yo'olal láayli' náajalo'ob yaanal tu'uxilo'obe'.
- VIII. Tu náapulil wa ma' tu náapulil u kuchiko'ob ka'aka'ajo'ob wa p'aaxo'ob yéetel táanxel nojlu'um jala'achilo'ob, yéetel táanxel nojlu'um molayo'ob wa máako'ob, wa k'a'ana'an u bo'ota'alo'ob yéetel táanxel lu'um taak'in wa ma' ich u lu'umil nojlu'ume'.

Péetlu'umo'ob yéetel kuchkabalobé' ma' táan u béeytal u ch'a'iko'ob ka'aka'ajo'ob wa p'aaxo'ob wa ma' utia'al u utsil meyajta'al yóok'ol kaaj, beyxan le ku ch'a'iko'ob múuch'jo'olpóopil *desentralisaado* yéetel u molayilo'ob kaaj, je'ebix ku je'ets'el tumen u molayilo'ob a'almajt'aan tu chuuno'ob jump'éeel a'almajt'aan tu yo'olal le ba'alo'obo' tak le buka'aj p'aaxo'ob ku jujunja'ab jets'iko'ob ich u xupbil taak'inilo'ob. Nojjala'achobe' yaan u ts'áaiko'ob ojéeltbil u meyajilo'ob lekéen u meento'ob u taak'inil jala'achil.

IX. U ts'áaiko'ob bo'ol tu yo'olal u náajal, u moolbal wa u koonbal k'uuts ma' meyajta'ani', jela'an wa maanal ti' u ko'ojil ti' le jets'a'an tumen u Nojmolayil Nojlu'umo'.

U Nojmolayil Nojlu'um yéetel u Molayilo'ob A'almajt'aan Péetlu'umo'obe', tu jaajil, yaan u meentiko'ob a'almajt'aano'ob utia'al u jáawsa'al káaltalil.

Jatsts'iib (Art. 118). Wa mina'an u t'aanil u Nojmolayil Nojlu'ume' ma' táan xan:

I. U jets'iko'ob páajtalilo'ob utia'al u yokbal *toonelaje*, mix u jeel páajtalil ti' *pweerto'*ob, mix ts'áaik patano'ob wa páajtalilo'ob tu yo'olal u yoksbal koonol wa u jóok'sbal koonol ti' nojlu'um.

II. U yantal, mix junp'éeel k'iin, t'i'ilbail k'atun wa ba'alteltambal nojcheemo'ob ti'ob.

III. U juunal u meentiko'ob ba'ateltambal ti' junp'éeel táanxel nojlu'um, chéen wa táan u yoksikuba lela' yéetel jach chíika'an sajbe'entsilil, ma' táan u béeytal u xáantal. Ti' le je'elo'oba' tu séeba'anil yaan u ts'áaiko'ob u yojéelt u Noj jala'achil Nojlu'um.

Jatsts'iib (Art. 119). U Nojbéeytalilo'ob Nojlu'ume' k'abéet u kanáantiko'ob le Péetlu'umo'obo' ti' u yokbal wa ti' u ba'atelil táanxel nojlu'umo'ob. Ti' jujunp'éel líik'sbalil wa péeksbalil ich nojlu'ume', yaan u láayli' kanáanta'alo'ob, chéen wa ku jo'olbesa'al tumen u Molayil A'almajt'aan Péetlu'umo'ob wa tumen u Nojjala'achilo'ob, wa ma' u much'majuba'ob le molayo'.

Jujunp'éel Péetlu'umo'ob yéetel Distrito Federale', k'a'ana'an u k'ubiko'ob tu séeba'anil le takjo'olta'ano'obo', *procesado*'ob yéetel ts'okt'anta'ano'ob, beyxan u kanáantiko'ob yéetel u k'ubiko'ob ba'alo'ob, nu'ukulo'ob wa ba'alo'ob ku jóok'olo'ob ti' si'ipil, utia'al u ts'áaiko'ob áantaj ti' u jala'achilo'ob u jeel Péetlu'umo'ob ku k'áatiko'ob le a'ala'ano'obo'. Le meyajjo'oba' yaan u meenta'al, yéetel u táakbal u nojtáambal *prokuraaduria*ilo'ob ti' p'is óolal k'a'ana'ano', je'ebix u ya'aliko'ob, le mokt'aano'ob ku meenta'alo'ob tumen Péetlu'umo'obo', tu yo'olal le je'ela'. Ti' láayli' le je'ela', Péetlu'umo'ob yéetel Distrito Federal je'el u béeytal u meentiko'ob múuch' áantaj mokt'aano'ob yéetel u Jala'achil Nojlu'ume', le ts'o'okbala' yaan u meyaj yéetel u táakbal le Nojtáambal *Prokuraduria* Nojlu'umo'.

Le k'áat túuxtbalo'ob ku meenta'al ti' u jala'achilo'ob táanxel Nojlu'ume', yaan u meenta'al tumen u jala'achil u Nojlu'umil México, yéetel u táakpajal u jala'achil p'is óol je'ebix ku jets'iko'ob le Noj a'almat'aana', u Nojlu'um k'axt'aanilo'ob ku meenta'alo'ob tu yo'olal le je'ela' yéetel le belbes a'almajt'aano'obo'. Ti' le ba'alo'oba', le ts'okt'aan kun u túuxt ajp'is óole' utia'al u meenta'al le k'áat túuxtbalo' k'a'ana'an tu nonojil utia'al u béeytal u ma'achal máak tak *seseenta* k'iino'ob.

Jatsts'iib (Art. 120). U Jala'achilo'ob Péetlu'umo'obe' k'a'ana'an u ts'áaiko'ob k'ajóoltbil yéetel u meentiko'ob u chíimpolta'al u a'almajt'aanilo'ob nojlu'um.

Jatsts'iib (Art. 121). Ich jujump'éeel Péetlu'umil ti' u múuch'péetlu'umil Mexicoe' yaan u jach jaajbesa'al u meyaj jala'acho'ob, *rejiistro*'ob yéetel meyaj'ob p'is óol ti' uláak' Péetlu'umo'obo'. U Nojmolayil Nojlu'ume', yéetel nojtáambal a'almajt'aano'obo', yaan u ya'alik bix kun jaajkúunsa'al le meyaj'obo', *rejiistro*'ob yéetel bix kun meenta'al le meyaj', yéetel ba'ax ku yúuchul tu yo'olal, yéetel u meentbal le chuuno'oba':

- I. U a'almajt'aanilo'ob Péetlu'ume' chéen ku jaajtal ich u lu'umil le je'ela', le meentike', ma' táan u k'ana'anchajalo'ob ich u jeel Péetlu'umo'ob.
- II. Péekil ba'albailo'ob yéetel ma' péekil ba'albailo'obe' yaan u meyajta'alo'ob yéetel u a'almajt'a'ani'ob tu'ux ku yantalo'ob.
- III. Le ts'okt'aano'ob meenta'ano'ob tumen u molayil a'almajt'aan Péetlu'um tu yo'ola'al le páajtalilo'ob *reaalo*'obo' wa ti' ma' péekil ba'albailo'ob yano'ob ich u jeel Péetlu'ume', chéen ku jaajbesa'al ich le ts'o'okbala', chéen wa bey u jets'ik u a'almajt'aanilo'ob.

Le ts'okt'aano'ob tu yo'olal u páajtalilo'ob máake' chéen yaan u meyajta'al ich uláak' Péet lu'um, wa ku chíinpolta'al tumen le jala'achil meent le ts'okt'aano', wa leti' le máax p'is óolta'an a'aliko' wa tumen te' ku kajtali', ts'o'okole' chéen wa túuxta'an t'aan ti' utia'al ka yanak te' p'is óolalo'.

- IV. Le meyaj'ob tu yo'olal *estado sibil* meentaja'ano'ob yéetel u a'almajt'aanilo'ob jump'éeel Péetlu'ume', yaan u jaajilkúunsa'alo'ob ti' uláak Péepetlu'um.
- V. Le nojk'aaba' *profesionalo*'ob ku ts'a'abal tumen u jala'achilo'ob jump'éeel Péetlu'ume', je'ebix jets'a'an ti' u a'almajt'aanilo'obe', yaan u chíinpolta'alo'ob ich uláak' Péetlu'umo'ob.

Jatsts'iib (Art. 122). Jets'a'an tumen le jatsts'iib 44o' ti' le Noj-a'almajt'aana' bix yanik u a'almajt'aanil Distrito Federal, u jala'achile' ti' yaan ich u kuuch u Nojbéeytalilo'ob Nojlu'um yéetel u Noj jala'achil, A'almajt'anil yéetel P'is óolal jo'olpóopil péetlu'umo'ob, je'ebix u jets'ik le jatsts'iiba'.

U jala'achilo'ob Distrito Federale', leti' u Much'táambalil A'almajt'aanil, u Poolil u Jala'achil Distrito Federal yéetel u Noj Molayil P'is óol.

U Much'táambalil A'almajt'aanil Distrito Federale', yaan u meenta'al yéetel buka'aj *diputaado*'ob yéeya'ano'ob, yéetel u nonoj ya'abil chunt'aan yéetel u ti'ibil e'esbal chunt'aan ich jump'éel nu'ukbesa'aj ti' Tsoik'aaba'ob *bootado*'ob ich jump'éel *sirkunskriipsion plurinomiinal*, je'ebix u jets'iko'ob le Noj A'almajt'aana' yéetel u belbest'aanil jala'achil.

U Jo'olil u Jala'achil Distrito Federale' yaan u yantal ich u kuuch u noj jala'achil yéetel u beelankil kaajo'ob ti' ich Péepetlu'um, yéetel ku ts'a'abal chéen ti' juntúul máak, nojyéeybaltambalta'an, tu jáalk'abil, tu náapulil yéetel ti' mukbe'enil.

U Noj Molayil P'is óolal yéetel u Much'táambalil Tsoixikin ti' P'is óolal, yéetel uláak' jo'olpóopil ku jets'bil tumen u Belbest'aanil Jala'achile', yaan u meentiko'ob u meyaji p'is óolal ti' *fuero komun* ich Distrito Federal.

U t'oxol meyajo'ob ti' u Nojbéeytalilo'ob Nojlu'um yéetel u jala'achilo'ob péetlu'um ti' Distrito Federale' yaan u meyajo'ob yéetel le t'aano'oba':

A. U kuuch u Nojmolayil Nojlu'ume':

I. U meentik a'almajt'aan tu yo'olal Distrito Federal, ba'ale' ma' tu yo'olal le ba'alo'ob ts'a'ano'ob chéen ti' u Much'táambalil A'almajt'aano';

III. U jóok'sik u Belbest'aanil u Jala'achil Distrito Federal;

IV. U meentik a'almajt'aan tu yo'olal u p'aax u jala'achil Distrito Federal;

V. U jóok'sik nojtáambal t'aano'ob ku kanáantiko'ob tu beelil, tu k'iinil yéetel tu ma'alobil u meyajta'al u Nojbéeytalil Nojlu'um; yéetel

VI. U jeel meyajto'ob ku jets'ik le Noj A'almajt'aana'.

B. U kuuch u Noj jala'achil u Múuch' Péetlu'umo'ob Méxicoe':

I. U chunsik a'almajt'aano'ob ti' u Nojmolayil Nojlu'um tu yo'olal Distrito Federal;

II. U ya'alik ti' u molayil *Senadoro*'ob máax ku tuukultik u k'eexil utia'al u Jo'olil Jala'achil Distrito Federal wa tsela'an le je'ela'.

III. U jujunja'ab túuxtik u tuukulil buka'aj p'aax k'a'ana'an utia'al u bo'olta'al le xupbil taak'inil Distrito Federal. Le meentike', u Jo'olil u Jala'achil Distrito Federale' yaan u ts'áaik u jaajil u Nojjala'achil Nojlu'um le tuukul k'a'ana'ano', je'ebix jets'a'an ti' le A'almajt'aano'obo'.

IV. U meentik le ba'al k'a'ana'ano' ti' beelankil jach bix u jets'iko'ob le a'almajt'aano'obo' ku jóok'sa'al tumen u Nojmolayil Nojlu'um tu yo'olal Distrito Federal; yéetel

V. U jeel meyajto'ob ku jets'iko'ob le Noj A'almajt'aana', u belbest'aanil jala'achil yéetel le a'almajt'aano'obo'.

C. U Belbest'aanil u Jala'achil Distrito Federale'_yaan u meyajtik le chunt'aano'ob:

YÁAX CHUNT'AAN.- Tu yo'olal a'almajt'aan much'táambal:

I. Utia'al u meenta'al u *diputaadoil* ich u Much'táambalil A'almajt'aanil óox óoxja'ab ku yéeya'al tumen tuláakal máak, jáalk'abil, náapulil yéetel ti' mukbe'enil je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', leti'ob yaan u yiliko'ob, u meyajil le yéeybalo', u ts'a'abal *konstaansia'*ob yéetel bix je'el u béeytal ma' u ch'a' óolta'al ba'al ich u meyajil yéeybale', je'ebix jets'a'an tu jatsts'íibilo'ob 41, 60 yéetel 99 ti' le Noj a'almajt'aana';

II. Le ba'alo'obo' ku k'áata'al utia'al u meenta'al *diputaadoil* ich u muchtáambalil a'almajt'aan ma' táan u béeytal u p'íitkuunsa'alo'ob ti' le ku k'áata'alo'ob utia'al u meenta'al u *diputaadoil* nojlu'um. Le ba'alo'ob jets'a'ano'ob tu jatsts'íibilo'ob 51, 59, 61, 62, 64 yéetel 77 ich u IV jáatsil ti' le Noj a'almajt'aana', yaan u meyajta'al tu yóok'ol u much'táambalil a'almajt'aan yéetel tu ajmeyajo'ob wa ku taal ti'ob;

III. Le molayil yéeybal ku juuniltik u maas ya'abil ju'unilo'ob náajal yéeybal yéetel tu p'íitil u *treeinta por sieentoil* yéeybal ich Distrito Federale', yaan u ts'a'abal ti' le jaytúul ti'ibil e'esbal *Diputaado'*ob k'a'ana'an utia'al u chukik u maanal u chúumuk u ya'abil le máakilo'ob yano'obo' ti' u Much'táambalil A'almajt'aanil;

IV. Yaan u jets'iko'ob u k'iinil u k'a'amal suuk múuch'meyajo'ob, ich jump'éel ja'ab yéetel u meenta'al beyxan u ts'a'abal u meyajil jo'olpóopil *interno* ti' jala'achile' yaan u meyaj tu k'iinil je'elel. U t'a'anal tu k'iinil ma' suuk múuch'meyajo'ob u ka'aka'ajil le jo'olpóopil *interno* tu k'áatbal u maas ya'abil u máakilo'ob wa ti' u Jo'olil u Jala'achil Distrito Federal;

V. U Much'táambalil A'almajt'aanile', je'ebix u ya'aliko'ob u Belbest'aanil Jala'achile' ku yantal ti' le béeytalilo'oba':

a) U jóok'sik u nu'ukbesaj a'almajt'aane', yaan u túuxta'alo'ob ti' u Jo'olil u Jala'achil Distrito Federal chéen utia'al u ya'ala'al u ts'a'abal ojéeltbil;

b) U jujunja'ab xak'alna'atik, tsikbaltik yéetel jaajiltik le xupbil taak'ino' yéetel u a'almajt'aanil yokbal taak'in ti' Distrito Federal, ba'ale' yaan u yáax jets'ik u bo'olilo'ob utia'al u chúukbesa'al le xupbil taak'ino'.

Ich u a'almajt'aanil yokbal taak'ine', ma' táan u béeytal u yoksa'al p'aaxo'ob maanal ti' le yáax jaajt'aano'ob tumen u Nojmolayil Nojlu'u utia'al u chúukbesa'al le xupbil taak'inil Distrito Federalo'.

Chéen ti' u Jo'olil u Jala'achil Distrito Federal yaan u béeytalil u jóok'sik tuukulo'ob tu yo'olal u a'almajt'aanil yokbal taak'in yéetel tu yo'olal xupbil taak'in. U xuul u k'iinil u ts'a'abal ojéeltbil lela' 30 ti' *novieembre*, ba'ale ti' le ja'abo'ob ku yéeya'al u Jo'olil Jala'achil Distrito Federale' u xuul u k'iinile' 20 ti' *disieembre*.

U Much'táambalil A'almajt'aanile' jujunja'ab yaan u meentik u tuukulil xupbil taak'in ts'o'okole' yaan u túuxtik tu k'iinil k'a'ana'an ti' u Jo'olil u Jala'achil Distrito Federal utia'al u yoksik ich le ba'ax tu tukultajo'.

Le t'aano'ob yaano'ob ich u ka'ap'éel xóot'ts'íib ti' yáambesajts'íib c) ti' u jaatsil IV ti' u jatsts'íibil 115 ti' le Noj A'almajt'aana', yaan u meyajta'al yóok'ol u molayil patan kaaj ti' Distrito Federal, ti' le ku taal ti'o' yéetel u nu'ukbesajil jala'achil.

c) U xak'altik u xuup taak'in kaaj ti' le ja'ab máano', tumen u *Kontaduriya Mayor* ti' *Ásienda* ti' u Much'táambal A'almajt'aanil, je'ebix jets'a'an ti' u jaatsil IV ti' u jatsts'íibil 74, ich le k'a'ana'an ti'o'.

Ich u yáax lajump'éel k'iinil ti' u winalil juulio yaan u túuxta'al ti' u xuup taak'in kaaj ti' le ja'ab máano' ti' u Much'táambal A'almajt'aanil. Je'ebix jets'a'an utia'al u ts'a'abal ojéeltbil le tuukul tu yo'olal u a'almajt'aanil yokbal taak'in yéetel tu yo'olal u tuukulil xupbil taak'ine', le k'iino'oba' je'el u béeytal u ya'abkunsa'alo'ob chéen wa ku meenta'al jump'éel k'áatbal ti' u Noj jala'achil Distrito Federal utsil tsola'an ku yila'al tumen u Much'táambal A'almajt'aanil;

- d)** U ya'alik máax u k'eex u Jo'olil u Jala'achil Distrito Federal wa jach mina'an.
- e)** U ts'a'abal ojéeltbil le a'almajt'aano'obo' utia'al u nu'ukbesajta'al u molayil patan kaaj, *kontaduriya mayor*, u taak'inil, u *koontabilidad* yéetel u xuup u kaajil Distrito Federal;
- f)** U ts'áaik ojéeltbil le t'aano'obo' utia'al u kanáanta'al ka yanak uts jáalk'abil yéetel jaajil yéeybal ich Distrito Federal, meenta'an tumen tuláakal máak, jáalk'abil, ti' mukbe'enil yéetel náapulil, u meyajtik le ba'axo'ob jets'a'ano'obo' ti' u belbest'aanilo'ob jala'achil, le je'elo'oba' yaan u ch'a'óoltiko'ob le yáaxt'aano'ob yéetel belbest'aano'ob jets'a'ano'ob ich u yáambesaj ts'iibil b) tak n) ti' u jaatsil IV ti' jatsts'iib 116 ti' le Noj A'almajt'aana', utia'al lela' yaan u ch'a'anukta'al le ba'alo'obo' ku ya'aliko'ob yáambesaj ts'iibo'ob j) yéetel m) tu yo'olal jala'ach, *diputaado*'ob kaaj yéetel u molayilo'ob kaaj, le' je'elo'oba' yaan u ch'a'anukta'alo'ob xan tu yo'olal u jo'olil u Jala'achil, *diputaado*'ob a'almajt'aano'ob yéetel u jo'olilo'ob *delegasiono*'ob;
- g)** U meentik a'almajt'aan tu yo'olal Jala'ach Belankil péetlu'um, u nu'ukbesajil yéetel u belankilil meyajjo'ob,
- h)** U meentik a'almajt'aan yo'olal sibil yéetel si'ipilo'ob; u belbest'antik u molayil u kanáant páajtalilo'ob wíinik, u táakpajal lu'umkabo'ob; u ma'abo'ol tookil, *nootariado* yéetel u *registroil publico* ti' ba'alba'ail yéetel paklan koonol;
- i)** U belbest'antik u kanáanil sibil; u tojil lu'umkabilo'ob tu yo'olal u si'ipil poliso'ob yéetel ma'alo'ob jala'achil; u meyajil kanáantbal ku ts'a'abal tumen *empresa*'ob *pribada*'ob; u kanáantbalil yéetel u ka'a okbalil kaaj; toj óolal yéetel áantaj máak; yéetel u kanáanta'al máak;
- j)** U meentik a'almajt'aan tu yo'olal u tuukulil jóok'bal táanil; u jóok'bal táanil *urbano*, chéen ti' u yo'olal u meyajta'al lu'um; u yila'al ma' u kíimil u kúuchil kuxtal yéetel u kanáanta'al sijnaalil; najil; u meyajil najo'ob yéetel *edifikasiono*'ob; u bejilo'ob kaaj, *traansito* yéetel *estasionamiento*'ob; tia'alta'al yéetel u meyajil kaaj; yéetel ti' u yo'olal náajalil, meyaj yéetel u jóok'sa'al u ma'alobil ti' u ba'albailo'ob Distrito Federal;

k) U p'iskanáanta'al u meyajta'al yéetel u ts'a'abal ba'alo'ob ti' kaaj; u meenta'al a'almat'aan tu yo'olal u meyajil *transporte urbano*, utia'al u janikuunsa'al kaaj, *turismo* yéetel kúuchilo'ob je'elel, k'iiwik koonol, *raastro'*ob yéetel *abaasto*, yéetel u kúuchilo'ob u mu'ukul kimeno'ob;

l) U jóok'sik belbest'aano'ob tu yo'olal u ya'abkuunsa'al taak'in yéetel u kanáanta'al meyaj; u jóok'sa'al táanil u meyajilo'ob pak'alil yéetel aalak'il; u kúuchilo'ob paklan koonol; u kanáanta'al ba'alche'ob; u *espektáakulo'*ob utia'al kaaj; u muuk'kinsa'al miaatsil, *sibico* y *deportibo*; yéetel u meyajil ka'ansaj kaaj je'ebix jets'a'an ti' u jaatsil VIII ti' jatsts'íib 3 ti' le Noj a'almajt'aana';

m) U jóok'sa'al u Nu'ukbesajil A'almajt'aan ti' u molayilo'ob p'is óol ku meentiko'ob u meyajil p'is óol ti' *fueero komun* ti' Distrito Federal, ich lela' yaan u chíikpajal u ka'aka'ajilo'ob kuchnáal jala'ach ti' le molayilo'obo';

n) U jóok'sik u Nu'ukbesajil A'almajt'aan ti' u Molayil P'is óol ti' Ba'atel-Belankil utia'al Distrito Federal;

ñ) U ye'esik yáaxtuukulil a'almajt'aano'ob wa jets't'aan tu yo'olal ba'alo'ob ti' Distrito Federal, tu táan u Nojmolayil Nojlu'um; yéetel

o) U jeelo'ob ku tsool ts'a'abal ich le Noj a'almajt'aana'.

U KA'AP'ÉEL CHUNT'AAN.- Tu yo'olal u Poolil u Jala'achilil Distrito Federal:

I. Wap'éel ja'ab kun xáantal u meyajtik u kuuch, yaan u chúunul ti' u 5 k'iinil ti' u winalil Disieembre ti' le ja'ab úuchik le yéeybalo', le je'ela' yaan u meenta'al je'ebix jets'a'an ti' le yéeybal a'almajt'aano'.

Utia'al u meenta'al Poolil Jala'achil ti' Distrito Federale' k'a'ana'an u yantal le ba'alo'ob jets'a'an ti' u Belbest'aanil Jala'achilo', ich lelo'oba' k'a'ana'an: lu'umkab siija'an meejikoil, yéetel tuláakal u páajtalilo'ob, mantats' kaja'an Distrito Federal óoxp'éel ja'ab táanil ti' u k'iinil yéeybal wa tumen te' siija'ani', ba'ale' wa siija'an ti' uláak' Péetlu'ume' k'a'ana'an u mantats' kajtal jo'op'éel ja'abi'; ka yanak ti' tu maas mina'anile' treiinta u p'éelal ja'ab tak tu k'iinil le yéeybaló, yéetel je'ebixake' ma' yanak ti' u kuuchil u Poolil Jala'achil ti' Distrito Federal. Ma' táan u xo'ot'ol u k'iinil kajnáalil tu yo'olal u meyajta'al u jala'ach kuuchilo'ob Nojlu'um ti' u jeel lu'um.

Utia'al u tse'eel Poolil Jala'achil ti' Distrito Federale', u molayil Senadoro'obe' yaan u ts'áaik yéetel u t'aan u Noj jala'achil Nojlu'um, máax ku ts'o'oksik le kuucho'. Wa ku mina'antal tu p'iis k'iine' le kuucho' yaan u ts'a'abal ti' le máax kun a'albil tumen u Belbest'aanil Jala'achilo'. Wa ku jach mina'antale', tu yo'olal p'a'atal kuuch wa u jeel ba'alo'obe', u Much'táambalil A'almajt'aanile' yaan u ya'alik máax kun ts'o'oksik le kuucho'. U p'a'atal u kuuchil Poolil Jala'achil ti' Distrito Federale' yaan u éejenta'al chéen tu yo'olal yayaj ba'alo'ob. *Liseensia'ob* ti' le kuucho' yaan u belbest'anta'al ti' u Belbest'aanil Jala'achil.

II. Ti' u Poolil Jala'achil Distrito Federale' yaan le béeytalilo'ob yéetel le ka'aka'ajilo'oba':

a) U chíimpolta'al yéetel u meyajta'al le a'almajt'aano'ob tu yo'olal Distrito Federal ku jóok'sa'al tumen u Nojmoyalil Nojlu'ume', ti' u péetil meyaj le Noj jala'ach Jo'olpóopil yaan ti' u kuuch wa ti' u molayilo'ob

b) U ts'a'abal k'ajóoltbil, u jóok'sa'al ojéeltbil yéetel u meyajta'al le a'almajt'aano'ob ku jóok'sik u Much'táambalil A'almajt'aano', ka'alikil u meyajta'al tu beelil ich péetil meyaj, yéetel u jóok'sa'al belbest'aano'ob, jets'noj't'aano'ob yéetel ch'a'at'aano'ob. Beyxane', ich lajump'éel k'iin meyajje' je'el u béeytal u ya'alik wa ba'ax tu yo'olal le a'almajt'aano'ob ku túuxta'al ti'o' utia'al u jóok'sa'al k'ajóoltbilo'. Wa le tsoltuukulil a'ala'an wa ba'ax yóok'olo' ku éejenta'al tumen ka'a ti' óoxjaats ti' le diputaado'ob yano'obo', k'a'ana'an u jóok'sa'al k'ajóoltbil tumen u Poolil Jala'achil Distrito Federal;

c) U jók'sa'al tuukulo'ob tu yo'olal a'almajt'aano'ob wa jets'noj't'aano'ob ti' u Much'táambalil A'almajt'aan;

d) U ts'a'abal beyxan u tse'elel yéetel jáalk'abil jala'ach meyajnáalo'ob yano'ob ti' ti'il noj jala'ach jo'olpóopil, chéen tumen ma' jets'a'an ti' le Noj a'almajt'aana' wa ti' le a'almajt'aano'ob k'a'ana'antako'obo' bix uláak' je'el u béeytal u ts'a'abalo'ob wa u tse'elelo'obe';

e) U meyajta'al u ts'áabeelil u séerbisio'ob u kanáanil kaaj je'ebix jets'a'an ti' u Belbest'aanil Jala'achile'; yéetel

f) U jeel le ba'alo'ob ku ts'a'abal ti' tumen le Noj A'almajt'aana', u Belbest'aanil Jala'achil yéetel le a'almajt'aano'obo'.

U YÓOXP'ÉEL CHUNT'AAN.- Tu yo'olal u nu'ukbesajil ti'il Jala'ach Belankil ti' Distrito Federal:

I. Yaan u jets'ik bix kun t'oxbil béeytalilo'ob ich le sentral, deskonsentraado yéetel desentralisaado jo'olpóopilo'obo'.

II. Yaan u jets'ik poliitiko-belankil jo'olpóopilo'ob ich jujump'éel u jajatslu'umil bix t'oxlik Distrito Federal.

Beyxane' yaan u jets'ik bix kun t'oxbil u lu'umil Distrito Federal, u meyajil poliitiko-belankil jo'olpóopilo'ob k'a'ana'antako'ob, bix kun meentbilo'ob, bix kun meyajjo'ob, beyxan u múul meyaj le jo'olpóopilo'ob yéetel u Poolil Jala'achil Distrito Federalo'.

U jo'olilo'ob le poliitiko-belankil jo'olpóopilo'ob ti' le jajatslu'umo'obo' yaan u yéeya'alo'ob tumen tuláakal máak, tu jáalk'abil, t' mukbe'enil yéetel tu náapulil, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

U KAMP'ÉEL CHUNT'AAN.- Tu yo'olal Noj *Tribunali*l P'is óolal yéetel uláak' p'is óol jo'olpóopilo'ob ti' fueero komun:

I. Utia'al u meenta'al u ajnojp'is óolil ti' Noj *Tribunale'* k'a'ana'an le láayli' ba'alo'ob ku k'áatik le Noj a'almajt'aana' ti' u miniistroilo'ob u Noj Koorteil P'is óolal; beyxan, k'a'ana'an xane', ts'o'ok u k'ajóolta'al tumen ma'alob meyajnaja'an ti' u kuuch wa ti' p'is óolal, u yutsil wa ti' Distrito Federal. U Noj *Tribunali*l P'is óolale' ku meenta'al yéetel le jaytúul ajnojp'is óolo'ob jets'a'an ti' le nu'ukbesaj a'almajt'aan k'a'ana'ano'.

Utia'al u ts'a'abal xma' yuumil kuuchil ajnojp'is óol yaan ti' u Noj *Tribunali*l P'is óolal, u Poolil Jala'achil Distrito Federale' yaan u ts'áaik ojéeltbil u tuukul ti' u Much'táambalil A'almajt'aan utia'al u ch'a'at'anta'al. Ajnojp'is óolo'obe' wakp'éel ja'ab ku xáantalo'ob ti' u kuucho'ob ts'o'okole' u Much'táambalil A'almajt'aane' je'el u béeytal u ka'ats'áaiko'obe'; wa beyo', chéen je'el u béeytal u tse'elelo'ob ti' u kuucho'ob je'ebix jets'a'an ti' u Kamp'éel Jo'olts'iibil le Noj a'almajt'aana'.

II. U belankil, u kanáanil yéetel u meyajil u Noj Tribunalil P'is óol, ti' jusgaado'ob yéetel uláak' p'is óol jo'olpóopilo'obe', ku p'a'atal ti' u Kóonsejoil Judikatuura ti' Distrito Federal. Ti' u Kóonsejoil Judikatuurae' wuktúul ajp'is óol kun yantali', juntúul ti' le je'elo'oba' u Nojpoolil ti' u Noj Tribunalil P'is óol, leti' xan kun nojpoolintik ti' u Kóonsejoil Judikatuura. U yalab u máakilo'obe': juntúule' Ajnojp'is óol, uláak' juntúule' Ajp'is óol ti' Yáax Instaansia yéetel uláak' juntúule' Jets' óolal Ajp'is óol, xak'al yéeya'ano'ob; juntúule' ts'áaba'an tumen u Poolil Jala'achil Distrito Federal yéetel uláak' ka'atúule' ts'aba'ano'ob tumen u Much'táambalil A'almajt'aan. Tuláakal le Ajtsolxikino'obo' k'a'ana'an u yantal ti'ob le ba'alo'ob ku k'áata'al utia'al u meenta'al Ajnojp'is óolo' ts'o'okole' jo'op'éel ja'ab kun xáantalo'ob ti' u kuucho'ob; yáalmalyáal kun k'exbilo'ob yéetel ma' táan u béeytal u ka'ats'a'abalo'ob utia'al uláak' láayli' kuuche'.

Kóonsejoe' yaan u ts'áaik le Jets' óolal Ajp'is óolo'ob ti' Yáax Instaansiao' beyxan le yaanal u k'aaba' u kuucho'ob ku yankuunsa'al Distrito Federalo', je'ebix jets'a'an ti' le belbest'aano'ob tu yo'olal p'is óolalo';

III. Yaan u je'ets'el u béeytalilo'ob yéetel u belbest'aanilo'ob u meyaj u Kóonsejoil Judikatuura; yéetel u ch'a'anu'uktalil le ba'alo'ob jets'a'an ti' jatsts'íib 100 ti' le Noj a'almajt'aana';

IV. Yaan u je'ets'el le ba'alo'ob k'abéeto'ob ti' le nu'ukbesaj a'almajt'aano' utia'al u jets'ik belbest'aano'ob utia'al u ka'ansa'al yéetel u ts'a'abal túumbenkuunsajil ti' le kuchnáalo'obo'; beyxan utia'al u ma'alobkuunsa'al u meyajil p'is óolal.

V. Le nakbalilo'ob yéetel le bo'olsi'ipilo'ob jets'a'ano'ob ti' jatsts'íib 101 ti' le Noj a'almajt'aana' yaan u meyajta'alo'ob yóok'ol u máakilo'ob u Kóonsejoil Judikatuura beyxan yóok'ol Ajnojp'is óolo'ob yéetel p'is óolo'ob.

VI. U Kóonsejoil Judikatuurae' yaan u meentik u tuukul-xookil xuupankil u tribunalilo'ob p'is óol ich péetlu'um ts'o'okole ku túuxtik ti' u Poolil Jala'achil Distrito Federal utia'al oksbil ich u tsoltuukulil tuukul-xookil xuupankil ku ts'a'abal ch'a'at'anbil tumen u Much'táambalil A'almajt'aan.

U JO'OP'ÉEL CHUNT'AAN.- Yaan u yantal jump'éeel u Tribunalil Ba'atel-Belankil, yaan u yantal ti' u juunalil utia'al u xu'ulsik ba'atelo'ob ich máako'ob yéetel u jala'achililo'ob ti'il Jala'ach Belankil ti' Distrito Federal.

Yaan u je'ets'el belbest'aano'ob utia'al u meenta'al yéetel utia'al u ts'a'abal u béeytalilo'ob, le je'elo'oba' yaan u meyajta'alo'ob tumen u nu'ukbesaj a'almajt'aanil.

D. Ministerio Púubliko ti' Distrito Federale' yaan u jo'olinta'al tumen juntúul Nojtáambal P'is óolal Prokuraador, kun yéeybil je'ebix jets'a'an ti' u Jala'ach Belbest'aanile'; ti' le belbest'aana' yéetel ti' le nu'ukbesaj a'almajt'aanil k'a'ana'ano' yaan u je'ets'el u nu'ukbesajil, u péetil meyaj yéetel u belbest'aanilo'ob meyaj.

E. Ti' Distrito Federale' yaan u meyajta'al yóok'ol u Noj jala'achil u Múuch' Péetlu'umilo'ob México le ba'alo'ob jets'a'an ti' jaatsil VII ti' jatsts'iib 115 ti' le Noj a'almajt'aana'. U ts'a'abal wa u tse'elele le jala'ach kuchnáal yaan tu k'ab u molayil kanáanil kaajo' yaan u meenta'al je'ebix jets'a'an ti' Jala'ach Belbest'aanil.

F. U Molayil Senadoro'ob ti' u Nojmolayil Nojlu'ume', wa kéen je'elek le je'ela', Mantats' K'ank'ubenkuuch, je'el u béeytal u tselik u Poolil Jala'achil Distrito Federale' tu yo'olal yaayaj ba'alo'ob ku k'askúunsik múul meyaj yéetel u Nojbéeytalilo'ob Nojlu'umil wa yéetel u nu'ukbesajil kaaj ich Distrito Federal. U k'áata'al u tse'elele' k'abéet u ts'a'abal ojéeltbil tumen táanchumuk u máakilo'ob u Molayil Senadoro'ob wa tumen Mantats' K'ank'ubenkuuch, kéen k'a'ana'anchajak.

G. Utia'al u yantal jump'éeel ma'alob paaklan meyaj ich u jejeláas péetilo'ob meyaj ti' kaajo'ob yéetel ti' kuchkabalobe', beyxan le je'elo'ob yéetel Nojlu'um yéetel xan Distrito Federale' utia'al u tuukulta'al yéetel u meenta'al meyajob ti' much'lan kaajo'ob taak'alo'ob ti' Distrito Federal, je'ebix jets'a'an ti' jaatsil VI ti' jatsts'iib 115 ti' le Noj a'almajt'aana', ku t'aan tu yo'olal u kajtal máak; u kanáanta'al u kúuchilo'ob kuxtal; u ts'akbe'enkunsa'al yéetel u ka'a utskíinsa'al u ets'eknakil sijnáalil; transpoorte, uk'be'en ja' yéetel dreñaaje; u mo'olol, u jóok'sa'al utsil yéetel ba'ax kun meentbil yéetel deseecho sóolido'ob beyxan u kanáanil kaaj, u jala'achilo'obe' je'el u béeytal u mokt'aano'ob utia'al u meenta'al méek'tankaaj k'ank'ubenkuucho'ob tu'ux ka táakpajako'ob yéetel ka meyajnako'ob je'ebix jets'a'an ti' u a'almajt'aanilo'obe'.

Le k'ank'ubenkuucho'obo' ku meenta'alo'ob yéetel u múulch'a'at'aan u máakilo'ob. Ich u ju'unil úuchik u meenta'ale' yaan u je'ets'el bix kun meentbil, u nu'ukbesajil yéetel u meyajilo'ob.

Yéetel k'ank'ubenkuucho'ob yaan u je'ets'el:

a) Le chunt'aano'ob utia'al u meenta'al mokt'aano'ob, ich le k'ank'ubenkuucho'obo', utia'al u ch'a'at'anta'al u péetil lu'um yéetel péetil meyaj tu yo'olal u meenta'al yéetel u meyajta'al oobra'ob, u ts'a'abal séerbisio'ob ti' kaaj wa u meenta'al ba'alo'ob tu yo'olal le ba'ax jets'a'an ti' u yáax xóot's'iibil le múulxot's'iiba'.

b) Chunt'aano'ob utia'al u je'ets'el, tu paklanil tumen le jaatsilo'ob ku táakpajalo'ob ti' le k'ank'ubenkuucho'obo', le meyajob k'abéeto'ob utia'al le ba'alo'ob a'ala'ano'obo', beyxan utia'al u paklan ts'áaiko'ob le ba'alo'ob, máako'ob, taak'in k'a'ana'antako'ob utia'al u meyajob; yéetel

c) Le uláak' belbest'aano'ob utia'al u múul yéetel paklan belbest'aanta'al u jóok'ol táanil le much'lan kaajo'ob taak'alo'ob ti' noj kaajo', u ts'a'abal seerbisio'ob yéetel u meenta'al ba'alo'ob ku ch'a'at'antiko'ob le ku táakpajalo'ob ti' le k'ank'ubenkuucho'obo'.

H. Le weet'ilo'ob yéetel le naakilo'ob jets'a'ano'ob ti' le Noj a'almajt'aana' utia'al péetlu'umo'obo' yaan xan u meyajta'alo'ob yóok'ol u jala'achilo'ob Distrito Federal.

Wakp'éel jo'olts'íib
Tu yo'olal meyaj yéetel prebision sosial

Jatstsíib (Art. 123). Ti' tuláakal máake' yaan u páajtalil u yantal jump'éel no'ojbe'en meyaj yéetel ku k'abéetchajal ti' kaaj; tu yo'olal lela', yaan u yila'al u yantal meyajob yéetel u nu'ukbesajta'al kaaj utia'al meyaj, je'ebix jets'a'an ti' le A'almajt'aano'obo'.

U Nojmolayil Nojlu'ume', ma' yéetel u meyajtik k'aas ti' le chunt'aano'oba' yaan u jóok'sik a'almajt'aano'ob tu yo'olal meyaj, kun belbest'antiko'ob:

A. Ich k'abmeyajnáalo'ob, k'iinmeyanáalo'ob, k'oooso'ob, artesaano'ob yéetel tu nojtáambal, tuláakal mokt'aanil meyaj:

I. U jach ya'abil meyaj ti' jump'éel k'iine' waxakp'éel oora.

II. U jach ya'abil áak'ab meyajje' wukp'éel oora. Ti' le máako'ob mina'an waklajump'éel ja'ab ti'obo' wet'a'an: ma' toj óolal wa loobil meyajob, industriail áak'ab meyaj yéetel tuláakal meyajob maanal ti' las diees áak'ab;

III. Wet'a'an u meenta'al u meyajob le máako'ob mina'an kanlajump'éel ja'ab ti'obo'. Wakp'éel oora u piisil u meyaj máako'ob yaan kanlajump'éel ja'ab ti'ob yéetel máako'ob mina'an waklajump'éel ja'ab ti'ob.

IV. Lekéen ts'o'okok wakp'éel k'iin meyajje' le ajmeyajo' k'a'ana'an u yantal kex jump'éel je'elsbal k'iin ti'.

V. Yo'omil ko'olelo'obe' ma' táan u béeytal u meentiko'ob ya'ab muuk'il meyaj yéetel le meyajob je'el u loobiltiko'ob u toj óolal u yo'omilo'; jach k'a'ana'an u ts'a'abal wakp'éel semaana ti'ob táanil ti' u k'iinil u yutstalo'ob yéetel wakp'éel semaana lekéen máanak lela', ts'o'okole' tu chúuka'anil ku ts'áabil u náajalil u meyajob, ma' táan u tse'elel u meyajob yéetel le páajtalilo'ob ts'o'ok u tia'alintiko'ob tu yo'olal le meyaj ku meentiko'obo'. Tu k'iinil u ts'áaiko'ob chu'uche' yaan u ts'a'abal uláak' ka'ap'éel je'elsbal súutuk ti'ob ti' jump'éel k'iin, u p'iisil le je'elsbaló' táanchumuk oora utia'al u tséentiko'ob u chaampalo'ob;

VI. Nojtáambal wa profesionalo'ob le salario míinimo'ob k'abéet u k'a'amal tumen ajmeyajo'obo'. Le yáaxilo'obe' ku ts'a'abalo'ob ich le lu'umo'ob kun jets'bilo'; le uláak'o'obo' yaan u ts'a'abalo'ob ti' junjaats jump'éel meyaj wa ti' profesioono'ob, óofisio'ob wa especial meyajob.

Le nojtáambal salario míinimo'obo' k'a'ana'an u chúukpajalo'ob utia'al ba'alo'ob ku k'abéettalo'ob ti' juntúul poolil múuch'láak'tsile', tu yo'olal u ma'anal ba'al, utsil kuxtal yéetel miaatsil, beyxan yéetel utia'al u ts'áaik k'a'ana'an xook ti' u paalalo'ob. Le profesional salario míinimo'ob yaan u je'ets'elo'ob, yéetel xan u ch'a'anu'ukil, bix u meenta'al le jejeláas meyajob.

Le salario míinimo'obo' yaan u je'ets'elo'ob tumen jump'éel nojlu'umil k'ank'ubenkuuch, tu'ux ku táakpajalo'ob u ye'esajilo'ob ajmeyajo'ob, u ts'uulilo'ob meyaj yéetel jala'achil, le je'ela' je'el u béeytal u yáantikuba ti' le k'áatchi'il especial k'ank'ubenkuucho'obo' ku yilik k'a'ana'antak utia'al u ma'alob meentik u meyaj.

VII. Ti' jump'éel láayli' meyajé' k'a'ana'an láayli' bo'ole', ma' táan u táan óolta'al wa xiib wa ko'olel, mix u ch'i'ibalil máak.

VIII. Salario míinimoe' ma' táan u to'okol, u ch'a'abal utia'al u bo'ota'al p'aax wa u luk'sa'al u jaatsil.

IX. Ajmeyajo'obe' yaan u yantal u páajtalilo'ob u t'o'oxol ti'ob u utilidado'ob le empresa'obo', je'ebix jets'a'an ti' le belbest'aano'oba':

a) Jump'éeel Nojlu'umil K'ank'ubenkuuch, meenta'an yéetel u e'esajilo'ob ajmeyajo'ob, u ts'uulilo'ob meyaj yéetel Jala'achile', yaan u jets'iko'ob buka'aj ti' le utilidado' k'a'ana'an u t'o'oxol ich le ajmeyajo'obo';

b) Nojlu'umil K'ank'ubenkuuche' yaan u xak'almeyajtik yéetel yaan u meentik le xooko'ob k'a'ana'antako'ob yéetel k'abéettako'ob utia'al u yojéelta'al bix yanik u taak'in nojlu'um. Beyxane' yaan u táan óoltik u k'a'ana'anil u jóok'sa'al táanil u industriail Nojlu'um, le íinteres k'abéet u ts'a'abal ti' kapitaalo' yéetel u k'a'ana'anil u ka'ameyajta'al le kapitaalo'obo'.

c) Le láayli' K'ank'ubenkuuche' je'el u béeytal u ka'axak'altik le porsentaaje jets'a'an utia'al t'oxbilo' kéen k'abéetkuunsa'ak tumen túumben xookilo'ob yéetel xak'almeyajo'ob.

d) Le a'almajt'aano'obo' je'el u béeytal u tselik ti' túumben empresa'ob u k'a'aka'ajilo'ob u t'oxiko'ob u utilidado'ob ich u p'iis yéetel ma' ya'ab ja'abi', ti' le meyajo'ob ti' eksplorasion yéetel u jeelo'ob tumen bey k'abéeto'ob.

e) Utia'al u je'ets'el buka'aj u utilidado'ob ti' jujump'éeel empresae' yaan u meenta'al yéetel reenta grabaable je'ebix jets'a'an ti' u A'almajt'aanil Patan yóok'ol Reentae'. Ajmeyajo'obe' je'el u béeytal u ya'aliko'ob ti' u k'a'ana'an Ofisiinail u Sekretariya ti' Áasienda yéetel Kréedito Púubliko le ma' éejenilo' ku yiliko'ob k'a'ana'antako'ob, ku meenta'al je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

f) U páajtalil u t'o'oxol utilidado'ob ti' ajmeyajo'obe' ma' u k'áat u ya'ale' wa je'el u béeytal u yoksikuba'ob ti' u ts'áabelil wa ti' u belankil le empresa'obo'.

X. Salarioe' k'abéet u bo'olta'al chéen yéetel taak'in ku máan, ma' táan u béeytal u bo'olta'al yéetel merkansiiya, mix yéetel baale'ob, fiicha'ob wa u jeel ba'alo'ob yaan u tojol, yéetel kun tukulta'al u k'e'exel le taak'ino'.

XI. Wa tu yo'olal u jeel ba'alo'ob ti' le suka'an ku k'ana'antal u ti'ip'il u oorailo'ob meyaje', yook'ol le tiip' oorailo' yaan u ka'abo'olta'al ulaak' buka'aj ti' le suuka'ano'. U ti'ip'il le meyajo' ma' taan u maan ti' ooxpeel oora ti' jump'eel k'iin, mix u taak'lan maan ti' ooxmaal. Le maako'ob mina'an waklajump'eel ja'ab ti'obo' ma' taan u beeytal u cha'abal u meentik u tiip' meyajo'ob.

XII. Tulaakal k'axil, industriail, mineerail wa je'eba'ax u meyajile', je'ebix jets'a'an ti' le belbes a'almajt'aano'obo' k'ana'an u ts'aalik ma'alob yeetel ijieenika najo'ob ti' u ajmeyajo'ob. Le ka'aka'ajila' yaan u meyajta'al yeetel le taak'in ku ts'aiko'ob le empresa'obo' ti' jump'eel nojlu'umil foondo utia'al naj utia'al u liik'sa'al taak'in utia'al ka k'abeetchajak ti' u ajmeyajo'ob yeetel ka je'ets'ek jump'eel nu'ukbesajil taak'in je'el u beeykuunsik u ts'a'abal mejen yeetel ti'ibil kredito ti'ob utia'al u yuumiltiko'ob le najo'obo'.

Ku yila'al k'ana'an ti' kaaj u jook'sa'al jump'eel a'almajt'aan utia'al u meenta'al jump'eel muuch' jo'olpoopil meenta'an yeetel u esajilo'ob u Jala'achil Nojlu'um, ajmeyajo'ob yeetel u ts'uulilo'ob meyaj, ku belantiko'ob u nojlu'umil foondo ti' naaj. Le a'almajt'aano' yaan belbeskuunsik bix je'el yeetel bix kun yuumiltbil tumen le ajmeyajo'ob le naajo'ob a'ala'ano'.

Le ku ya'ala'al ti' u yax xoot'ts'ibil le jaatsila', wa ma' ich kaaj yano'obe', yaan u ts'aiko'ob najilo'ob xook, najil ts'aak yeetel u jeel ba'alo'ob k'ana'an ti' kaaj.

Ts'o'okole', wa ti' le laayli' kúuchilo'ob meyaja' wa maanal ti' dosieentos u túlul u ajmeyajo'obe', k'abeet u jook'sa'al junxoot' lu'um, ma' chichan ti' siinko miil kantúuk' meetro'obi', utia'al u ts'a'abal k'iiwikil koonol ti' kaaj, u meenta'al najo'ob utia'al u ts'a'abal kuchkabal séerbisio'ob yeetel náaysal óol kúuchilo'ob. Wet'a'an u ts'a'abal kúuchilo'ob koonol u ja'il kaaltal yeetel u kúuchilo'ob buul ich tulaakal kúuchil meyaj.

XIII. Empreesa'obe', je'emáakalmáak u meyajilo'obe', k'a'ana'an u ye'esiko'ob yéetel u ka'ansiko'ob meyaj u ajmeyajo'ob. Ti' belbes a'almajt'aanil yaan u je'ets'el nu'ukbesajilo'ob, ba'ax yéetel bix kun meento'ob u ts'uulilo'ob meyaj le ba'ax a'ala'ano'.

XIV. Ti' yuumilo'ob empreesa'obe' yaan u ka'aka'ajilo'ob u yúuchul loob yéetel k'oja'anil ku tsa'ayal ti' ajmeyajo'ob tu yo'olal meyaj, ku yúuchul tu yo'olal wa kéen meenta'ak meyaj; le meentike', u ts'uulilo'ob meyajé' yaan u bo'oltiko'ob le indemniasion k'a'ana'ano', tumen tu taasaj kíimil wa chéen tu p'ataj ma' u meyaj tu p'iis k'iinil wa tu mantats'il le ajmeyajo', je'ebix je'ets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'. Le ka'aka'ajila' yaan u ts'aktal kex yaanal máak táakpaja'an utia'al u ts'áaik le meyajó'.

XV. Yéetel bix jets'a'an ti' u makt'aanil meyaj, u ts'uulil meyajé' yaan u ka'aka'ajil ti' u chiimpoltik, le a'almaj belbest'aano'ob tu yo'olal ijieene yéetel kanáanil ich u kúuchilo'ob meyaj, yéetel utia'al u utsil yilik ba'ax k'a'ana'an utia'al ma' u yúuchul loob kéen k'abéetchajak maakina'ob, nu'ukulo'ob yéetel u ba'alilo'ob meyaj, beyxan k'a'ana'an u tsolik le meyajó', utia'al u jach kanáanta'al u toj óolal yéetel u kuxtal u ajmeyajo'ob, yéetel chaanpal, wa ko'olelo'ob yo'omtako'ob. Ti' le a'almajt'aano'ob kun jets'bil u bo'olsi'ipil k'a'ana'antak tu yo'olal le je'elo'oba';

XVI. Ajmeyajo'ob beyxan u ts'uulilo'ob meyaj yaan u páajtalil ti'ob u much'ikuba'ob utia'al u kanáantiko'ob le ba'ax u k'áato'ob, utia'al lela' je'el u béeytal u meentiko'ob sindikaato'ob, profesional múuch'ilo'ob, wa u jeel ba'alo'ob.

XVII. Le a'almajt'aano'ob yaan u yiliko'ob bey jump'éel páajtalil ti' ajmeyajo'ob yéetel u ts'uulilo'ob meyaj, u meentiko'ob weelga yéetel wa'atal meyaj.

XVIII. Weelga'obe' ma' si'ipilo'obi' wa utia'al u ma'alobkuunsiko'ob meyaj, ka'alikil u keetbesa'al u páajtalil meyaj yéetel páajtalil kapital. Ti' jala'ach séerbisio'obe' le ajmeyajo'obo', k'a'ana'an u ya'aliko'ob ti' Juunta ti' Konsiliasion yéetel Arbitraaje lajump'éeel k'iin táanil ti' u k'iinil jets'a'an utia'al u p'a'atal meyaj. Weelga'obe' yaan u yila'alo'ob bey si'ipile' chéen wa ya'ab ti' le weelganáalo'ob ku loobiltiko'ob máak wa ba'albailo'obo', si'ipil xan wa yaan ba'ateltaambal, wa ku meyajob le je'elo'obo' ti' kúuchilo'ob yéetel séerbisio'ob ti' Jala'achil.

XIX. Ma' si'ipil u wa'akuunsa'al meyaji' chéen wa u jach ya'abil le ba'alo'ob meyajnaja'ano'ob ku k'abéetkuunsik u p'a'atal meyaj utia'al ka béeychajak u bo'olta'al tojolo'ob, táanile' k'abéet u yantal u t'aan u Juunta ti' Konsiliasion yéetel Arbitraaje.

XX. Le ma' keetilo'ob wa le jela'anilo'ob ich le kapital yéetel meyajob, yaan u belbest'anta'al tumen jump'éeel Juunta ti' Konsiliasion yéetel Arbitraaje, meenta'an yéetel le láayli' jaytúul u e'esajilo'ob ajmeyajo'ob yéetel u ts'uulilo'ob meyaj, yéetel juntúul u e'esajil Jala'achil.

XXI. Wa u ts'uulil meyaj ma' táan u yóotik u ts'áaik ilbil u ma' keetilo'ob wa u éejentik le ts'okt'aan meenta'an tumen le Juuntao', ku ts'o'oksa'al u mokt'aanil le meyajob yéetel yan u indemnisiertik óoxp'éeel winal meyaj ti' le ajmeyajo', beyxan le ka'aka'ajilo'ob ku chíikpajalo'ob ti' le ba'atelo'. Le je'ela' ma' táan u meyajta'al tu yóok'ol le ba'alo'ob jets'a'an ti' le jaatsil ku taala'. U mokt'aanil meyajob ku ts'o'okol wa leti' le ajmeyajo'ob ma' táan u yóotiko'.

XXII. U ts'uulil meyaj wa bey mina'an u ba'axtenil ku ts'elik meyaj ti' juntúul ajmeyaje' tumen ook ti' jump'éel múuch'il wa sindikaato, wa tumen táakpaja'an ti' jump'éel ma' si'ipil weelgai', yaan u ka'aka'ajil ti', wa bey u k'áatik le ajmeyajo', u chíimpoltik le mokt'aano' wa u indeminisarta'al yéetel u bo'olil óoxp'éel wina'al meyaj. Ti' le A'almajt'aano' yaan u je'ets'el bix je'el u mina'antal u ka'aka'ajil utia'al u chíimpoltik u mokt'aanil meyaj, yéetel u bo'olil jump'éel indemniasion. Beyxane' u ts'uulil meyaj, yaan u k'a'ak'a'ajil u bo'oltik óoxp'él winal meyaj ti' le ajmeyajo', wa le je'ela' ku p'atik u meyaj tumen u ts'uulil u meyaj ma' no'ojbe'eni' wa tumen ku loobilta'al, u wíinkilil wa u yatan wa u yíicham, u yuumo'ob, u paalalo'ob, wa u láak'tsilo'ob. Ti' u ts'uulil meyaj, ma' táan u tse'elel le ka'aka'ajila' wa le loobilo'obo' ku meenta'al tumen u máakilo'ob wa u láak'tsilo'ob yéetel u t'aan leti'.

XXIII. Le kredito'ob utia'al ajmeyajnáalo'ob tu yo'olal salario'ob tu náajltajo'ob ti' le ts'ook ja'abo', yéetel tu yo'olal indemniasiono'obe', ku táanilkuunsa'al ti' u jeelo'ob tu yo'olal kóonkurso wa kieebra.

XXIV. Chéen ti' ajmeyaj yaan u ka'aka'ajil tu yo'olal le p'aaxo'ob u meentmaj ti' u ts'uulilo'ob u meyaj, u asosiaado'ob, u láak'tsilo'ob wa u máakilo'ob, ts'o'okole' mix juntéen yéetel yo'olal mixba'al je'el u béeytal u k'áata'al ti' u láak'tsilo'obe', mix táan xan u k'áata'al le p'aaxo'ob yóok'ol u máanalil u sueeldo le ajmeyaj ich jump'éel winalo'.

XXV. Ma' táan u bo'olta'al u séerbisioil utia'al u kaxta'al meyaj ti' ajmeyajo'ob kex wa ku meenta'al tumen u ofiisinailo'ob kuchkabal, boolsa ti' meyaj, wa je'emáakalmáak jala'achil wa partikular molay.

Utia'al u ts'a'abal le séerbisioa' yaan u ch'a'anu'ukta'al u k'áata'al meyaj yéetel, tu keetelile', yaan u táan óolta'al u ts'a'abal meyaj ti' máax chéen leti' ku meyaj ich u múuch'láak'tsilil.

XXVI. Tuláakal mokt'aanil meyaj ku meenta'al ich juntúul meejiko'il yéetel táanxel nojlu'umil empresaarionáale', yaan u a'almajt'anta'al tumen u jala'achil le kuchkabal k'a'ana'ano' yéetel u bisaarta'al tumen u Koonsulil le Nojlu'um tu'ux k'a'ana'an u bin le ajmeyajo', ts'o'okole' kex jets'a'an le ba'alo'ob suuka'ano'ob ti' meyaj, yaan u utsil je'ets'el le xuupbalo'ob utia'al u ka'asuut le ajmeyaj ti' u lu'um ku p'áatal tu ka'akajil le empresaarionáal ku ts'áaik meyaj'.

XXVII. Ba'alo'ob ma' táan u ch'a'anu'ukta'alo'ob yéetel ma' táan u ts'áaiko'ob ka'aka'ajo'ob ti' ajmekt'aano'ob kex je'ets'eko'ob ti' le mokt'aano':

- a) Le jets'iko'ob jump'éeel meyaj ma' utia'al wíiniki' tumen jach maanal u oorail, tu yo'olal le meyaj' ku beeta'alo'.
- b) Le ku jets'iko'obo' jump'éeel salario ku yila'al ma' tu tojoli' tumen u Juuntailo'ob ti' Konsiliasion yéetel Arbitraaje.
- c) Le ku jets'iko'ob maanal ti' jump'éeel semaana u bo'oltal jump'éeel k'iin meyaj'.
- d) Le ku jets'iko'obo' u bo'olta'al meyaj ich u kúuchil u náaysa'al óol, foonda, káafe, táaberna, káantina, wa u kúuchil koonol, wa ma' te' kúuchilo'ob ku meyaj le ajmeyajo'obo'.
- e) Le ku ts'áaiko'ob ka'aka'ajo'ob tu náapulil wa ma' tu náapulil utia'al u ma'anal ba'alo'ob ti' jump'éeel kúuchil koonol.
- f) Le ku ya'aliko'ob je'el u béeytal u ch'a'abal salario bey muultae'.
- g) Le ku ya'aliko'ob le ajmeyajo' táan u p'atik u indemnizacion tumen u yúuchul loob ich meyaj, yéetel u k'oja'anilo'ob meyaj, ba'alo'ob ku taasik k'aas tumen ma' táan u chíimpolta'al u mokt'aanil meyaj wa u luk'sa'al meyaj ti' le ajmeyaj ich le oobrao'.
- h) Le u jeel ba'alo'ob ku ya'aliko'ob u p'a'atal páajtalilo'ob jets'a'ano'ob te' a'almajt'aano'obo' utia'al u kanáanta'al yéetel u yáanta'al le ajmeyajo'obo'.

XXVIII. Le a'almajt'aano'obo' yaan u jets'iko'ob le ba'alo'ob meentik u ba'albailo'ob láak'tsililo', le je'ela' ma' táan u béeytal u tse'elel, beyxan ma' táan u béeytal u ts'áaiko'ob ka'aka'ajilo'ob mix u tse'elel, ts'o'okole' je'el u béeytal u máansa'al bey éerensiae' yéetel u séeba'anil u meyajta'al p'is óol máansbal.

XXIX. Ku k'a'ana'antal ti' kaaj u A'almajt'aanil Seguuro Sosial, ich lela' ku yantal seguuro ti' imbalides, ti' nojoch máakil, ti' kuxtal, ti' u p'a'atal meyaj bey ma' óota'ane', ti' k'oja'anilo'ob yéetel úuchul loob, u séerbisioilo'ob ti' guarderiya yéetel je'emáakalmáak u jeel utia'al u kanáanta'al yéetel u utsil kuxtal ajmeyajo'ob, kolnáalo'ob, ma' asalariaado'obi' beyxan u jeel ajmeyajo'ob yéetel u láak'tsilo'ob.

XXX. Beyxane' ku yila'al k'abéet ti' kaaj, koperatiiba molayo'ob utia'al u meenta'al ma' ko'oj yéetel jáanil najo'obi', utia'al u yuumilta'alo'ob tumen ajmeyajo'ob ich jáatsenjáats k'iin bo'olo'ob.

XXXI. U meyajta'al u a'almajt'aanilo'ob meyajje' u ka'aka'ajil u jala'achililo'ob Péetlu'umo'ob, ich u péetilo'ob meyaj, ba'ale' chéen u meyaj jala'achililo'ob nojlu'um ba'alo'ob tu yo'olal:

a) Raamailo'ob industria yéetel séerbisio'ob:

1. Nook'il;
2. Eléektrika;
3. Sinematográfika;
4. Uuleil;
5. Áasukarerrail;
6. Mineerrail;
7. Metalúurjikail yéetel siderúujika, ku méek'tantik u meyajil le miineralo'ob k'a'ana'antako'obo', u jóok'sa'al u yutsil yéetel u yi'ibil, beyxan u meenta'al fieero'ob metáaliko'ob yéetel tuláakal le jejeláas áasero'ob ku meenta'alo'obo', yéetel le laminaado ba'alo'ob ku taalo'ob ti' le je'elo'oba';
8. Ti' idrokarbuuro;
9. Petrokíimikail;

10. Semeenterail;
11. Ta'anil;
12. Automotriisil, tak autopaarte'ob mekáanika'ob wa eléektrika'ob;
13. Kiimikail, tak u kiimikail farmaséewtika yéetel ts'aako'ob;
14. Ti' seluloosa yéetel ju'un;
15. Ti' áaseite'ob yéetel béenjeetal tsaatso'ob;
16. Ti' u meenta'al janalo'ob, chéen tu yo'olal le ku beeta'al utia'al u empakarta'al, enlatarta'al wa embasarta'al wa le ku meenta'al utia'al le je'ela';
17. Ti' u meenta'al uk'bil ba'alo'ob ku embasarta'al wa enlatarta'al wa ku meenta'al utia'al le je'ela';
18. Ferrokarrilerail;
19. K'a'ana'an che'il, tak u bu'ujul che' yéetel u meenta'al triiplay wa tak'bil ba'alo'ob yéetel che';
20. Biidrierail, tak utia'al u meenta'al táax, jajalkil, wa láabrado biidrio, wa u meenta'al embaaseo'ob ti' biidrio; yéetel
21. K'uutsil, utia'al u jóok'sa'al u yutsil yéetel u meenta'al ba'alo'ob yéetel le k'utso';
22. U séerbisioilo'ob u baanko yéetel kredito.

b) Empresa'ob:

1. Le ku belankuunsa'alo'ob tu náapulil wa bey desentralisaado tumen u Jala'achil Nojlu'ume';
2. Le ku meyajo'ob yéetel jump'éel mokt'aan wa nojlu'umil ts'áat'aano' yéetel le induustria'ob yaan ba'al u yil yéetelo'obo'; beyxan
3. Le ku meentiko'ob meyaj ich nojlu'umil soona'ob wa yano'ob ich u péetil nojlu'umo', ich u ja'ilo'ob nojlu'um wa le yaano'ob ich u soonail taak'in chéen ti' nojlu'umo'.

Beyxan chéen u meyaj u jala'achililo'ob nojlu'um, u meyajta'al u belbest'aanilo'ob meyaj tu yo'olal ba'atelo'ob ku méek'tantiko'ob ka'ap'éel wa máanal ti' ka'ap'éel Péetlu'um; múuch' mokt'aano'ob a'ala'an k'a'ana'an meyajta'al ich máanal ti' jump'éel Péetlu'um; u ka'aka'ajilo'ob u ts'uulil meyaj tu yo'olal ka'ambesajil, je'ebix jets'a'an ti' le A'almajt'aano'obo'; yéetel tu yo'olal u ka'aka'ajilo'ob u ts'uulilo'ob meyaj utia'al u ye'esa'al yéetel u k'a'ansa'al meyaj ti' u ajmeyajo'ob, beyxan tu yo'olal kanáanbal yéetel ijieene ich u kúuchilo'ob meyaj, utia'al le je'elo', u jala'achililo'ob nojlu'ume' yaan u yáanta'alo'ob tumen u jala'achililo'ob Péetlu'umo'ob, wa ba'alo'ob wa meyajob ti' u péetil meyaj Péetlu'um, je'ebix jets'a'an ti' le u belbes a'almajt'aan k'a'ana'ano'.

B. Ich u Nojbéeytalilo'ob Nojlu'um, u Jala'achil Distrito Federal yéetel u ajmeyajo'obe':

I. U p'iisil meyaj sáansamale' wa diurna'e' waxakp'éel oora yéetel wa áak'abe' wukp'éel oora. Wa ku máan ti' le je'elo'oba' u tiip'il le meyajob ts'o'okole' ku bo'olta'alo'ob u por sieentoil maas ti' le suuka'ano'. U ti'ip'il le meyajob ma' táan u máan ti' óoxp'éel oora ti' jump'éel k'iin, mix u taak'lan máan ti' óoxmáal.

II. Tu yo'olal wakp'éel k'iin meyajje', le ajmeyajo' yaan u ts'a'abal kex jump'éel je'elsbal k'iin ti', yéetel u chúuka'an bo'olil;

III. Ti' le ajmeyajo'obo' yaan u yantal je'elel k'iino'ob, jach u p'íitile' junk'aal k'iin ti' jump'éel ja'ab.

IV. Le salario'obo' yaan u je'ets'el ti' le tuukul-xookil xupankil k'a'ana'antako'obo' ba'ale ma' táan u p'íitkuunsa'al u bo'olal ich u k'iinil bijeensia le je'elo'obo'.

Le salario'obo' tu yo'olal mixba'al je'el u béeytal u p'íitkuunsa'al yáanal ti' le míinimoe' utia'al tuláakal ajmeyajo'ob ti' Distrito Federal yéetel ti' u Péetlu'umilo'ob Nojlu'um.

V. Ti' jump'éel láayli' meyaje' k'a'ana'an jump'éel láayli' bo'ol, xma' u táan óolta'al wa xiib wa ko'olel;

VI. Chéen je'el u béeytal u retenerta'al, u jaats luk'sa'al, dedusirta'al wa u embargarta'al le salaarioo', ti' le ba'axo'ob jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

VII. U yéeya'al ajmeyajo'obe' ku meenta'al yéetel nu'ukbesajilo'ob ku chíikbesik ba'ax u yojelo'ob yéetel ba'ax je'el u béeytal u meentiko'ob le ku kaxtiko'ob meyajo'. Jala'achile' yaan u meentik najil xook ti' Jala'ach Belankil;

VIII. Le ajmeyajo'obo' yaan u yantal yáalenyáal páajtalilo'ob ti'ob utia'al ka na'aksa'ak u meyajo'ob tu yo'olal ba'ax u yojelo'ob, ba'ax je'el u béeytal u meentiko'obe' yéetel u úuchbenilo'obi'. Tu keetelile', yaan u táan óolta'al u ts'a'abal meyaj ti' máax chéen leti' ku meyaj ich u múuch'láak'tsilil.

IX. Le ajmeyajo'obo' chéen je'el u béeytal u ch'éensa'al wa u tse'elel meyaj wa yaan u ba'axtenil, je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

Wa mina'an u ba'axtenil u tse'elel meyaje' yaan u páajtalil ti'ob u k'átiko'ob ka ka'ats'a'abak u meyajo'ob wa le indemniasion k'a'ana'ano', ba'ale' yéetel u a'almaj meyajil. Kéen tse'elek meyaje', le ajmeyajo'obo' yaan u páajtalil ka ts'a'abak ti'ob uláak' keet ti' le luk'sa'ano' wa le indemniasion jets'a'an ti' le a'almajt'aano';

X. Ti' le ajmeyajo'obo' yaan u páajtalil u much'ikuba'ob utia'al u kanáantiko'ob u paaklan k'átilo'ob. Beyxane', je'el u béeytal u meentiko'ob weelgae' yéetel le ba'ax jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', ti' jump'éel wa ti' jayp'éel u molayil u Nojbéeytalilo'ob Jala'achil, keen táats'máansa'ak tuláakal yéetel tu tsola'anil le páajtalilo'ob ku ts'a'abal ti'ob tumen le jatsts'íiba';

XI. Seguridad sociale' yaan u nu'ukbesajta'al je'ebix jets'a'an ti' le k'a'ana'an chunt'aano'oba':

a) Yaan u máan tu yo'olal úuchuul loobil yéetel u k'oja'anilo'ob meyaj; le k'oja'anilo'ob ma' ti' meyajo' yéetel maternidaad; beyxan jubilasion, inbalidees, nojoch máakil yéetel kíimil.

b) Wa ka úuchuk loobil wa ka yanak k'oja'anile', láayli' yaan u yantal u páajtalil meyaj le buka'aj k'iin jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

c) Yo'omil ko'olelo'obe' ma' táan u béeytal u meentiko'ob ya'ab muuk'il meyaj bey je'el u loobiltiko'ob u toj óolal u yo'omile'; jach k'a'ana'an u ts'a'abal jump'éeel wiinal ti'ob táanil ti' u k'iinil u yutstalo'ob yéetel ka'ap'éeel winal lekéen máanak le je'ela', ts'o'okole' tu chúuka'anil kun ts'áabil u salaarioil u meyaj'ob, ma' táan u tse'elel u meyaj'ob yéetel le páajtalilo'ob ts'o'ok u tia'alintiko'ob tu yo'olal le meyaj ku meentiko'obo'. Tu k'iinil u ts'áaiko'ob chu'uche' yaan u ts'a'abal uláak' ka'ap'éeel je'elsbal súutuk ti'ob ti' jump'éeel k'iin, u p'iisil le je'elsbal' táanchumuk oora utia'al u tséentiko'ob u chaampalo'ob. Ku ts'o'okole' yaan u ts'a'abal ti'ob méedika yéetel yo'omil áantaj, ts'aako'ob, áantaj utia'al u tséenta'al chaanpal yéetel séerbisio'ob ti' guarderiyail paal.

d) U láaktsilo'ob ajmeyajo'obe' yaan u páajtalil u ts'a'abal méedika áantaj yéetel ts'aako'ob ti'ob, je'ebix yéetel buka'aj jets'a'anik ti' le a'almajt'aano'obo'.

e) Yaan u je'ets'el kúuchilo'ob ti' je'elel k'iin yéetel rekuperasion, beyxan u kúuchilo'ob ma' ko'oj koonoli' utia'al u meenta'al uts ti' le ajmeyajo'ob yéetel u láak'tsilo'obo'.

f) Yaan u ts'a'abal ti' ajmeyajo'ob najo'ob ma' ko'ojtako'obi', rentartbil wa kombil, je'ebix jets'a'an ti' le nu'ukbesajilo'ob yáax éejenta'ano'obo'. Ts'o'okole', Jala'achile' yéetel le taak'in ku ts'áaiko', yaan u meentik jump'éeel nojlu'umil foondo ti' naj utia'al u líik'sa'al taak'in utia'al ka k'abéetchajak ti' le ajmeyajo'obo' yéetel ka je'ets'ek jump'éeel nu'ukbesajil taak'in je'el u béeykuunsik u ts'a'abal mejen yéetel ti'ibil kréedito ti'ob utia'al u yuumiltiko'ob ma'alob yéetel ijieenika najo'ob, wa kex utia'al u meenta'alo'ob, u yutskiinsa'alo'ob, u ma'alobkuunsa'alo'ob wa utia'al u bo'olta'al p'aax k'ama'an tu yo'olal le je'ela'.

Le taak'in ku ts'a'abal ti' le foondoo' yaan u ts'a'abal k'ajóoltbil ti' le múuch'jo'olpóopil ku yilik le seguridaad sosiaalo' yaan u belbeskuunsik ti' u A'almajt'aanil yéetel ti' le k'a'ana'ano' u bixil beyxan u ba'ax yéetelil kun belankunbil le foondoo' beyxan u ts'a'abal yéetel u tia'alinta'al le kréedito'ob k'a'ana'antako'obo'.

XII. Le juunalil, múuch'il wa ich sindikaatoil ba'atelo'obo' yaan u máansa'al ti' jump'éeel Nojlu'umil Tribunal ti' Konsiliasion yéetel Arbitraaje meenta'an je'ebix jets'a'an ti' le belbes a'almajt'aano'.

Le ba'atelo'ob ich u Nojbéeytalil P'is óolil Nojlu'um yéetel u ajmeyajo'obe' yaan u ts'o'oksa'alo'ob tumen u Kóonsejoil Judikatuurail Nojlu'um; le ku yúuchulo'ob ich u Noj Koorteil P'is óolal yéetel u ajmeyajo'obe' yaan u ts'o'oksa'alo'ob tumen le u ts'ooka'.

XIII. Le ajk'atuno'ob, ajk'áaknab k'atuno'ob, u máakilo'ob ti' séerbisio ti' táanxel nojlu'um, u máakilo'ob Ministerio Puubliko yéetel u máakilo'ob u molayilo'ob polisil, yaan u belankuunsikuba'ob yéetel u a'almajt'aanilo'ob.

Jala'achile' yaan u ts'áaik ti' le máakilo'ob ku meyajo'ob ti' K'atun, Xik'nal K'atun yéetel K'áak'náab K'atun le ts'áabalilo'ob jets'a'an ti' yáambesaj ts'íib f) ti' jaatsil XI ti' le Múulxot's'íiba', láayli' xan yéetel le múuch'jo'olpóopil ku yilik le seguridaad sosiaalo' ti' u ba'alilo'ob le molayo'obo'; yéetel

U máakilo'ob u polisil molayilo'ob ti' kuchkabalobe', péetlu'umo'ob, ti' Distrito Federal, beyxan ti' Nojlu'um, jéel u béeytal u tse'elelo'ob ti' u kuucho'ob wa ma' u yantal ti'ob le ba'ax ku k'áata'al tumen le a'almajt'aano'ob ku meyajo'ob ti' u k'iinil le tse'elelo' utia'al u p'áatalo'ob ti' le molayo'obo', ma' táan u ka'ats'a'abal wa u su'utul ti' u meyaj, je'emáakalmáak p'is óolil wa je'eba'ax yéetel ku tokikuba'ob ti' le tseelelo' yéetel, kéen k'a'ana'anchajake', chéen je'el u béeytal u indemnisa'alo'obe'. U tse'elel le uláak' jala'ach kuchnáalo'ob jets'a'an ti' le jaatsila', yaan u meenta'al je'ebix jets'a'an ti' le a'almaj belbest'aano'ob k'a'ana'antako'obo'.

XIII bis. Le *baanko sentraal* yéetel u molayilo'ob u Jala'ach Belankil Nojlu'um ku táakpajalo'ob ti' meejikoil *baankoil* nu'ukbesajile' yaan u belbest'aniko'ob u paaklan meyajjo'ob yéetel u ajmeyajo'ob je'ebix jets'a'an ti' le Múulxot'ts'iiba'.

XIV. Ti' le a'almajt'aano'ob yaan u je'ets'el le kuucho'ob ku ya'ala'al ti' *kóonfiansa*. Le máako'ob ku meyajtiko'obo' yaan u yila'al u kanáanta'al u *salaario*'ob yéetel yaan u ts'a'abal ti' u taasa'al utsil le *seguridaad sosiaalo*'.

Wukp'éeel Jo'olts'iib

Nojtáambal yáax kanáanbal

Jatsts'iib (Art. 124). Le béeytalilo'ob ma' chíika'an ts'aba'ano'ob ti' le Noj a'almajt'aana' ti' u kuchnáalilo'ob nojlu'ume', ku p'a'atal utia'al le Péetlu'umo'obo'.

Jatsts'iib (Art. 125). Ti' mix juntúul máak je'el u béeytal u yantal ka'ap'éeel nojlu'umil kuuch yéeya'an tumen kaajo', mix jump'éeel kuuch ti' nojlu'um yéetel uláak' ti' jump'éeel Péetlu'um yéeya'an xan tumen kaaj; ba'ale' le máax yéeya'ano' je'el u béeytal u yéeyik máakalmáak ti' le ka'ap'éeel u k'áat u meyajto'.

Jatsts'iib (Art. 126). Ma' táan u béeytal u meenta'al bo'ol ma' oksa'an ich u tuukul-xookil xupáankili' beyxan wa ma' jets'a'an ti' le a'almajt'aan ku yokolo'.

Jatsts'iib (Art. 127). U Noj jala'achil Nojlu'um, u miniistroilo'ob u Noj Koortel P'is óolal Nojlu'um, u *diputaadoilo'ob* yéetel u *senadoorilo'ob* u Nojmolayil Nojlu'ume', u E'esajilo'ob u Much'táanbalil Distrito Federal yéetel le uláak' meyajnáalilo'ob kaaje' yaan u k'amiko'ob jump'éel ma'alob yéetel ma' p'atbil bo'ol yo'olal u meyajo'ob, u kuucho'ob wa u k'ank'uben meyajo'ob, le bo'ola' jujunja'ab yéetel tu keetil kun jets'bil ich u Tuukul-xookil xuup ti' Nojlu'um yéetel ti' Distrito Federal wa ich u Tuukul-xookil xupáankil *paraestatal* molayo'ob, wa bey ka'a'na'ano'.

Jatsts'iib (Art. 128). Tuláakal jala'ach kuchnáale', ma' táan u béeytal ma' u meentik, ma'ili' u k'am u kuucho'ob yaan u ya'alik u chíimpoltik Noj a'almajt'aan yéetel le a'almajt'aano'ob ku taalo'ob ti' leti'e'.

Jatsts'iib (Art. 129). Tu k'iinil jets'eknakile', mix jump'éel k'atun jala'achil je'el u béeytal u meentik u jeel ba'al ti' le k'a'ana'an ti' u meyajil k'atuno'. Chéen je'el u yantal ets'nakil yéetel mantats' K'atunil *Komandaansia'ob* ti' *káastiyo'ob*, *fortaleesa'ob* yéetel *almaseeno'ob* ku náapul bo'oybesa'alo'ob tumen u Jala'achil Nojlu'um; wa ti' jaato'ob, *kuáartelo'ob* wa *depósito'ob*, kun jets'bil utia'al u yantal le *troopa'obo'*, ma' ich kaajo'obi'.

Jatsts'iib (Art. 130). U k'ajláayil u junpáaykuunsa'al Jala'achil yeéetel k'ujtalile' ku ts'áaik beel ti' le belbest'aano'ob yaan te' jatsts'iiba'. K'ujtalilo'ob yéetel u jeel k'ujtal múuch'ilo'obe' yaan u belankuunsikuba'ob yéetel le a'almajt'aano'obo'.

Chéen ti' u Nojmolayil Nojlu'um yaan u béeytalil utia'al u meentik a'almajt'aan tu yo'olal k'ujtaltáambal yéetel k'ujtalilo'ob beyxan k'ujtal múuch'ilo'ob. Le belbes a'almajt'aan k'a'ana'ano', utia'al tuláakal kaaj, yaan u meentik yéetel yaan u jets'ik le belbest'aano'oba':

a) K'ujtalilo'ob yéetel k'ujtal múuch'ilo'obe' yaan u *personalidaad juriídika* bey k'ujtal múuch'ilo'ob kéen yanak u *rejiistroil* ti'ob. A'almajt'aano'obe' yaan u belbest'antiko'ob le múuch'ilo'obo' yéetel yaan u jets'iko'ob bix yéetel ba'ax k'a'ana'an utia'al u *rejiistroil* ku meenta'alo'.

b) Jala'achilo'obe' ma' táan u yoksikuba'ob ich le k'ujtal múuch'ilo'obo'.

c) Meejikoilo'obe' je'el u béeytal u meyajtiko'ob je'eba'ax k'ujtalile'. Meejikoilo'ob beyxan táanxel nojlu'umilo'obe' k'abéet, utia'al lelo', ka yanak ti'ob le ba'axo'ob jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo';

d) Je'ebix jets'a'an ti' le belbes a'almajt'aano'; k'ujtal *miniistro'obe'* ma' táan u béeytal u meyajtiko'ob jala'ach kuucho'ob. Bey lu'umkabilo'obe' yaan u páajtalil ti'ob utia'al u yéeyo'ob, ba'ale' ma' utia'al u yéeya'alo'obi'. Máaxo'ob tu p'atajo'ob u k'ujtal *miniistroilo'ob* ti' le k'iino'ob k'a'ana'ano' yéetel je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', je'el u béeytal u yéeya'alo'obe'.

e) *Miniistro'obe'* ma' táan u béeytal u much'ikuba'ob tu yo'olal almejen ba'alo'ob mix u meentiko'ob *proselitiismo* utia'al u beeta'al uts wa k'aas ti' juntúul *kandidaato*, *paartido*, wa je'emáakalmáak *poliitika* múuch'il. Beyxan ti' múuch'il kaaj, k'ujtal meyajto'ob wa k'a'ayta'al k'ujtalil, mix ti' u jóok'sajilo'ob tu yo'olal k'ujtalil, ma' táan u béeytal ma' u chiimpoltiko'ob u a'almajt'aanilo'ob nojlu'um wa u molayilo'ob, mix u meent óolalo'ob, je'ebixake', u chiikulilo'ob nojlu'um.

Jach wet'a'an u meenta'al je'eba'ax *poliitika* múuch'ilo'ob yaan t'aanil wa chiikulil yaan ba'al u yil yéetel je'emáakalmáak k'ujtalil ich u k'aaba'e'. Ma' táan u béeytal u meenta'al *poliitika* múuch'balob'ob ich u kúuchilo'ob k'ujtal.

Kéen a'ala'ak yaan u ya'ala'al jaajil yéetel u meenta'al le ka'aka'ajilo'ob ku k'a'amale', wa ma' táan u meenta'al le a'ala'ano', ku k'axik le máax kun a'aliko', ti' le bo'olsi'ipilo'ob jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

Le ba'alo'ob tu yo'olal u *estado sibil* máako'obo' chéen u meyaj belankil jala'achilo'ob je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo', beyxane' yaan u yantal le muuk' yéetel le jaajkuunalil ku ts'a'abal ti' tumen le je'elo'obo'.

Ti' u jala'achilo'ob nojlu'um, péetlu'umo'ob yéetel kuchkabalo'obe' yaan u yantal le béeytalilo'ob yéetel ka'aka'ajilo'ob jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo'.

Jatsts'iib (Art. 131). Chéen ti' Nojlu'umil yaan u béeytalil u ts'áaik patan ti' koonolo'ob ku yoksa'al wa ku jóok'sa'al ti' nojlu'um, wa ku máansa'alo'ob ich u nojlu'umil México, beyxan u belbest'antik ti' je'eba'ax k'iin tak xan u wet'ik, u máansa'al je'emáakalmáak konbil ba'alo'ob ich Nojlu'ume', je'etu'ux u taalo'obe', tu yo'olal kanáanil wa polisil ba'alo'ob; ba'ale mix Nojlu'um je'el u béeytal u jets'ik, mix u jóok'sik ti' Distrito Federal, le patano'ob yéetel le a'almajt'aano'ob jets'a'ano'ob ti' jaatsilo'ob VI yéetel VII ti' jatsts'iib 117o'.

U Nojmolayil Nojlu'ume' je'el u béeytal u ts'áaik ti' Noj jala'ache' u béeytalil utia'al u ya'abkuunsik, u p'íitkuunsik wa u tselik u bo'olilo'ob u yoksa'al yéetel u jóok'sa'al koonol ti' nojlu'um, jets'a'ano'ob tumen le láayli' Nojmolayo', yéetel utia'al u jets'ik u jeel bo'olo'ob, beyxan utia'al u nakik wa utia'al u wet'ik u yoksa'al, u jóoksa'al yéentel u máansa'al koonolo'ob, ba'alo'ob yéetel koonbil ba'alo'ob ich nojlu'um, kéen u yil k'a'ana'an, utia'al u belbest'antik u paaklan koonol nojlu'umo'ob, u taak'inil nojlu'um, u ets'eknakil u náajalil nojlu'um, wa utia'al u meentik u jeel ba'alo'ob ku taasiko'ob utsil ti' nojlu'um. Beyxane', Noj jala'ache' kéen u túuxt jujunja'ab *Fiskaal* tuukul-xookil xupáankil ti' u Nojmolayil Nojlu'ume', yaan u ts'áaik u éejentej le ba'alo'ob tu meentaj yéetel le béeytalilo'.

Jatsts'iib (Art. 132). *Fueerteo'ob, kuáartelo'ob, almaseeno'ob* yéetel u jeel ma' péekil ba'albailo'ob ts'aba'ano'ob tumen u Jala'achil Nojlu'um utia'al u *séerbisio* kaaj wa utia'al k'abéetkuunsbile', yaan u p'áatalo'ob ich u péetil meyaj u Nojbéeytalilo'ob Nojlu'um je'ebix jets'a'an ti' le a'almajt'aano'obo' kun jóok'sbilo'ob tumen u Nojmolayil Nojlu'um; ts'o'okole' utia'al ka láayli' yanak ich péetil meyaj le yaan u ma'anal ti' u jeel k'iino'ob ich u lu'umil jump'éeel Péetlu'um, yaan u yantal u t'aanil le molayil a'almajt'aan k'a'ana'ano'.

Jatsts'iib (Art. 133). Le Noj a'almajt'aana', u a'almajt'aanilo'ob u Nojmolayil Nojlu'um ku jóok'sa'al ti' le je'elo' yéetel tuláakal le K'axt'aano'ob ku chíimpoltiko'ob le je'elo', meentaja'ano'ob yéetel kun meentbilo'ob tumen u Noj jala'achil Nojlu'um, yéetel u t'aanil u Molayil *Senadooro'obe'*, leti'ob u Noj A'almajt'aanilo'ob ti' tuláakal Nojlu'um. U ajp'is óolilo'ob jujump'éeel Péetlu'ume' yaan u meyajtiko'ob je'ebix jets'a'an ti' le Noj a'almajt'aan, a'almajt'aano'ob yéetel k'axt'aano'obo', kex wa yaanal ba'alo'ob jets'a'an ti' u Noj a'almajt'aanilo'obo' wa ich u a'almajt'aanilo'ob Péetlu'umo'ob.

Jatsts'iib (Art. 134). Le taak'in yaan ti' u Jala'achil Nojlu'um yéetel u Jala'achil Distrito Federale', beyxan u jala'ach belankil *paraestatal* molayo'obe', yaan u belankúunsa'al yéetel ma'alobil, utsil yéetel nojbe'enil utia'al u meenta'al le ba'alo'ob ti' le ba'ax ts'aba'ano'.

U tia'alinta'al, u *rentarta'al* yéetel u máansa'al páajtalil ti' je'eba'ax ba'albail, u ts'a'abal *séerbisio'ob* ti' je'eba'axake' yéetel u *kóontratarta'al* le meyaj ku meentiko'obo', yaan u meenta'al yéetel *lisitasioon púublika'ob* meenta'an *púublika* payt'aan utia'al ka jáalk'ab meenta'ak ma'alob *proposisioon*ob ich k'albil ju'un, kun chíika'an je'ebil ti' kaaj, utia'al u ts'a'abal ti' Jala'achil u ma'alob tojol, *kalidaad, finansiamieento, oportunidaad* yéetel u jeel ba'alob ku k'abéetchajalo'ob.

Wa le lisitasioono'ob a'ala'an ti' le xóot's'íib máano' ma' táan u ts'áaiko'ob le ba'ax k'abéete' ti' le a'almajt'aano'obo' yaan u je'ets'el le chunt'aano'ob, meyajob, belbest'aano'ob, ba'ax k'a'ana'an yéetel u jeel ba'alo'ob utia'al u jaajilkuunsa'al taak'inil, ma'alobil, utsil, keetil yéetel nojbe'enil ku ts'áaiko'ob ma'alobil ti' Jala'achil.

U taak'inil nojlu'um yaan u belbest'anta'al yéetel u chunt'aanil le jatsts'íiba'.

Jala'ach kuchnáalo'obe' yaan u ka'aka'ajil ti'ob u meentiko'ob u chíimpolta'al le chunt'aano'oba' je'ebix jets'a'an ti' Jo'olts'íib Kamp'éel ti' le Noj a'almajt'aana'.

U jala'ach kuchnáalilo'ob Nojlu'um, Péetlu'umo'ob yéetel Kuchkabalob, beyxan ti' Distrito Federal yéetel u kuchkabalob, tuláakal k'iin yaan u ka'aka'ajilob utia'al u keet ts'áaiko'ob jala'ach ba'albailob ku ka'aka'ajilintik, ka'alikil ma' u yantal mixba'al u yil yéetel u keetaltaambal le molayil yéeybalob'.

Le k'a'ayt'aano', je'ebix ka meenta'ak, ku t'íitbesik, nojbéeytalilob, juunal jo'olpópilob, u molayilob jala'ach belankil yéetel je'emáakalmáak molay ti' le óoxyaal jala'achile', yaan u meenta'al tumen molay yéetel utia'al u ts'a'abal ojéeltbil ba'al, ka'ansaj wa utia'al u tsolt'anta'al kaaj. Tu yo'olal mixba'al, le k'a'ayt'aano' ma' táan u béeytal u bisik k'aaba'ob, oochelob, t'aano'ob wa chíikulilob ku k'a'aybesik je'emáakalmáak jela'ach kuchnáale'.

Le a'almajt'aano'obo', ti' u péetilo'ob meyaj, yaan u yiliko'ob u chíimpolta'al le ba'ax jets'a'an ti' le ka'ap'éel xóot's'íib máano'obo', beyxan le bo'olsi'ipilob k'a'ana'antakob'.

Waxakjo'olts'íib

Tu yo'olal u Jelbesajilob Noj a'almajt'aan

Jatsts'iib (Art. 135). Le Noj a'almajt'aana' je'el u béeytal u chúukbesa'al wa u jelbesa'ale'. Utia'al ka yanak le chúukbesajilo'ob wa le jelbesajilo'ob ich le je'ela', k'a'ana'an u Nojmolayil Nojlu'ume', yéetel u yéeybalil ka'a ti' óoxjaats u máakilo'ob yano'obe', u ch'a'at'antiko'ob le jelbesajilo'ob wa le chúukbesajilo'obo', yéetel ka éejenta'ako'ob tumen u ya'abil u a'almajil molayilo'ob le Péetlu'umo'obo'.

U Nojmolayil Nojlu'um wa Mantats' K'amk'ubenkuuche' chéen k'a'ana'anchajake', yaan u xokiko'ob u bootoilob le A'almajil Molayo'obo' yéetel yaan u ya'aliko'ob wa éejenta'an le chúukbesajilo'ob wa le jelbesajilo'obo'.

Bolonjo'olts'iib

Tu yo'olal u Ma' táats'máansajil le Noj a'almajt'aana'.

Jatsts'iib (Art. 136). Le Noj a'almajt'aana' ma' táan u tse'elel u múuk' yéetel u mantats'il, kex wa tu yo'olal jump'éeel líik'sbalil ku p'áatal ma' táan u chíimpolta'al. Wa tu yo'olal jump'éeel ba'atelil kaaj, ku je'ets'el jump'éeel jala'achil jela'an ti' le chunt'aano'ob jets'a'ano'ob ti'o', ti' u séeba'anil lekéen ka'ayanak u jáalk'abil kaaje', yaan u ka'aje'ets'el u chíimpolta'al, yéetel je'ebix jets'a'an ti'e' beyxan ti' le a'almajt'aano'ob jóok'sa'ano'ob ti' le je'ela', yaan u p'is óolta'alo'ob, le máaxo'ob yanchajo'ob ti' le jala'achil yanchaj yéetel le líik'sbalilo', beyxan le áantajnajo'ob ti' le je'ela'.